Ştefan Ionescu

MANUC BEI

zaraf şi diplomat la începutul
secolului al XIX-lea

ŞTEFAN IONESCU
MANUC BEI

zaraf şi diplomat la începutul secolului al XIX-le

aŞTEFAN IONESCU

MANUC BEI

zaraf şi diplomat la începutul secolului al XIX-lea

EDITURA DACIA CLUJ-NAPOCA 197

6Coperta de CORNEL POPOVICI

CUVÎNT ÎNAINTE

În perioada de trecere de la feudalism la capitalism, ce se desfăşoară în ţările române la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea, se constată apariţia unui factor economic, social şi politic nou, reprezentat de tipul capitalist, produs al acumulării de capital. Dată fiind dezvoltarea economică a ţărilor române în această perioadă, capitalul a cunoscut mai întîi, numai *forma capitalului comercial* şi *forma capitalului bănesc,* aceste două forme fiind, dealtfel, caracteristice perioadei premergătoare modului de producţie capitalist. Ele au fost activate de negustori, de zarafi şi, în general, de aşa-zişii oameni de afaceri şi au dus, cu necesitate, la *capitalul cămătăresc,* despre a cărui dezvoltare Karl Marx afirmă că „este legată de cea a capitalului comercial şi, în special, de a capitalului pentru comerţul cu bani"[1]. Cît despre cea de a treia formă a capitalului — *capitalul industrial* — ea avea să se afirme în ţările române mult mai tîrziu.

încă de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea apar în Moldova şi Ţara Românească mari negustori, ca urmare a acumulării de capitaluri rezultate din circulaţia mărfurilor. Astfel, pentru a cita cîteva nume, amintim pe ne-

---

1 **Karl Marx, *Capitalul,* III (partea a II-a, cartea a XII-a), Buc., 1955, p. 567.**

gustorul Ionaşcu din Slatina, care a înfiinţat un spital şi o şcoală şi le-a înzestrat cu două moşii[2]; pe negustorul Hagi Stan Jianu oare a cumpărat un rang boieresc, stăpînea mai multe moşii şi avea agenţi comerciali dincolo de Dunăre[3]; sau pe negustorul Petre Luca, cumpărător de piei de capră din Ţara Românească, pe care le prelucra şi apoi le vindea în Austria[4]. Mai evidentă apare situaţia marilor negustori şi a zarafilor din Bucureşti. Aceştia erau angajaţi în mari afaceri care priveau în mod direct economia ţării. „Contracciii", arendaşi ai ocnelor, ai drumurilor, ai vămilor sau epistaţii veniturilor mănăstireşti, constituiau, în principal, un factor economic exploatator. Iar mari zarafi ca: Meitani, G. Sachelarie, Apostol, Ion Hagi Moscu, Facea, Românit, Belu, Iancu Scufa, dintre care unii au obţinut chiar titluri nobiliare plătite Curţii habsburgice; apoi amarele negustor de mătăsuri Băluţă sau marele marchitan Ştefan Băltăreţu, toţi aceştia cumpărau moşii cu preţuri derizorii de la boierii care nu puteau rezista atracţiei extraordinare a miilor de galbeni. Acum, la începutul acestui secol s-a produs o imensă schimbare în proprietatea imobiliară a Ţării Româneşti[5].

În timpul domniei lui Ioan Vodă Caragea, unii mari zarafi bucureşteni au împrumutat statul. Astfel, în decembrie 1815, Ion Hagi Moscu împrumută vistieria cu 222.650 taleri iar în noiembrie acelaşi an, Sachelarie o împrumută cu 420.000 taleri. La 8 mai 1816 Ţara Românească era datoare lui Sachelarie cu

---

2 **N. Iorga, *Istoria comerţului românesc, epoca mai nouă*, Buc., 1925, p. 82.**

3 **V. A. Urechia, *Istoria românilor*, XII, p. 95.**

4 **N. Iorga, *op. cît.*, p. 80.**

suma de 910.681 taleri, pentru care i s-au cedat
husmeturile pe un an în valoare de 1.313.537 taleri.
(Mulţi dintre aceşti zarafi erau colaboratori apropiaţi ai

marelui boier Constantin Fili- pescu, fostul vistier al

Țării Românești între anii 1807— 1810)[6].

În afară de rolul lor economic, negustorii şi zarafii au jucat şi un rol politic. Sînt numiţi în divan, în administraţia oraşelor, epitropi de spitale şi de şcoli. În 1797Í, din Dregătoria dreptăţii fac parte şi cîţiva negustori, ian în anul următor, 1798, cei patru vornici de al doilea! rang, sînt aleşi

tot dintre negustori[7]. Tot din rîndurile lor se recrutau la începutul secolului al XIX-lea şi agenţii unor consuli. Este cunoscut cazul lui Ion Hagi Moscu, prietenul şi informatorul lui Ledoulx, consulul francez la Bucureşti. într-un raport către Talleyrand, acesta afirma că toate informaţiile în legătură cu ruşii le deţinea de

la „un boier Hagi
Moscu pe care ruşii nu-

l bănuiesc"[8]. Un alt caz a fost acela al lui Constantin Ştefan Belu, agentul oficial al lui loan Vodă Caragea pe lîngă cavalerul de Gentz, unul dintre intimii cancelarului Met- ternich, oare trimitea domnitorului fanariot rapoarte asupra politicii europene. Surprins că preda ruşilor documente ale lui Gentz, Constantin Ştefan Belu a fost

expulzat din Viena. În
locul acestuia, loan

Vodă a trimis pe

secretarul său, Rasty[9]

.în cadrul noii poziţii pe care o deţineau marii negustori, zarafii şi, în general, oamenii de afaceri, într-o perioadă în care se făcea trecerea de la feudalism la capitalism, se situează şi Manuc Bei. Pornind de la practicarea unui negoţ circumscris la regiunea Rusciuc, el şi-a extins, în mod constant, spaţiul în care a activat, îm- binînd cu multă abilitate negustoria cu politica. Demnitar al Curţii domneşti, fiind numit paharnic de către Constantin Vodă Ipsilanti, în 1803, a fost trecut în arhondo- logia ţării iar în multe rapoarte consulare cînd se vorbea despre el, era numit bancherul „Mannouci,

boier şi mare proprietar în Valahia"[10]. Apărînd în viaţa economică a Peninsulei Balcanice, în general, şi a Ţării Româneşti, îndeosebi, în această perioadă de mutaţii economice şi frămîntări politice şi militare, Manuc Bei s-a putut afirma atît ca mare capitalist, cît şi ca om politic şi diplomat. El a jucat un însemnat rol în desfăşurarea evenimentelor politice şi militare din Peninsula Balcanică şi Ţara Românească, de la începutul secolului al XIX-lea. Cercetarea acestor evenimente şi stabilirea contribuţiei avută de Manuc Bei la determinarea lor, constituie obiectul lucrării de faţă.

Viaţa şi activitatea economică, politică şi diplomatică a lui Manuc Bei sînt strîns legate, în principal, de istoria Ţării Româneşti de la începutul secolului al XIX-lea. Totodată, Manuc Bei şi-a desfăşurat viaţa şi activitatea şi în afara hotarelor Ţării Româneşti. În acest sens sînt de reţinut legăturile lui la Constantinopol şi la Rusciuc, pînă ce s-a stabilit definitiv la Bucureşti; precum şi acelea din Rusia, pe care şi le-a făcut după ce a fugit din reşedinţa domnească a Ţării Româneşti. De aceea, autorul a fost obligat să-şi urmărească „eroul", nu numai în capitala Imperiului otoman sau în marele centru comercial de la Rusciuc, ci şi la Sibiu, Viena, Petrograd şi conacul său de la Hînceşti.

Lucrarea se bazează pe două principale surse:

— Cronicile privind istoria ţărilor române de la începutul secolului al XIX-lea şi corespondenţa diplomatică din această perioadă.

— Materialul documentar de arhivă în legătură cu Manuc Bei: izvoare narative contemporane, lucrări, articole sau comunicări, tipărite sau nu, asupra lui Manuc Bei.

În ceea ce priveşte cronicile referitoare la istoria ţărilor române la începutul secolului al XIX-lea, deşi nu pot fi comparate ca valoare documentară şi nici ca valoare literară cu cronicile muntene din secolul al XVIII-lea, to-

tuşi, prezintă un interes deosebit prin aceea că ele cuprind însemnări şi note asupra unor evenimente la care au participat autorii lor.
Aceste cronici sînt:
Dionisie Eclisiarhul, *Cronograful Ţării Româneşti de la 1764 pînă la 1815.* (Tezaurul de monumente istorice pentru România, II, Buc., 1863, **p.** 159—236).
Zilot Românul, *Ultima cronică română din epoca fanarioţilor* (1800—1821, publicată cu o introducere de B. P. Hasdeu, Buc., 1884.)
Cronicul Protosinghelului Naum Rîmniceanu de la 1768—1810 (C. Erbioeanu: Cronicari greci care au scris despre români în epoca fanarioţilor, Buc., 1888, p. 259 — 294).
Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu (1802—1830), publicată de Ilie Corfus în „Studii şi articole de istorie", VIII (1966), p. 309—403.
însemnările Andronieştilor (1799—1848), publicate de Ilie Corfus, Buc., 1942, p. 45—111.
Dionisie Fotino, *Istoria generală a Daciei,* trad. de G. Sion, I—III, Buc., 1859.
„Frăţeasca îmbrăţoşare", epistolă a unui boier moldovean către un altul valahean descriind starea silnică şi tristă a Valahiei de la începutul secolului prezent, 1800 — 1821, publicată în traducerea românească de Constantin Erbioeanu („Biserica ortodoxă română", XIII, 1889— 1890, p. 177—2ftQ; 257—279; 337—360; 417—441). Eruditul C. Erbiceanu consideră autor al acestei cronici pe Naum Rîmniceanu.
Cît despre corespondenţa diplomatică şi, în primul rînd, numeroasele rapoarte consulare ale agenţilor diplomatici francezi, ruşi sau germani acreditaţi la Bucureşti, Iaşi sau în centre din sudul Dunării, ea este reprodusă după originalele din arhivele ministerelor de externe de la Paris, Petrograd şi Viena în prestigioasa colecţie a lui Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privind*

istoria românilor, în volumele cuprinzînd perioada 1798—1812 (1/2; II/I; XVI; XIX). Menţionăm, de asemenea, *Studii şi documente privind istoria românilor,* voi. VIII şi *Acte şi fragmente privind istoria românilor,* voi. II, de N. Iorga.

Materialul documentar în care este redată în lumina faptelor şi a evenimentelor reale, autentice, viaţa şi activitatea comercială, politică şi diplomatică a lui Manuc Bei, a fost cercetat, în mare parte, datorită concursului generos şi dezinteresat al regretatului orientalist H. Dj. Siruni.

Pe de o parte, ne-a pus la dispoziţie din arhiva sa personală o seamă de comunicări, note, articole şi rezumate de documente în manuscris, în legătură, atît cu viaţa lui Manuc, cît şi cu istoria, amănunţită, a

perioadei în care a trăit acest mare om de afaceri şi

abil diplomat[11].

Pe de altă parte, în arhiva Muzeului de istorie al municipiului Bucureşti se află fondul documentar provenit din arhiva de la Hînceşti, unde era conacul lui Manuc Bei, alcătuit din 632 piese. Toate documentele, scrise în limba turcă sau armeană, au fost traduse de H. Dj. Siruni şi urmează a fi tipărite. După liimba în care au fost scrise ele se repartizează astfel: 493 în limba turcă, scrise cu caractere arabe, armene sau latine; 19 în limba armeană clasică şi modernă; 19 în limba rusă; 19 în limba greacă; 5 în limba franceză şi 80 în limba română, scrise cu caractere chirilice sau armene. Prin traducerea acestor documente, s-a pus la dispoziţia istoriografiei române un vast material de arhivă, inedit, în legătură cu istoria Imperiului otoman de la începutul secolului al XIX-lea, perioadă atît de interesantă pentru istoria poporului român.

În afară de aceste materiale documentare, mai sînt diverse izvoare narative scrise de autori armeni contemporani cu evenimentele la care a participat Manuc Bei sau pe care le-au deţinut de la martori oculari. Printre aceste izvoare cel mai de seamă aparţine unui scriitor armean din secolul al XIX-lea, Mser Mserianţ, intitulat *Istoria vieţii lui Manuc Bei Mirzaean*. După moartea lui Manuc Bei, întîmplată în vara anului 1817, Mser Mserianţ a fost chemat la Hînceşti ca preceptor al copiilor lui Manuc Bei. Aici, el a trăit mai mult de 12 ani în mijlocul familiei defunctului. În anul 1841, a scris biografia lui Manuc Bei, în limba armeană clasică şi în limba turcă, transcrisă cu caractere armene. Lucrarea se păstrează în manuscris la Instituitul manuscriselor vechi din Erevan, R. S. S. Armenia. (Fotocopia originalului se află în arhiva Muzeului de istorie al municipiului Bucureşti.) Din ea s-au publicat numai primele capitole în revista „Păros Hainstani", din Moscova, între anii 1879—1881. A fost redactată pe baza documentelor din arhiva de la

Hînceşti şi a relatărilor martorilor^ oculari printre care se numără, în primul rînd, membrii familiei şi colaboratorii intimi ca Babic Iacubici, Harutim Dilma ş.a. Biografia lui Mser
Mserianţ, scrisă după un sfert de secol de la moartea lui Manuc Bei, constituie un izvor important pentru cercetarea şi cunoaşterea istoriei Imperiului otoman şi a ţărilor române, la începutul secolului al XIX-lea, precum şi a vieţii lui Manuc Bei. (Biografia a fost tradusă integral de către H. Dj. Siruni şi se află în manuscris.) Consemnăm, de asemenea, o altă biografie a lui Manuc Bei, scrisă de un mechitarist din Viena, călugărul Hevond Hevnanian: *Descriere a vieţii lui Manuc Bei Mirzaean* (Viena, 1852). Lucrarea este valoroasă numai pentru izvoarele contemporane eroului său, folosite de autor. În sfîrşit, nu trebuie ignorat nici carnetul cu însemnările personale ale lui Bogos Sebastian, de la biblioteca Academiei R.S.R. De asemenea, amintim şi lucrările a doi călători străini, în trecere prin Bucureşti, în prima jumătate a secolului al

XIX-lea precum şi unele din lucrările cercetate, în legă-

tură cu istoria Imperiului otoman şi a capitalei lui[12].

în lumina acestei ample documentări, s-au putut stabili în mod ştiinţific, pe de o parte, legăturile cauzale dintre evenimentele de la începutul secolului al XIX-lea, ce au frămîntat viaţa Imperiului otoman, a poporului român şi a Rusiei ţariste, iar pe de altă parte, evenimentele la care a participat şi Manuc

Bei, fie determi- nîndu-
le, pe unele din ele, fie
dirijîndu-le, pe altele

ÎNCEPUT DE SECOL

Era într-o vineri, în ziua de 14 octombrie 1802. Careta domnească, urmată de şirul caretelor boierilor însoţitori, înconjurată de arnăuţi călări, aluneca în trapul liniştit al cailor, pe un drum prăfuit şi sinuos ce ducea de la Oltenița la Bucureşti. Era o după-amiază de toamnă în care lumina vibra aurie, iar soarele era blînd şi cald. De nicăieri nici un semn nu arăta oă vremea s-ar schimba. Domnitorul, om în puterea vîrstei, privea cu viu interes peisajul întomnat al cîmpiei şi mintea lui fugea, fără voie, cu ani în urmă, la Curtea tatălui său, Alexandru Ipsilanti, unde-şi petrecuse cu fratele său Dimitrie, copilăria. îşi amintea acum de dascălul său de limbă franceză, Linchou, şi de preceptorul raguzan Ştefan Ignatiu Raioevioh, primul consul al Austriei la Bucureşti, de lecţiile lor savante, de entuziasmul acestora ori de cîte ori vorbeau despre civilizaţia Europei, despre frumuseţile Occidentului, despre învăţătura şi educaţia oamenilor. Dai-, în această retrospectivă Constantin Vodă Ipsilanti, acum domnitor al Ţării Româneşti, îşi amintea şi de isprava pe care a făcut-o împreună cu fratele său, Dimitrie, în decembrie 1781. Beizadelele, Constantin şi Dimitrie erau nişte băieţandri la vremea cînd începuse să le crească mustaţa. Deodată, fără să se gîndească la urmări, cei doi fraţi s-au hotărît să fugă de la Curte, în lume, în Europa pe oare o iubeau atît, pentru că o vedeau numai din descrierile preceptorilor lor. Şi, aşa, într-o seară de iarnă, luminată de albul zăpezii, s-au strecurat de la Curtea domnească din Dealul Spirii, prin curtea marelui boier Dudescu, s-au adăpostit peste noapte în casele lui Manolache Brîncoveanu din piaţa Scorţa- rului, pentru ca în ziua următoare, cu cai arvuniţi din ajun, să fugă din Bucureşti şi să apuce drumul mai

---

5 **G. Ionnescu Gion, *Istoria Bucurescilor,* Buc., 1899, p. 472.**

6 ***Ibidem.***

7 **V. A. Urechia, *op. cit.,* VII, p. 176—177; E. şi C. Limona, *Negustori bucureşteni la sfîrsitul veacului al XVIII-lea...*, în „Studii« XIII (1960), nr. 4, p. 136—137.**

puțin umblat ce duce la Cîmpulung și, de acolo, pe la Dîmbo- vicioara, să urce pe la vama Giuvala, spre pasul Bran, reușind să ajungă, dincolo, în Transilvania unde stăpî- neau Habsburgii și era atunci guvernator baronul Bruc- kenthal. Constantin Vodă Ipsilanti, zîmbea gîndindu-se la aventura de atunci, de cînd trecuseră exact 20 de ani. Mai zîmbea și pentru că, întîlnind la Sibiu pe marele boier Ienăohiță Văcărescu, trimis de bătrînul lor tată să-i convingă pe ei, copiii, să se înapoieze la București, l-au refuzat categoric pentru că știau că împăratul nu-i va preda pentru a nu compromite sacrosantul drept de azil pe care imperiul îl respecta. În această situație, le- năchiță Văcărescu se adresase guvernatorului Bruckenthal care avea mai multe legături la Curtea de la Viena. Marele boier a primit o scrisoare din partea guvernatorului către vice-cancelarul Coblenz care nu a avut însă nici un rezultat. Atunci, bătrînul domnitor Alexandru Ipsilanti s-a adresat personal guvernatorului Bruckenthal cu rugămintea de a-i trimite în țară copiii. Însă baronul refuză, sub motiv că legile împărăției nu prevăd expulzările ...
Tot alunecînd pe firul gîndurilor, pînă în cele din urmă, Constantin Vodă Ipsilanti se întristă amintindu-și cîte supărări i-au făcut bunului și blîndului lor părinte, care a trebuit să-și ceară mazilirea și să se retragă umilit și singur, la Constantinopol, în casa lui, pentru a nu lăsa impresia stăpînilor de la Serai că a știut de fuga lor...
Caii își continuau trapul lor liniștit iar careta domnească își continua și ea aproape ritmic zguduiturile, ori de cîte ori se poticnea în gropile drumului.
Cînd Constantin Vodă Ipsilanti se trezi ca dintr-un vis, careta domnească și convoiul intrau într-un sat. Peisajul de pînă atunci gol, pustiu, dispăruse. Satul avea un aspect mizer, ca mai toate satele Țării Românești. Case-

---

8 **Hurmuzaki, *Documente,* XVI, p. 902.**

9 **I. C. Filitti, *Corespondența domnilor și boierilor români cu Metternich și cu Gentz,* Buc., 1914, p. 6 și 24.**

10 **Hurmuzaki, *Documente,* TI/1, p. 505.**

le erau mici şi, de cele mai multe ori, îngropate în pămînt. În bătătura gospodarilor rar puteai să vezi un cal sau o vacă, doar găini, cîteva... însă, sigur, în fiecare curte cîte un cîine, murdar, hămesit de foame, cu privirea tulbure şi blana scărmănată. Satul cu oamenii lui, era trist. De o tristeţe aşa de totală, încît nimeni nu-şi putea imagina că realitatea ar putea fi şi astfel.
Satul Radovan era pe moşia banului Scarlat Ghica. În piaţa din centrul lui, străjuită de o biserică şi o fîntînă, veniseră boierii de la Bucureşti să-l întîmpine pe noul domnitor şi să i se închine. De cum se opri careta domnească şi convoiul care o însoţea, o puzderie de copii ieşiră la drum, care de care mai murdari, mai zdrenţăroşi, mai livizi, speriaţi şi minunaţi totodată. Domnitorul privi în jur, la fîntîna cu jgheab de lemn, la biserica bătrînă, obosită de vreme, neîngrijită, cu crucea strîmbată de vînturi şi cu lemnăria clopotniţei putrezită. Respectuos faţă de tradiţiile ţării şi adînc credincios, Constantin Vodă Ipsilanti împreună cu boierii intrară în biserica satului să aducă mulţumire lui Dumnezeu că l-a învrednicit domn al Ţării Româneşti. Dar, nu intraseră bine în biserica înnegrită de fumul luminărilor cînd, deodată, au început să se clatine uşor zidurile, să se mişte icoanele, să scîrţie din încheieturi vechi, catapeteasma. Domnul şi suita lui s-au speriat tare şi au dat fuga spre uşă ca să se adăpostească sub cerul care nu avea cum să se prăbuşească. Şi numaidecât au auzit un zgomot puternic. Se prăbuşise bolta bisericii care, spre liniştea tuturor, nu prinsese pe nimeni sub ruinele ei. „ ... Acest domnitor, scrie cronicarul Naum Rîmniceanu, odată ce a păşit pe pămîntul Valahiei.. . sosind pînă la moşia Radovan a boierului ban Scarlat Ghica, s-a întîmplat acel înfricoşat

---

11 **„Bairactarul Mustafa Paşa în lumina izvoarelor armeneşti"; „Evenimentele ce s-au desfăşurat în Turcia în primul deceniu al secolului al XIX-lea"; „Cum a obţinut Manuc Bei scaunul domnesc al Moldovei"; „Ramiz Paşa"; „Pacea ruso-turcă de la Bucureşti din 1812 în lumina materialului documentar aflat în arhiva lui Manuc Bei"; „Manuc Bei între legende şi adevăr istoric"; „Manuc Bei şi Constantin Ipsilanti Vodă."**

12 **Contele Auguste de Lagarde, *Voyage de Moscou à Vienne,* Paris, 1854; Stanislau Bellanger, *La Kéroutza, voyage***

cutremur de pămînt. . Domnul şi boierii lui întristaţi de cele întîmplate şi îngrijoraţi de soarta reşedinţei domneşti şi a celorlalte oraşe ale ţării, porniră de îndată spre Bucureşti.

Constantin Vodă simţea o grea strîngere de inimă. Tristeţea peisajului, aspectul sărman al satului lăsat în urmă, cutremurul, toate acestea avură darul să-l pună pe gîn- duri. Avea clipe de îndoială. Poate ar fi fost mai bine să nu caute să se impună, cu ajutorul ruşilor, la domnie. Deşi avea asigurată o domnie de 7 ani, prin prevederile hatişerifului semnat de sultan în acel an, deşi avea sprijinul neprecupeţit al ruşilor, date fiind serviciile pe care

[1] ***Cronicul Protosinghelului Naum Rîmniceanu, de la 1768—1810,*** **în C. Erbiceanu, *Cronicarii greci care au scris despre romăni în epoca fanariotă;* Buc., 1888, p. 265.**

le adusese, cu toate acestea, o umbră de nelinişte, care se înnegrea din ce în ce, îi întuneca sufletul. Căci Constantin Vodă cunoştea şi nemaipomenitele întîmplări pe care le-au trăit înaintaşii lui în scaunul domnesc de la Bucureşti, Alexandru Moruzi, Mihail Suţu şi Alexandru Suţu, din cauza bandelor de pasvangii care făceau neîncetate incursiuni, din sudul Dunării, în Ţara Românească, pră- dînd totul pe unde ajungeau şi aruncînd nelinişte în toată ţara. Pe teribilul Pasvan Oglu, paşa rebel de la Vidin, nimeni nu reuşise încă să-l potolească. Constantin Vodă îi cunoştea bine şi viaţa şi faptele. Iar locuitorii ţării îl ştiau şi mai bine căci trăiseră zile de groază din cauza lui. Bosniac de origină, atît bunicul cît şi taităl său, deşi se distinseseră în multe bătălii, totuşi au fost ucişi de turci. Pe cel dintîi l-au tras în ţeapă iar pe celălalt l-au decapitat.Acest Pasvan Oglu şi-a început cariera militară foarte tînăr, în timpul războiului din 1787—1791. Avea numai 17 ani şi era un soldat credincios în armata lui Nicolae Mavrogheni, năstruşnicul domnitor al Ţării Româneşti. Pasvan Oglu a avansat repede, surprinzător de repede. În 1788 avea comanda unei unităţi mavrogheneşti, după ce, în

---

en Moldo- Valachie, **Paris, 1846; A. C. Barbier de Meynard, *Considération sul l'histoire ottomane,* Paris, f.a.; Jean Marie Jouannin et von Gaver, *Turquie,* Paris, 1840; Colonel Laruonche, *Histoire de la Turquie depuis les origines jusqu' à nos jours,* Paris, f.a.; A. Alix, *Précis de l'histoire de l'empire ottoman,* III, Paris, 1824; Ch. Per- tusier, *Promenades pittoresques dans Constantinople,* I—III, Paris, 1815.**

prealabil, organizase un corp de voluntari. Cu ostaşii lui ajunge pînă la Vidin unde, împreună cu familia lui, fusese proscris. După încheierea păcii de la Şiştov, în decembrie 1791, cu laurii gloriei militare pe tinerii dar puternicii lui umeri, s-a înapoit la Vidin. Aici, amintirea uciderii bunicului şi tatălui său de către fostul paşă al Vidinului îl apăsa greu şi îl înfricoşa. Se simţea ameninţat pentru că, odată cu tatăl său fusese şi el condamnat. Pentru a îndepărta primejdiile ce-l pîndeau, Pasvan Oglu încercă să se facă temut. Urmă politica tatălui său, Omer aga, se înconjură de o bandă formată din albanezi, cîrjalii şi dezertori din oastea otomană, fortifică satele ce le ocupase cu forţa, iar pentru aprovizionarea supuşilor, poruncea bandelor lui să facă incursiuni de pradă în Oltenia. Dar nu se mulţumi numai cu atît. Atacă pe paşa de la Vidin şi asedie cetatea. Pentru a scăpa cu zile, paşa renunţă la paşalîc şi fugi. Pasvan Oglu a fost proclamat de către bandele lui paşă al Vidinului. Astfel, în anul 1796, ajunsese singur stăpîn al cetăţii. Cei mai redutabili şefi de bandă cereau să devină aliaţii lui, căci se dusese vestea curajului şi faptelor lui de anme. Steaua lui Pasvan Oglu se înălţa luminoasă, sub cerul întunecat al Balcanilor. Nimeni nu mai îndrăznea să calce în Vidin. Toate caravanele erau prădate. Românii şi sîrbii, paşnicii locuitori a celor două maluri ale Dunării, erau obligaţi să plătească tribut bandelor lui Pasvan Oglu. Era stă- pînul absolut al malurilor din dreapta şi din stînga Dunării pînă la Balcani şi de la Belgrad pînă la Varna. Admirator al lui Napoleon, montase pe uliţele Vidinu- lui, panouri mari cu portretul primului consul. Dealtfel Napoleon manifesta interes faţă de acest paşă rebel. Trimise chiar, la Vidin, un general ca să stea de vorbă cu el pentru a vedea dacă l-ar putea folosi în vreun fel. Era cunoscut în toată Europa prin actele lui de curaj dar şi de banditism. Iar în Vidin, unde a ridicat moschei şi a înfiinţat chiar o bibliotecă, devenise o figură populară. În acest timp oastea lui creştea mereu. Ajunsese să aibă vreo 80.000 de ostaşi. În 1798, o nouă şi puternică expediţie militară, formată din mai mult de 100.000 de ostaşi turci, sub comanda lui Husein paşa, primise poruncă împărătească să distrugă bandele lui Pasvan Oglu şi să ocupe cetatea Vidinului. Marea oaste otomană, aprovizionată din Ţara Românească de către domnitorul de atunci, Constantin

Hangerli, trebuia să restabilească ordinea în acest sector. Sultanul Selim al III-lea şi toţi înalţii dregători din Serai, nu mai puteau tolera situaţia ce se crease la Dunăre, nu numai din cauza actelor de rebeliune ale lui Pasvan Oglu, ci şi pentru că se declarase ostil Nizamului, adică reformelor iniţiate de sultan pentru modernizarea armatei şi a vieţii de stat. În felul acesta, Vidinul şi Pasvan Oglu constituiau pentru ieniceri, ule- male şi toţi fanaticii şi tradiţionaliştii musulmani, un punct de rezistenţă spre care gravitau cu toţii.
17
Marea oaste a lui Husein paşa înconjurase cetatea Vidinului în luna octombrie 1798. Asediul dură mai mult de şase luni. Pasvan Oglu rezista, iar din timp în timp hărţuia oastea otomană. Decimată de boli şi lipsuri, mereu lovită, în cele din urmă Husein paşa trebui să poruncească retragerea ei. Dar înalţii dregători turci, nemulţumiţi, au cerut să se execute un nou atac, cu prilejul insurecţiei sirbilor. Dar, şi acesta a fost fără rezultat. Astfel, sultanul a fost învins din nou de către rebelul de la Vidin. Răzbunarea lui a fost cumplită împotriva acelora care au fost consideraţi autorii dezastrului: Husein paşa şi Constantin Vodă. Pe cel dintîi l-a spînzurat la Constântinopol iar pe celălalt l-a decapitat un capugiu, în palatul domnesc de la Bucureşti.
În acelaşi sfîrşit de ah 1798, interveni şi intrarea lui Napoleon în Egipt. Din această cauză, Poarta a fost nevoită să se împace şi să ierte pe Pasvan Oglu recunoscîndu-i chiar, în anul următor, 1799, titlul de paşă cu trei tuiuri. Pentru moment situaţia părea că s-a liniştit. Domnitor în Ţara Românească era atunci Alexandru Moruzi. Cînd la sfîrşitul lunii februarie 1799 l-au îmbrăcat la Constantinopol cu caftanul domniei, Alexandru Moruzi care mai domnise în Ţara Românească în ultimul deceniu al secolului, ştia că avea de întîmpinat multe şi mari greutăţi. Primul lui gînd a fost să instaureze ordinea

în țară și să aducă liniștea la hotare. Dar pentru aceasta trebui-a să organizeze apărarea lor pentru ca bandele de pasvangii să nu mai îndrăznească să treacă Dunărea ca într-o țară a nimănui, aducînd după ei numai jale și sărăcie. Alexandru Moruzi nu credea în schimbarea la față a lui Pasvan Oglu și a avut dreptate, căci în anul 1800, numai la cîteva luni de la instalarea lui în scaunul domniei, acesta iarăși a început să se năpustească asupra țării. „Atunci, s-au făcut învoire între domnul Moruzi și dînsul (Pasvan Oglu n.n.) ca să-i dea pe toată luna cîte 75 pungi de bani și altă cerere din țară să nu mai facă"[13]. Dar, cu toate acestea, pașa de la Vidin tot nu s-a astîmpărat. Domnitorul a fost nevoit să intervină la Poartă, cerînd oaste cu care să străjuiască malul Dunării, pe unde veneau pasvangiii, și n-a mai trimis nici cele 75 de pungi cu care se obligase față de Pasvan Oglu. Pe de altă parte, Poarta l-a scos din pașalîc în urma pîrelor lui Alexandru Moruzi. Se pare însă că Pasvan Oglu nu a fost prea impresionat din cauza măsurilor luate împotrivă-i. El nu *pohtise* pașalîcul iar străjile lui Alexandru Moruzi de la Dunăre erau lucru de nimic pentru el cane învinsese marea oaste turcă, asediatoarea Vidinului. Cît despre străjile lui Alexandru Moruzi, mai mult jefuiau satele decît străjuiau. Așa că, atunci cînd bandele de pasvangii au năvălit din nou pe malul românesc al Dunării, ele au putut ajunge, după ce au atacat Calafatul, chiar pînă la Tîrgu-Jiu, unde au prădat, au ucis oameni, au batjocorit femei iar la plecare au dat foc tîrgului. Vestea fărădelegilor pasvangiilor ajunsese pînă la București unde toată lumea era înfricoșată. Nenorocirile au continuat. Părțile oltene ale țării au fost mereu atacate de pasvangii. Porneau în bejenie chiar și boierii de la Rîmnicu-Vîlcea sau Craiova. Cu toții fugeau peste munți la Sibiu. Țara se dezorganiza, jalea se întindea peste ea. Alexandru Moruzi, a căutat s-o apere, punînd pe ici pe colo panduri, dar liniștea și pacea n-au venit. Iar cel mai mult a avut de suferit orașul Craiova, atacat de nenumărate bande în frunte cu Kara Mustafa, cel mai apropiat colaborator al lui Pasvan Oglu. Au cuprins orașul deodată din toate părțile, venind călări în fuga mare iar

13 — **Manuc Bel**

după ce l-au ocupat, i-au dat foc. Craiovenii, în mare număr, căci oraşul avea peste 7000 de case ce însemna cam 35.000 de locuitori, nu ştiau cum să fugă şi să se ascundă. Zilot Românul povesteşte că după ce oraşul a fost învăluit în flăcări, oamenii au fost nevoiţi să iasă din ascunzători şi atunci pasvangiii puneau mîna pe ei. Pe unii îi luau în robie, pe alţii îi ciunteau, iar pe cei mai mulţi îi omorau. Din toată Craiova au rămas întregi, doar vreo 300 de case, care aminteau că aici a fost un oraş. Atunci domnitorul Alexandru Moruzi porni din Bucureşti ou oaste numeroasă trimisă de ia Rusciuc de către Mustafa paşa la îndemnul unui mare negustor de acolo, Manuc. Dar a reuşit doar să-i alunge pe pasvangii peste Dunăre şi nu să-i nimicească. Bătălii între oastea turcească şi bande de pasvangii s-au mai dat. Pămîntul ţării a fost curăţat pînă în cele din urmă, cu greu, mai mult din voinţa lor, a pasvangiilor, care s-au retras peste Dunăre. După aceea s-a întîmplat un lucru nemaipomenit pînă atunci. Domnitorul Alexandru Moruzi a cerut să fie mazilit, plătind pentru aceasta! Era prima oară în istoria domniilor fanariote, cînd un fanariot plăteşte, nu pentru a fi învestit domn, ci pentru a fi mazilit.
Era exact acum un an, în luna octombrie 1801, îşi spunea Constantin Vodă, cînd scaunul domnesc de la Bucureşti rămînînd gol a fost numit în luna următoare Mihail Vodă Suţu. Domnia lui a fost scurtă şi zbuciumată. Incursiunile pasvangiilor continuau unele după altele. La Calafat, în Mehedinţi, mereu se semnalau jafurile, tîlhăriile şi crimele bandelor. în una din acestea au fost luaţi robi printre alţii şi serdarul Dincă Bibescu cu soţia lui. Atacurile acestor bande deveniseră aşa de îndrăzneţe încît ameninţau să treacă Oltul şi să năvălească spre reşedinţa domnească.
Era în luna mai a acestui an ... Reşedinţa domnească a Ţării Româneşti începuse să se golească. Nesfîrşit era convoiul carelor, căruţelor şi rădvanelor pe drumul ce ducea la Braşov. Totul era părăsit în faţa primejdiei de moarte. Nimeni nu îndrăznea să-şi imagineze că s-ar pu-

tea opune rezistenţă bandelor de peste Dunăre. Domnitorul era apatic. Nu lua nici o măsură ca să împiedice bejenia, fiind el însuşi cuprins de spaimă. Înşelînd pe boieri şi pe mitropolit cu care se înţelesese să se retragă în Moldova, precum şi pe Bimbaşa Sava, căruia îi lăsase în grijă paza oraşului promiţîndu-i că va plăti lefurile mercenarilor, Mihail Vodă Suţu fugi, fără ruşine, în Transilvania. Boierii urmară şi ei exemplul domnitorului, iar Bimbaşa Sava văzîndu-se înşelat porni în urmărirea fanariotului. Pe acesta nu-l mai ajunse dar în Piatra Craiului, în drum spre Braşov, prinse pe domniţe, care, însoţite de slugile lor, mergeau pe potecile stîncoase. Le jefui, luîndu-le, între altele, caseta cu bijuterii, după care Bimbaşa Sava se înapoie la Bucureşti.

Vechea reşedinţă domnească rămasă fără divan, fără apărare, fără oameni era acum în stăpînirea haimanelelor şi a vagabonzilor, adică a „crailor", cum ştia Constantin Vodă că le spun bucureştenii. Pînă atunci stătuseră ascunşi prin pivniţele părăsite de la Curtea veche, prin locuri dosnice, pe la periferia oraşului. Acum, ieşeau la lumină ca şobolanii. Au jefuit Curtea domnească şi multe case boiereşti şi avînd în fruntea lor tuiurile şi însemnele domniei se plimbau beţi, nesupăraţi de nimeni.

pe podurile oraşului. Căpitanul lor era un oarecare Melanos, „bocciangiul". Erau hotărîţi chiar să dea foc oraşului, să-l prefacă în cenuşă socotind în nebunia lor că aşa vor intra în istorie. Însă, nişte unităţi otomane încartiruite departe, la Cotroceni, prin chiliile mănăstirii şi pe la casele oamenilor ce aveau prin părţile locului vii, aflînd ce se întîmplă în oraş, au intervenit. Au reuşit să restabilească uşor ordinea: tăind pe unii crai, împuşcînd pe alţii. Craii nu au putut opune nici o rezistenţă. Erau cu toţii ameţiţi de fumurile alcoolului sau de bucuria jafurilor. Aşa că au fost o pradă uşoară pentru

turci. între timp sosiră şi alte unităţi otomane de la Nicopole şi Rusciuc. Acestea desăvîrşiră ce începuseră turcii de la Cotroceni. Cu sabia şi cu ştreangul au făcut linişte deplină.

Fiind din nou vacant scaunul domnesc al Ţării Româneşti, Poarta l-a numit domnitor pe Alexandru Suţu care şi-a păstrat însă şi domnia Moldovei. Toate acestea se întîmplau la sfîrşitul lunii iunie 1802. Apoi au început să vină boierii şi toţi cei care fugiseră cu miile la Braşov şi împrejurimile lui[14]. Însă, nu se liniştiră bine lucrurile cînd, la cererea Rusiei, Poarta l-a mazilit pe Alexandru Suţu şi l-a numit pe Constantin Ipsilanti, conform hatişerifului pe care-l semnase sultanul la intervenţia ruşilor, chiar în acel an.

Neliniştea care cuprinsese pe noul domnitor, acum în drum spre Bucureşti, deveni mai mare după ce desfăşurase ghemul cu firul atît de lung al amintirilor. Întîmplările atît de proaspete legate de ţara peste care urma să domnească, avură darul să-l îngrijoreze nespus de mult pe măsură ce timpul trecea şi careta domnească înainta pe drumul de la Radovan la Bucureşti. Odată cu înserarea intrară în oraş pe Podul Beilicului, cum începuse să i se spună vechiului pod Şerban Vodă, de cînd tatăl său făcuse, în 1776, casa Beilicului, chiar la începutul lui, la Dîmboviţa, pentru a adăposti pe trimişii Porţii.

Prăpădul pricinuit de cutremur se arăta din ce în ce mai mare pe măsură ce convoiul domnesc pătrundea în oraş. Mai toate turlele bisericilor, multe hanuri şi multe case boiereşti se prăbuşiseră. Pretutindeni se vedeau ziduri în ruină. Pămîntul era prin unele locuri crăpat, „cît ar încăpea un om cu calul", iar prin crăpăturile lui „ieşea neşte apă cu humă neagră ce puţea întocmai ca pucioasa", scrie un contemporan[15]. Căzuse şi Turnul Colţea, „turnul cel înalt din Bucureşti ce avea întru sine ceasor-

---

14 **În iunie 1802, erau la Braşov, peste 2000 de boieri şi negustători refugiaţi din Ţara Românească. (Hurmuzaki, *Documente,* XIX/2 p. 120). Iar în iulie, acelaşi an, numărul lor crescuse la 3408 la Braşov. În satele din împrejurimi mai erau alţi 2375 refugiaţi din Ţara Românească *(Ibidem,* p. 133).**

15 **Ilie Corfus, *Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu* (1802— 1830), în „Studii şi articole de istorie" VIII (1966), p. 320.**

nic ... ce era lucrat cu mare meşteşug şi cu pietri în tot chipul, care se vedea departe de Bucureşti, oale de trei ceasuri, cînd era senin şi mai departe"[16]. Chiar şi Curtea domnească din Dealul Spirii nu mai era de locuit. Dar cutremurul nu făcuse ravagii numai în Bucureşti ci şi în alte oraşe şi aşezări din ţară sau la conacele boiereşti. Domnitorul a fost nevoit să se instaleze, provizoriu, la Văcăreşti. Iar oamenii, toţi oamenii, erau îngroziţi nu numai prin ceea ce trecuseră, ci şi de teama că s-ar putea întîmpla un alt cutremur. Domnia începea în împrejurări grele. A trebuit să se renunţe la toate manifestaţiile protocolare şi tradiţionale, prilejuite de instalarea noului domnitor. El porni la munca de refacere, împreună cu marii boieri divaniţi, chiar din primele zile. Totodată domnul era preocupat şi de îmbunătăţirea condiţiilor de viaţă ale populaţiei care era greu încercată din cauza lipsurilor de tot felul. Sărăcia, mizeria şi incursiunile tîlhăreşti ale bandelor lui Pasvan Oglu au făcut, aşa cum remarcă şi unii agenţi diplomatici de la Bucureşti, ca mulţi locuitori să fugă din ţară, trecînd, fie munţii în Transilvania, fie Dunărea în paşalîcurile de acolo. După unul din aceşti agenţi, St. Luce, consulul provizoriu al Franţei la Bucureşti, mai mult de o treime din populaţia Ţării Româneşti s-ar fi refugiat în Transilvania şi Ungaria. „Valahia este aproape deşartă", afirmă alarmat St. Luce. Această situaţie este confirmată şi de generalul Horace Sebastiani, ambasadorul Franţei la Constantino- pol, într-un raport scris cu ocazia trecerii lui prin Ţara Românească spre capitala sultanilor[17].

Un contemporan îl judecă însă aspru pe Constantin Vodă scriind că după ce „s-a suit în domnescul său scaun cu acea groaznică scuturare a pămîntului, cea mai întîi îngrijire a sa a arătat spre a se străjui pe sineşi, cît va putea mai bine, deaceia şi-a întărit domneasca sa Curte

---

16 ***Ibidem.***

17 **Incursiunile pasvangiilor au continuat şi după venirea în scaunul domniei a lui Constantin Vodă Ipsilanti. Pasvan Oglu a murit la 27 ianuarie 1807, în vîrstă de 38 de ani, tocmai în momentul în care Poarta îl investise şef al expediţiei de reprimare a revoltei ienicerilor din Serbia, adică atunci cînd i se deschiseseră mari perspective. În locul lui a fost numit, paşă al Vidinului, Mola aga. Dar, nu după mult timp şi acesta avea să se ridice împotriva împărăţiei.**

cu masgaluri împrejur, a înmulţit cu mare prisos numărul paznicilor Curţii şi cu mulţime de arnăuţi şi alţi străini, cei mai răi tîlhari pribegiţi din ţara lor. Acest tacîm de paznici în zilele domnilor pămînteni nu era[u], ci atît domnia cît şi toată ţara se străjuia de paznici pămînteni, iar după ce s-a luat stăpînirea de la mîinile pămîntenilor şi s-a încredinţat în mîinile străinilor greci au stricat toată puterea ostăşească a pămîntului şi au întocmit căpetenii după cum au paşii otomanicești. . ,"[18] Constantin Vodă Ipsilanti, nu reuşise să vindece complet rănile suferite de ţară şi de reşedinţa domnească din cauza cutremurului din 1802 cînd, în august 1804, se produse o altă nenorocire, de astă dată numai asupra oraşului capitală. în acel an, 1804, „s-a întîmplat focul cel mare de la 1 august, în revărsatul zilei, care a prefăcut în cenuşă şi vechea Curte şi toată piaţa şi multe părţi din mahalale". Nenumărate hanuri au căzut pradă focului: Sf. Gheorghe, Şerban Vodă, Colţea, Mihai Vodă, binalele de la Curtea veche precum şi multe oase boiereşti, în afară de cele umile ale oamenilor de rînd. „Poate vor fi fost la 2000 prăvălii cu case mari şi mici şi bolţi", care au fost mistuite de foc[19]. Vodă a văzut cu disperare cuim întreg centrul comercial căzuse pradă flăcărilor în mai puţin de două ore. Mulţi locuitori au fugit afară din oraş, pe cîmp, luînd cu ei numai ceea ce puteau duce. Iar disperarea domnitorului era cu atît mai mare cînd vedea cum garda lui de mercenari, nu numai că nu a dat nici un ajutor ci, dimpotrivă, s-a dedat la jafuri şi la beţie. Printre casele distruse de flăcări îi întîlneai şi pe ei, beţi morţi, căzuţi pe ulițe. Salvarea a venit de la vînt care, suflînd tare, a adus nori negri, grei. O ploaie abundentă a potolit flăcările. Cînd focul s-a stins pretutindeni vodă a aflat că n-a murit nimeni din

---

18 ***Frăţeasca îmbrăţoşare, epistola unui boier moldovean către un altul valahian despre starea jalnică şi tristă a Valahiei de la începutul secolului prezent (1800—1821),*** **în „Biserica ortodoxă română", XIII (1889—1890), p. 259—260.**

19 ***Cronicul Protosinghelului Naum Rîmniceanu, de la 1768— 1810,*** **în *op. cit.*, p. 266.**

cauza prăpădului, însă fuseseră uciși mai mulți proprietari de către cei care le prădaseră prăvăliile. În urma calamității domnitorul a fost nevoit să se angajeze într-o vastă acțiune urbanistică și edilitară, care a avut ca scop și sistematizarea orașului. Numeroși contemporani, mulți dintre ei străini, care au fost prin București după incendiu, spun că Constantin Vodă a dispus reclădirea cu cărămidă și acoperiș de țiglă sau chiar de tablă a tuturor clădirilor care se reparau sau se construiau atunci. Totodată, el a mai poruncit ca ulițele „să nu mai fie șuvoite", ci drepte. Dar ce folos! În anul următor, 1805, „s-au întîmplat două inundări ale Dîmboviței care au făcut multe pierderi nimicind toată lunca Dîmboviței și casele din ea."[20]

De cum s-a instalat în scaunul domniei, Constantin Vodă Ipsilanti a avut nevoie de bani, pentru că voia, printre altele, să organizeze un corp de armată. Dar fiind vistieria goală, el trimise la Rusciuc pe Bogos Sebastian, unul din oamenii lui de încredere, ca să facă un împrumut în valoare de 500 de pungi la Tersenec Oglu, aianul Rusciucului. Alegerea a fost făcută de domnitor cu chibzuială. El știa că la Rusciuc, vistier și intim colaborator al aianului era un armean, Manuc, care mai ajutase Țara Românească pe vremea lui Alexandru Moruzi și despre care se dusese vestea că este un mare om de afaceri dublat și de un om politic, prin influența pe care o exercita asupra lui Tersenec Oglu. Iar Constantin Vodă mai știa că Bogos Sebastian era unul din prietenii intimi ai lui
Manuc. Domnitorul nu s-a înșelat. Tersenec Oglu, sfătuit de Manuc și Kiose Ahmed, sfetnicii săi, i-a dat de îndată 250 de pungi, promițîndu-i că îi va trimite și restul. Cu ocazia realizării acestui împrumut, domnitorul, tot prin

20 ***Ibidem.***

Bogos Sebastian, a stabilit relaţii cu Manuc, invi- tîndu-l la Curtea domnească de la Bucureşti. Dîndu-şi seama că Manuc, date fiind bogăţiile lui, îi putea deveni unul din finanţatori, Constantin Vodă l-a numit serdar, chiar în iarna anului 1802.
în Ţara Românească, acela care a contribuit în cea mai mare măsură la relaţiile lui Manuc la Curte, printre boie- rii divaniţi şi i-a perfectat multe din afaceri a fost Bogos Sebastian care, împreună cu fraţii săi Mesrob şi Gabriel precum şi cu nepotul său Martin, au participat intens la toate evenimentele petrecute la reşedinţa domnească a Ţării Româneşti. Agent al lui Constantin Ipsilanti şi co- laborator intim al lui Manuc, Bogos Sebastian era cu- noscut şi ca un vechi şi dibaci agent informator al ruşi- lor. Aşa ştînd lucrurile, în aceşti primi ani ai secolului, Manuc şi-a putut stabili puternice legături în Bucureşti conducîndu-şi astfel cu uşurinţă afacerile din Ţara Ro- mânească, de la Rusciuc, unde se născuse, copilărise şi făcuse primele afaceri.
Manuc era legat sufleteşte de Rusciuc prin tot trecutul familiei lui. Aici, la Rusciuc, văzuse lumina zilei în anul 1769, ca fiu al lui Mardiros Mirzaean şi al Mamilei, fiica unui bogătaş, Hamum Oglu. Tatăl său era originar din regiunea Araratului, dintr-un sat uitat, Capri. Mardiros nu era bogat şi tot ce avea îi fusese prădat de o bandă de tîlhari. Colindase mulţi ani prin Armenia turcă şi rusă, apoi a plecat în Balcani şi s-a instalat la Rusciuc, pe la mijlocul secolului al XVIII-lea. De pe atunci Rusciu- cul era un important centru comercial din Balcani. Afacerile i-au mers bine. A cîştigat bani mulţi şi a devenit un om bogat. S-a însurat pentru a doua oară cu fata unui armean bogat tot din Rusciuc, cu care a avut doi copii dintre oare, primul a fost Manuc Mirzaean.
Pînă la vîrsta de 12 ani, Manuc a crescut în casa pă- rintească şi a învăţat la o şcoală din Rusciuc. A fost apoi trimis în Moldova, la Iaşi şi la Botoşani la nişte negustori armeni, ca să se iniţieze în afacerile comerciale.
Cu acest prilej, probabil, a învăţat şi limba română. În

1785, după o ședere de aproape cinci ani în Moldova, a fost chemat de tatăl său acasă, la Rusciuc. Era acum la vremea însurătoarei. S-a căsătorit pentru prima oară, în 1786, cu fiica unui armean bogat, Avet, tot din Rusciuc. Dar prima lui soție muri după cîțiva ani, în 1794. Se recăsători în anul următor cu Mariam, fiica lui Hagi Haritium. Nu după mulți ani, tatăl său muri și a fost înmormîntat în cimitirul armenesc din Rusciuc. Rămas singur, deși tînăr, a fost nevoit să preia conducerea tuturor afacerilor.

Primele documente relative la afacerile lui comerciale datează din anii 1793—1794 pe cînd Manuc avea 24—25 de ani. Ele se referă la niște litigii comerciale, avute cu un armean de la Botoșani, Bogos Sebastian, ajuns mai tîrziu la Curtea lui Constantin Vodă Ipsilanti și cu care Manuc avea să lucreze toată viața lui. În 1795, cumpără cu 125 de piaștri o parte dintr-o moară din satul Cole, de pe lîngă apa Lomului, în apropierea Rusciucului. Și tot în același sat cumpără, cu vărul său Hagi Manciuc, două grădini, cu 250 de piaștri[21]. Din aceste tranzacții rezultă că în această fază a vieții lui, Manuc fiind la începutul carierei sale, era un negustor oarecare, nu un mare negustor. Însă relațiile cu Tersenec Oglu, aianul Rusciucului, aveau să-l lanseze în om de afaceri cu mari ambiții și orizonturi.

Tersenec Oglu, aianul de la Rusciuc, fusese în tinerețea lui, sacagiu. în fruntea unei bande a cucerit puterea în Rusciuc încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Acesta nu era singurul caz de parvenitism politic și militar prin acțiuni banditești și prin aventură într-un imperiu atît de mare și atît de descompus, în care nu mai exista lege și fiecare făcea ce vrea, legea atotputernică fiind numai forța și hangerul. în 1795 Poarta a trebuit să-l recunoască pașă pentru că sultanul nu putea avea sub un control riguros, un imperiu întins pe trei continente:

---

21 **Familia lui Hagi Manciuc Buiucliu era bine cunoscută atît în sudul Dunării, cît și în țările române încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Hagi Manciuc era coborîtor dintr-o veche familie armeană din secolul al XVI-lea.**

Asia, Europa şi Africa. Aşa se explică de ce, la marginile imperiului, în provinciile lui excentrice, apăreau, mereu, fel de fel de aventurieri care, cu bandele lor, luptînd pe viaţă şi pe moarte, riscînd totul, reuşeau să preia puterea în unele provincii, peste care deveneau apoi stăpîni dar şi tirani absoluţi. Stăpînirea n-avea încotro. Trebuia să-i recunoască.
Tersenec Oglu devenise stăpîn pe viaţa şi averea tuturor oamenilor din regiunea Rusciuc. Bandele lui atacau în plină zi pe negustori de la care luaiu orice voiau fără să le plătească vreun ban. Într-o asemenea situaţie conflictul dintre aian şi Manuc, care devenise cel mai mare om de afaceri din regiune, a fost inevitabil. Manuc era ameninţat direct în viaţa şi averea lui. A fost sfătuit de prieteni să fugă din Rusciuc. A refuzat. Ştiind că Tersenec Oglu avea mereu nevoie de bani, cu care se putea cumpăra orice, se duse la aian să-i ofere o mare sumă de bani. Manuc l-a asigurat cu acest prilej că-i stă la dispoziţie oricînd cu orice sumă. Cu o condiţie: să nu împrumute de la altcineva! Condiţia, bineînţeles, a fost acceptată. Astfel, Manuc a potolit pe Tersenec Oglu şi a salvat pe toţi negustorii din Rusciuc care aşteptau însă ca el să falimenteze. Însă Manuc n-a dat faliment. Dimpotrivă. N-a pierdut nici banii daţi aianului, fiindcă acesta, fiind recunoscut de sultan ca paşă al Rusciucului, Manuc Mirzaean a devenit vistierul şi sfetnicul principal al paşei şi a căpătat înapoi tot ce avansase. Iar în calitatea lui de vistier, fiind bun organizator şi bun om de afaceri, a contribuit la reorganizarea întregii regiuni şi la prosperitatea ei economică. Mser Mseriant, biograful lui Manuc, scrie că încă din anul 1802, aianul Rusciucului a

fost ajutat .cu bani de către Manuc. Astfel Manuc a devenit „frate" cu Tersenec Oglu şi orice întreprindea acesta îl întreba pe Manuc, care uneori era considerat şi ca „fiu" al paşei... „Trebuie să aflăm ce o să zică Manuc", replica paşa ori de cîte ori avea de soluţionat o problemă[22].

Aşadar, datorită lui Manuc regiunea Rusciuoului a fost organizată administrativ, a fost stîrpit banditismul, iar viaţa a intrat în normal. Oraşele şi, în primul rînd, Rusciucul, înfloreau. Nu este mai puţin adevărat că prosperitatea lui Manuo se datoreşte însă şi împrejurării că Rusciucul era nodul comercial ce lega, prin ţările române, centrul şi răsăritul Europei cu Peninsula Baloanieă şi Imperiul otoman. în asemenea condiţii, Rusciucul era locul potrivit pentru mari afaceri comerciale. Incontestabil, nu poate fi negată capacitatea şi priceperea lui Manuc ca om de afaceri şi negustor, dar nu este de nesocotit nici sprijinul lui Tersenec Oglu care i-a înlesnit mereu afacerile şi l-a ajutat să le ducă la bun sfîrşit. Paşa avea, bineînţeles, partea lui de cîştig. În stadiul de descompunere morală în care era clasa dominantă otomană, nu era deloc surprinzător ca un înalt demnitar să facă afaceri cu un negustor. Mai mult, Tersenec Oglu i-a acordat lui Manuc monopolul vînzării mătăsii, lînii, bumbacului, tutunului, mirodeniilor şi cerii. Manuc realiza anual mari cîştiguri pe care le împărţea cu puternicul aian al Rus- ciucului. Din cauza multiplelor lui afaceri comerciale Manuc a trebuit să călătorească de mai multe ori la Constantinopol. Mulţumită prieteniei lui cu Tersenec Oglu, el deveni unul din oamenii cei mai însemnaţi din Rus- ciuc. Însă această regiune era prea mică pentru ambiţiile lui.

---

22 **Mser Mserianț, *Istoria vieții lui Manuc Bei Mirzaean,* traducere din limba armeană clasică de H. Dj. Siruni, (mss.).**

Se gîndise de mai multă vreme să se instaleze în una din ţările române unde viaţa i se părea mai sigură şi ritmul afacerilor mai intens. De aceea, Manuo căută să se facă util lui Constantin Vodă Ipsilanti. Iar în- tîmplarea că domnitorul a cerut lui Tersenec Oglu 500 de pungi, a fost pentru Manuc o ocazie bună să arate lui Constantin Vodă cît de folositor îi poate fi.
Influenţa din ce în ce mai mare pe care o exercita Manuc la Curtea lui Ipsilanti, precuhi şi interesul din ce în ce mai pronunţat pe care i-l arăta domnitorul reies şi din împrejurarea că, după ce la sfîrşitul anului 1802, îl numise serdar, în anul următor, 1803, l-a numit paharnic. Astfel Manuo a devenit înalt slujbaş la Curte. Ceea ce arată că relaţiile lui cu vodă erau strînse şi îi permiteau ca la umbra lor să-şi poată face afacerile cum îi convenea mai bine.
Nivelul afacerilor lui Manuc a început să crească în Ţara Românească chiar din primul an al domniei lui Constantin Ipsilanti. Căci în afară de grosul afacerilor pe care le făcea la Rusciuc, Manuc încheie o serie de tranzacţii şi în Ţara Românească. Biograful său Mser Mseriant, afirmă că încă din anul 1803, la sfatul lui Tersenec Oglu, Constantin Vodă i-a dat lui Manuc administrarea salinelor. Din 1803, primul an al exploatării, pînă în 1806, Manuc a cîştigat cîte 300.000 de piaştri anual. O bună parte din tranzacţiile realizate de Manuc în Ţara Românească datează din această perioadă. Astfel, la 7 septembrie 1804, serdarul Nicolae Saegiu, vinde lui Manuc o vie în „Dealul Bucureştilor", la 20 septembrie acelaşi an, mitropolitul Dosoftei arată că paharnicul Manuc a cumpărat alte două vii tot în „Dealul Bucureştilor"; iar în octombrie 1804, Dumitrache Ştefan vinde paharnicului Manuc o moşie de 700 de stînjeni la Floreşti.
Din aceşti primi ani ai secolului Manuc a strîns multe bogăţii, fiind considerat unul din cei mai mari negustori şi zarafi din Peninsula Balcanică. Iar odată cu relaţiile pe

oare şi le-a stabilit la Curtea domnească de la Bucureşti şi cu Constantin Vodă, personal, Manuc şi-a întins pînza afacerilor peste toată Ţara Românească. Cumpăra imense cantităţi de grîu românesc cu un preţ derizoriu pe care apoi le vindea pe piaţa constantinopolitană cu un preţ împătrit. Cu diferenţa cumpăra moşii şi acareturi în Ţara Românească. În acelaşi timp îşi sporea şi numărul prietenilor şi al informatorilor atraşi de pungile şi generozitatea lui, care devenise legendară. Numiai aşa se explică de ce i s-au putut atribui lui Manuc gesturi pe care nu le-a făcut niciodată. Stanislau Bellanger, un călător francez care a fost prin ţările române în perioada regulamentară, îl înfăţişează pe Manuc într-o lumină plină de fantezii pe care autorul, desigur de bună- credinţă, le auzise la Bucureşti sau la Iaşi. Una dintre acestea era referitoare la generozitatea lui Manuc. Se spune, anume, că fiind la Paris (deşi, în realitate, el nu a călătorit niciodată în capitala Franţei) unde ar fi stat cinci ani, Manuc ar fi devenit acolo unul din cei mai eleganţi şi cheltuitori străini. înainte de a pleca de la Paris scrie Bellanger, fiind invitat în casa unui conte, Manuc cîştigă la cărţi enorma sumă de 100.000 de franci. Dar nu i-a reţinut pentru el ci, în văzul tuturor, a dispus să fie trimişi, în părţi egale, la toate primăriile Parisului pentru ca banii să fie distribuiţi săracilor din toate aron- dismentele[23].
Gîndul lui Manuc de a învesti cea mai mare parte din averea sa în moşii în Ţara Românească şi în case în Bucureşti, arată interesul pe care-l prezenta pentru acest mare om de afaceri ţara din nordul Dunării. Nici Ţara Românească şi nici Moldova nu erau paişalîouri. La Bucureşti şi la Iaşi era mai multă libertate decît oriunde în Imperiul otoman. În cele două reşedinţe domneşti circulau mai multe idei, veneau, plecau, mai mulţi călători străini sau oameni de afaceri. Iar Ţara Românească era binecunoscută prin bogăţiile ei. Pentru

23 **Stanislau Bellanger, *Le Keroutza, voyage en Moldo-Vala- chie*, II, Paris, 1846, p. 48—52.**

Manuc Ţara Românească era în primul rînd, o ţară cu oarecare autonomie şi independenţă politică,, ce aivea un domnitor al ei cu care, el, Manuc, era în relaţii foarte strînse fiind chiar demnitar al Curţii domneşti. El ştia că sultanul şi înalţii dregători ai Porţii precum şi familiile fanariote, din care se recrutau dragomanii şi domnitorii din ţările române, căutau să păstreze această semilibertate şi semiindependenţă a Moldovei şi a Ţării Româneşti, nu numai pentru că răspundea orgoliului fanarioţilor, ci şi pentru că teritoriul lor despărţea Imperiul otoman atît de Rusia cît şi de Imperiul habsburgic. Prin acest zid despărţitor — Ţara Românească şi Moldova — hotarele Imperiului otoman erau mai depărtate de Rusia şi Austria şi astfel Manuc se simţea mai apărat, mai la adăpost de primejdii. Dacă imperiul nu ar fi fost despărţit de Rusia şi Austria prin cele două ţări române, oricînd ar fi fost obligat să dea urmare oricărei provocări ruseşti sau austriece. Pe cînd, aşa, prin existenţa unor state asupra cărora îşi exercita numai suzeranitatea şi le exploata economic, imperiul turc era la adăpost de atacuri directe.
Dar Manuc mai ştia ceva. El ştia că ţările române şi, în special Ţara Românească, aveau o mare importanţă economică prin bogăţiile solului şi subsolului. Kreuchely, consulul Prusiei la Iaşi, scrie într-un raport al său în legătură cu situaţia economică a Ţării Româneşti, la începutul secolului al XIX-lea, că este „fără contrazicere una din cele mai fertile din Europa". Din această ţară, deşi exportul în Turcia era foarte mare, se făceau totuşi exporturi în Silezia (vite), în Transilvania (oi, lînă, brînză, porci şi peşte sărat), cu diverse state ale Austriei (lînă, porci, ceară, miere şi 200.000 de piei de capră). Exportul în Turcia (cai, boi, oi 5—600.000, miere, ceară, grîu, unt, brînză, cherestea etc.) era deficitar, arată raportul, din cauză că totul era cumpărat cu preţuri derizorii de către negustorii turci, greci sau armeni,

privilegiaţi de autorităţile de la Constantinopol[24]. Pentru Poartă, cele două ţări române erau adevărate „kelere" ale ei, cămări din care se puteau aproviziona oricînd cu orice, mai ales după ce pierduse Crimeea şi Egiptul, care erau cele mai de seamă grînare ale turcilor. Ca urmare a acestei situaţii, le rămăsese grînare numai Ţara Românească şi Moldova. Fără griul românesc marea capitală a sultanilor ar fi murit de foame; fără lemnul românesc Imperiul otoman nu ar fi putut avea flotă. De asemenea, îşi mai spunea Manuc, mari perspective economice prezintă Ţara Românească şi prin subsolul ei. Numai că exploatarea lui avea să mai întîrzie încă multă vreme, întrucît domnitorii fanarioţi nu voiau ca turcii să exploateze şi aceste bogăţii ale pămîntului românesc pentru că ei nu ar fi avut nici un beneficiu.

Pentru Manuc Ţara Românească era însă importantă şi prin aceea că prin aşezarea ei geografică constituia un important centru

24 **Hurmuzaki, *Documente,* X, p. 133—134. W. Wilkinson afirmă că toate produsele şi alimentele necesare capitalei otomane erau cumpărate cu un sfert din preţul curent al pieţei. Ele erau plătite fie din tribut, fie prin o impunere extraordinară de o valoare egală çu preţul acestor produse. (W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie,* Paris, 1821, p. 71).**

comercial european prin legăturile pe care le stabilea între centrul Europei şi Imperiul otoman, prin Peninsula Balcanică. Mai ales de la mijlocul secolului al XVIII-lea, de cînd au început să se strîngă relaţiile ţării cu marele centru de la Leipzig, Ţara Românească în

general şi reşedinţa ei domnească îndeosebi, au avut o însemnătate deosebită pentru toţi negustorii europeni. Caravanele cu mărfuri europene care porneau din centrul Europei, de la Leipzig, şi trecînd prin Viena şi Sibiu coborau apoi prin Braşov în Ţara

Românească pe la Cîmpulung pentru a ajunge la Bucureşti, au transformat reşedinţa domnească într-o mare piaţă de tranzit a negoţului european. Iar continuarea drumului comercial spre sudul Peninsulei Balcanice pînă la Constantino-pol, unde neguţătorii

europeni îşi plasau mărfurile, după ce o parte din ele fuseseră vîndute la Bucureşti, cu toptanul şi chiar cu paralîcul, precum şi înapoierea acestor caravane cu mărfuri orientale, urmînd acelaşi drum, pînă în inima Europei, tot acest itinerar Leipzig —

Constanti- nopol — şi înapoi, a făcut ca oraşul Bucureşti să cunoască o remarcabilă înflorire economică. Aşa se explică de ce, în această perioadă istorică ce cuprinde şi începutul secolului al XlX-lea, s-au construit foarte multe hanuri

care erau, deopotrivă, hoteluri şi antrepozite. Manuc, care cunoştea bine Ţara Românească şi ritmul vieţii comerciale din oraşul Bucureşti şi-a dat seama că aici pot fi întreprinse mari afaceri. De aceea el s-a hotărît ca, pe de o parte, să învestească o

parte din averea lui în moşii, imobile şi afaceri, iar pe de altă parte, să construiască un mare han care să rivalizeze ca mărime şi confort, cu celelalte mari hanuri bucureştene

.încă din primul an al legăturilor lui cu Curtea domnească, din 1803, începe zidirea hanului ce-i poartă numele. Manuc cumpărase mai multe loturi din terenurile Curţii vechi scoase la licitaţie, în 1798, de către Constantin Vodă Hangerli. Unul din numeroşii cumpărători ai acestor terenuri a fost şi negutătorul Nicolae Saegiu. om de casă de-al lui Manuc.[25] Se făcuse un adevărat jaf în terenurile Curţii vechi dinspre Dîmboviţa. Constantin Hangerli, domnitorul rămas în amintirea tuturor nu atît prin apăsările fiscale, nu atît prin viaţa lui desfrînată, cît, mai ales, prin sfîrşitul lui dramatic, fiind decapitat la Curtea lui din Dealul Spirii de un capugi başa, acest domnitor a vîndut nici mai mult nici mai puţin decît 45 de loturi din terenurile Curţii vechi, unele din ele avînd chiar case domneşti pe ele[26]. 33

---

25 **De fapt, pe acest negutător îl chema Nicolae Diamandi. Porecla de Saegiu, devenită nume, îi venea de la cuvîntul care în**

Chiar după ce, în 1803, a început construcţia hanului, Nioolae Saegiu a mai cumpărat şi .alte terenuri tot acolo iar în 1804, Manuc personal a achiziţionat terenuri de la un oarecare Mărgărit şi de la văduva lui Anton Hio. „De la aceasta, scrie un document al vremii, Manuc cumpărase: două prăvălii împreunate înlăuntrul în zidirea hanului"[27]. Ceea ce înseamnă că în anul 1804 hanul era construit[28].

Stilul în oare a foist zidit hanul se diferenţiază structural de stilul celorlalte mari hamuri bucureştane: Şerban Vodă, Sf. Gheorghe Nou sau Constantin Vodă. În timp ce hanurile buoureştene construite pînă către sfîrşitul secolului al XVIII-lea aveau aspectul unor cetăţi fortificate cu ziduri înalte şi prăvălii în incintă, fiind imitate după stilul medieval al hanurilor italiene — i fondaochi — construcţia Hanului Manuc, sau cum s-a numit la început, Hanul Curtea veche, vădit inspirat din arhitectura tradiţională românească, era deschis şi primitor. Cele două caturi cu cerdaicuri susţinute de stâlpi din lemn, balcoanele de la al doilea cat, scările care dădeau o mişcare deosebită faţadei de nord a hanului, ritmicitatea arcadelor de la catul II şi acoperişul înalt şi unduit din şindrilă, toate aceste elemente arhitectonice, îngemănate ou stucaturi măestrit modelate şi cu sculpturile de fină broderie a stîlpilor, imprimau clădirii o ambianţă de linişte şi repaus izvorîtă din armonia formelor şi a volumelor.

În peisajul arhitectonic al reşedinţei domneşti de la începutul secolului al XIX-lea, dominat de case mici gospodăreşti, în stil tradiţional românesc sau cu influenţe ţarigrădene, printre care se înălţau clopotniţele bisericilor în stil bizantin şi brîncovenesc, hanurile formau o

---

26 **semna în limba turcă negustor de oi, negoţ pe care acesta îl practica.**

27 **Aceste 45 de loturi au reprezentat tot atîţia embaticari. De acea, mai ales după anul 1821, după încheierea domniilor fanariote, s-au făcut repetate intervenţii pe lîngă domnie pentru a se lărgi curtea bisericii domneşti, sufocată de nenumăratele du- ghene care crescuseră ca ciupercile pe locurile vîndute de Constantin Vodă Hangerli. „Numai Hangerliu, scrie ecleziarhul bisericii domneşti într-o plîngere către domnitor, cel fără de inimă, a strîmtorat-o într-atîta (curtea bisericii, n.n.) încît nici morţii nu mai au unde să-i îngroape". (Pr. Ioan N. Dărvănescu, *Noi contribuţii la cunoaşterea trecutului fostei biserici domneşti Curtea***

categorie aparte iar dintre acestea Hanul Manuc a constituit o însemnată şi originală realizare arhitectonică. Clădirea, impresionantă prin proporţii, a fost admirată de călătorii şi artiştii străini în trecere prin Bucureşti. Unul dintre aceştia, Dieudonne Lancelot spune că „cele două rînduri de galerii care leagă cele patru corpuri de clădiri sub un acoperiş înălţat şi cu bîrne profilate, şi scara cea mare cu parapet dublu ce serveşte ambele etaje, sînt împodobite cu coloane şi balustrade de un

gust încîntător şi cu o lucrătură îndemănatecă. S-ar

putea zice că este un palat de lemn.. ,"[29]
Aşezat în centrul zonei comerciale a oraşului, în imediata vecinătate a Curţii vechi, hanul era înconjurat de nenumărate mici prăvălii sau mici ateliere. Erau băcani, săpunari, rachieri, şalvaragii, simigii, cîrciumari, măcelari, işlicari, boiangii, bărbieri, croitori şi tot felul de alţi negustători şi meşteşugari care au roit totdeauna în jurul Curţii domneşti.
Prin amploarea afacerilor pe care le întreprindea în Ţara Românească şi prin legăturile pe care le realizase cu Constantin Vodă Ipsilanti şi cu mulţi boieri din divan, Manuc a devenit ţinta unor numeroase atacuri provocate de foştii lui parteneri de afaceri de la Rusciuc. Se ţeseau împotriva lui fel de fel de intrigi şi se căuta pe orice cale să se provoace o rupere a lui de Tersenec Oglu. O împrejurare favorabilă duşmanilor lui Manuc se ivi cu ocazia unei absenţe de la Rusciuc.
Cînd în timpul uneia din numeroasele lui călătorii prin Ţara Românească, în anul 1803, Manuc a întîrziat să se înapoieze, a fost imediat declarat trădător, fugar la ruşi, date fiind legăturile lui Constantin Vodă Ipsilanti cu ruşii. Duşmanii lui Manuc de la Rusciuc, au găsit cel mai potrivit moment pentru a-i cere pedeapsa cu moartea. însă Manuc avea la Rusciuc şi prieteni. Aceştia i-au scris la Bucureşti să nu se mai întoarcă şi să fugă. Cu toate acestea Manuc a revenit la Rusciuc, surprinzător de repede, chiar în ziua în care paşa era la sfat cu dregătorii lui pentru a hotărî ce să facă în acest caz. Manuc se duse direct la reşedinţa lui Tersenec Oglu, unde se ţinea sfatul. Cînd îl revăzu, paşa se umplu de bucurie că prietenul său nu l-a trădat. . .
însă domnia şi puterea lui Tersenec Oglu au luat sfîr- şit după un an. în 1804, pe cînd se ospăta în afară de oraş, a fost ucis. Ucigaşii erau oameni din fostele lui bande care-l duşmăneau pentru că fostul lor stăpîn, influenţat de către Manuc, susţinea politica de reforme a lui Selim al III-lea. Situaţia lui Manuc deveni critică. Dar numai pentru puţin timp căci paşă a fost numit Mustafa Bairactarul, care avea să lege cu Manuc o prietenie şi mai strînsă decît o avusese acesta cu Tersenec Oglu.
Nu este cunoscută în mod precis originea noului paşă al Rusciucului. După unii, era fiul unui sărman muncitor ce fusese în tinereţe geambaş. După alte surse, ar fi fost fiul unui ienicer bogat, născut la Rusciuc pe la anul

1750. în sfîrşit, după alte izvoare, Bairactarul ar fi fost de origină albaneză. Oricare i-ar fi fost originea, Mustafa paşa a fost o mare figură a Imperiului otoman, la începutul secolului al XIX-lea.
Noul aian se distinsese în oastea otomană luptînd sub comanda lui Tersenec Oglu. În una din bătălii, Mustafa reuşi să smulgă steagul oastei vrăjmaşe şi de atunci i s-a spus Mustafa Bairactar, adică Mustafa Stegarul. Numit aian al Rusciucului, el se purtă autoritar aducînd sub ordinele sale pe toţi aianii din regiune. Avînd mereu nevoie de bani se împrieteni cu Manuc care-i puse la dispoziţie orice sumă, intuind că Bairactarul va face o mare carieră politică şi militară. Manuc deveni chiar trezorierul lui Mustafa. Prietenia dintre ei se adînci atît de mult, iar Mustafa căpătă o atît de m-are încredere în Manuc, încît .nu întreprindea nimic fără a-l întreba pe Manuc. Legăturile lui de afaceri atît cu Tersenec Oglu cît şi cu Mustafa paşa, reies din două adeverinţe semnate de Mustafa paşa, aflate în arhiva lui Manuc. În prima adeverinţă, din 26 iunie 1806, Mustafa paşa, în calitatea lui de aian al Rusciucului, adeverea lui Manuc că a primit de la el 27.898 de piaştri, sumă ce rezulta din lichidarea tuturor socotelilor dintre Manuc şi fostul aian Tersenec Oglu, privind comerţul cu mătasea. În cea de a doua, din 8 noiembrie 1808, acelaşi Mustafa paşa confirmă lui Manuc că a primit suma de 37.988 de piaştri, ce-i revenea

de pe urma tranzacţiilor cu mătase făcute de Manuc dar

mijlocite de Mustafa Bairactar[30].
Un alt intim al lui Mustafa era Kiose Ahmed, om de arme care, fiind şi el finanţat de Manuc, asculta de sfaturile şi dorinţele lui. în marile tranzacţii comerciale pe care avea să le facă Manuc la Rusciuc, vor fi amestecaţi atît Mustafa paşa Bairactarul cît şi Ahmed. La 1 iulie 1808 Ahmed, confirma lui Asvadur Avedian, omul de încredere şi cumnatul lui Manuc, primirea sumei de 200.000 de piaştri, trimisă de Manuc în contul unor socoteli tot cu negoţul cu mătasea. într-o scrisoare adresată lui Constantin Vodă Ipsilanti, de unul din oamenii lui de încredere, se spune că Manuc şi Ahmed sînt sfetnicii cei mai apropiaţi ai lui Mustafa paşa Bairactarul, aşa cum fuseseră şi ai lui Tersenec Oglu. în acelaşi sens vorbeşte şi un agent străin, Meriage, consulul Franţei la Vidin, care considera pe Mustafa paşa, un grosolan condus de doi armeni: Bogos Sebastian şi „un bancher numit Manuc, boier şi mare proprietar în Valahia". Consulul credea că aceşti doi oameni au influenţat pe Mustafa paşa Bairactar în toate acţiunile lui agresive; tot ei ar fi determinat şi oprirea oştilor otomane la Dunăre.
Atitudinea critică a consulului francez la adresa lui Mustafa paşa era determinată mai ales de faptul că acesta era un adept convins al unei politici de prietenie a Imperiului otoman faţă de Rusia. În adevăr, încă din luna septembrie 1806, deci cu citeva luni înainte de izbucnirea războiului ruso-turc, guvernul rus era informat de către consulii Luca Kiriko şi Bolconov, de la Bucureşti şi Iaşi, că Mustafa paşa ar fi dispus să discute problema unei apropieri între cei doi coloşi, aşa cum încercase predecesorul său, Tersenec Oglu, aianul de la Rus- ciuc. Legătura dintre Bairactar şi Luca Kiriko, principalul negociator, era făcută de Manuc care era, deopotrivă, colaboratorul intim al lui Mustafa dar şi prietenul consulului rus. însă, izbucnirea războiului, care a surprins pe mulţi dregători otomani şi, în primul rînd, pe Bairactar, avea să creeze o altă situaţie.
Despre rolul politic jucat de Manuc la Curtea lui Constantin Ipsilanti scrie Luoa Kiriko, consulul rus de la Bucureşti, într-o scrisoare a lui, de la Pera, din 20 aprilie 1807. Bun cunoscător al evenimentelor de la începutul secolului, prieten al lui Manuc, consulul rus afirmă că „Manuc paharnicul", era un colaborator intim al domnului Ţării Româneşti, Constantin Vodă Ipsilanti. Luca Kiriko mai susţine că vodă îl folosea pe Manue „cu iz-

bîndă în toate prilejurile critice ale Ţării Româneşti, ca mijlocitor devotat intereselor acestui principat". În ace-

Iaşi timp, Manuc a fost „confident tainic al consulatului

împărătesc"[31].
Cu concursul lui Constantin Vodă Ipsilanti Manuc a reuşit să stabilească legături cu numeroşi generali ruşi din comandamentul de la Bucureşti sau cu agenţi diplomatici de la Iaşi. Astfel, încă de la 20 martie 1806, înainte de izbucnirea războiului ruso-turc, Constantin Vodă recomandă lui Bolconov. consulul general al Rusiei la Iaşi, pe Manuc Mirzaean, cu rugămintea de a interveni să i se acorde protecţia rusă. Constantin Vodă, scria consulului că a cerut chiar ţarului protecţia pentru Manuc, dar nu a primit nici un răspuns. Pentru domnitorul fanariot, Manuc era „prietenul, confidentul şi depozitarul bogăţiilor lui Tersenec Oglu; este un personaj foarte important pentru interesele mele, acelea ale principatului meu şi chiar pentru acelea ale majestăţii sale imperiale,

care poate fi util în foarte multe ocazii"[32]. Ca urmare a acestei intervenţii, la 25 aprilie 1806, prinţul Adam Czartonski, din Ministerul.de Externe al Rusiei, recomanda lui Bolconov la Iaşi, să elibereze lui Manuc un paşaport rus. Însă, Bolconov informează pe prinţul Czartorski că Vodă Ipsilanti a socotit în ultimul moment că nu ar fi oportun să i se dea lui Manuc un berat, preferind să reţină „documentele de supuşenie ale numitului armean". Există, totuşi, după cum a stabilit H. Dj. Siruni, eruditul orientalist, un atestat în limba italiană eliberat acestuia de către consulul Bolconov prin care i se confirmă protecţia rusă cu începere de la 28 mai 1806.

Agenţii diplomatici francezi din Balcani urmăreau de aproape activitatea politică a lui Constantin Vodă Ipsilanti care, se ştia, fusese impus ca domn al Ţării Româneşti de către ruşi. Aşa fiind, legăturile acestuia cu guvernul de la Petrograd se subînţelegeau. De aceea, în măsura în care politica napoleoniană se contura mai precis în acest sector european, în aceeaşi măsură şi politica fi- lorusă a lui Constantin Ipsilanti, îi agrava situaţia, mai cu seamă că avea şi o coloratură antifranceză. Pe de o parte, sultanul Selim al III-lea era nemulţumit de metodele politice ale domnitorului fanariot de la Bucureşti, iar pe de altă parte şi Franţa napoleoniană privea cu duşmănie tot ce se întîmplă în Ţara Românească. Din această oauză ea a reuşit prin perseverenţa generalului Horace Sebastiani să creeze o situaţie imposibilă lui Constantin Vodă Ipsilanti în faţa sultanului şi a guvernului otoman. Diplomatul francez a dovedit Seraiului de ce trebuie îndepărtat Constantin Vodă. Iar în această privinţă generalul Sebastiani a invocat chiar pe cei mai apropiaţi colaboratori ai lui Constantin Vodă care erau binecunoscuţi prin sentimentele lor antirevoluţionare.

În adevăr, sfătuitorii cei mai intimi ai domnitorului erau doi emigranţi francezi care, dacă dăm crezare rapoartelor consulare, erau nişte aventurieri. Unul era François Louis Gaspar de Belleval, care îşi adăugase şi titlul de conte şi funcţia de general. El era „secretar de

stat la departamentul relaţiilor externe al Valahiei"[33]. Celălalt, Beaupoil de Saint Aulaire, era preceptorul copiilor domnitorului. Îşi luase titlul de marchiz. La Bucureşti fusese adus de la Hamburg. Amîndoi erau cunoscuţi ca antirevoluţionari. Şi tot lor li se datoreşte şi răspîn- direa la Bucureşti a ziarului „Le Courrier de Londres", cunoscut prin conţinutul său antifrancez şi antirevoluţionar. Atitudinea duşmănoasă faţă de Franţa şi revoluţia ei se manifesta şi altfel. În aceşti ani, de impresionantă desfăşurare a puterii napoleoniene în lume, au intrat în calculele diplomaţiei franceze şi ţările române: pe de o parte, prin poziţia lor geografică la confluenţa marilor interese ale celor trei mari imperii răsăritene: Rusia, Imperiul habsburgic şi Imperiul otoman, iar pe de altă parte prin aceea că aveau un statut politic deosebit de al pa- şalîcurilor din Peninsula Balcanică. De aceea, în aceşti primi ani ai secolului sînt prezenţi nu numai la Bucureşti şi Iaşi ci chiar şi în alte centre din ţările române, foarte mulţi francezi. Pentru toţi aceştia era necesară, bineînţeles, aprobarea domniei. Era dată de către „secretarul de stat la departamentul relaţiilor externe al Valahiei", monsieur Belleval. Acesta avea grijă să fie foarte exigent. Orice francez nou venit nu obţinea viză de şedere şi nici chiar de tranzit prin Ţara Românească, dacă era găsit în enciclopedia cu numele tuturor revoluţionarilor, lucrare care circula în acea vreme prin capitalele europene. Din această cauză, dar mai ales din cauza sentimentelor filoruse ale lui Constantin Ipsilanti, Curtea lui era privită cu atenţie şi suspiciune de către toţi agenţii francezi. Aşa se explică de ce Horace Sebastiiani, generalul diplomat, ambasadorul lui Napoleon la Constantino- pol, l-a considerat pe Constantin Vodă duşmanul Franţei şi prietenul Rusiei. în consecinţă el va determina pe turci să-l mazilească în vara anului 1806. Cu toate acestea, domnitorul Ţării Româneşti păstra bune relaţii cu Talleyrand, ministrul de externe al Franţei, căruia îi înlesnea trecerea corespondenţei diplomatice franceze prin Ţara Românească. Drept recompensă Talleyrand, la cererea domnitorului fanariot, a şters de pe lista emigranţilor pe ministrul său de externe, monsieur Belleval. .. Poate că, în aceşti ani, Talleyrand credea, pe baza informaţiilor pe care le primea de la Constantinopol sau chiar direct de la Bucureşti şi Iaşi, că Constantin Vodă Ipsilanti ar urma

să joace un mare rol politic. La 14 ianuarie 1804 Talleyrand era informat de generalul Brune, ambasadorul Franţei la Constantinopol, că o deputăţie de boieri munteni ar fi informat pe ambasadorul englez din capitala sultanilor, că niciodată Ţara Românească n-a fost aşa de fericită ca sub domnia lui Constantin Ipsilanti şi că ar fi bine dacă principatul ar deveni ereditar pentru familia Ipsilanti. Într-un asemenea caz, dacă Constantin Vodă ar fi sprijinit, ar oferi, anual, cîte patru milioane piaştri, Angliei şi Rusiei pentru protecţia lor. Gîndul că ar putea deveni chiar rege al Daciei, l-a chinuit pe Constantin Ipsilanti nu numai în această primă domnie ci chiar după izbucnirea războiului ruso->turc, cînd el era de fapt numai un executant al dispoziţiilor pe care le primea de la marele comandament rus. Astfel, la 4 februarie 1807 în raportul consular al lui Summerer, trimis de la Bucureşti, lui Arbuthnot, ambasadorul englez de la Constantinopol, se afirmă că generalul Michelson, comandantul şef al armatei ruse, a cumpărat caftane pentru a primi şi îmbrăca după obiceiul turcesc, pe membrii deputăţiei sîrbeşti aşteptată la Bucureşti. Aceşti deputaţi veneau să ceară comandantului şef rus, care avea depline puteri din partea ţarului, să le dea ca suveran pe Constantin Ipsilanti domnitorul Ţării Româneşti. „Acest prinţ, scrie consulul, aşteaptă ou nerăbdare această deputăţie. în acest caz, continuă el, Valahia, Moldova şi Serbia ar fi supuse unui singur şef. Sîrbii au un ataşament deosebit pentru Ipsilanti, care a lucrat mult în favoarea lor, atît la Petrograd cît şi prin

corespondența purtată de guvernul otoman", se încheie

raportul consular[34].
Revenind la Franţa napoleoniană, se constată că în primii ani ai secolului, aceasta se bucura de multă simpatie în ţările române, nu numai din partea multor boieri ci, mai ales, din partea maselor populare, dat fiind că ecourile revoluţiei de la 1789 mai stăruiau încă, iar oamenii mai nutreau speranţa în libertate. Această situaţie este confirmată şi de St. Luce, consulul provizoriu al Franţei.
Domnia lui Constantin Vodă Ipsilanti avea să se întrerupă însă brusc. În dimineaţa zilei de 15 august 1806, fiind informat de către contele Italinski, ambasadorul rus de la Constantinopol, că un capugiu urma să sosească la Bucureşti pentru a-l mazili şi a-i tăia capul, chemă la Curte pe toţi boierii divaniţi. Fără nici o explicaţie, fără multe cuvinte, le spuse că părăseşte ţara şi că lasă în locu-i caimacami, boierii din divan. Apoi, coborî scările palatului şi împreună cu doamna şi beizadelele lui s-au urcat în rădvane. Convoiul s-a pus imediat în mişcare, în faţa boierilor şi a curtenilor, care priveau uimiţi, fără cuvînt. însoţit de arnăuţi înarmaţi şi de mai multe tunuri, întregul convoi numărînd vreo 600 de oameni, s-a îndreptat pe vechiul drum al Braşovului, spre oraşul cu

acelaşi nume, de unde „prin ţara nemţească se aşează la

Cameniţa"[35].

În urma lui Constantin Vodă Ipsilanti rămase toată ţara nedumerită iar taităl său, bătrînul Alexandru Ipsilanti, după ce a zăcut întemniţat şi torturat, a fost ucis de turci pentru actul de hainire al fiului său. Cînd, în luna noiembrie se auzi că ruşii au intrat în Moldova, atunci toată lumea şi-a dat seama care a fost cauza mazilirii domnitorului

.Evenimentele politice, actele de brigandaj şi, în general, tot ce s-a întîmplat atît în sudul cît şi în nordul Dunării,

în primii ani ai secolului al XIX-lea, au ocupat un loc principal pe marea scenă a vieţii politice europene. Orizontul se întuneca din ce în ce mai mult. Un imperiu se descompunea lent prin revolte interne şi acţiunile independente ale unor paşale rebele. Zguduit din temelii din cauza revoltelor provocate de reformele lui Selim al III-lea şi a actelor de anarhie, Imperiul otoman era confruntat poate cu cele mai grele situaţii din istoria lui. în temerarele planuri napoleoniene intrau şi popoarele din Balcani. Un miare război ruso-ture, începea. În acest cadru istoric, figurile reprezentative ale vieţii politice balcanice, fie că erau domnitori, ca Constantin Ipsilanti, fie că erau înalţi dregători ai Porţii, ca Tersenec Oglu sau Mustafa paşa Bairactarul, fie că erau rebeli, ca Pas- van Oglu, sau diplomaţi străini, aveau să întreţină strînse relaţii cu Manuc Mirzaean, ajuns mare om de afaceri oare lega şi dezlega intrigile şi aranjamentele politice, cu firele de aur din oaierul bogăţiilor lui. Iar odată cu războiul ruso-turc ce începe în decembrie 1806, Manuc va fi proiectat de împrejurări în inima evenimentelor politice şi militare. El va deveni un important personaj destinat să joace pe scena politică şi diplomatică a războiului un mare rol în culisele lui.

VINE RĂZBOIUL.

Surprinzătoarea campanie napoleoniană din Egipt a provocat, cum se ştie, coalizarea puterilor europene care vedeau în tînărul consul o primejdie virtuală. Imperiul otoman, pentru a-şi putea păstra independenţa acţiunilor nu a intrat în coaliţia ce s-a format. Succesele Franţei şi diplomaţia ascuţită a generalului Horace Sebastiani, ambasadorul de la Constantinopol, au impus Turciei o atitudine de expectativă armată faţă de Rusia, pe care Napoleon urmărea s-o izoleze. Răscoala din Serbia şi politica filorusă a domnitorilor fanarioţi au arătat Franţei necesitatea unei apropieri şi mai strînse cu Turcia. Şi aceasta pentru că răscoala din Serbia demonstra slăbiciunea internă a Imperiului otoman iar politica filorusă a domnitorilor fanarioţi indica o orientare a politicii externe otomane contrară intereselor Franţei. Ea voia ca Imperiul otoman să continue a rămîne o mare putere ce se opune planurilor expansioniste ale ţarilor. Prin colaborarea politică cu Imperiul otoman, Napoleon sconta o intimidare a Rusiei. Astfel Franţa napoleoniană îşi juca cea mai mare carte în răsăritul şi în sudul Europei. Politica lui Napoleon cunoştea o evoluţie surprinzătoare.

Un lucru era clar: Napoleon voia să angajeze Rusia în nord, cu Suedia şi în sud cu Imperiul otoman. Ţelul lui era neabătut şi precis: numai prin slăbirea Rusiei, încurcînd-o în războaie, avea să reuşească, pînă în cele din urmă, să intimideze Anglia. Numai strîngînd cercul în jurul puterii din Mediterana a „perfidului Albion" şi numai dispunînd de imperiul sultanilor, era convins că va putea determina modificarea echilibrului de forţe din Europa şi indirect, din lume, în favoarea sa. Iar în restul Europei, politica externă a Franţei, desfăşurată cu multă abilitate de geniul lui Talleyrand, semăna neîncredere şi nelinişte în inkna tuturor popoarelor şi a conducătorilor lor. Schimbîndu-şi hotărîrile cu o uşurinţă care deruta pe orişicine, adaptîndu-şi tactica după împrejurările care se schimbau mereu, cu o spontaneitate şi o rapiditate ce uimeau, Napoleon domina scena lumii politice. Figura lui începea să intre în legendă. Ieşit din focurile revoluţiei şi însuşindu-şi toate elanurile înnoitoare, Napoleon apărea sub cerul politic al lumii ca un meteor.
Politica explozivă a lui Napoleon a înregistrat puternice ecouri în ţările române. Cu atît mai mult cu cît, în prima ei fază de afirmare părea că duce la realizarea ţelului revoluţiei franceze: libertatea popoarelor lumii. Pînă cînd această politică avea să se transforme într-o mare aventură, mai era.
Dacă în tot trecutul lor istoric, românii de pe cele două versante ale arcului carpatic, din Moldova şi Ţara Românească ca şi din Transilvania, au trăit sentimentul unităţii de limbă şi credinţă, de astă dată, la începutul secolului al XIX-lea, îl trăiau şi prin lupta pe care erau convinşi că trebuie s-o dea pentru cucerirea libertăţilor. Ardelenii, împotriva Imperiului habsburgic iar moldovenii şi muntenii împotriva Imperiului otoman. Într-o asemenea conjunctură istorică şi psihologică în acelaşi timp, era firesc ca în Moldova şi Ţara Românească, în primul rînd, toate frămîntările politice să ducă la organizarea unui partid. „Partida naţională", cum i se spunea, însuma pe toţi aceia care întrezăreau zorile libertăţii pentru poporul român, cu sprijinul Franţei revoluţionare, care vărsase atîta sînge pentru libertatea ei şi din inima căreia se ridicase, tumultuos, fantastic, ca o vijelie a istoriei: Napoleon, omul celor mai puternice şi răscolitoare pasiuni. Acest partid se sprijinea în Ţara Românească, mai ales pe vechea boierime pămînteană, cîtă mai rămăsese nealterată de fanariotism sau de alte apăsări ale istoriei. Vornicii Scarlat Cîmpineanu şi

Ştirbei, logofătul Băleanu, Dudeştii şi Ghiculeştii, Văcăreştii şi mulţi alţii, ca să nu-i mai amintim şi pe cei de dincolo de Olt sau pe cei din Moldova, alcătuiau osatura noului partid ale cărui priviri, toate erau îndreptate spre Franţa şi tînă- rul ed consul. Ei voiau scuturarea jugului otoman şi crearea pentru ţările române a unor condiţii de organizare legate de ideea de libertate. În entuziasmul lor pentru Franţa, poate că ignorau realităţile. Întîi că Franţa era departe şi-şi avea problemele ei; în al doilea rînd, că marile imperii răsăritene, vecinele directe ale Ţării Româneşti şi Moldovei, adică Imperiul ţarist, Imperiul habsburgic şi Imperiul otoman, le supravegheau şi nu ar fi tolerat să piardă, unele, bunurile prezente, iar altele, speranţele în ziua de mîine. Aceste mari puteri conservatoare şi retrograde, nu puteau privi cu ochi buni amestecul Franţei revoluţionare în afacerile ţărilor române.
Era în iarna anului 1800. Boierii moldoveni şi munteni se hotărîră, cu toţii, să prezinte primului consul, într-un memoriu, situaţia din cele două ţări şi să-i ceară sprijinul. în acest scop, au trimis la Paris pe marele boier Constantin Dudescu, nu numai pentru că vorbea o frumoasă limbă franceză, dar şi pentru că era cel mai bogat dintre ei, dispus să joace marea lui avere pe cartea libertăţii poporului român. Contemporani de-ai lui povestesc că şi-ar fi cheltuit la Paris, pentru cauza românească, numai în cîţiva ani, marea lui avere. Unul din fraţii Golescu, trimis şi el la Paris pentru a vedea ce a făcut bătrînul boier Constantin Dudescu, a povestit întîmplări extraordinare trăite şi.. . plătite de marele boier. Aşa, se spunea că pentru a putea ajunge la primul consul, Constantin Dudescu s-a gîndit că ar trebui, mai întîi, să-şi apropie anturajul lui, să se împrieteneaască cu cei care erau în contact nemijlocit cu Napoleon. Iar printre aceste mari figuri ale epocii erau şi Doamna de Stăehl şi doamna Recamier şi generalul Poniatovski şi mulţi, mulţi alţii. De aici încep legendele cu recepţiile şi petrecerile organizate de marele boier la care erau invitate cele mai reprezentative figuri politice ale vremii. În felul acesta, bătrînul boier spera să-şi facă prieteni între colaboratorii apropiaţi ai lui Napoleon şi să

provoace interesul pentru cauza ţărilor de la gurile

Dunării[36].
Că Napoleon a manifestat un oarecare interes față de țările române, este adevărat. Dar aceasta, nu ca urmare a activității diplomatice și a risipei marelui boier Constantin Dudescu la Paris, ci datorită faptului că, la un moment dat, în evoluția politicii napoleoniene au intrat în joc și țările române. Așa se explică de ce în calculele diplomatice ale generalului Horace Sebastiani ambasadorul de la Constantinopol, privind învrăjbirea relațiilor ruso-turce. au intrat, cum era firesc și țările române. De aici, vizitele lui la București, discuțiile cu Constantin Vodă Ipsilanti, dar și intrigele făcute la Serai împotriva domnitorilor fanarioți. Iar după izbucnirea războiului ru- so-turc, Napoleon va apare chiar foarte mult interesat de soarta țărilor române, pentru că ele provocaseră și apetitul altor mari puteri. Astfel, la 9 noiembrie 1807, Talleyrand cerea lui Reinhard, consulul francez de la Iași, să-i întocmească, din ordinul împăratului, un raport privind întinderea, populația și economia Moldovei și a Țării Românești. Iar mai tîrziu, în 1811, ambasadorul Cham- pagny, ce se afla la Compiégne, la cartierul general al lui Napoleon, a cerut lui Ledoulx, consulul Franței la București, un raport cît mai amănunțit asupra țărilor române. Napoleon voia să cunoască, nu numai stadiul războiului ruso-turc, ci și resursele Moldovei și ale Țării Românești, bogățiile solului și ale subsolului.
în marea și seculara dispută diplomatică și militară dintre Rusia și Imperiul otoman, în care a intervenit deseori și Imperiul habsburgic, acum, în preajma războiului din 1806—1812, țările române au jucat un rol major. Rusia reușise, încă din iulie 1802, să impună Imperiului otoman ca domnitorii din țările române să fie menținuți timp de 7 ani iar orice schimbare a lor, înainte de vreme, să se facă numai cu aprobarea Curții de la Petrograd. în vara anului 1806, Poarta, nerespectîndu-și angajamentul luat a mazilit pe Constantin Ipsilanti, domnitorul Țării Românești, și pe Alexandru Moruzi, domnitorul Moldovei, nuimind în locul lor, la București, pe Alexandru Suțu și, la Iași, pe Scarlat Calimachi. Hotărîrea guvernului otoman a surprins nu numai Curtea de la Petrograd ci în general, toate Curțile europene. În cercurile diplomatice din marile capitaie sînt semnalate concentrările de trupe de dincolo de Nistru. Regele Prusiei, Fridric Wilhelm al III-lea afirma că armata țaristă

aştepta să intre în Moldova. Din cauză că Poarta nu şi-a respectat angajamentul luat prin hatişeriful din 1802, privitor la domnitorii fanarioţi din ţările române, Rusia urmărea prin pregătirile ei militare să intimideze pe turci. Prin mazilirea celor doi domnitori fanarioţi, Poarta făcuse un act de duşmănie faţă de Rusia întrucît aceştia erau prietenii ei.
Factorul decisiv care a determinat însă această criză în relaţiile ruso-turce a fost insistenţa Franţei, care, prin ambasadorul ei Horace Sebastiani, a cerut Porţii mazilirea celor doi domnitori. Într-un raport consular din 3 octombrie 1806 se afirmă că mazilirea s-a făcut în virtutea unei scrisori autografe a împăratului Napoleon, pe care a prezentat-o generalul Sebastiani, prin care depunerea lui Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi era cerută ca o dovadă a Porţii că s-a eliberat de sub influenţa Rusiei. Mazilirea celor doi domnitori a provocat o imediată şi puternică reacţie din partea Curţii de la Petrograd. Contele Italinski, ambasadorul rus de la Constantinopol, a prezentat de îndată la Poartă o notă ultimativă din partea guvernului rus, prin care ameninţa cu plecarea lui şi a ambasadei, dacă nu vor fi repuşi în scaunul domniei Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi. Pe de altă parte, marele vizir se afla într-o situaţie foarte grea, fără forţa armatei, cu vistieria goală şi cu o stare de spirit în imperiu foarte încordată din cauza politicii de reforme a lui Selim al III-lea. Generalul Sebastiani relatînd toate acestea într-un raport către Ministerul de Externe francez arăta că cererile Rusiei erau sprijinite de Anglia şi că numai intervenţia lui Napoleon ar putea salva Turcia care ar vrea să evite un război. Iar cererile Rusiei către Poartă nu priveau numai repunerea lui Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi în domnie. Curtea de la Petrograd mai cerea, printre altele, ca Turcia să renunţe la alianţa cu Anglia şi să acorde libertate de trecere prin Dardanele vaselor ruseşti. Această atitudine ultimativă a guvernului de la Petrograd era determinată şi de notele informative ale lui Saint Aulaire, secretarul lui Constantin Vodă Ipsilanti, prin care ruşii ştiau că fortăreţele turceşti de la Dunăre erau fără muniţii şi că finanţele imperiului erau epuizate. În asemenea împrejurări, guvernul rus a socotit că sosise momentul marii răfuieli cu imperiul turc.
Cum Imperiul otoman urmărea evitarea războiului, a acceptat ultimatumul însă numai în ceea ce priveşte pri-

mul punct: Constantin Ipsilanti, oare fugise la 15 august 1806 de la Bucureşti şi se retrăsese în Rusia, a fost numit din nou domn al Ţării Româneşti iar Alexandru Moruzi, domn al Moldovei. Într-o notă explicativă din 1 octombrie 1806 a guvernului turc către contele Italinski, ambasadorul rus la Constantinopol, în legătură cu motivele mazilirii celor doi domni fanarioţi, se afirma: „În afară de siguranţa pe care o avea Poarta că el (Const. Ipsilanti n.n.) este gata să fugă şi aceea că de cîteva luni, el îşi trimisese în străinătate bunurile şi bogăţiile sale, proba (trădării n.n.) reiese din graba cu care a fugit din ţară (Ţara Românească n.n.) înainte de a sosi ordinele, de cum a simţit că va fi destituit, luînd cu el, în timp de mai puţin de două ore, aproape 1000 de indivizi înarmaţi, copiii săi, familia sa, servitorii săi, adăugind la

suita sa şi şapte piese de tun"[37]. Pe de altă parte, la 18 octombrie 1806, sultanul a trimis o scrisoare lui Napoleon prin care explică gestul repunerii în domnie a lui Ipsilanti şi Mo- ruzi pentru a evita războiul, cu atît mai mult cu cît, intervenţia Rusiei era sprijinită de Anglia, care informase Poarta că flota engleză va sprijini Rusia. „Pentru a nu deslănţui un război prematur, scria sultanul lui Napoleon, şi în acelaşi timp contrar legilor religiei, şi pentru a îndepărta pericolul prezent, am consimţit,

conform tratatelor, să reintegrăm pe cei doi voievozi

depuşi"[38].

În acest moment istoric, Napoleon căuta mai mult ca oricînd strîngerea relaţiilor cu Turcia avînd în vedere duşmanul real, Anglia, şi pe cel virtual, Rusia. De aceea, Napoleon informează pe sultan despre victoria de la lena din noiembrie 1806 şi îl asigură că-l va sprijini

.Repunerea în domnie a lui Constantin Ipsilanti şi Alexandru Moruzi nu l-a mulţumit pe ţarul Alexandru I. Cu atît mai mult cu cît sultanul, la sugestia lui Horace Sebastiani, a interzis vaselor ruseşti trecerea prin Dardanele, care era o cerere expresă din nota cominatorie rusă. Ceea ce echivala cu o adevărată declaraţie de război care, dealtfel, nu a întîrziat să vină, din partea Turciei, ca urmare a măsurilor militare luate de ţar. „Sfinxul nordului", cum mai era numit Alexandru I, nepotul Ecaterinei a II-a şi continuatorul politicii ei, nu-şi putea face iluzii. La

4 noiembrie 1806, el semnă ordinul de înaintare a trupelor ruse peste Nistru sub motivul, asigura ţarul lumea, de a restabili un echilibru în relaţiile cu Imperiul otoman. La 10 noiembrie primele unităţi de cazaci treceau Nistrul, ceea ce în acel moment nu ştia nici contele Andrei Italinski, ambasadorul ţarului la Constantinopol. La soluţia războiului nu se ajunsese nici din dorinţa Rusiei şi nici din încăpăţînarea Turciei ci, mai curînd, din cauza unor împrejurări greşit calculate. Baronul Budberg, ministrul de externe al Rusiei, convinsese pe ţar să însoţească nota ultimativă şi de o demonstraţie de forţă. în acel moment trupele ţariste primiseră ordin să pătrundă în Moldova. Şi, în timp ce contele Andrei Italinski, fericit, trimitea la Petrograd un curier cu vestea îmbucurătoare a acceptării de către sultan a celui mai principal punct din nota ultimativă, trupele ţariste treceau Nistrul. De aceea, contele Italinski a rămas uimit cînd, vizitîndu-l un dragoman, chiar a doua zi după plecarea curierului, i-a comunicat că guvernul turc fusese informat de ce se întîmpla la Nistru. . . Contele Italinski protestă violent, însă peste cîteva zile se convinsese şi el de noua situaţie ce se crea între cele două mari puteri.
49
Cînd vestea s-a aflat, atît în Moldova cît şi în Ţara Românească, toată lumea a fost cuprinsă, cum era normal, de nelinişte şi îngrijorare. Cît despre locuitorii celor două reşedinţe domneşti, de la Iaşi şi Bucureşti, aceştia erau, de-a dreptul alarmaţi. Astfel, la 1 decembrie 1806, căimă- cămia oraşului Bucureşti a cerut starostelui de negustori să liniştească populaţia oraşului şi mai ales pe negustori, căci va veni oaste otomană să păzească ţara şi reşedinţa ei domnească. La 13 decembrie, după ocuparea Moldovei, trupele ţariste treceau Milcovul în Ţara Românească. La 23 decembrie ţarul Alexandru I semna un manifest către divan urile celor două ţări, iar guvernul rus notifica guvernelor europene că ocuparea ţărilor române constituie o măsură de siguranţă pentru frontierele occidentale ale Rusiei şi că nu intenţionează să schimbe forma lor de guvernămînt. Aceste ţări vor continua să fie guvernate de domnitori fanarioţi, însă cu respectarea hatişerifului din 1802. Reacţia Porţii a fost promptă: la 30 decembrie 1806 a declarat război Rusiei iar ambasadorul Andrei Italinski, potrivit practicelor diplomaţiei otomane, a fost încarcerat în Cele şapte

turnuri, cum obişnuia totdeauna să facă Poarta cu ambasadorii ţărilor cu care era în război.
Insistenţele şi intrigile generalului Horace Sebastiani îşi atinseseră scopul. Noua situaţie a entuziasmat, cum era de aşteptat, pe Napoleon căruia îi reuşise planul de a angaja Rusia într-un nou război. La 1 ianuarie 1807, împăratul Fnanţei trimitea sultanului Selim al III-lea o scrisoare de la „castelul nostru imperial din Varşovia", în care-i spunea: „.. .A sosit momentul de a înălţa Imperiul otoman la vechea lui grandoare. Nu este nici o clipă de pierdut. Hotarele voastre sînt invadate. Chemaţi pe toţi supuşii voştri credincioşi să apere ce au ei mai sfînt. Oraşele voastre, moscheele voastre şi chiar numele de musulman, toate acestea ţarismul ar vrea să le distrugă iar proiectele duşmanilor voştri vă obligă să-i învingeţi".

Scrisoarea se încheie cu asigurarea că sultanul Selim al

III-lea este „foarte scump şi iubit prieten. . ,"[39]
Odată început, războiul ruso-turc avea să implice Moldova şi Ţara Românească în grave complicaţii internaţionale cu consecinţe în tratatul de pace de la Bucureşti din mai 1812. Pe drept cuvînt, consulul englez W. Wilkinson afirma că atîta vreme cît Moldova şi Ţara Românească vor continua să fie, independent de voinţa lor, mărul discordiei între Rusia şi Turcia, şi cît situaţia

lor nu va fi limpezită, „pacea şi liniştea Europei nu vor

avea decît o stabilitate imaginară"[40].
Cînd trupele țariste comandate de bătrînul septuagenar generalul Michelsohn, au ajuns la Milcov, la 13 decembrie, în reședința domnească a Țării Românești, lumea a fost cuprinsă de o mare tulburare. Zvonurile de război ajunseseră nu numai în casele boierilor ci și în acelea ale oamenilor sărmani. La București, Mustafa pașa, aianul Rusciucului, trimisese oaste cu vreo 12.000 de soldați să apere orașul, avînd în fruntea ei pe Kiose Ahmed, Mah- mud tiranul, și alte căpetenii.
Războiul nu putea lăsa indiferent pe Manuc. El își dăduse seama de cînd fugise Constantin Vodă, la 15 august, că relațiile dintre turci și ruși se vor înrăutăți. De aceea, a fost în mod permanent preocupat de ceea ce trebuie să facă pentru a cîștiga bunăvoința divanului muntean, dat fiind că avea de apărat în Țara Românească, nenumărate interese. Fuga lui Constantin Vodă Ipsilanti îl lăsase într-o situație critică. Pînă atunci fusese apărat chiar de domnitorul fanariot. Acum, era singur și, pe deasupra se adăuga perspectiva sumbră a războiului. Dacă în luna august nu avea siguranța unei asemenea evoluții a evenimentelor totuși, cînd în acel an, armata rusă a trecut Nistrul, Manuc a fost sigur că nu există altă ieșire în afară de război. Or, o asemenea perspectivă tindea să-i compromită toate afacerile pe care le avea în regiunea Rusciuc. El știa de la oamenii lui de la Constantinopol că turcii nu se vor lăsa intimidați, mai ales că erau, mereu, instigați, împotriva rușilor de către generalul Horace Se- bastiani. De asemenea, el mai fusese informat că turcii în urma primirii notei cominatorii din partea contelui Italinski, acceptaseră să readucă în scaunul domniei la București și Iași pe cei doi domnitori fanarioți maziliți.
În asemenea împrejurări, Manuc avea tot interesul să stabilească legături strînse atît cu divanul țării cît și cu rușii. Dacă printre boierii divaniți avea puține relații, cu rușii alta era situația. Manuc era prieten cu Luca Kiriko, consulul rus de la București. Așa fiind, își spunea el, trebuia să aștepte desfășurarea evenimentelor pentru a alege momentul cel mai potrivit în care să intervină, fie în ajutorul domnului muntean, fie în ajutorul rușilor pentru ca, astfel, să-și poată stabili legături temeinice atît cu unii cît și cu alții. Iar în această privință, evenimentele l-au ajutat cum nu se poate mai bine. Certificatele pe care le-a primit, mult mai tîrziu, la cererea lui, privind serviciile aduse atît armatei ruse cît și Țării Ro-

mânești și, îndeosebi, divanului muntean în toamna anului 1806 dovedesc aceasta.
în cadrul piesei istorice ce începea să se joace odată cu intrarea trupelor țariste în Moldova, Manuc avea să interpreteze un rol de culise, știind să intervină la momentul oportun cu soluția cea mai bună. Pe drept cuvînt, generalul Miohelsohn, comandantul armatei ruse de la Dunăre, a vorbit elogios despre Manuc „paharnicul de la București", date fiind serviciile aduse Rusiei, la începutul campaniei din toamna anului 1806.
O relatare impresionantă a tot ceea ce a făcut Manuc pentru țară și reședința ei domnească, reiese dintr-un certificat dat de Dosoftei, mitropolitul Țării Românești „dumnealui dragomanul Manuc Bei, din vremea nenorocită cînd Pasvan Oglu, pașa de Vidin, însărcinase pe neomenosul Manaf Ibrahim să prade această țară cu o bandă de hoți și să ducă în robie pe nenorociții creștini. Atunci, acest prieten al creștinătății, după stăruințele domnului și rugăciunile boierilor țării, s-a dus la Rusciuc și a căpătat de la Mustafa pașa, oare comanda atunci în oraș, trupe, la sosirea cărora această bandă a părăsit țara și am scăpat de prăpastia care ne amenința numai prin înrîurirea și activitatea sa". Mai departe, în certificat se arată ce-a făcut Manuc la începutul războiului ruso-turc în decembrie 1806, cînd țara era pradă năvălitorilor turci și călcată de ostile ce se războiau. în aceste zile Manuc a convocat pe boieri și, după sfatul său, a fost trimis la cartierul general al armatei ruse logofătul Varlaam, ca deputat, orînduindu-se totul „pentru hrana oștilor rusești și ușurința mersului lor". Dar, Manuc a făcut și mai mult: a determinat pe Mustafa pașa Bairactar, aianul de la Rusciuc, „ca oastea turcească să se pună în mișcare cu o lună mai tîrziu, ca rușii să poată cîștiga vreme. Din nenorocire, adaugă mitropolitul, rușii întîmpinînd piedici și turcii luînd pînă atunci București, Manuc a impus ca șef al oastei otomane de la București pe prietenul său Kiose Ahmed Efendi care, chemîndu-ne a declarat că prietenul său Manuc rugîndu-l să ia comanda orașului, ne îndemna să fim liniștiți". „Nu se va întîmpla nici un rău, nici vouă nici țării. Poruncile pe care le aduc cuprind osînda la moarte și surghiunul a mai multora din voi pentru că au ajutat intrarea oștilor rusești în această țară. Prietenului meu Manuc, datorați păstrarea vieții voastre și a țării voastre. Vă jur pe legea mea că dacă rușii se arată cu putere, voi părăsi acest

oraş, fără a face cel mai mic rău. Dar ştiind că această declaraţie ar putea să-mi atragă urmări nenorocite, păziţi taina şi nu spuneţi nimănui nimica. Aşa ne-a scăpat de moarte, scrie mitropolitul în continuare, aşa a scăpat ţara de pradă, fără să cruţe nici bani, nici osteneli, chiar cu primejdia vieţii. Şi în loc să primească o răsplată oarecare datorită meritelor sale deosebite, a plătit însuşi o datorie de 60.000 lei pe care ţara o avea

faţă de Mustafa paşa şi al cărui sinet se află încă în

arhivele Sf. Mitropolii a Bucureştilor."[41]
O altă mărturie contemporană, preţioasă, în legătură cu rolul avut de Manuc în desfăşurarea evenimentelor din luna decembrie 1806, cînd trupele ţariste au înaintat pe pămîntul Ţării Româneşti şi au ocupat la sfîrşitul lunii şi Bucureştii, este a lui Luca Kiriko, consulul rus. Prin influenţa lui Manuc asupra lui Kiose Ahmed Efendi, comandantul oastei lui Mustafa paşa, trimisă la Bucureşti, boierii divaniţi, scrie consulul, au putut să se retragă spre graniţa Transilvaniei la apropierea armatei împărăteşti, pe care turcii se pregăteau s-o atace. Prin stăruinţa lui Manuc, oraşul nu a fost nici prădat nici incendiat. Ceva mai mult: Manuc, mai scrie consulul rus, a reuşit să înduplece pe Mustafa paşa şi să-i potolească mînia provocată de manifestul pe care consulul rus din Bucureşti i-l trimisese în numele comandantului, generalul Michel- sohn. Pe de altă parte, Mustafa paşa era iritat şi din cauză că ruşii arestaseră pe consulul francez de la Iaşi. Drept represalii el a arestat pe consulul Rusiei la Bucureşti şi l-a întemniţat în cetatea Rusciucului, unde a poruncit să fie torturat. în asemenea împrejurări, Manuc reuşi să convingă pe Mustafa paşa că torturarea sau uciderea consulului rus nu va rezolva nimic ci, va înrăutăţi şi mai mult relaţiile ruso-turce. Manuc obţinu chiar aprobarea ca familia consulului, ce se afla la Bucureşti, să poată pleca, escortată, în linişte, pînă la hotarele Transilvaniei. Cît despre consul, el a fost eliberat. Astfel, recunoaşte Luca Kiriko, Manuc a reuşit să îmblînzească pe Mustafa paşa, care-şi schimbă atitudinea faţă de ruşi şi chiar faţă de Constantin Vodă Ipsilanti, pe care-l considera vîndut ruşilor. De asemenea, Manuc reuşi să înăbuşe dezlănţuirea urii acestui comandant de oşti, împotriva Ţării Româneşti, oare era „aşa de golită atunci de trupe". Mustafa paşa era hotărît, afirmă Luca Kiriko în scrisoarea de la Pera, „de a prăda ţara pentru a duce în robie pe locuitori. El (adică Manuc n.n.) n-a cruţat nimic pentru a libera şi mîntui, pe chezăşia lui, pe prinşii români pe care Regeb

aga din Orşova şi alţi comandanţi turci îi trimiteau la

Rusciuc", îşi încheie consulul rus scrisoarea[42].
În acelaşi sens, este şi certificatul dat mai tîrziu de generalul Miloradovici, tot pentru Manuc. Acest general, binecunoscut prin contribuţia avută la 25 decembrie 1806, pentru salvarea reşedinţei domneşti, recunoaşte serviciile aduse de Manuc. „De la intrarea armatei imperiale ruse în aceste două principate, scrie generalul Miloradovici în certificatul său, s-a dovedit cu devotament pentru interesele serviciului şi a arătat mult zel în toate ocaziile în oare le-a putut fi de folos. A întrebuinţat mai cu seamă autoritatea sa pe lîngă răposatul vizir Mustafa paşa, pentru a împiedica ravagiile trupelor de pe malul românesc al Dunării. N-a economisit nici stăruinţă, nici risc, nici sacrificii în toate demersurile..." Pentru aceste motive, generalul Miloradovici consideră că îşi face datoria de a-l recomanda tuturor autorităţilor militare sau civile şi de a-i asigura „protecţia specială în ceea ce priveşte persoana sa, familia sa, casa sa, posesiunile şi proprietăţile din Ţara Românească, pentru ca ele să fie scutite de cartiruire, impuneri..." Drept pentru care genera-

lul Miloradovici a semnat certificatul, „aplicîndu-i sigiliul

armelor mele"[43].
Însă evenimentele aşa cum s-au desfăşurat ele, contrazic, într-o oarecare măsură, mărturiile scrise. Nu se poate şti, dacă nu cumva Ahmed n-ar fi dat totuşi foc oraşului, după greaua înfrîngere suferită la Glodeanu, lîngă Urzi- ceni, din partea trupelor generalului Miloradovici şi dacă acesta n-ar fi intrat în Bucureşti aşa de repede încît turcii să nu aibă vreme să fugă.
La 26 decembrie, armatele ruse au întîlnit la Glodeanu, oastea lui Kiose Ahmed. Generalul Miloradovici a reuşit, printr-un surprinzător asalt de cavalerie, să învingă pe turci. Mulţi dintre ei s-au înecat în apa Ialomi- ţei şi în lacul de lîngă Urziceni. Aflînd despre dezastrul oastei otomane, Mahmud tiranul, care fusese lăsat de Ahmed în locu-i pentru a apăra oraşul, furios dar şi disperat, era hotărît să dea foc reşedinţei domneşti pentru a evita ocuparea ei de către ruşi. Informat despre aceste

intenții, spune generalul Langeron în Jurnalul său[44], ge-

neralul Miloradovici[45], a trimis o ştafetă la Bucureşti pentru a ameninţa pe Mahmud că dacă dă foc unei singure case va ucide pe toţi turcii din Bucureşti. Totodată, generalul Miloradovici luă măsuri pentru împresurarea oraşului cu ostaşi care-şi făcuseră apariţia la Băneasa, Herestrău dar şi la mănăstirea Văcăreşti. în Bucureşti panica era generală. Bucureştenii, aşa de greu încercaţi de războaiele dintre marile puteri răsăritene, pentru că se purtau pe teritoriul ţărilor române, dar şi de viaţa grea şi mizeră pe care o duceau cei mai mulţi dintre ei, trăiau, acum, din nou, clipe de restriştе. îşi dădeau seama că dacă nu vin ruşii, turcii vor da foc oraşului. Iar dacă ruşii vor ocupa Bucureştii oraşul va fi distrus din cauza încăierării acestora cu turcii. Situaţia părea fără soluţie. Panica era din ce în ce mai mare. Nici să fugă nu mai puteau. Era prea tîrziu. Turcii erau în oraş iar ruşii la barierele lui. Atunci, în acele clipe de disperare, se întîmplă un lucru neaşteptat, minunat. Cu toată deznădejdea ei populaţia oraşului era gata de luptă, fiecare se înarmase cu ce avea şi cu ce putea. Unii cu topoare, alţii cu furci; unii cu puşti, alţii cu săbii. Sosise ora decisivă. Nu mai era altceva de făcut. Lupta şi sacrificiul erau singura perspectivă. Cînd s-aiu auzit primele lovituri de tun trase de artileria rusă, populaţia năvăli asupra turcilor aflaţi în oraş. În acelaşi timp comandanţii lor adunaţi pentru a hotărî ce au de făcut, fură surprinşi de ştafeta rusă care îi informa ce vor păţi dacă vor pune în aplicare planul sălbatic al distrugerii oraşului. Şi, în timp ce ei se chinuiau să descifreze mesajul generalului Miloradovici, s-au auzit loviturile de tun, apoi ropotul cailor cavaleriei ruse care, în frunte cu generalul Miloradovici, într-un marş forţat au surprins pe turci, care nu prevăzuseră eventualitatea unui atac fulgerător. Clopotele sunau, podurile şi ulițele erau pline de oameni înarmaţi în fel şi chip. Turcii nu ştiau cum să fugă mai repede, cum să dispară. Erau însă prinşi şi ucişi pe loc. Oraşul era în fierbere iar oamenii lui erau dezlănţuiţi. Fiecare ştia ce avea de făcut. Toţi locuitorii oraşului s-au ridicat împotriva turcilor, notează consulul englez Wilkinson, în lucrarea sa despre ţările române. Pînă la intrarea ruşilor în oraş au fost măcelăriţi toţi turcii. Mai mult de 1500 dintre ei zăceau pe ulițele şi podurile însîngerate. Iar un martor contemporan, Ion Sîn Dobre, cojocar, „ot mahalaua Batiste", scrie că „numaidecît începu a urla clopotele. . . şi ieşiră acei arvaţi (== harvaţi) din Radu Vodă şi

după dînşii norod mult, călărime şi luară pe turci la goană din Dealul Mitropoliei.. . Alţii, sîrbi, greci, ascunşi prin şanţuri, ce sînt împrejurul grădinilor, îi luau în glonţuri, pînă scăpară afară de oraş şi luară cîmpul şi fugea(u) turcii.. . Iar cei după jos, cîţi au scăpat afară din oraş, i-au ciopîrţit peste oîmp. . . şi se ţinea norodul după ei ea la nuntă. Iar pînă la o vreme da şi păgînii. Iar dacă sfârşiră gloanţele, lepădară armele.. ,"[u].
Pînă seara toţi turcii din Bucureşti au fost trecuţi prin sabie iar cei care au scăpat cu zile nu s-au mai oprit din fugă. Numărul morţilor era mare. Iar cînd, tîrziu, noaptea, generalul Miloradovici a fost condus la casa ce i se rezervase, comandantul rus s-a îngrozit din cauza unei surprize macabre ce i se pregătise. Toate aleile grădinii caselor prinţului Ghica, unde urma să locuiască, erau luminate cu luminări aprinse, înfipte în capetele turcilor ucişi în acea zi. De departe, în întunericul nopţii de decembrie, totul părea feeric, iluminaţia avea un aspect de carnaval veneţian. . . Însă, cînd generalul şi suita lui au intrat în curtea caselor şi a văzut grozăvia, a refuzat să mai locuiască acolo. A fost condus la casele marelui vistier Constantin Filipescu, ce se aflau nu departe de Podul Mogoşoaiei, în spatele bătrînelor case ale boierului Colfescu. Cînd, peste cîteva zile, îşi făcu intrarea în oraş şi generalul Michelsohn, comandantul armatei ruse de la Dunăre, însoţit de Constantin Vodă Ipsilanti, generalul Miloradovici nu a fost felicitat pentru faptele lui de arme, pentru că reşedinţa domnească a Ţării Româneşti nu fusese ocupată fără vărsare de sînge, aşa cum primise ordin.
în zilele următoare a fost linişte. Evenimentele s-au potolit iar oamenii au început să-şi vadă de treburile lor. Ceea ce nu înseamnă că ei nu-şi mai vorbeau, unul altuia, ca să nu se audă la comandamentul rus. . . Mai întîi, bucureştenilor li se părea curios că domnitorul fanariot fusese adus de armata rusă! Un contemporan, Zilot Românul, exprima în Cronica sa, simplu şi cuprinzător, acest sentiment general, scriind că „era un lucru de mirare să vadă cineva — şi domn de la Roşia viind, cu

călăuză oaste rusească!"[46] Dar mai era ceva. De cum se instală la Curtea din Dealul Spirii, căci la vechea Curte nu se mai putea locui din cauza ruinei în care se afla, Constantin Vodă Ipsilanti, deşi era domn al celor două ţări române, prin voinţa ruşilor, nu îşi puitea exercita sub nici o formă prerogativele lui. „Mergeai la Curtea domnească, spune acelaşi contemporan, vedeai pre domn cu o închipuire nouă şi nemaipomenită, vedeai adică pre dînsul numai cu o haină după obiceiul ţării iar cu celelalte toate rusești. Toată pompa şi orînduielele ce le au domnii, întocmai împărăteşti, după forma împăraţilor Ţarigradului. .. se încheia cu doi soldaţi ce păzeau cu puscile la uşa odăii în care se afla şezînd, şi la capul scării jos vreo alţi cîţiva soldaţi cu o darabană şi un fluier; şi măcar că aceasta la obiceiul europaicesc era adevărat mare cinste, dar la un domn al Ţării Româneşti

supuse Porții turcești, scrie indignat cronicarul, era o

vopsea necinstită şi defăimată"[47].
Zilele domniei lui Constantin Vodă au fost triste de la început. Iar cînd la sfîrşitul lunii ianuarie 1807, i-a venit vestea că tatăl său, Alexandru Ipsilanti, care domnise în două rînduri în Ţara Românească şi o dată în Moldova, fusese decapitat în ziua de 25 a acelei luni, după ce fusese torturat cumplit, Constantin Vodă a avut adinei mustrări de conştiinţă, considerindu-se autorul moral al crimei şi aceasta cu atît mai mult atunci cînd i s-au relatat amănuntele tragicului sfîrşit al tatălui său. Cel care-i adusese vestea i-a spus printre altele, că după expunerea capului fostului domnitor în una din pieţile constantino- politane, trupul trudit de bătrîneţe şi chinuit de tortură a fost predat familiei numai după ce aceasta a plătit o sumă grea de bani.
De la instalarea comandamentului ţarist la Bucureşti, în tot timpul scurtei lui domnii, care a durat pînă la 15 august 1807, Constantin Vodă Ipsilanti n-a putut realiza mare lucru, în afară de unele acţiuni administrative sau edilitare. O activitate mai susţinută a depus pentru organizarea spitalelor bucureştene. Aceasta, pentru ca soldaţii ruşi căzuţi în lupte să poată fi îngrijiţi. Spitalul de la Dudeşti a fost pus la dispoziţia armatei ruse de cum au venit trupele generalului Miloradovici, în decembrie 1806. La fel, o parte din Spitalul Colţea. Constantin Vodă, trebuia, pe de o parte, să răspundă tuturor nevoilor de război ale armatei ţariste, iar pe de altă parte, nu avea autoritatea necesară deoarece comandanţii nu priveau cu ochi buni ca o ţară eliberată de sub turci de către armata lor, să fie condusă de un fanariot, chiar dacă el fusese impus la domnie de împăratul lor. De aici neînţelegerile, conflictele. Constantin Ipsilanti a fost nevoit să se plîngă chiar la Petrograd împotriva comandantului Mi- chelsohn şi a generalului Miloradovici. Iar tentativa lui de a înfiinţa un corp de voluntari a întîmpinat mari greutăţi. începută în ianuarie 1807, organizarea acestui corp se încheie în aprilie acel an, numărînd, aproximativ, 10.000 de oameni. Multe din unităţile „dragonilor macedoneni", cum îşi numea oastea Constantin Vodă şi îndeosebi, unităţile de panduri de peste Olt, au participat, alături de ruşi, la luptele împotriva turcilor. Neputîndu-le însă plăti soldele, mulţi din „ostaşii" lui Constantin Ipsilanti, recrutaţi mai ales din paşalîcurile din sudul Dunării, s-au dedat la jafuri. Maiorul Pangal, comandantul acestui

corp a trebuit să ia drumul exilului cînd rușii, după plecarea definitivă a lui Constantin Vodă, l-au desființat.

Domnia lui a fost în mod integral subordonată ordinelor pe care le primea de la comandamentul rus. În afară de treburile administrative, Constantin Vodă mai trebuia să urmărească pe toţi cei bănuiţi că erau în legătură cu turcii sau cu Franţa, trebuia să asigure călăuze pentru armata rusă, să repare podurile stricate. Avînd

obligaţia să primească pe diplomaţii ruşi în trecere prin Bucureşti, menţinea la Curte un oareaare lux şi protocol oare contrasta însă cu starea în care se afla palatul domnesc. Cînd în primăvara anului 1806, Reinhard, consulul, Franţei la Iaşi, fiind în trecere prin Bucureşti, a fost primit cu soţia sa la Curtea nouă, doamna Christina Reinhard de-scrie îngrozită, în una

din scrisorile către
mama sa, aspectul
neîngrijit al reşedinţei

lui Constantin Vodă

Ipsilanti[48]

.După ce s-au terminat operaţiile de curăţire a oraşului şi a împrejurimilor de ultimii turci, generalul Michelsohn, comandantul armatei ţariste, s-a instalat în casele Damari de pe Podul Mogoşoaiei iar cartierul general şi l-a stabilit în apropiere, la Hanul Zlătari. Cît despre unităţile ruse, ele au fost încartiruite în oraş. Lunile grele ale iernii au trecut în linişte. Lumea începuse să se obişnuiască cu noua situaţie. Doar aprovizionarea cu alimente era grea, din ce în ce mai grea. În sfîrşit, veni primăvara. Era o frumoasă primăvară în acel an 1807. Bucureştenii începură să umple podurile, iar la „şosea", la Herăstrău, sunau din nou clopoţeii caleştilor boiereşti. Liniştea dură însă puţin timp. La 31 mai bucureştenii au intrat din nou în panică. Toată lumea aflase că puternice oştiri otomane, comandate de Mustafa Celebi, au ocupat oraşul Călăraşi şi se îndreptau spre Bucureşti unde urmau să se întîlnească cu unităţile venite de la Giurgiu ale lui Mustafa paşa Bairactarul. Generalul Miloradovici, în calitatea lui de guvernator militar al oraşului. ordonă evacuarea lui. Toate depozitele cu muniţii şi provizii ale armatei ţariste, toţi cei care, bărbaţi sau femei, însoţeau armata încartiruită în Bucureşti, au pornit, convoi după convoi, spre Braşov şi Focşani. Alarmaţi de ce se întîmplă, au plecat şi boierii în bejenie. În frunte cu vistierul Constantin Filipescu, care era în relaţii strînse cu generalul Miloradovici, multe familii boiereşti au luat drumul Braşovului. Bucureştenii se aşteptau din nou la zile grele. însă generalul Miloradovici, deşi primise ordinul să se retragă, totuşi porni cu armata lui în întîmpinarea oastei lui Mustafa Celebi. La 2 iunie o în- tîlni la Obileşti. Bătălia a fost scurtă şi sîngeroasă. Oastea otomană a fost învinsă iar cei care au scăpat cu zile, au fugit în dezordine spre Silistra. . . Un contemporan, Ion Sîn Dobre, scrie în jurnalul său că generalul Miloradovici, fiind informat de iminenţa atacului turcesc, „dete poruncă norodului, de vor vrea să şeazâ în Bucureşti, bine, iar de nu, să se ducă care încotro va vrea.. . iar după ce se băjeniră Bucureştii, ridică Miloradovici ordia de la Bucureşti şi o mută la Colentina. Dimineaţa nu se mai văzu muscal!... Noi socoteam că au fugit muscalii, adăstau turcii. Şi întru această noapte au ajuns la Obileşti şi în răsăritul soarelui s-au început războiul deasu-

pra Obileştilor, la Moara săpată. Şi au înfrînt pe turci şi

cîți au murit acolo, pre alții i-au adus pînă seara robi la

Bucureşti, steaguri, trei tunuri. . ."[49]
Acţiunea generalului Miloradovici nu se opri însă aici. Se înapoie în goană la Bucureşti cu unităţile lui, de unde, în fruntea cavaleriei, goni. spre Giurgiu unde lovi pe neaşteptate oastea lui Mustafa paşa care urma să ocupe Bucureştii. Revenind în reşedinţa domnească a fost primit triumfal. Mari piancarde cu „Salvatorul Bucureştilor" îl întâmpinau pretutindeni, pe podurile şi uliţele reşedinţei domneşti. Apoi, iar se aşează liniştea peste oraş şi în inimile oamenilor. Boierii s-au întors la casele lor iar viaţa şi-a reluat cursul normal. Curînd, în iulie acel an, 1807, începură şi marile speranţe.

REVOLTA IENICERILOR

Sultanul Selim al III-lea se urcase pe tronul unchiului său, Abdul Hamid, în 1789. Influenţat de preceptorii săi europeni şi privind cu simpatie desfăşurarea marii revoluţii franceze care izbucnise chiar în acel an, Selim al III-lea a menţinut relaţii cu Franţa revoluţionară şi va fi cel dintîi care va recunoaşte pe Napoleon ca împărat. Cîştigat de ideile inovatoare ale revoluţiei şi convins de necesitatea europenizării şi deci a modernizării structurii statale a Imperiului otoman, tînărul sultan şi-a dat seama că o politică reformatoare ar constitui un act îndrăzneţ, revoluţionar, în viaţa unui imperiu construit pe prejudecăţi religioase şi pe o ideologie politică anacronică. Căci imperiul se menţinea în forme de viaţă arhaică, rupt de restul lumii civilizate mai ales în veacul ce începea după revoluţia franceză. Dar forţele retrograde care susţineau regimul feudal din imperiu erau puternice şi numeroase. Ideologic, el se sprijinea pe fanatismul ulemale- lor şi, militar, pe puterea corpului ienicerilor. Iar între ulemale şi ieniceri era clasa aristocratică, alcătuită din musulmanii credincioşi, intelectualii fanatizaţi şi marii proprietari feudali.
Aşadar, intenţiile reformatoare ale lui Selim al III-lea au întîmpinat, de la început, atît rezistenţa musulmanilor fanatici în frunte cu ulemalele, cît şi a ienicerilor, cel mai vechi corp militar, pentru că lovea în primul rînd în tradiţiile otomane şi în al doilea rînd în structura de tip feudal a vechilor corpuri statale.
Totuşi, în 1793 Selim a semnat firmanul care stabilea sub numele de Nizam I Djedid (=noua ordonanţă), reorganizarea armatei şi a aparatului de stat după modelul european.

Selim a încercat mai
întîi să europenizeze
armata de uscat şi
marina cu ajutorul unor
ofiţeri francezi şi a lu

iKapudan Paşa, comandantul marinei. Iar în colaborare cu unii ingineri trimişi de guvernul tinerii republici franceze, a trecut şi la reorganizarea aparatului de stat. însă aplicarea ordonanţei întîmpina pretutindeni dificultăţi şi tergiversări. Sultanul trebui să renunţe, pentru moment cel puţin, la aplicarea Nizamului. Numai Kadi paşa, una din căpeteniile armatei, devotat sultanului şi reformelor i-a dat curs. Însă, cînd, în primăvara anului 1807, trimise la Adrianopol oameni de ai lui să organizeze, acolo, cazarea a 16.000 de ostaşi credincioşi Nizamului, populaţia, instigată de ieniceri, se înarmă şi se pregăti să reziste, pentru a împiedica intrarea oamenilor lui Kadi paşa în oraş. Acesta şi oamenii lui s-au retras şi au aşteptat întăriri de la Constantinopol, care însă au întîrziat. Timp de trei luni trupele lui Kadi paşa au rămas cantonate în apropierea Adrianopolului. în acest timp, ienicerii s-au pregătit. Astfel că, atunci cînd oastea lui Kadi paşa, cu întăriturile primite în cele din urmă, a vrut să intre în oraş, a găsit porţile ferecate iar armata dinăuntru în plină revoltă.

La Constantinopol atmosfera nu era mai senină. Vîntul revoltei bătea pretutindeni. Tronul era ameninţat. Se organiză chiar un complot împotriva sultanului la care participă şi muftiul, în afară de marele vizir. Aceştia împingeau la revoltă trupele auxiliare, iamacii, cantonate pe malurile Bosforului.

În această primăvară a anului 1807, informat de mai mulţi prieteni că la Constantinopol cresc valurile nemulţumirii şi ale revoltei, Manuc se hotărî să se ducă în capitala sultanilor pentru a se documenta singur şi direct. Acest lucru l-a sfătuit şi marele său prieten, Mustafa paşa Bairactar, aianul Rusciucului, care, odată

***Veche...*, în '„Glasul bisericii", XXVII (1968) nr. 1—2, p. 138—147).**

[18] Pr. Ioan N. Dărvănescu, op. *cit.*

28 **Un contemporan, Ioan Sin Dobre Cojocarul ot Mahalaua Batistei, vorbind în jurnalul său despre nenorocirile aduse de focul din 1804, scrie că el s-a întins pînă la hanul lui Manuc. (Ilie Corfus, *op. cit.*, p. 321.) Aşa fiind, anul 1808 în care s-a afirmat că Manuc şi-ar fi construit hanul, poate fi acceptat numai pentru reparaţiile sau completările ce s-au adus acestei vaste clădiri.**

29 **N. Stoicescu, *Repertoriul bibliografic al monumentelor feudale din Bucureşti,* Buc., 1961, p. 104; Arh. C. Joja, *Hanul Manuc...* în B.M.I., XLI (1972), nr. 2, p. 11—16.**

cu izbucnirea războiului, devenise seraschier al oastei otomane de la Dunăre, şi era adept credincios al reformelor sultanului.
Marele negustor era îngrijorat din cauza stării de spirit de la Constantinopol, pentru că se gîndea că dacă Selim al III-lea nu-şi va putea impune reformele, tronul său şi deci imperiul, se vor prăbuşi. Manuc gîndea desprins de orice obligaţie faţă de regimul feudal, fiindcă situaţia lui privilegiată nu se datora atît moştenirii cît, mai ales, inteligenţei şi dibăciei lui în afaceri. Iar o asemenea situaţie putea determina complicaţii neprevăzute care să întrerupă mersul normal al evenimentelor. Or, numai într-un climat de linişte şi de siguranţă în interiorul imperiului, se puteau încheia şi realiza mari afaceri. De aceea o călătorie la Coṇstantinopol era pentru Manuc o necesitate primordială.În capitala otomană Manuc nu avea o casă personală. Ori de cîte ori se ducea acolo, şi aceasta se întîmpla destul de des, trăgea la prietenii din comunitatea armeană. În sufletul lui vibra un puternic sentiment pentru poporul al cărui fiu era. Drama naţională pe care o trăia, milenar, neamul armenilor, risipit prin toată lumea, îl făcea pe Manuc să fie gata la orice sacrificiu, cînd era vorba să vină în ajutorul unei comunităţi armene sau armenilor individual. Aşa se explică de ce, totdeauna cînd ajungea la Constantinopol, era primit de foarte mulţi reprezentanţi ai coloniei armene, iar cît stătea acolo, cel mai mult timp şi—1 risipea în interminabile discuţii cu toţi armenii care-l vizitau. De astă dată, Manuc se gîndi că ar fi mai bine să plece fără să-şi mai anunţe prietenii despre călătoria lui, iar pentru a evita întîlnirile cu membrii coloniei se hotărî să locuiască la unul din marile hanuri constantinopolitane. între cele trei mari categorii de hanuri, validé-han, vizir-han şi ieni-han, el alese, de la început, unul

---

30 ***Documente turceşti privind istoria României,*** **III, mss, trad. Mehmed A. Mustafa, Institutul de Studii Sud-Est Europene.**
31 **N. Iorga, *Studii şi documente. ..*, VIII, Buc., 1906, p. 124—126. La Viena, Vodă Ipsilanti avea ca informator, pe un Grigore Demeter.**
32 **H. Dj. Siruni, *Manuc Bei şi Ipsilanti Vodă,* mss.**
33 **Andrei Otetea, *înfiinţarea consulatelor franceze...*, în „Revista Istorică", XVIII (1932), nr. 10—12, p. 348—349.**

din cele mai scumpe şi mai elegante, validé-hanul, frecventat numai de oameni foarte bogaţi şi de străini. Evident, erau elegante şi hanurile din celelalte două categorii: vizir-han care adăpostea, îndeosebi, lumea politică şi cea diplomatică sau ieni-han, adică hanul pentru ieniceri. Validé-han se caracteriza însă şi prin aceea că era o construcţie foarte mare cu două-trei caturi; era de formă pătrată sau dreptunghiulară, iar camerele erau dispuse la laturile exterioare, întrucî't cele interioare dădeau în curţi unde se aflau prăvălii, sau birouri ale administraţiei, camere ale personalului şi altele. în el puteai mai uşor să locuieşti fără să fii „văzut", fără să atragi atenţia. Validé-hanul avea aproximativ 3000 de încăperi în timp ce vizir-hanul şi ieni-hanul aveau, fiecare, 1800 de încăperi. Însă, în afară de aceste categorii de hanuri mai erau şi nenumărate hanuri mai mici, cu cîteva zeci de încăperi fiecare, ce aparţineau, de obicei, particularilor. Acestea erau, propriu-zis, nişte pensiuni, risipite mai ales prin cartierele periferice ale Constantinopolului. O caracteristică comună tuturor hanurilor era că femeile nu aveau voie să le frecventeze singure nici chiar ziua. Ele puteau pătrunde numai însoţite de bărbaţii lor sau de hangiu şi ajutorul său, oda-başa.[1]

Lui Manuc nu-i plăcea să trăiască în acest oraş. Era prea mare, prea zgomotos, plin totdeauna de străini care aveau alte deprinderi şi obiceiuri. El iubea mult viaţa de interior, acasă la el, în mijlocul familiei lui unde putea trăi după vechile tradiţii armeneşti. De cum se instală într-un vast apartament la ultimul cat al hanului, Manuc nu anunţă decît pe Bogos Sebastian şi alţi doi oameni de încredere ai lui, care erau în Constantinopol, pentru a-l informa cu tot ceea ce se întîmpla în marea capitală a sultanilor. înainte de a se interesa de situaţia politică, în care scop voia să se întâlnească şi cu Mehmed Galib, ministrul de externe al imperiului, Manuc se gîndi că ar fi bine să se ducă prin marele bazar. Acolo spera să se întîlnească cu vechi cunoştinţe, negustori şi oameni de afaceri care, de obicei, erau foarte bine informaţi.

Marele bazar semăna cu urt oraş cu ulițele acoperite. Era atît de mare şi ulițele atît de întortocheate, încît cu uşurinţă te puteai rătăci prin el. Prăvăliile mici şi nenumărate, etalau tot feluri de mărfuri orientale, pentru toate gusturile, toate nevoile şi toate neamurile pămîntului. Aşezate pe polițe, într-un mod atrăgător şi vizibil, erau la îndemîna oricui. Cînd intrai într-o prăvălie, puteai alege marfa care-ţi plăcea; negustorul turc nu te încuraja în nici un fel. Şi numai dacă nu era cu privirile

pierdute, extatic, spre Bosfor, sau dacă nu era în rugăciune, îngenuncheat cu faţa spre Mecca, răspundea la întrebare.. . Altfel, trebuia să aştepţi. Asemenea obiceiuri a\eau însă numai negustorii otomani.
Negustorii greci, evrei sau armeni, erau dinamici, inventivi, insistenţi, convingători cu clienţii lor pentru a-i determina să le cumpere marfa. De obicei, negustorii turci erau mai ales armurieri, la ei găseai tot felul de arme, din toate timpurile. Mai vindeau şi pipe sau alte articole pentru fumat. La negustorii ar-

[1] **Ch. Pertusier, *Promenades pittoresques dans Constantinople,* II, Paris, 1815, p. 160 şi urm.**

meni însă, se găseau, mai ales obiecte de metal; tot felul de metale, în tot felul de forme precum şi vase cu lucrături variate. Iar dacă negustorii armeni vindeau şi podoabe de aur, de platină sau de argint, giuvaergiii se recrutau mai mult dintre evrei. Aceştia erau, în acelaşi timp, meşterii şi negustorii nestematelor, a tuturor felurilor de pietre preţioase. Cît despre greci, ei vindeau mai cu seamă textilele. Din rîndurile lor însă, se recrutau şi cei mai numeroşi intermediari, care făceau legătura între cumpărători şi vînzători.
În centrul bazarului, era un bezesten, în care se putea intra pe toate cele patru laturi ale lui, dar numai în cursul dimineţii, prin nişte porţi masive. După moschei, bezeste- nurile erau construcţiile cele mai interesante pentru vizitatorii străini. Într-un spaţiu înconjurat de ziduri groase şi înalte erau mai multe corpuri de clădiri, cu acoperişurile mult prelungite peste ziduri. Bezestenul reprezenta un tip arhitectonic specific oriental. În asemenea construcţii erau de obicei, depozitate sau expuse pentru vînzare, mărfurile cele mai scumpe,

---

34 **Hurmuzaki, *Documente,* II/I, p. 382—383.**

35 ***Cronicul Protosinghelului Naum Rîmniceanu.*.în op. *cit.,* p. 267.**

36 **Într-un raport din ianuarie 1822, Kreuchely, consulul Prusiei la Iaşi, vorbind printre altele, despre risipa boierilor, citează cazul marelui logotet Constantin Dudescu, care, numai cu prilejul unei singure călătorii la Paris „in timpul cînd Bonaparte îşi ţinea încă menajul", a cheltuit „după propria sa mărturisire", 75.000 de ducaţi! (Hurmuzaki, *Documente,* X, p. 133—134).**

mătăsurile şi ţesăturile rare, indiene. Tot aici, în bezesten, care probabil a fost moştenit de turci de la bizantini, se aflau cei mai bogaţi negustori din Constantinopol şi cei mai mari oameni de afaceri din imperiu, care aveau strînse legături cu marii dregători otomani. Toţi aceştia, se distingeau prin bogăţia costumului oriental pe care-l purtau. Printre ei, mulţi erau prieteni de-ai lui Manuc sau conaţionali de-ai lui. Manuc a întîr- ziat mult timp printre ei, aflînd tot felul de veşti. Toate arătau că lucrurile nu merg bine în imperiu. Şi ceea ce îl îngrijora cel mai mult, era că veştile pe care le primise veneau tocmai de la aceşti mari negustori şi oameni de afaceri care erau totdeauna bine informaţi. Din ceea ce i s-a spus, reieşea că o nouă revoltă a ienicerilor era posibilă oricînd, că anarhia bătea la porţile vechii capitale a sultanilor. înconjurat de oşti aduse din multe părţi ale imperiului de către comandanţi nemulţumiţi de politica reformatoare a sultanului, Constantinopolul era ca o cetate asediată în ajunul unei bătălii decisive. Manuc plecă îngîndurat din bezesten. Iar cînd a trecut prin uliţele înguste şi strîmbe ale marelui bazar, atenţia i-a fost atrasă nu numai de mărfurile de pe tejghele, ci şi de îmbrăcămintea europenilor. Fantezia modelelor, contrasta cu monotonia costumelor orientale chiar dacă aveau culori vii şi diverse. La costumul oriental, atît la îmbrăcămintea bărbaţilor, cât şi la aceea a femeilor, tăietura era aceeaşi. Moda orientală nu evoluase în nici o formă. Rămăsese neschimbată de secole, de oînd Otman pusese bazele imperiului. Pînă şi calităţile şi coloritul stofelor şi al mătă- surilor erau invariabil aceleaşi. În schimb moda europeană, mai ales cu înnoirile aduse de revoluţia franceză, era extrem de variată, tinerească, vioaie, personalistă. Turcoaicele, cu vălul misterului

---

37 **Hurmuzaki, *Documente*, II/I, p. 353.**

38 ***Ibidem*, p. 354—355.**

39 **— Manuc Bei**

40 **W. Wilkinson, *Tableau historique, géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, Paris, 1821, p. 175.**

deasupra gurii şi a nasului, lăsînd să li se vadă numai ochii mari, negri, adînei, îşi manifestau cu graţie curiozitatea atingînd cu mîinile lor albe, mici, fine, costumele cu care europenii erau îmbrăcaţi, mănuşile lor, pălăriile lor. . ?
Se duse apoi în piaţa sclavilor. Era aceeaşi cum o văzuse cu ani în urmă. Nimic nu se schimbase. Aceleaşi boxe de lemn cu porţi şi ferestre prevăzute cu fiare în jurul unei vaste curţi, cu alei străjuite de arbori, pe care se plimbau vînzătorii de sclavi, ce-şi fumau pipele şi discutau despre marfa lor. La cîţiva paşi de ei erau prezentaţi sclavii. Nenorociţii erau strînşi în grupuri mici. Cei mai mulţi erau goi, figurile lor erau resemnate şi triste. Se găseau acolo toate tipurile umane reprezentînd toate rasele. Puteau fi văzuţi bărbaţi şi femei albi cu trăsături regulate; tineri cu feţe frumoase şi corpuri atletice sau efebi. Mai departe erau negrii cu feţele lor întunecate, cu nasul plat, fruntea bombată şi pielea lustruită. Prin această vastă incintă circulau încet cumpărătorii: unii cumpărau tineri pentru munci; alţii fete cu părul lung, cu şolduri de alăută, cu priviri extatice, a căror singură îmbrăcăminte erau doar cîteva monede prinse într-un lanţ în jurul gîtului. Marfa cea mai căutată, erau sclavii pentru muncă, pentru divertisment, pentru dragoste. De aceea, mulţi din aceştia era îngrijiţi pentru a atrage pe cumpărător. Tinerele sclave, multe din ele ştiau să danseze, să cînte sau să brodeze. Unii dintre tineri erau cumpăraţi pentru Serai. Acolo ei puteu cîştiga favoarea padişahului, ajungînd chiar înalţi dregători ai imperiului. Deosebirea de clasă socială pe care o făceau grecii şi romanii privind sclavii, era străină

---

41 **N. Iorga, *Studii şi documente...*, VIII, Bucureşti, 1906, p. 127—128. (Certificatul este datat 1 iulie 1809).**

42 ***Ibidem*, p. 124—126. (Scrisoarea este scrisă în Pera la 20 aprilie 1807.)**

43 ***Ibidem*, .p. 128. (Certificatul este redactat în Bucureşti, la 25 ianuarie 1810.)**

44 **De origină franceză, născut la Paris în anul 1753, contele Andraullt Langeron, emigrează din Franţa în anul 1789 în Rusia, la izbucnirea revoluţiei. Este încadrat în**

musulmanilor. Turcoaicele tratau sclavele ca pe surorile şi fiicele lor. Manuc, rătăcind prin această piaţă îşi aduse aminte de povestea unei sclave despre care auzise în primii ani ai tinereţii şi care scandalizase societatea vremii în timpul războiului din 1787—1791. Era vorba de Sofia de Witt, fiica unor greci sărmani negustori de legume în pieţele constantinopolitane, ce fusese vîndută ca scalvă. Prin frumuseţea şi farmecele ei a ajuns contesă, uimind societatea şi cercurile regale sau imperiale ale Europei.[50]

Cînd se înapoie la han, i se spuse că era aşteptat în apartamentul său de către Mehmed Galib, reis efendi, prietenul său vechi, care-i era foarte obligat pentru că îşi deschisese punga ori de cîte ori înaltul dregător îl solicitase. Intîlnirea a fost prietenească şi sinceră.

Ceea ce nu înţelesese prea bine pînă atunci, acum îşi lămurise în mod complet. Manuc crezuse că Nizamul, adică noul sistem, fusese impus de Selim al III-lea neţinînd seamă de realităţi. Se înşelase. Mehmed Galib îi explicase. Imperiul otoman se afla într-un avansat proces de descompunere din cauza ruinării clasei ţărăneşti, care constituia baza lui economică, de către marii feudali. Pe de altă parte, revoluţia franceză şi, mai ales, curentele de eliberare naţională, ce se afirmau, în primul rînd, la popoarele din Balcani, impuneau Porţii o grabnică reorganizare statală şi socială. Turcia europeană era grav ameninţată să se desprindă din imperiu. Acţiunile anarhice ale bandelor rebele agravau şi mai mult situaţia. Dacă însă, totuşi, imperiul mai rezista, iar procesul de descompunere se oprise, se datora, în cea mai mare măsură, puterilor occidentale şi,

---

armata rusă cu gradul de general.

45 **Contele Mihail Andreevici Miloradovici, născut în anul 1770, la Petrograd, moare în anul 1825, ucis de un glonte, în timpul revoluţiei din acel an. După plecarea din Bucureşti, în 1810, este numit guvernator al Kievului, iar în 1812, în timpul campaniei napoleoniene în Rusia, fiind guvernatorul Moscovei, o incendiază, atrăgînd, în parte, în felul acesta, dezastrul armatei franceze. La retragerea „marei armate" din Rusia, unităţile comandate de către generalul Miloradovici, o hărţuiesc neîncetat. Din anul 1819 a fost guvernatorul Petrogradului pînă în anul 1825.**

46 **Zilot Românul, *Ultima cronică română din epoca fanarioţilor,* cu o introducere de B. P. Hasdeu, Bucureşti,**

în primul rînd, Angliei şi Franţei, interesate să se păstreze intact acest imperiu, care, singur, putea fi opus tendinţelor imperialiste şi expansioniste ale Austriei şi Rusiei ţariste. Reformele iniţiate de sultanul Selim al III-lea erau susţinute de partea mai luminată a clasei conducătoare otomane care vedea olar dezastrul. Ea voia să determine renaşterea puterii militare şi să impună centralizarea puterii administrative. De aici, tendinţa de europenizare a armatei prin reorganizarea corpului ienicerilor. Iar prin centralizarea puterii administrative se urmărea introducerea ordinii în finanţe şi evitarea actelor de anarhie din partea aianilor din paşalîcurile de la hotarele europene, asiatice sau africane ale imperiului. Selim al III-lea voia prin noul său sistem să modernizeze şi să europenizeze structura statală a imperiului. Aşa se explică de ce reformele au fost susţinute de toate elementele progresiste şi de masele populare.

După tot ce văzuse în plimbarea lui prin Constantinopol şi după întrevederea cu bunul său prieten, Manuc se simţi obosit, trist, îngrijorat. Nu reuşea să-şi îndepărteze gîndul de la situaţia în care se afla marea putere a sultanilor din cauza perspectivelor sumbre ce se deschideau ... De aceea, fără să reflecteze prea mult, se hotărî să plece cît mai repede acasă la el, la Rusciuc, lîngă ai lui cei dragi. Acolo va chibzui ce are de făcut pentru ca averea şi bunurile lui să fie puse la adăpost de riscurile inerente unor vremuri tulburi.

A doua zi de dimineaţă Manuc plecă spre Rusciuc. Careta străbătu străzile oraşului şi ajunse în piaţa At Meidani, unde o mulţime agitată, printre care mulţi ieniceri, îi încetini mersul. Cea mai mare piaţă din Constantinopol păstra în numele ei turcesc — At Meidani — amintirea

---

1884, p. 84.

47 **" *Ibidem,* p. 85.**

48 ***Lettres de Madame Reinhard à sa mère,* Paris, 1901, p. 200.**

49 **Ilie Corfus, *op cit.,* p. 324.**

50 **Generalul conte Langeron, *Journal des campagnes...*, în Hur- muzaki, *Documente,* III/I, p. 92—93.**

vechiului hipodrom, din care nu mai rămăseseră decît urmele unor ziduri.[51] În această uriaşă piaţă, grecii şi romanii au asistat la jocurile de circ şi la cursele de cai. Aici se adunau mulţimile să aclame pe împăraţi şi pe eroii întrecerilor sportive. Din coloana înaltă de 57 de metri, reprezentând trei şerpi încolăciţi, care susţineau chipul lui Constantin cel Mare, adusă de împărat de la Roma pentru a-i împodobi noua capitală, nu mai rămăseseră decît soclul îngropat în pămîntul depus de-a lungul vremii şi cîteva bucăţi de piatră risipite în jur. Intact mai stăruia doar măreţul obelisc provenit din templul din Karnak şi montat tot aici de împăratul Teodosie I, în anul 390. Nenumărate secole, înfipt în cerul de deasupra Bosforului, a dominat marele oraş. Obeliscul mai păstra încă hieroglifele egiptene, săpate în piatră, ce aminteau o mirifică antichitate în care omul s-a consacrat ca mare creator, o fiinţă puternică prin spirit.

Dar, în acest început de secol, sumbru pentru istoria Imperiului otoman, obsedat de cele ce auzise în ajun, Ma- nuc îşi aminti de groaznica vărsare de sînge din piaţa At Meidani cînd, cu preţul a 30.000 de morţi, împărăteasa Teodora salvase tronul lui Justinian şi chiar viaţa lui. Şi tot aici în piaţa At Meidani, nenumărate revolte populare au zdruncinat puterea Imperiului otoman. Manuc nu se putu reţine să nu se gîndească la perspectiva dramatică pe care poate o rezerva imperiului viitorul apropiat. Gon- tinuîndu-şi drumul, revăzu şi marea moschee a lui Ah- med, capodopera artei otomane, numită şi moscheea albastră, din cauza plăcilor de ceramică albastră ce o căptuşesc în interior şi care dau luminii ce pătrunde prin cele 260 de ferestre, irizări ce transformă moscheea într-o imensitate a liniştii. Aici, peste 30.000 de credincioşi, pot invoca pe Alah. Unică în lume pentru frumuseţea ei, a fost înălţată pentru a rivaliza cu Sf. Sofia, chiar lîngă acest măreţ monument al artei bizantine. Apoi, nu departe de malul Mării Marmara, se înălţau turnurile vechii fortăreţe cunoscută sub numele de Yedi Kule (Cele 7 turnuri), o

---

51 **Hipodromul, clădit de grecii din Bizanţ, în secolul VII î.e.n., înfrumuseţat şi mărit de Constantin cel Mare şi de urmaşii lui, avea o pistă lungă de 120 m., de formă eliptică, limitată în trei părţi de 40 de trepte. Cea de a patra parte adăpostea loja imperială. Pe axul pistei erau două coloane: coloana-serpentină şi obe-**

altă amintire a puterii bizantine. Din cele şapte turnuri ale ei mai durau doar patru. Fusese construită la începutul mileniului al II-lea şi terminată în anul 1182, de către Emanuel Comnen. Apărate de şanţuri adinei, înnegrite de vreme, cele patru turnuri deveniseră sub sultani cea mai neagră temniţă a imperiului. Între zidurile lor şi-au găsit o tragică moarte sultani, domnitori ai ţărilor române şi paşale...
Din careta care înainta în trapul liniştit al cailor, Manuc văzu şi Seraiul sultanilor, construit pe colina Bosphorion înconjurat de un zid lung de aproape patru mile. Aici, erau apartamentele sultanului precum şi vestita închisoare Bostangi. Palatul mai purta şi numele de Sublima Poartă în relaţiile cancelariei cu ţările străine. Cele şapte intrări în cele trei incinte erau despărţite prin ziduri groase şi înalte, fiecare fiind prevăzută cu o intrare separată. Poarta cea mare, dădea, din faţa Sfintei Sofia la prima incintă; poarta a doua conducea la divan; iar a treia, numită Poarta Fericirii se deschidea în incinta-grădină unde erau apartamentele sultanului.[52]
.. . Careta ajunsese la periferia marelui oraş. Trecu bariera după ce parcurse ultimele ulițe, strîmbe, strîmte, întunecate şi murdare. în depărtare se vedea, mirific, peisajul iar în urma caretei se mai zăreau, din ce în ce mai estompate, turnurile moscheei lui Ahmed.
De cum ajunse la Ruseiuc, prima grijă a lui Manuc a fost să se întîlnească cu Mustafa paşa Bairactar pe care-l informă asupra celor aflate la Constantinopol. Discuţiile dintre cei doi prieteni au durat pînă noaptea tîrziu. Mustafa paşa recunoştea gravitatea situaţiei şi considera că măsurile ce se impuneau erau două: pe de o parte, regruparea tuturor prietenilor şi a tuturor sprijinitorilor lui Selim al III-lea, iar pe de alta, pregătirea unei oştiri puternice care să fie gata oricînd să apere pe sultan. Aceste iniţiative au fost susţinute, de la început, printre alţii, şi de Ramiz paşa, care ocupa importantul post de inspector general al artileriei şi geniului.
De îndată Manuc a trecut la constituirea unei societăţi politice secrete numită „Prietenii de la Rusciuc", care număra pe toţi prietenii şi pe toţi susţinătorii noului regim. Unul din fondatori a fost, desigur, şi Ramiz paşa. Manuc a fost ales să organizeze această societate conspirativă pentru că, pe de o parte, putea finanţa cheltuielile ei, iar pe de alta, era în bune relaţii cu ruşii, de care Mustafa

52 **Cf. Charles Pertusier, op. cît., p. 169 şi urm.**

paşa avea nevoie permanent în vederea unor eventuale negocieri pentru încheierea păcii. Această societate conspirativă avea să joace un însemnat rol politic, sprijinind politica reformatoare a lui Selim al III-lea, care a fost continuată de către Mustafa paşa Bairactarul, şi după asasinarea sultanului. înalţii dregători din Serai cu care a lucrat Mustafa paşa, după ce a ajuns mare vizir, au fost recrutaţi, îndeosebi, din rîndurile membrilor acestei societăţi. Rusciucul deveni astfel cel mai puternic centru de susţinere a politicii reformatoare a sultanului şi a lui Mustafa paşa Bairactarul.
Cit despre cealaltă problemă, a oastei otomane care să apere la nevoie pe Selim al III-lea şi eventual să ia cu asalt capitala otomană, ea se rezolva mai simplu. Mustafa paşa, în calitatea lui de seraschier al oastei otomane de la Dunăre, chiar înainte de a fi mare vizir, avea sub comanda lui puternice forţe de care putea dispune cum voia.
între timp veştile care veneau la Rusciuc în legătură cu starea de spirit din imperiu, în general, şi din Constantinopol, îndeosebi, erau din ce în ce mai alarmante. Actele de indisciplină ale ienicerilor se înmulţeau, nemulţumirile populaţiei creşteau, conflictele între înalţii dregători ai împărăţiei nu mai conteneau. Deasupra marii capitale plutea o atmosferă tulbure iar constantinopolitanii aveau sentimentul că stau pe un vulcan gata să erupă. Selim al III-lea nu mai ieşea din apartamentele sale. Toată lumea se întreba cu îngrijorare ce se va întîmpla. Gărzile palatului îşi sporiseră numărul. Corpul bostangiilor era în permanentă stare de alarmă.
Revolta a izbucnit la 15 mai 1807 dintr-o întîmplare oarecare. Iamacii, unităţi de elită ale ienicerilor, au refuzat să poarte noile uniforme. Ceea ce a fost de ajuns pentru ca în toate garnizoanele marii oştiri otomane să înceapă să bată vîntul indisciplinei, să se cuibărească anarhia, să fluture steagul insurecţiei. Cele două mari corpuri de elită ale puterii militare otomane: ienicerii şi spahiii, erau gata de luptă, fiind ameninţate să-şi piardă vechile privilegii ca urmare a reformelor lui Selim al III-lea. Vizirul şi muftiul au căutat să-l liniştească pe sultan care era alarmat. L-au sfătuit însă să renunţe la planurile lui reformatoare. Starea de agitaţie din garnizoană se intensifica din zi în zi. La sfîrşitul lunii mai şi-au făcut intrarea în capitala otomană şi alte unităţi de elită ale armatei, printre care şi karabachizii, revoltaţi şi ei. Aveau şi liste cu numele tuturor partizanilor

reformelor. Toţi aceştia fură trecuţi prin ascuţişul iataganelor. Iar rîn- durile răsculaţilor s-au înmulţit mereu. Acţiunile lor insurecţionale erau de o îndrăzneală nemaipomenită. Ajunseseră pînă acolo încît au cerut în faţa porţilor palatului imperial, cu voce tare şi ameninţătoare, capul lui Bostangi Başa, cea mai de seamă căpetenie militară a cărei misiune permanentă era să asigure securitatea sultanului. Acesta, dîndu-şi seamă că orice rezistenţă ar fi inutilă şi imposibilă totodată, se hotărî să se sacrifice pentru salvarea sultanului. Se duse la padişah şi îl rugă, căzîndu-i umil la picioare, să poruncească să fie decapitat iar capul să-i fie aruncat în uliţă, la picioarele răsculaţilor, pentru a-i potoli. Selim nu se indignă de ceea ce îi cerea omul lui de încredere, nici nu-i respinse cererea. În laşitatea de care era cuprins găsi propunerea foarte nimerită. Şi nu tîrziu, de pe unul din crenelurile de la porţile Seraiului, a fost aruncat la picioarele ostaşilor revoltaţi, capul în- sîngerat, desfigurat al lui Bostangi Başa, ce se rostogoli ca o minge. Strigătele, urletele, se amestecau, deopotrivă, cu stridenţele vocilor care chiuiau de bucurie. Iamacii ridicară capul lui Bostangi Başa, îl purtară pe uliţele marii capitale înfipt într-un băţ, ca pe un steag al victoriei, şi îl duseră, urmat de mii şi mii de iamaci, pînă în piaţa At Meidani, unde fu pus pe o tavă de argint, dată fiind importanţa personajului, aşezată pe un podium improvizat pe care erau înşirate alte şaptesprezece capete de înalţi dregători, tot aşa de însîngerate, tot aşa de strivite, tot aşa de macabre ... Situaţia se agrava din oră în oră. Nu mai era timp de pierdut. În orice clipă insurgenţii puteau trece la acţiuni violente care să privească chiar persoana sacrosantă a lui Selim al III-lea. De aceea, în disperare, el renunţă la reforme, semnînd un hatişerif care anula Nizamul, în speranţa că, poate, astfel, îşi va salva tronul. Însă, era prea tîrziu. Soarta lui fusese hotărită. Răsculaţii nu mai acceptau jumătăţi de măsură. În dimineaţa zilei de 28 mai 1807, chiar muftiul ceru sultanului să abdice pentru a se pune capăt stării de revoltă a ienicerilor, care tindea să se transforme într-un război fratricid. Selim abdică şi cum nu avea moştenitor, fu urcat pe tronul sultanilor, sub numele de Mustafa al IV-lea, fiul cel mai mare al fostului sultan Abdul Hamid. După ce ascultă cuvîntarea muftiului, Selim se retrase şi se închise el însuşi în kefen. Cu puţin înainte de a intra în propria sa temniţă, întîlni pe noul sultan. Îl îmbrăţişă cu căldură şi

sinceritate, reco- mandîndu-i să facă totul, chiar imposibilul, pentru binele poporului.
Neliniştea şi starea de revoltă care cuprinseseră capitala sultanilor se potoli pentru moment, de îndată ce se răspîndi vestea abdicării. Retras în apartamentul său, devenit închisoare, Selim fu cuprins de o mare tristeţe gîn- dind ce soartă se pregăteşte imperiului, prin abolirea Ni- zamului. Bunele lui intenţii de a moderniza instituţiile otomane şi de a introduce civilizaţia europeană în viaţa societăţii se spulberaseră. Imperiul degenera, iar puterea lui scădea, putînd deveni uşor prădată în mîinile numeroşilor lui duşmani dinăuntrul sau din afara hotarelor. Şi situaţia era cu atît mai gravă din cauza războiului cu Rusia, cu această mare putere a nordului, cu care osmanlîii se băteau de secole.
Astfel, partida antireformistă, în frunte cu muftiul şi căpeteniile ienicerilor, precum şi alte corpuri de elită ale imperiului, toate retrograde şi fanatice, ieşiră învin- gătoare. Liniştea se restabili la Constantinopol. Iamacii, kabakizii şi toţi ienicerii răsculaţi se retraseră în garnizoanele lor. Orice tendinţă reformatoare şi înnoitoare care avea ca scop modernizarea şi întinerirea aparatului de stat învechit şi descompus, fusese înăbuşită. Imperiul putea continua lent alunecarea lui în prăpastie; sultanul şi înalţii dregători puteau continua viaţa lor desfrînată; abuzurile şi fărădelegile din administraţia de stat puteau continua nestingherite.
Intîmplările de la Constantinopol au produs în marea oaste otomană, reacţii diferite. Dintre toate armele, ieni- cerii erau cei dintîi care se bucurau pentru că nu mai erau ameninţaţi cu dizolvarea corpului. Însă, pe aga lor, fiindcă îşi datora situaţia militară fostului sultan, un grup de iamaci, recrutaţi din unităţile de elită ale ienicerilor, l- au ucis.
La Constantinopol, marele vizir şi muftiul, regizorii conspiraţiei antireformiste, aveau puteri depline, mai ales că noul şi tînărul sultan avea alte ocupaţii, alte preocupări, în haremul său, cu femeile sale. însă, cum muftiul se amesteca prea mult în treburile imperiului, controlînd chiar activitatea înalţilor dregători, se produse un conflict mut între cei doi stăpîni. Curînd, conflictul deveni general şi public. În. Serai intervenir multe schimbări. Nemulţumiţii plecau din Constantinopol şi se refugiau la Rusciue, unde era stăpîn Mustafa paşa Bairactar, vechi om de încredere al lui Selim şi duşman declarat al tuturor acelora care complotaseră împotriva binefăcătorului său. Numărul

nemulţumiţilor cu noua situaţie creată prin detronarea lui Selim, creştea mereu. Seraiul era cuprins de mare neliniște. Toţi înalţii dregători se sfătuiau, dis- ouitau, se întrebau ce se mai întîmplă, voiau să ştie ce poate să se mai întîmple.
Evenimentele care au urmat înlăturării lui Selim nu au restabilit ordinea şi liniştea în vastul imperiu al sultanilor. Astfel, revolta ienicerilor care s-a transformat într-o revoltă de palat nu făcuse decît să zguduie şi mai puternic temeliile Imperiului otoman.
După instalarea noului regim al lui Mustafa al IV-lea, avînd ca mare vizir pe Celebi paşa, ienicerii au continuat să fie nemulţumiţi din cauza iamacilor. Aceştia, deşi făceau parte din unităţile lor, voiau ca, singuri, să deţină puterea militară a corpului şi, prin consecinţă, puterea politică a imperiului. Dar nu numai atît. începură să fie nemulţumite şi mulţimile pentru că marele vizir Celebi deşi le promisese anularea impozitelor percepute de fostul sultan, totuşi nu-şi respectase angajamentul. Astfel că, masele populare erau în faţa situaţiei că deşi reformele nu se mai aplicau, impozitele însă se încasau. În sfîrşit, un alt izvor de nemulţumiri era războiul cu ruşii, care costa foarte mult. Haznaua era goală, marea oştire era în mare măsură anarhizată. în asemenea împrejurări, chiar în rîndurile noilor stăpîni din Serai conflictele deveniră din ce în ce mai grave. La toate acestea se adăuga şi revolta sîrbilor din octombrie 1807 care crea greutăţi conducătorilor din Serai, în momentul în care imperiul era confruntat cu războiul cu ruşii. Noua conducere încercă o împăcare cu sîrbii dar aceştia, susţinuţi de ruşi, prin Rodofinikin, refuzară orice contact cu Constantinopolul.
Situaţia era însă agravată şi de evenimentele politice externe. Guvernul otoman căuta să stabilească cît mai bune relaţii cu Anglia. însă, marele dragoman Alexandru Suţu trădă interesele imperiului şi informă pe generalul Sebastiani, ambasadorul francez, despre proiectele Seraiului. În această situaţie generalul Sebastiani atrase atenţia marelui vizir Celebi, că guvernul turc se lasă influenţat de englezi, tocmai cînd el este ajutat de Napoleon. Sebastiani trecu chiar la ameninţări cu plecarea. în consecinţă, guvernul a fost nevoit să cedeze injoncţiunilor lui Sebastiani şi să se mulţumească numai cu tăierea capului lui Alexandru Suţu.
În împrejurări atît de complicate, cu înalţi dregători care nu se înţelegeau, cu afacerile politice încurcate, cu greutăţile şi fierberea dinăuntrul imperiului, cu un război

purtat cu un adversar redutabil, exista totuşi un om şi un centru spre care ochii acelora oare sprijiniseră politica fostului sultan, erau aţintiţi. Omul era Mustafa paşa Bairaotar, rămas credincios lui Selim care-l făcuse paşă cu trei tuiuri, iar centrul era Rusciucul unde acesta era aian. Toţi duşmanii noului regim îşi găseau refugiu la Mustafa paşa. Dar spre Rusciuc începură să privească chiar Kehaia Bei, ministrul de interne şi Mehmed Geleb, reis efendi, ministru de externe. Mustafa paşa se bucura în sinea lui de nepopularitatea noului regim. Dar, nu este mai puţin adevărat că începuse să se îngrijoreze de situaţia oe i se crea lui personal faţă de împărăţie, prin adeziunile nenumărate pe care le primea. De aoeea a vrut ca Rusciucul să nu apară în ochii stăpînirii ca un centru de rezistenţă antiguvernamentală. Şi cum noul sultan, Mustafa al IV-lea, avea părere bună despre aianul de la Rusciuc, Mustafa paşa căută să exploateze această împrejurare. Planul lui a fost simplu: să ceară sultanului să acorde lui Manuc titlul de dragoman, pentru serviciile pe care le adusese împărăţiei. În felul acesta, pe de o parte, Mustafa paşa se arăta devotat sultanului şi noului regim iar pe de altă parte, îşi introducea în Serai un om al lui oare să-l informeze ou tot ce se întîmplă acolo, avînd în vedere intenţiile lui de a repune pe Selim pe tronul sultanilor.
Bucurîndu-se de un deosebit prestigiu în cercurile din Serai, deşi era într-o oarecare măsură bănuit că a rămas credincios fostului sultan, fiind considerat unul din marii generali ai imperiului, de care Seraiul nu se putea dispensa uşor din cauza stării de război cu ruşii, el fiind seraschier al oştirii otomane de la Dunăre, Mustafa paşa se adresă, direct, padişahului cu cererea sa. Răspunsul a fost prompt. Seraiul nu avea nici un interes să-l refuze, ca să-i dea motive de supărare. La 24 noiembrie 1807, Mustafa paşa a fost informat că sultanul Mustafa al IV-lea a conferit titlul de dragoman „al divanului meu împărătesc", lui Manuc. În firmanul imperial se arăta că „boierul Ma- nuc Bei fiind unul din cei mai vechi şi mai zeloşi servitori ai mei este în interesul şi pentru gloria sceptrului meu, ca un asemenea personaj să fie distins şi onorat printre aceia ai naţiunii sale". Urmau apoi privilegiile acordate cu ocazia acestei numiri, atît lui

Manuc şi fiilor săi, cît şi unui număr de opt tălmaci şi doisprezece servitori.[53]
În această conjunctură politică, Manuc, scrie biograful său Mser Mserianţ, l-a sfătuit pe Mustafa paşa să nu se grăbească. Mai întîi să adune în jurul lui pe toţi exilaţii şi pe toţi aderenţii la reformă, să-i încadreze în societatea conspirativă „Rusciuc yarana" adică „Prietenii de la Rusciuc", şi apoi să pornească cu oastea asupra capitalei. Ceva mai mult: Manuc s-a obligat să-i pună la dispoziţia Bairactarului toate sumele de care va avea nevoie pentru realizarea măreţului său plan. Mustafa paşa îşi însuşi sfaturile lui Manuc şi le urmă întocmai. Astfel, Rusciucul deveni citadela nemulţumiţilor, adepţilor politicii lui Selim. Aici, se discuta mereu, ziua şi noaptea, cum ar putea reuşi o lovitură de stat şi cum ar putea fi readus Selim pe tronul strămoşilor lui. Veştile ce veneau de la Constantinopol arătau că momentul era prielnic pentru a se trece la acţiune în vederea redresării vechii situaţii politice. După lungi discuţii, fu urmat .sfatul lui Manuc. Se decise trimiterea unei delegaţii la marele vizir Celebi Mustafa, care-şi avea oastea concentrată în preajma Adria- nopolului, pentru a interveni să restabilească situaţia şi să potolească tulburările din capitala otomană fără însă a i se dezvălui intenţiile Bairactarului de a readuce pe Selim pe tron. Marele vizir a fost cîştigat pentru această idee. De la Adrianopol, delegaţia Bairactarului îşi continuă drumul spre Constantinopol pentru a informa pe partizanii lui Selim ce avea să urmeze. În acest scop, trebuia să se risipească prin mahalalele capitalei pentru a lua contact cu aceştia, printre care erau mulţi demnitari şi multe personalităţi ale vieţii sociale şi religioase a imperiului. Aceştia aveau misiunea, în primul rînd, să lichideze pe iamaci, fanaticii apărători ai vechii ordini şi ai noului sultan care era pentru ei o garanţie că nimic nu se schimbă în imperiu şi că privilegiile lor şi vechile in- stituţii rămîn în vigoare. În acest timp planul Bairacta- rului a fost pus la punct. El era gata să pornească în fruntea oştirii sale în marş spre capitala otomană.
În sfîrşit, sosi şi ziua sorocită. Mustafa paşa se îndreptă, mai întîi, spre Adrianopol, cu un efectiv de 4000 de

---

53 **H. Dj. Siruni, *Bairakdar Moustapha Pascha et Manouk Bey „Prince de Moldavie*in „Balcania", VI (1943), p. 68; *Documente turceşti privind istoria României,* III, trad. Mehmed A. Mustafa, *mss.* Institutul de studii sud-est europene.**

oameni, pe care-l spori, cu încă alţi 8000 de ostaşi din Serbia. Apropierea trupelor îngrozi autorităţile din Adrianopol. Bairactarul, pentru a potoli spiritele, îşi risipi unităţile prin pădurile şi satele din apropierea fostei capitale a imperiului.
După ce Mustafa paşa a pornit de la Adrianopol spre Constantinopol cu oastea sa, întregită cu unităţile marelui vizir, odată ajuns la barierele marelui oraş, a trimis pe reis efendi la sultan pentru a-i expune planul pe care-l alcătuise împreună cu marele vizir Celebi şi care avea ca obiectiv de a lichida pe ianiaci care terorizau nu numai populaţia ci chiar pe padişah. Cu acest prilej interveni şi marele vizir care i-a spus sultanului că poate conta pe fidelitatea lui Mustafa paşa. Sultanul, încurajat de spusele marelui vizir se hotărî să distrugă pe ianiaci. Mai întîi porunci uciderea unor ofiţeri superiori, destitui muftiul şi-l trimise în exil. Apoi, însoţit de un alai pompos, s-a dus în tabăra lui Mustafa paşa ale cărei corturi erau întinse în apropierea capitalei. Mustafa paşa se arătă supus sultanului şi-l asigură că după ce se va restabili ordinea, se va înapoia cu oastea lui la Rusciuc. Pe de altă parte, trimise vorbă lui Ramiz paşa şi altor prieteni să fie gata pentru lovitura cea mare.
În ziua de 28 iulie 1808, sultanul ieşi la unul din chioşcurile sale în afara zidurilor Constantinopolului. Mustafa paşa, profitînd de această împrejurare l-a invitat pe marele vizir în tabăra lui pentru a discuta cu el. Marele vizir s-a dus. Mustafa paşa îi comunică planul său de a merge la Serai şi de a repune pe tronul sultanilor pe Selim. Marele vizir ezită. Atunci Mustafa paşa îl trată aspru, îi luă însemnele puterii şi îl arestă. După care, în fruntea oastei, Mustafa paşa a intrat în Constantinopol îndreptîndu-se spre Serai. Coloana militară a Bairactarului a fost primită cu aclamaţii şi mari demonstraţii de bucurie pe tot drumul pînă la poarta principală a Seraiului. Constantinopolitanii credeau că s-a încheiat pacea cu ruşii. Ianiacii care erau de gardă, au lăsat pe Bairactar şi oastea lui să intre prin prima poartă. Aflînd despre cele ce se întîmplă, Bostangi Başa surprins de această situaţie, porunci închiderea celei de a doua porţi a Seraiului. Mustafa paşa, urcat pe unul din ziduri, ceru lui Bostangi Başa cu voce tunătoare, să deschidă porţile. Însă Bostangi Başa refuză. Aştepta porunca sultanului. Atunci Mustafa îl apostrofă strigîndu-i că sultan este Selim... Se produse o mare mişcare. Trupele lui Mustafa paşa s-au îngrămădit în prima curte a Seraiului iar toţi

curtenii de acolo au intrat în panică. În acest timp, sultanul Mustafa al IV-lea, informat de sultana validé, reveni la palat şi intră în apartamentele lui, pe o intrare numai de el ştiută. Auzind cele ce se petrec în prima incintă a Seraiului, porunci să se deschidă cel de al doilea rînd de porţi iar el ieşi în întîmpinarea lui Mustafa paşa. Il întrebă ce vrea. Iar Bairactarul îi răspunse că-l vrea pe Selim. Sultanul îl asigură că în cîteva minute îl va vedea pe Selim. După care Mustafa a fost introdus într-o sală unde aştepta să-şi întîlnească fostul stăpîn, binefăcătorul Selim. Însă, aici el nu găsi decît corpul însîngerat şi sfîrticat al aceluia care fusese sultanul Selim. Scena uciderii a fost dramatică, povestesc contemporanii.

. . . Era ora rugăciunii. Fostul sultan Selim, îngenuncheat, abia începuse să recite nazamul cînd asasinii se năpustiră în încăpere. Pentru moment Selim nu se tulbură, crezînd că veneau să-i aducă vreo veste din partea vărului său, tînărul sultan Mustafa... De aceea îşi oonti- nuă, liniştit, rugăciunea. Însă, fulgerător, unul din asasini se aruncă asupra lui şi îi trecu un cordon în jurul gîtu- lui. Alţi trei îl ajutară iar alţii ţineau în loc slugile lui Selim care, alarmate, năvăliseră în cameră. Se desfăşură apoi o cumplită luptă între Selim şi călăi. Puternic, curajos, Selim reuşise să se ridice în picioare, să trîntească la pămînt pe unii călăi, să-i îndepărteze cu puternice lovituri pe alţii. În tot acest timp fostul sultan striga, urla, cerînd ajutorul slugilor sale. Acestea, oăutară în zadar să smulgă pumnalele din mîinile eunucilor iar căpetenia lor, Cizlar aga, pe care Selim îl doborîse mai întîi, se aruncă din nou asupră-i, îl strînse de beregată cu toată puterea şi, astfel, Selim, ameţit nu mai avu putere să lovească sau să îndepărteze pe călăi care, încurajaţi de slăbiciunea de moment a fostului sultan, îi dădură mai multe şi puternice lovituri de pumnale, pînă cînd inima lui Selim încetă să mai bată.

Nu mult timp după ce lupta luă sfîrşit şi călăii se îndepărtară, apăru Mustafa paşa. La

început, fu uluit de ceea ce vedea, dar după cîteva clipe îşi reveni. Porunci arestarea sultanului Mustafa al IV-lea şi aducerea lui în camera crimei. În acelaşi timp, fu căutat Mahmud, fratele lui Mustafa, pentru a fi proclamat sultan. A fost greu de găsit fiind ascuns de oamenii de credinţă sub nişte covoare pentru a-l apăra de furia

dezlănţuită a fratelui său. Cînd, în cele din urmă Mahmud apăru, Mustafa paşa Bairactar, se prosternă la picioarele lui, îi sărută poala caftanului şi, cu fruntea lipită de pămînt, aştepta poruncile noului său stăpîn. Mahmud îi întinse mîna, îl ajută să se ridice în picioare, îl declară eliberatorul său şi îl numi pe loc mare vizir. Apoi se retrase în

apartamentele imperiale căutînd să-şi păstreze un aer calm şi maiestuos, deşi continua să fie zguduit de tot ceea ce se întîmplase în palat. Cît despre noul vizir, prima lui poruncă fu ca trupul însîngerat şi zdrobit al fostului sultan să fie îngropat cu mare pom-pă în mormîntul mamei sale. Funerariile, spun contemporanii, au fost impresionante,

constantinopolitanii manifes- tînd în mod spontan o adîncă durere pentru tragicul sfîrşit al acestui sultan luminat

.De cum Mustafa paşa Bairactar luă în mîinile lui energice conducerea grelelor afaceri ale imperiului el îşi manifestă cu prisosinţă nu numai puterea şi autoritatea, ci şi severitatea. Au fost luate de îndată nenumărate măsuri drastice pentru a restabili cît mai repede liniştea şi ordinea în imperiu. Aceasta, cu atît mai mult cu cît războiul cu Rusia continua, iar linia Dunării era grav ameninţată. Constantinopolitanii priveau cu simpatie pe Mustafa paşa Bairactar fiindcă îl ştiau un adept al ideilor reformatoare ale fostului sultan. El deveni idolul zilei şi se bucura de o mare popularitate, fiind considerat omul care salvase împărăţia. încurajat de adeziunile pe care le primea, zilnic, din toate părţile imperiului, Mustafa paşa se răzbună cumplit, trecînd la acţiuni represive, excesive. Mai întîi execută pe toţi sprijinitorii din Serai ai tînărului Mustafa, fostul sultan, apoi veni rîndul tuturor acelora care erau consideraţi retrograzi, adversari ai oricăror reforme. Chiar în ziua instalării, Mustafa Bairactar, marele vizir, porunci să fie expuse la porţile Seraiului 33 de capete, printre care nu lipsea acela al scutierului împărătesc, Bos- tangi Başa, care refuzase să deschidă cea de a doua poartă de la Serai şi nici acela al lui Cizlar aga, călăul care ucisese pe Selim. Dar noul mare vizir nu se opri aici cu acţiunile represive, punitive. El lichidă pe toţi aceia care erau consideraţi ca adversari periculoşi ai noului regim. Unii fură executaţi, alţii surghiuniţi. Dar de scăpat, nu a scăpat nici unul. Era de ajuns un denunţ pentru ca să cadă capul celui bănuit, indiferent dacă era sau nu un adept al fostului regim. Noul vizir nu avea vreme să se încurce cu judecăţi, anchete sau cercetări. Tot atunci au căzut pradă morţii, consemnează un contemporan în amintirile sale, şi 150

de fete pentru că la îndemnul sultanei validé manifestară o mare bucurie la vestea uciderii lui Selim. Trupurile ciopîrţite şi împuţinate au fost vîrîte în saci şi apoi au fost aruncate în mare pentru ca să nu mai rămînă vreo urmă. Cît despre fostul mare vizir, Celebi paşa, a fost exilat la Ismail unde aştepta în fiecare zi să fie ucis[54].

81

Marele vizir îşi dădea seama că era confruntat cu două mari serii de probleme: unele de ordin intern, celelalte de ordin extern. Pe de o parte, trebuia să restabilească ordinea internă, să insufle marii oştiri otomane un nou avînt de luptă şi încredere în puterea imperiului; pe de altă parte, trebuia să facă faţă războiului cu ruşii. Iar în această privinţă, primul gînd al lui Mustafa paşa, care era un vechi adept al prieteniei cu Rusia, a fost de a ajunge la pace cu ruşii. Cum negocierile trebuiau începute imediat, căci restabilirea ordinii interne şi refacerea imperiului se puteau împlini numai în timp, Mustafa paşa socoti oportun să propună ruşilor noi discuţii pentru negocierea păcii. Iar în acest scop îl lăsase pe Manuc la Rusciuc, date fiind legăturile lui cu comandamentul rus de la Bucureşti.

Gîndul acesta îl rodea pe Mustafa paşa de la începutul războiului, pe cînd era aian al Rusciucului. încă din vara anului 1807, după cîteva luni de la izbucnirea conflictu-lui, căută, cu sprijinul lui Manuc, să înceapă discuţii cu generalul Michelsohn, comandantul armatei ruse, şi apoi cu feldmareşalul Prozorovski, care l-a înlocuit pe cel dintîi în septembrie 1807. Nu este mai puţin adevărat că şi ruşii erau dispuşi să negocieze cu turcii. Ei îşi manifestară a- ceastă dorinţă chiar în vara anului 1807. Guvernul rus voia să înceapă negocieri de pace cu Poarta, prin principele Pozzo di Borgo. Rusia era împinsă la această acţiune diplomatică de către Franţa napoleoniană care urmărea, mai ales după încheierea 'tratatului de la Tilsit, dintre Napoleon şi Alexandru I, realizarea unei prietenii cît mai strînse cu imperiul de la nord, pentru a-l avea aliat în politica lui împotriva Angliei. De aceea, discuţiile dintre cei doi împăraţi au mers atît de departe la Tilsiit încît s-a ajuns la împărţirea Imperiului otoman[55].

Cînd s-a aflat la Bucureşti şi la Iaşi despre proiectele celor doi împăraţi, toată lumea a fost convinsă că pacea

54 **Cf. A. Alix, *Précis de l'histoire de l'Empire ottoman*, III, Paris, 1822, p. 295 şi urm.**

nu este departe. Numai agenţii diplomatici francezi din Balcani, erau sceptici sau îngrijoraţi. Unii nu credeau că ruşii vor accepta clauzele napoleoniene ale înţelegerii de la Tilsit iar alţii aveau convingerea că ruşii vor încerca să elimine mediaţia franceză dintre ei şi turci privind încheierea păcii. Ceea ce, dealtfel, se şi adeveri mai tîrziu.

În stadiul relaţiilor franco-ruse din vara anului 1807, nimeni nu a fost surprins că la 24 august s-a ajuns la semnarea armistiţiului de la Slobozia. Negocierile dintre ruşi şi turci s-au purtat în prezenţa unui comisar francez, generalul Guilleminet. Armistiţiul prevedea încetarea ostilităţilor ruso-turoe pe timp de şapte luni, înăuntrul cărui termen, urma să se negocieze încheierea păcii. Potrivit stipulaţiilor armistiţiului, ruşii trebuiau să se retragă din ţările române în timp de 35 de zile, iar turcii se obligau să nu trimită armată în fortificaţii şi să nu menţină unităţi militare în Moldova sau în Ţara Românească, pînă nu vor fi elucidate litigiile dintre ei în legătură cu cele două ţări. Armistiţiul a fost semnat, din partea Turciei, de către Mehmed Galib, iar din partea Rusiei, de către generalul Sergiu Lascarov. De asemenea, textul armistiţiului a fost semnat şi de către comisarul francez, generalul Guilleminet.

Unul din agenţii diplomatici francezi, consulul Meriage, scria într-un raport al său că, în timpul negocierilor de la Slobozia, ruşii au păstrat strînse legături prin „Manucci", nu numai cu Mustafa paşa ci şi cu Kusei Efendi, şeful rebelilor bulgari. Recunoscut şef al comandamentului rebelilor din Bulgaria, acesta îşi întinsese relaţiile pînă la feldmareşalul Prozorovski, noul comandant al armatei ruse de la Dunăre, numit în urma morţii generalului Mi- chelsohn[56]. Kusei Efendi i-a trimis

---

55 **Prin tratatul de la Tilsit (7 iulie 1807) şi anume prin art. 21—23, războiul dintre Rusia şi Turcia înceta; trupele ruse erau obligate să părăsească Moldova şi Ţara Românească pînă la semnarea tratatului de pace între cele două mari puteri, „pentru încheierea căreia împăratul Rusiei aştepta mediaţia şi bunele oficii ale Franţei". (Prince A. M. Ourousow, *Résumé historique des principeaux traités de paix conclues entre les puissances, euro- pennes,* Paris, 1885, p. 181—182).**

56 **Se remarcă faptul că cel de al doilea comandant nu era mai tînăr: „.. .Se orîndui comandant prea învechitul în zile feldmareşalul Petru Prozorovski". *(Zilot Românul, Ultima***

feldmareşalului Prozorovski daruri prin consulul Luca Kiriko, pentru care comandantul rus i-a mulţumit trimiţîndu-i şi el, tot prin consulul Luca Kiriko, alte daruri.
Semnarea armistiţiului de la Slobozia n-a însemnat însă şi aplicarea lui. Poarta cerea Rusiei eliberarea imediată a Moldovei şi a Ţării Româneşti invocînd guvernului rus argumentul că nici Rusiei nu i-ar putea conveni ca o altă putere să se amestece în modul cum sînt administrate provinciile ruse. Poarta, se afirma în răspunsul trimis la Pe- trograd, preferă mai curînd să se prăbuşească sub ruinele patriei decît să încheie tratate asemenea acelora care i-au fost impuse pînă ¡atunci prin violenţă. Curtea Rusiei, se insista în această notă de răspuns, trebuie să-şi ia angajamentele formale de a nu se mai amesteca în nici o formă în treburile Moldovei şi ale Ţării Româneşti. Numai în asemenea condiţii, pacea va putea fi imediat încheiată cu concursul aliaţilor Sublimei Porţi, de care ea nu-şi va separa niciodată interesele.
Ţarul Alexandru I nu a acceptat însă această condiţie. Iar generalul Horace Sebastiani, informa guvernul fran- cez că armistiţiul de la Slobozia este fără obiect întrucît Turcia nu concepe cedarea nici unui petic de pămînt din teritoriile aflate sub suveranitatea ei.
Reacţia Curţii de la Petrograd faţă de armistiţiul de la Slobozia a surprins nu numai pe oamenii politici ci chiar şi pe mulţi diplomaţi occidentali, interesaţi să se resta- bilească pacea între cele două mari puteri, dată fiind politica ofensivă a lui Napoleon. Toată lumea era dezamăgită şi sceptică. Numai un om continua să creadă că, totuşi, pacea ruso-turcă este posibilă: Mustafa paşa Bairactarul. În decembrie 1807, Meriage, consulul francez de la Vi- din, raporta lui Talleyrand, ministrul de externe al Franţei, că Mustafa paşa, deşi fusese angajat în desfăşurarea unor evenimente atît de grave şi deşi ideea păcii părea oompromisă, totuşi continuă să poarte negocieri cu ruşii, prin intermediul lui Manuc şi al lui Bogos Sebastian. Iar în februarie 1808 Mustafa paşa se adresează feldmareşa- lului Prozorovski, exprimîndu-şi dorinţa de a se negocia pacea între ei fără intermediul Franţei. La 16 februarie comandantul rus, informează pe contele Nicolae Rumian- ţev, ministrul de externe al Rusiei, despre aceste propuneri. La 22 februarie 1808, Constantin Ipsilanti scria de la Kiev aceluiaşi Nicolae Rumianţev, că

---

cronică română din epoca fanarioţilor, **Bucureşti, 1884, p. 92).**

eforturile pe care le depune Bairactarul pentru încheierea păcii sînt provocate dacă nu direct de sultan, sigur de unii înalți dregători. Constantin Ipsilanti preciza că are aceste informații de la agentul său de la Rusciuc, Bogos Sebastian, omul de încredere al lui Manuc. În adevăr, acesta era un colaborator atît de intim al Bairactarului, încît îl folosea de multe ori ca secretar particular. Cum Bairactarul, ca și înaintașul său Tersenec Oglu, nu știa nici să scrie nici să citească, chiar corespondența secretă i-o făcea Bogos.
Din aceeași perioadă datează și corespondența dintre Bairactar, Manuc, Kiose Ahmed și Bogos Sebastian cu Constantin Ipsilanti refugiat la Kiev. Prin această corespondență fostul domnitor primea asigurări, că este susținut împotriva lui Alexandru Suțu, ca să fie readus ca domnitor al Țării Românești.
Tratativele de pace care se purtau în aceste împrejurări au indispus Franța care era potrivnică oricărei înțelegeri ruso-turce fără participarea ei. Franța urmărea izolarea Angliei și de aceea voia să fie prezentă în orice acțiune diplomatică privind cele două mari puteri răsăritene. Așa fiind, agenții francezi din Balcani se întrec în a trimite nenumărate rapoarte la Fontainebleau, personal lui Tal- leyrand, ministrul de externe al Franței. La 8 aprilie 1808, Meriage, consulul francez de la Vidin, raporta lui Champagny, ambasadorul Franței la Viena, care culegea toate informațiile din răsăritul și sud-estul Europei, că Bairactarul era influențat în toate deciziile lui de către „boierul și marele proprietar muntean Manuc".
Între timp, se apropia expirarea termenului armistițiului iar capitala Imperiului otoman era în plină efervescență. În fața acestei situații, guvernul turc a cerut Bairactarului, date fiind relațiile lui cu rușii stabilite prin Manuc, să înceapă discuții cu feldmareșalul Prozorovski. În acest scop, Bairactarul numi pe Manuc, iar comandamentul rus pe căpitanul Krasnokutski. Aceste evenimente se întîmplau în primăvara anului 1808, după scurgerea celor șapte luni de la semnarea armistițiului. Discuțiile dintre cele două părți nu au dus la rezultate pozitive. În schimb, s-a hotărît prelungirea armistițiului pe încă un an, pînă la 28 martie 1809. Cu toate acestea Bairactarul a continuat discuțiile cu feldmareșalul Prozorovski. Acesta exprima comandantului rus dorința Porții de a se negocia pacea, spunîndu-i textual; „... A servi pe suveranii noștri, care sînt binefăcătorii noștri.. . este util umanității". De

aceea: „... A procura lumii odihna şi liniştea este datoria noastră". Iar feldmareşalul Prozorovski scria contelui Rumianţev, că Bairactarul îi arată o mare prietenie şi că i-a făcut nenumărate daruri. Cît despre propunerile de pace ale Bairactarului, Prozorovski le considera ca fiind făcute cu aprobarea guvernului turc. În scrisoarea amintită Prozorovski mai scria că a oferit şi el Bairactarului un dar: o blană de samur în valoare de 3000 de ruble[57].

La sfîrşitul lunii mai 1808 a sosit la Rusciuc un delegat rus care a fost găzduit timp de 34 de zile la Manuc. Rostul acestuia era de a discuta cu Manuc cum ar fi posibilă încheierea păcii. Despre acest agent rus, M6riage, consulul francez de la Vidin, scria că avea misiunea de a termina negocierile începute la Slobozia fără intermediul Franţei. Cît de adînci şi complete erau negocierile secrete ce se purtau în această perioadă, reiese din informaţia consulului francez, potrivit căreia sultanul ar fi respins propunerile ruse deoarece afectau integritatea teritorială a Imperiului otoman. Cu toate acestea negocierile au continuat. La 11 iulie 1808 baronul Bervitz, adjutantul feld- mareşalului Prozorovski, s-a dus la Rusciuc unde s-a întâlnit cu Manuc ou care a discutat aceeaşi problemă cheie: condiţiile pentru încheierea păcii. însă, intervenind evenimentele provocate de Mustafa paşa, care au dus la asasinarea lui Selim, la detronarea lui Mustafa al IV-lea, la instaurarea lui Mahmud al II-lea şi la numirea lui ca mare vizir, discuţiile pentru încheierea păcii au fost sistate pentru moment. Au fost reluate şi mai energic la. sfîrşitul lunii august cînd, Mustafa paşa, în noua sa înaltă demnitate, putea discuta cu şi mai multă autoritate problema păcii. în notele sale autobiografice, Manuc arată că după numirea lui Mustafa paşa ca mare vizir, el şi-a intensificat eforturile pentru a se ajunge la încheierea păcii cu ruşii fără mijlocirea altor state. „... Şi m-a însărcinat pe mine, scrie Manuc, să fac pregătirile necesare în această privinţă şi să intru în corespondenţă cu prinţul Prozorovski".

în adevăr, la 25 august 1808, Mustafa paşa, abia instalat, îl însărcinează pe Manuc să ia contact cu ruşii în vederea discuţiilor pentru pace. Într-o scrisoare adresată lui Manuc, Mustafa paşa îi recomandă să-i transmită comandantului rus că, fiind mare vizir şi fiind un alt

---

57 **H. Dj. Siruni, *Pacea ruso-turcă de la Bucureşti din 1812 în lumina materialului documentar aflat în arhiva lui Manuc Bei* (mss.)**

sultan la conducerea împărăţiei, poate discuta liber şi autorizat condiţiile păcii. în aceeaşi scrisoare se recomandă însă lui Manuc, să arate ruşilor că turcii doresc pacea dar numai dacă nu o condiţionează de cesiuni teritoriale în dauna celor două ţări româneşti: „Guvernul turc nu va ceda nici un petic de pămînt, se precizează în scrisoare, iar majes- tatea sa imperială a interzis să se vorbească despre aceasta". încheierea păcii fiind însă „dorinţa categorică a padi- şahului", Mustafa paşa îi recomanda lui Manuc să-i arate feldmareşalului Prozorovski că el nu mai este un simplu seraschier, ci mare vizir care are „în mîinile sale sigiliul de împuternicire cu deplină independenţă şi autoritate". Marele vizir asigura pe comandantul şef al armatei ruse că, în cazul unui război al Rusiei cu Franţa, înaltul devlet nu se va amesteca în nici o formă, pentru că Imperiul otoman doreşte să aibă cu ţarul, nu numai relaţii de bună vecinătate ci, chiar de prietenie. Iar în această privinţă, precizează Mustafa paşa în scrisoarea sa către Manuc, „pentru a vă convinge de aceasta pot să mă angajez să vă dau şi un sened". Scrisoarea se încheie în termenii următori: „Avînd încredere în domnia voastră şi cunoscând, de asemenea, priceperea voastră precum şi buna conducere a treburilor, ne-aţi face un serviciu nouă şi, îndeosebi, înaltului devlet dacă, neocupîndu-vă de alte lucruri, veţi putea obţine în aceste momente încheierea unei păci cu Rusia. Numai să judecaţi asupra celor ce aveţi de făcut şi să fiţi ou grijă pentru că ecoul în Franţa asupra acestor negocieri ne poate aduce neplăceri"[58].

La 14 septembrie acel an, Mustafa paşa îi scrie, din nou lui Manuc, care se afla la Bucureşti, ca să insiste pe lîngă feldmareşalul Prozorovski pentru încheierea păcii. Marele vizir îşi manifestă, încă o dată, bunele sale sentimente faţă de Rusia. El insistă ca Manuc să reia discuţiile. „Se lasă pe seama voastră, îi scrie Mustafa paşa în încheiere, dacă e potrivit să se procedeze astfel sau într-alt chip. În orice caz, să depuneţi eforturi pentru îndeplinirea celor necesare"[1]?.

La 16 septembrie, Manuc se întîlneşte cu baronul Bervitz şi îi comunică din partea lui Mustafa paşa, atitudinea adoptată de marele divan în ceea ce priveşte condiţiile păcii. Pe baza informaţiilor ce le avea, baronul

---

58 ***Documente turceşti..., loc. cît.;*** **Arhiva MIMB înv. Nr. 26510.**

Ber- vitz întocmeşte pentru feldmareşalul Prozorovski un raport în care afirmă că în Turcia a fost restabilită ordinea şi vrea să încheie pacea dar nu în dauna ţărilor române. „Căci, se precizează în raport, sînt autorizat să declar că Sublima Poartă nu va ceda nici un petic de pămînt din teritoriul său şi că majestatea sa împăratul a interzis de a se vorbi aşa ceva"[13].

Negocierile dintre Manuc şi baronul Bervitz, au continuat la Rusciuc pînă la sfîrşitul lunii septembrie 1808. În acest timp Mustafa paşa a prezentat ruşilor prin Manuc, un memoriu. în el se arăta că era imperativă necesitatea de a se încheia pacea întrucît cele două mari puteri stau una împotriva celeilalte fără motive reale, amîndouă avînd nevoie ca pacea să se restabilească cît mai curînd. Numeroase documente din luna septembrie 1808 atestă intervenţiile şi propunerile de pace repetate, pe care Mustafa paşa le-a făcut feldmareşalului Prozorovski, prin Manuc, care era în relaţii foarte bune cu baronul Bervitz, aghiotantul comandantului armatei ruse.

În această conjunctură diplomatică, Manuc nu juca numai rolul de om de legătură între cei doi comandanţi, feldmareşalul Prozorovski şi marele vizir Mustafa paşa, seraschierul oastei otomane de la Dunăre; Manuc era, pe de o parte, agentul comandantului rus, căruia îi transmitea prin căpitanul Bervitz, tot ceea ce se întîmpla şi se discuta la înalta Poartă; iar pe de altă parte, era şi un adevărat negociator, fiind purtătorul de cuvînt şi plenipotenţiarul marelui vizir. La înaltul comandament rus, se ştia că Manuc are toată libertatea de a negocia pacea fiind considerat cel mai intim colaborator şi sfătuitor al marelui vizir Mustafa paşa Bairactarul. Totuşi ruşii îl considerau pe Manuc un agent al lor, în primul rînd. Aşa se explică de ce i-au oferit o mare subvenţie lunară pentru serviciile aduse. Manuc, bineînţeles, a refuzat cerînd însă lui Luca Kiriko să fie plătiţi cei trei fraţi Sebastian, Bo- gos, Mesrob şi Gabriel, pentru informaţiile procurate ruşilor. Cu toate acestea, Manuc ştia să-şi ascundă adevărata faţă reuşind ca turcii să continue a-l considera omul lor. Pentru a menţine această impresie Manuc nu s-a dat în lături să plătească, singur, toate cheltuielile necesitate de buna funcţionare a cetăţilor turceşti de la Dunăre. La 21 septembrie 1808 el achitase în ultimele opt luni suma de 1.220.024 piaştri!

Concomitent cu acţiunea pentru pace, Bairactarul, partizan al reformelor iniţiate de Selim al III-lea şi încurajat

de oamenii lui de încredere, şi-a început şi programul reformator cu măsuri drastice pentru a lichida abuzurile şi nedreptăţile practicate de cei mai mulţi dintre ieniceri. El urmărea însă realizarea unor reforme care să nu se îndepărteze prea mult de vechile tradiţii. Mai întîi începu epurările în corpul ienicerilor. Erau păstraţi cu aceleaşi grade şi privilegii numai aceia care prezentau garanţii morale. De aceea fură recrutaţi foarte mulţi voluntari. Au fost bine pregătiţi şi bine plătiţi ca să poată combate cu succes atît rezistenţele dinăuntrul corpului ienicerilor, cît şi spiritul învechit care domina în celelalte corpuri şi în toate instituţiile imperiului. Totodată, voluntarii erau instruiţi şi cu noile metode de luptă introduse în armatele puterilor europene.

Liniştea şi ordinea au fost restabilite în tot imperiul. Toţi dregătorii, de la mare la mic, toţi aianii şi toţi paşii, stăpînii absoluţi ai paşalîcurilor, au început să asculte de poruncile împărăţiei. Pretutindeni se simţea prezenţa unui om autoritar şi hotărît la

cîrma treburilor marelui imperiu. Iar meritul deosebit al lui Mustafa paşa a fost că toate măsurile erau luate într-un spirit de totală modera- ţiune ceea ce îi atrase şi mai mult simpatiile tuturor. Însă, uşurinţa cu care îşi realiză planul său politic şi militar îi inspiră, foarte repede, un orgoliu nemăsurat. Crezîndu-se predestinat să salveze

imperiul, începu să piardă simţul măsurii, devenind insolent şi necruţător. Ceva mai mult, Bairactarul căzu şi sub influenţa unuia din oamenii lui, fiind mai linguşitor ou el. Acesta era Kiose Ahmed, urît de toţi cei care-l cunoşteau, pentru că era ticălos şi dispreţuitor. Şi astfel începu şirul greşelilor-oascadă. Mai întîi au fost maltrataţi ienicerii,

corpul de elită al oastei împărăteşti, care timp de secole adusese putere şi glorie împărăţiei. Erau dezarmaţi, umiliţi, bătuţi, aruncaţi pe drumuri. Păreau căzuţi în robie. Sub influenţa nefastă a lui Kiose Ahmed, vizirul a adus în capitală nenumărate unităţi de ţideci şi daglii care alcătuiau în marea oaste împărătească,

elementele cele mai de pe urmă. Loveau şi batjocoreau pe ieniceri chiar în faţa constantinopolitanilor uimiţi şi revoltaţi totodată de ceea ce le era dat să vadă. Apoi, vizirul se hotărî să îndepărteze o parte din trupele de sub comanda sa, din preajma oraşului

.Manuc, care era la Rusciuc, auzind despre toate aceste măsuri şi atitudini ale marelui vizir se hotărî să se ducă de îndată la Constantinopol pentru a-i arăta lui Mustafa paşa că face greşeli care vor avea grave urmări din cauza metodelor lui dictatoriale şi tiranice. De cum ajunse în capitala sultanilor, Manuc fu primit de marele vizir eu bucurie, mai ales pentru că aştepta să-i aducă veşti în legătură cu discuţiile purtate la comandamentul rus privitoare la încheierea păcii. Însă, spre surprinderea lui, Manuc nu-i comunică nimic referitor la această problemă vitală pentru imperiu; el îi vorbi de cu totul altceva. . . Îi arătă lui Mustafa paşa că a greşit îndepărtînd o parte din trupele de sub comanda sa

cantonate în apropierea capitalei. Această hotărîre încuraja pe ieniceri, îi spunea Manuc, şi-i făcea să spere că dacă vor conspira vor putea să schimbe situaţia politică în favoarea lor. Mai mult ca ori- cînd, insista Manuc pe lîngă marele vizir, el trebuia să fie puternic şi temut pentru a putea continua aplicarea reformelor începută de Selim. Dar Mustafa paşa nu lua în seamă nimic din ce-i spunea Manuc. Marele vizir influenţat de Kiose Ahmed, era convins că are geniu politic şi militar, că este iubit de popor şi nu întreprindea nici o acţiune fără să ceară sfatul celui mai intim colaborator al lui din acel moment, Kiose Ahmed. În asemenea împrejurări, sugestiile lui Manuc avură darul nu numai să nemulţumească dar chiar să şi enerveze pe marele vizir. Îndrăzneala lui Kiose Ahmed ajunsese aşa de departe, observă un contemporan, încît atunci cînd primea pe înalţii dregători ai imperiului, îi umilea, lăsîndu-i să aştepte ore întregi, neluîndu-i în seamă, vorbindu-le peste umăr ca unor slugi[59].

Dacă prietenia lui Manuc faţă de Kiose Ahmed avea un substrat politic, prietenia acestuia faţă de Manuc era determinată de bogăţiile şi de generozitatea marelui om de afaceri. Nenumărate sînt scrisorile din arhiva lui Manuc, prin care Kiose Ahmed îi cerea bani, după cum nenumărate sînt chitanţele acestuia către Manuc. înainte ca Mus- tafa paşa să fi căzut sub influenţa lui Kiose Ahmed, marele vizir îl preţuise pe Manuc nu numai pentru banii lui, ci şi pentru sfaturile ce i le dăduse, considerîndu-l un om înţelept cu un spirit prevăzător de abil diplomat.

Manuc nu mai putea tolera situaţia creată în relaţiile lui cu marele vizir din cauza lui Kiose Ahmed, fiind convins că sub influenţa acestuia, Mustafa paşa va face numai greşeli ce vor atrage consecinţe grave, nu numai pentru el şi prietenii lui ci chiar şi pentru imperiu. Şi cum îşi dădea seama că în acel moment cuvîntul lui nu era luat în considerare de către marele vizir, apreciind că în asemenea condiţii prezenţa lui în capitala otomană era inutilă, se înapoie la Rusciuc, unde-l aşteptau atîtea afaceri şi putea trăi mai liniştit, departe de zbuciumul şi agitaţia marii capitale.

„PRINŢ AL MOLDOVEI,..

---

59 **P. P. Panaitescu, *Un manuscript al „Efemeridelor" lui Constantin Caragea Banul,* Bucureşti, 1929, p. 54—59.**

N-au trecut prea multe săptămîni de la plecarea lui Manuc Bei de la Constantinopol şi marele vizir începu să regrete că şi-a îndepărtat prietenul şi sfătuitorul de totdeauna. El nu se putea împăca cu ideea de a-l pierde pe Manuc. Oricît de orgolios era, oricît conştiinţa puterii politice îl făcea să se considere deasupra muritorilor de rînd, Mustafa paşa, în orele lui de linişte, de regăsire cu sine însuşi, nu putea să nu-şi amintească de Manuc şi de prietenia cu el. Dar, totodată, îşi spunea marele vizir, Manuc îi era necesar şi pentru relaţiile cu ruşii, pentru că se întrevedeau importante negocieri chiar în capitala sultanilor cu trimişi ai guvernului rus. Iar în acest scop, marele vizir imaginã de îndată mijlocul cel mai potrivit pentru a-l aduce pe Manuc la Constantinopol.
Luînd această hotărîre, Mustafa paşa interveni pe lîngă sultan să-i confere lui Manuc titlul de „prinţ al Moldovei". În adresa vizirală din 22 septembrie 1808, prin care i se comunica lui Manuc desemnarea acestui înalt titlu, se arată că „serviciile importante aduse Sublimei Porţi privind repararea fortăreţelor de pe malurile Dunării şi aprovizionarea trupelor imperiale" precum şi „zelul pe care l-aţi arătat în afacerile imperiului ajun- gînd la cunoştinţa prea graţiosului nostru suveran . . .ma-jestatea sa a onorat expozeul pe care i l-am prezentat cu următoarea inscripţie: -«Dragomanul Manuc îşi îndeplineşte cu credinţă serviciile. Apreciez zelul pe care-l depune în afaceri şi-i mulţumim că a justificat în ochii întregii lumi, ideea bună pe care o avem despre el. Ca recompensă a devotamentului său îi acord titlul de prinţ al Moldovei şi doresc, ca de acum înainte el să dubleze zelul în serviciul meu»". Iar Mustafa îl sfătuieşte să fie, în continuare, demn de acest titlu, „care a depăşit speranţele noastre". În încheiere, marele vizir îl invita să vină de îndată la Constantinopol unde „îţi voi acorda şi îţi voi preda personal decoraţia împărătească, urmare a hatişerifului cel înalt"[60].

---

60 **Arhiva Muzeului de Istorie al Municipiului Bucureşti, înv. n-rele 26515; 35048; 26495; 26325; 26242.**
Textul firmanului la care face aluzie adresa vizirală nu este cu-noscut, aşa că nu se poate şti exact dacă titlul decernat lui Manuc are aceeaşi semnificaţie cu aceea din firmanele de numire a volevozilor din ţările române. Evenimentele care au urmat precum şi uciderea Bairactarului, nu au permis lui Manuc Bei să-şi valorifice noile sale titluri: (Cf. H. Dj. Siruni, *Bairakdar Mous- tapha Pascha et Manouk Bey „Prince de Moldavie"*, în „Balca- nia", VI (1943), p. 86 şi 88).
Mser Mseriaţ scrie că după acordarea acestui înalt titlu, Bai-ractarul l-ar fi condus pe Manuc în audienţă la sultan. întrebat de ce nu vrea să primească domnia, Manuc i-ar fi răspuns: „Sînt cu totul mulţumit de marea onoare cu care doriţi să mă

Biograful lui Manuc, Mser Mserianţ, s-a străduit să arate că acordarea acestui înalt titlu ar echivala cu acela de domnitor al Moldovei. În primul rînd, este greu de crezut că Manuc ar fi putut refuza scaunul domniei Moldovei, cum susţine Mserianţ, ocupat în acel moment de către Scarlat Callimachi, pentru motivul că acesta era prietenul său. Nu sînt cunoscute situaţii similare în care o poruncă împărătească să fie discutată sau de-a dreptul refuzată, în al doilea rînd, dacă Manuc ar fi fost numit domn al Moldovei, am fi înregistrat, cu siguranţă, reacţia Fanarului, a tuturor acelor familii pretendente la domnia Ţării Româneşti sau a Moldovei. Or, nu s-a produs nici o acţiune în această privinţă din partea fanarioţilor. Numirea lui Nicolae Mavrogheni ca domn al Ţării Româneşti în 1786, a provocat, cum se ştie, o puternică rezistenţă şi adversitate din partea fanarioţilor, oare s-a soldat cu decapitarea unuia dintre ei. în sfîrşit, în al treilea rînd, argumentul lui Mser Mserianţ nu este convingător şi pentru că, faţă de Scarlat Callimachi, Manuc nu a manifestat niciodată o prietenie prea devotată. Astfel, în anul fugii lui din Ţara Românească, în primăvara anului 1813, Ma- nuc Bei va cere lui Scarlat Gallimachi să-i restituie, înainte de termen, un împrumut ce-i acordase. Ceea ce a provocat un refuz categoric din partea domnitorului de la Iaşi. Apoi, trebuie să avem în vedere că acelaşi Manuc Bei, în ura lui împotriva lui Ioan Vodă Caragea, va sugera în 1816, Curţii de la Petrograd, să intervină la Constanti- nopol, să mazilească pe domnitorul Ţării Româneşti dar şi pe Scarlat Callimachi, domnitorul Moldovei pentru că încasaseră biruri de la populaţie şi în anii 1812—1814, deşi potrivit tratatului de pace din mai 1812, populaţia fusese scutită de plata oricărui bir în aceşti ani. Şi atunci, ce fel de prietenie arăta Manuc Bei lui Scarlat Callimachi?

Aceasta fiind situaţia, este mai probabil că titlul de prinţ al Moldovei, acordat de sultan lui Manuc, a fost un titlu nobiliar, nu o numire în scaunul Moldovei.

Desigur că, dacă evenimentele nu ar fi evoluat în con- diţii dramatice, Manuc Bei ar fi jucat, în continuare, un rol însemnat în politica Seraiului şi nu se poate şti dacă

---

cinstiţi. Va fi însă o onoare şi mai mare dacă mă veţi lăsa să fiu totdeauna lîngă Mustafa paşa, de care nu pot să mă despart decît prin moarte". Rămas numai cu Bairactarul, sultanul i-ar fi spus: „Un astfel de om, după a cărui înfăţişare se ghiceşte imediat înţelepciunea lui, merită în adevăr toată încrederea şi îndeplinirea tuturor dorinţelor". (Comunicare de la H. Dj. Siruni).

nu cumva ar fi ajuns chiar şi domnitor la Iaşi sau la Bucureşti! Dar din titlurile ce le-a obţinut, chiar şi acela de dragoman, reiese că i s-au acordat înalte demnităţi cu caraoter onorific, la cererea prietenului său, Mustafa paşa Bairactar, marele vizir, care bucurîndu-se de un mare prestigiu politic şi militar nu putea fi refuzat.
După primirea scrisorii vizirale, Manuc socoti că trebuie să plece cît mai repede la Constantinopol. Mai întîi pentru a răspunde invitaţiei marelui vizir, care-i crease o asemenea situaţie excepţională, nesperată nici chiar în visurile lui şi, în al doilea rînd, pentru a fi lîngă marele său prieten, pe umerii căruia apăsau grelele răspunderi ale politicii generale a imperiului şi care, poate, şi-a dat seama că are nevoie de sfaturile lui.
însă, Manuc se despărţea greu de cercul de prieteni politici şi oameni de afaceri de care era înconjurat la Rusciuc. Prin felul lui de a fi, Manuc cumulase multe simpatii nu numai în centrul comercial de pe malul Dunării, dar şi printre toţi acei diplomaţi sau neguţători care erau în trecere prin Rusciuc. Chiar în vara acelui an, un călător armean, Bajiskean, trecînd prin Ungaria, ţările române şi Bulgari-a, ajunsese, bineînţeles, şi la Rusciuc. Manuc, de cum află despre prezenţa lui, îi puse la dispoziţie o casă, bani şi tot ceea ce ar mai fi dorit. ..
Manuc ştia foarte bine că, interesele lui comerciale îi reclamau prezenţa nu numai la Rusciuc, dar chiar şi în Ţara Românească. Dar, în acelaşi timp, mai ştia că interesele politice primează. El a considerat că trebuie să plece neapărat la Constantinopol deoarece spera că dacă Mus- tafa paşa îl va asculta şi va evita influenţa lui Kiose Ah- med, nu numai că va salva imperiul dar, indirect, îşi va salva şi el, personal, viaţa, familia şi averile care erau, toate, intim legate de puterea marelui vizir. El îl cunoştea bine pe marele său prieten Mustafa paşa, stăpînul de fapt al imperiului; ştia că este violent şi prea încrezut în puterile lui şi, în acelaşi timp. foarte uşor influenţabil. Odată ajuns la Constantinopol, îşi spunea Manuc, în primul rînd va încerca să îndepărteze pe Kiose Ahmed. geniul rău al marelui vizir. Trebui să mai întîrzie însă la Rusciuc, pentru a-şi pune ordine în afacerile urgente înainte de a pleca la Constantinopol, unde îl aştepta o altă viaţă, mai zbuciumată, mai nesigură. Manuc bănuise toate acestea. Dar nu avea cum să ocolească o situaţie în care era obligat să intervină. El nu-l putea lăsa singur pe marele vizir oricît de mari ar fi fost riscurile ce se iveau în calea lui din cauza îndrăznelilor, de multe ori necugetate, ale marelui

său prieten care voia, să intre în istorie ca reformatorul imperiului. Plecînd la Constantinopol, Manuc era hotărît să-i ceară acestuia chiar să renunţe la marea lui demnitate considerînd că îi este viaţa în primejdie din cauza rolului decisiv pe care-l juca în politica imperiului, prin reformele ce le iniţiase în spiritul Nizamului. îşi îndepărtase toţi prietenii de altădată şi concentrase asupră-i toate duşmăniile. Ienicerii, ulemalele, iamacii, toate corpurile şi toate instituţiile tradiţionale, închistate în forme desuete, toţi şi toate priveau cu ochi duşmănoşi pe noul mare vizir care-şi aroga drepturi de mare reformator. În jurul lui plutea o atmosferă de taină şi de conspiraţie. Iar pe deasupra tuturor stărilor de lucruri, începuseră să se înregistreze nemulţumiri şi în rîndurile constantinopoli- tanilor, mai ales din cauza greutăţilor vieţii, provocate în primul rînd de război. Noul regim instaurat de Bairactar era grav primejduit şi lucru] acesta îl simţea, îl intuia
Manuc care era nu numai un inspirat om de afaceri ci şi un abil om politic ce ştia să se orienteze în toate împrejurările astfel ca afacerile lui să meargă mereu bine iar calculele lui politice să se împlinească totdeauna, întoc-

În notele sale autobiografice, Manuc afirmă că deşi fusese invitat de Bairactar să se ducă la Constantinopol la 15 septembrie 1808, totuşi, el a sosit în capitala sultanilor abia

la 16 octombrie după ce şi-a aranjat afacerile la Rus- ciuc. A plecat însoţit de Bogos Sebastian confidentul său. La sosire, la Constantinopol, comunitatea armenilor i-a făcut o frumoasă primire. De la început, Manuc a fost într-un contact permanent cu divanul, din care făcea şi el parte dată fiind înalta lui demnitate de dragoman, şi care era

format mai ales din bunele lui cunoştinţe, membri ai „Prietenilor din Ruisciuc"

.Reîntîlnirea dintre cei dpi vechi prieteni a fost, la început, plină de efuziuni şi sinceităţi de moment. Aceasta, cu atît mai mult cu cît Manuc a ţinut să-i mulţumească şi să-i declare marelui său prieten că-i va fi recunoscător toată viaţa pentru înalta demnitate ce i se acordase de către padişah. Însă, cînd discuţiile au început să se refere la evenimentele curente, relaţiile între cei doi au început să se desfăşoare într-o fulgerătoare suită de stări variate şi contradictorii, care ar fi pus pe gînduri pe oricine ar fi fost interesat de viitorul prieteniei lor. Manuc îl rugă pe Bairactar să renunţe la înaltul său post, fiind prea expus şi să părăsească mult frămîntata şi nesigura capitală a imperiului unde, oricînd, se putea întîmpla orice. În acest sens, îi recomandă să se ducă la Adrianopol, unde putea sta în mai mare siguranţă. Şi pentru a nu da de bănuit care e substratul acestei plecări din capitală, îi sugeră să convingă şi pe sultanul Mahmud al II-lea şi pe fratele acestuia Mustafa, să se retragă, pentru un timp, în cea de a doua capitală. Dar Bairactarul nu luă în seamă sfaturile prietenului său. Era prea orgolios, prea încrezător în puterile lui, prea îmbătat de primele succese, ca să mai poată da înapoi. Dată fiind educaţia lui, Manuc era convins că există o condiţie dramatică în desfăşurarea destinului fiecărui om şi cu atît mai mult în desfăşurarea destinului unui om aflat la răscrucea evenimentelor şi a răspunderilor. Singurul lucru pe care-l poate face omul prin voinţa lui, chiar împotriva convingerilor lui, îşi spunea Manuc, este de a încerca să redirecţioneze propriul său destin, atunci cînd îşi dă seama că a depăşit limitele puterilor lui. Însă, împrejurarea în oare omul să-şi dea seama că trebuie să lupte împotriva lui însuşi pentru a se salva, intervine aşa de rar. ..

Manuc vedea că marele său prieten era prins într-o cursă din care nu mai putea ieşi, la capătul căreia era un necunoscut plin de primejdii. El urmărea atent toate în tîmplările legate de viaţa şi activitatea marelui vizir.

Era informat aproape zilnic de ceea ce se întîmplă la Serai. Şi fiecare zi care trecea însemna pentru Manuc o tristeţe nouă pentru că cercul de foc al urilor se strîngea din ce în ce în jurul marelui său prieten. De aceea încercă în repetate rînduri să-i deschidă ochii, să-i arate prăpastia ce i se deschidea în faţă şi pe care el, marele vizir, nu avea cum să o vadă. în schimb, Manuc, privind de la distanţă ce se întîmplă, avea privirea liberă şi perspectiva deschisă în faţa lui.

Marele vizir asculta cu seninătate şi chiar cu indiferenţă tot ce i se spunea în legătură cu starea de spirit generală din paşalîcuri. El persista să se considere salvatorul şi reformatorul imperiului. însă, această atitudine nemulţumi, mai întîi, pe prietenii săi, apoi masele largi populare şi, în sfîrşit, chiar pe sultan, care se simţea umbrit de vizirul său. Toate acestea au dus la dezvoltarea unui puternic sentiment de invidie. Marele vizir deveni, curînd, nepopular. Ceva mai mult, ura maselor largi populare creştea mereu şi fiindcă, fiind profund credincioase, nu puteau accepta hotărîrea Bairactarului de a lua din averile moscheilor pentru a face faţă cheltuielilor de stat. Cu toate acestea, Bairactarul nu se lăsă impresionat în faţa duşmanilor care-l înconjurau de sus în jos deşi începuse să regrete că a îndepărtat o parte din trupele sale ce le avea cantonate lîngă Constantinopol. El mai avea în oraş doar un corp format din 16.000 de oameni şi încă alţi 3000 de soldaţi la Scutari sub comanda lui Kadi paşa, care îi era total credincios. Dar duşmanii lui au făcut totul pentru a-i slăbi puterea. în acest scop s-au înţeles cu Mola paşa, care devenise paşă a Vidinului în 1807, în ur-

ma morţii lui Pasvan Oglu, să organizeze o expediţie împotriva garnizoanei de la Rusciuc, care era sub comanda directă a Bairactarului. Acesta nu şi-a dat seama care era substratul acestui atac insolit asupra Rusciucului. Sigur pe el, îşi trimise unităţile ce le avea la Constantinopol, să intervină acolo. Rămase în capitală numai cu ostaşii de la Scutari. Vizirul credea că nimic şi nimeni nu-i pot opune rezistenţă. Socotind sfîntă misiunea lui de a reforma imperiul, deveni din ce în ce mai aspru şi mai crud, pe măsură ce întîmpina rezistenţă şi duşmănie.

La începutul lunii octombrie a anului 1808, marele vizir continuîndu-şi opera de consolidare a puterii şi de organizare cît mai sănătoasă a imperiului, convocă la Constantinopol pe toţi aianii şi paşii, pe toţi factorii de răspundere politică, militară şi administrativă din toate

provinciile imperiului, pentru a discuta ce mai era de făcut pentru instaurarea ordinii şi disciplinei în viaţa imperiului. În jurul capitalei otomane erau adunate ne-numărate unităţi de ostaşi, care au însoţit pe aiani şi paşale. Cu acest prilej s-a hotărît ca fiecare aian şi paşă să răspundă politic, militar şi administrativ de fiecare paşalîc în parte, iar în ceea ce priveşte corpul ienicerilor trebuia să se continue reorganizarea lui. Toţi cei care nu se dovediseră buni ostaşi trebuiau să fie îndepărtaţi, în rîndurile ienicerilor urmînd să rămînă numai ostaşii dis-ciplinaţi şi credincioşi sultanului. De asemenea, se mai hotărî crearea unei noi miliţii de seimeni pentru apărarea regimului, care să fie un exemplu de disciplină şi de moralitate. Apoi, după ce sfatul împărătesc luă sfîrşit, unii aiani şi unele paşale fură îmbrăcate cu blănuri rare chiar în faţa sultanului iar alţii, cei mai mulţi, în faţa marelui vizir.

După plecarea tuturor la posturile lor de conducere, Mustafa paşa credea că, în sfîrşit, liniştea şi ordinea se vor instaura în tot imperiul. Primele ecouri dădeau această iluzie. Însă, în curînd, s-a putut constata că, totuşi nemulţumirea şi agitaţia stăruiau pretutindeni, mai ales în rîndurile ienicerilor. Şi cum aceştia, prin legăturile ce le aveau în masele populare, erau pretutindeni, pînă în cele mai îndepărtate colţuri ale marelui imperiu, şi nemulţumirile lor se generalizau, cuprinzînd şi masele populare.

Curînd, foarte curînd, Mustafa paşa îşi dădu seama că nu este ascultat şi că poruncile lui se aplică greu, iar după ce se aplică nu sînt respectate. Se simţi izolat şi ca să fugă de propria lui singurătate nu mai contenea cu festinurile şi depravările. în jurul marelui vizir nu mai erau vechii tovarăşi de luptă, ci mai ales sclavele din haremul său. Ajunse să nemulţumească chiar corpurile marii oştiri împărăteşti pe care le considera credincioase. Iar nemulţumirile proveneau, în primul rînd, din faptul că la comanda marilor corpuri militare el numise comandanţi, seimeni, dintre foştii adepţi ai Nizamului. Unii dintre foştii lui prieteni căutau totuşi să-l scuze susţinînd că nu ar cunoaşte starea de spirit din imperiu. Nemulţumirile însă creşteau mereu, zvonurile cele mai fantastice circulau din gură în gură prin toată capitala împotriva lui. Iar într-o bună dimineaţă, din aceeaşi toamnă a anului 1808, zidurile marelui oraş fură acoperite cu afişe în care marele vizir era ironizat sau de-a dreptul insultat. într-o asemenea stare de spirit prietenii, cîţi, puţini, îi mai rămăseseră, în frunte cu

Manuc Bei, îl sfătuiră din nou, să se retragă la Adrianopol şi să rămînă acolo pînă la reorganizarea oştirii din Rumelia. Însă Mustafa paşa nu-i ascultă nici de astă dată. Insistenţele lui Manuc Bei, căzură şi ele în gol. Mustafa subestima puterea ienicerilor, considerînd-o cantitate neglijabilă. Avînd o exagerată conştiinţă a puterii lui, Mustafa paşa, în loc să considere pe inamicii lui virtuali superiori ca putere, el, dimpotrivă, îi dispreţuia.
Ienicerii, deşi învinşi, totuşi nu au renunţat la lupta lor. Aşteptau. Hotărârea marelui vizir de a-şi trimite unităţile militare la Rusciuc, le umplu inimile de nădejde. Simţeau că nu e departe ziua în care vor avea din nou, la picioarele lor, capitala imperiului, pe sultan şi pe marele vizir; adică, simţeau că se apropie ziua în care cuvîntul lor va fi lege în imperiu. În tot acest timp, Manuc Bei, perseverent, căută să-şi convingă prietenul de primejdia în care se afla. Insistă, din nou, să renunţe la înalta demnitate, să părăsească Constantinopolul şi să-şi adune trupele credincioase, pentru a fi pregătit pentru zilele negre ce veneau. Dar, Mustafa paşa, continuă să rămînă surd la tot ceea ce i se spunea, avînd o încredere oarbă în puterea lui. Pe toţi duşmanii îi dispreţuia şi îi zefle- misea, considerîndu-i „o mulţime de pompieri şi de hamali", care nu aveau nici o putere.
Timpul nu stătea în loc. Evenimentele se succedau cu o rapiditate extraordinară. Situaţia personală a marelui vizir devenea din ce în ce mai critică. Cu toate că trupele lui, trimise la Rusciuc, reuşiseră să învingă unităţile lui Mola aga, totuşi ele trebuiau să rămînă acolo pentru a se evita o nouă incursiune a acestui paşă rebel. în felul acesta, marele vizir rămăsese descoperit, fără putere militară suficientă, în marea capitală unde era atît de duşmănit. Vîntul răscoalei bătea pe uliţele, prin cazărmile şi prin mai toate casele din Constantinopol. Manue Bei mai încercă, încă o dată, pentru a cîtea oară?, să-şi salveze prietenul. Se duse la palatul viziral unde fu primit de îndată de către Mustafa paşa. Se aruncă la picioarele lui, îl imploră, din nou, să plece din Constantinopol, sau să-şi recheme trupele de la Rusciuc, pentru că se apropia furtuna. Dar, ca totdeauna, marele vizir, rămase şi de astă dată impasibil, absent la tot ce i se spunea, cu toate că faptele ce i se descriau erau dramatice. La un moment dat păru chiar plictisit. Îi interzise prietenului său să-i mai vorbească despre aceste lucruri şi—1 apostrofă, spu- nîndu-i că dacă va mai insista va împărtăşi soarta

tuturor acelor prieteni care au îndrăznit să-i dea sfaturi. Manuc Bei îşi dădu seama că nu mai era nimic de făcut, că Mustafa paşa era mult prea angajat pe linia destinului său dramatic. Tăcu. Tăcu definitiv. Se retrase. în palatul viziral ruu avea să mai intre niciodată. Se duse în cartierul Ortekoi unde locuia un prieten al său, în aşteptarea evenimentelor care nu aveau să întîrzie. I se recomandă de către prieteni să plece la Rusciuc. Refuză. Nu era în firea lui să facă acte de laşitate.
Era în ziua de 15 noiembrie 1808. Ienicerii trecură la acţiune. Sosise ora răfuielilor. Palatul viziral părea pustiu. Apărarea lui era inexistentă. Doar, ici, colo, cîte o santinelă de pază. Toate gărzile credincioase marelui vizir erau risipite prin capitală pentru a sărbători ramazanul, fie în hanuri, fie în case particulare. În acea zi, marele vizir, conform tradiţiei de la Serai, trebuia să viziteze pe muftiu. Era o vizită protocolară care semnifica legătura dintre stat şi religie. în jurul vizirului era doar o gardă formată din 200 de oameni. Cînd porni pe străzile marelui oraş, mulţimile se adunară să privească sau, poate, să aclame, alaiul viziral. Mersul caleştii se îngreuna din ce în ce din cauza constantinopolitanilor care se înghesuiau în garda vizirului. Enervat, Mustafa paşa porunci ceauşilor din jurul său să-şi deschidă drumul chiar lovind mulţimile. Oamenii se refugiară, speriaţi, prin cafenelele de pe străzile învecinate. Mulţi dintre ei fuseseră loviţi. Spontan, mulţimile începură să se îndrepte spre reşedinţa agăi ienicerilor avînd în frunte numeroase ulemale. Aici se decise, imediat, să fie atacate unităţile militare vizirale, răspîndite prin Constantinopol. Sesizînd primejdia, marele vizir se înapoie la palatul său, pregătin- du-se pentru orice eventualitate. Cînd se lăsă noaptea, ienicerii puseră foc unor case din apropierea palatului viziral. Curînd acesta fu cuprins de flăcări. Gărzile vizirale încercară în zadar să stingă incendiul, întrucît vreo 6000 de ieniceri, care atacau palatul din toate părţile, risipiră, cu uşurinţă, pe ostaşii marelui vizir. Se formă un cordon puternic de jur împrejurul palatului ca să fie împiedicaţi pompierii să stingă focul. Mustafa paşa văzu, ca într-un coşmar, cum palatul său cade pradă flăcărilor, cum zidurile lui se prăbuşesc. Zgomotele zidurilor în cădere, alternau cu pocniturile lemnăriei incendiate şi cu gemetele eunucilor vizirului

masacraţi de ieniceri, care-i prindeau ca în capcană cînd, în disperarea lor, încercau să fugă din palatul cuprins de flăcări. Marele vizir vedea şi auzea tot ce se întîmplă în palatul său. Omul tuturor îndrăznelilor, omul plin de curaj de altădată, învingătorul de totdeauna, comandantul de oşti, neînvins şi respectat de toată lumea, fu cuprins de o cumplită spaimă. Căzură de pe faţa lui toate măştile puterii, se prăbuşeau în el toate armurile care-l făcuseră pînă atunci, mare, puternic. Se simţea singur, neputincios, izolat. încerca nişte sentimente groaznice. Omul care putuse totul, nu mai putea nimic. Era îngrozitoare starea de conştiinţă, că este la dispoziţia ultimului ienicer revoltat... Speriat, umil, laş poate, îşi părăsi apartamentul său şi însoţit de una din sclavele lui favorite şi de un eunuc negru, încărcat cu pungile pline cu nestemate şi aur, se strecură nevăzut, prin întunecatele coridoare refugiindu-se în unul din turnurile de piatră ale palatului. Acolo, spera că este la adăpost de flăcări şi de furia ienicerilor. în aceste clipe grave, Capudan Ramiz paşa, comandantul gărzilor de securitate ale palatului, să-vîrşi o mare greşeală: în loc să strîngă rîndurile ostaşilor ce-i mai avea, în jurul turnului unde se refugiase marele vizir, îşi trimise unităţile să închidă porţile marelui oraş şi întări poarta spre Adrianopol, pentru a împiedica pe ieniceri să primească ajutor de afară. Totodată ordonă ca două vase de linie să deschidă foc asupra cartierului unde era reşedinţa agăi ienicerilor. Alţi 2000 de soldaţi au fost trimişi spre Serai pentru a apăra pe sultan. Iar restul trupelor trebuia să ţină în loc pe ieniceri la Scutari. Prinşi în focul conjugat al seimenilor, care trăgeau de pe înălţimile zidurilor Seraiului, şi canonada vaselor de pe Bosfor, ienicerii începură să slăbească puterea lor de foc. Cu- rînd, zvonuri descurajatoare îi cuprinseră. Se spunea, anume, că marele vizir, deghizat în femeie, reuşise să se salveze, fugind din turnul de piatră de la palat şi se află în fruntea trupelor sale. În aceste clipe comandantul gărzii vizirale, le propuse încetarea focului. Însă la Serai situaţia era cu totul alta. Un vechi duşman al ienicerilor, Kadi paşa. care reorganizase cu doi ani în urmă. în 1806, primul corp militar conform Nizamului, voia să se răzbune pe ieniceri, deşi chiar sultanul înclina să oprească vărsarea de sînge. El porunci să se deschidă porţile Seraiului din

care ieşiră, încolonaţi, gata de luptă, 4000 de soldaţi precedaţi de patru piese de artilerie şi avînd în frunte pe Kadi paşa. Ei reuşiră să respingă pe ienicerii care atacau Seraiul şi apoi zdrobiră şi detaşamentul care controla palatul viziral. Ignorînd soarta marelui vizir şi neputînd pătrunde în apartamentele lui distruse de flăcări, Kadi paşa lăsă o parte din unităţile de sub comanda sa pe At Mei- dani şi împărţi restul în trei coloane. Două dintre ele au fost trimise în cartierul Celor şapte turnuri (Yedi Kul£) şi spre moscheea Subimanie masacrînd pe toţi cei ce se opuneau trecerii lor, dîndu-le întîlnire la palatul agăi ienicerilor, unde conducea chiar el cea de a treia coloană.
Trecu noaptea. Cea de a doua zi a răscoalei, 16 noiem- brie 1808, a fost decisivă pentru soarta imperiului. Rezultatele au fost cu totul altele decît cele scontate. Soldaţii gărzilor imperiale s-au dedat la asemenea sălbăticii şi cruzimi, încît revoltară populaţia. Locuitorii capitalei, cu mic cu mare, femei, bărbaţi, se uniră cu ienicerii, care nepu- tînd goni pe seimeni din cazărmele lor, le dădură foc. În încercarea lor disperată de a se salva, unii cădeau pradă flăcărilor, alţii erau zdrobiţi sub zidurile ce se prăbuşeau peste ei iar cei care, totuşi, reuşeau să iasă din flăcări şi din ruine, erau măcelăriţi de ienicerii ce-i aşteptau la ieşire. în acest timp, incendiile nu se potoleau ci, dimpotrivă, se întindeau din ce în ce mai mult, mai puternice, mai nimicitoare. De pretutindeni ţîşneau flăcările ce luminau ca nişte gigantice artificii. Din înălţimea unui turn de la porţile Seraiului sultanul privea desfăşurarea luptelor şi ravagiile focului. Porunci încetarea luptelor pentru ca ostaşii să înceapă de îndată operaţiile de stingere a incendiului. în adevăr, împuşcăturile încetară. Aga ieni- cerilor neîndrăznind să nu se supună poruncii împărăteşti, începu lucrul pentru stingerea focului. însă mulţimile nu se potoleau. Ele manifestau din ce în ce mai violent împotriva seimenilor şi a comandanţilor lor. Se auzeau voci care se ridicau chiar împotriva padişahului pentru că poruncise încetarea focului. Se cerea chiar depunerea lui Mahmud şi ridicarea pe tronului sultanilor a lui Mustafa, fostul sultan.
Cînd veni a doua noapte a revoltei, oraşul părea luminat ca atunci cînd se anunţa o mare victorie a oştilor oto- mane. Flăcările se întinseseră mai prin toate cartierele; vechi şi măreţe palate se prăbuşeau încinse de brîul de foc mistuitor. Ienicerii alergau prin toate uliţele căutînd pe oamenii lui Mustafa Bairactarul şi pe toţi cei bănuiţi

că sprijineau reformele lui Selim. Iar în ziua următoare s-au adunat în piaţa At Meidani, cu steagurile desfăşurate. Atunci, amiralul Ramiz paşa a scos din arsenal mai multe corăbii în mijlocul golfului Cornul de Aur şi a început să tragă cu tunurile în ienicerii concentraţi în piaţa At Meidani. În acest timp, Mustafa paşa ieşi din ascunzătoarea lui şi văzînd care este situaţia, în disperare, trase mai multe focuri în depozitul plin cu praf de puşcă, ce se afla lîngă unul din turnurile palatului viziral. Acesta sări în aer. Iar Ramiz paşa, din largul golfului, crezînd că era un semnal al lui Mustafa paşa, prin care cerea intervenţia flotei, începu un bombardament şi mai puternic asupra ienicerilor din piaţa At Meidani. Cît despre oastea rămasă credincioasă sultanului, aceasta se năpusti şi ea asupra ienicerilor. Bătălia nu dură decît cîteva ore. Morţi şi răniţi au fost în amîndouă taberele. Focurile au încetat spre seară cînd toţi luptătorii din ambele tabere erau istoviţi.
După ce luptele au luat sfîrşit iar din palatul viziral nu mai rămăseseră decît ruine şi cenuşă, mai mulţi constantinopolitani se strecurară printre ruine căutînd aur. Ei dădură mai întîi peste o poartă de fier, la picioarele unui turn din care numai soclul mai era întreg. Apoi, mai departe, întîlniră o a doua poartă de fier. O înlăturară şi pe aceasta şi, deodată, se aflară într-o încăpere unde, printre dărîmături, zăceau trei cadavre iar alături de ele erau nişte pungi cu aur şi bijuterii. În timp ce încercau să fugă cu bogăţiile descoperite, au fost surprinşi de către aga ienicerilor, căruia nu-i fu greu să recunoască în cele trei cadavre pe marele vizir Mustafa paşa Bairactaru'l, pe sclava sa favorită şi pe eunucul negru. Cînd au fost arătate ienicerilor ce făceau de gardă pe lîngă zidurile arse ale palatului, strigăte de bucurie au străpuns cerul înnegrit de fum al marii oapitale. Apoi, cadavrele au fost purtate pe uliţi pînă în piaţa At Meidani unde aga ienicerilor porunci să fie trase în ţeapă şi expuse trei zile.. .
În ziua următoare, ienicerii, prinzînd din nou curaj de luptă, au reînceput incendierile, uciderile, jafurile. De la palatul viziral, parte dintre ei s-au dus la Serai. Însă, acolo, cu toate distrugerile din ajun, porţile continuau să fie ferecate. Oastea dinăuntru, credincioasă sultanului, se pregătea de rezistenţă. Pe viaţă şi pe moarte. Atunci, ienicerii au strigat că vor să adreseze cereri stăpînului lor, padişahul. Acesta, crezînd că vor să-l detroneze, hotărî uciderea fratelui său, Mustafa, care fusese detronat şi întemniţat, pentru ca ienicerii revoltaţi să nu mai aibă pe cine urca pe tronul sultanilor. Iar după ce i

se spuse că fratele său nu mai era în viaţă, porunci să se deschidă porţile palatului. Ienicerii năvăliră, în dezordine, în incintă. Mai întîi trecură prin prima poartă, unde era vestita temniţă Bostangi, apoi prin a doua poartă, unde se aflau gărzile şi, în sfîrşit, ajunseră, prin cea de a treia poartă, în incinta în care erau haremul şi apartamentele padişahului. În această curte interioară, plină de flori şi de copaci înverziţi ienicerii se opriră uluiţi cînd văzură aruncat în mijlocul ei cadavrul lui Mustafia al IV-lea, fostul sultan. Şi-au dat seama că nu mai era nici un moştenitor al tronului care să poată înlocui pe Mahmud al II- lea. De aceea, comandanţii ienicerilor oare nu voiau să arunce imperiul în haos, îngenunehează la picioarele sultanului Mahmud care-i aştepta pe scările palatului ce duceau la apartamentele lui. Şi-au aruncat hangerele, şi-au ridicat mîinile spre cer şi apoi s-au închinat renun- ţînd la orice cereri. După care toţi au părăsit Seraiul în linişte şi ordine[61].
Astfel se încheie şi cea de a cincea tentativă pe care, începînd din anul 1733, o făceau toţi aceia care vedeau în europenizarea marii oştiri şi în modernizarea aparatului de stat garanţia forţei şi durabilităţii Imperiului otoman.
Moartea marelui vizir îngrozi pe toţi prietenii şi sprijinitorii lui. Prin toate mahalalele marii capitale umblau nenumărate străji de ieniceri iar la poarta fiecărei case fusese aprinsă cîte o candelă şi păzea cîte un cxm, pentru ca nu cumva fugarii, oamenii marelui vizir, să facă vreun rău. După alte două zile de lupte, crainici ai ienicerilor strigau pe toate ulițele capitalei otomane că nimic nu se mai întîmplă şi că pacea şi liniştea se aştern în casele tuturor. Cît despre seimeni, cîţi mai rămăseseră cu zile, se salvară jurînd credinţă comandanţilor ienicerilor. Iar sprijinitorii Nizamului şi oamenii vizirului, mulţi dintre ei reuşiră să fugă, unii în Asia, alţii la Rusciuc, unde au fost bine primiţi de partizanii Bairactarului. Aici, ei vor încerca să organizeze o nouă rezistenţă.

---

61 **Un contemporan al evenimentelor, Constantin Caragea Banul, susţine în *Efemeridele* lui că Mustafa al IV-lea nu ar fi fost ucis de fratele său, ci ar fi murit de groază, din cauza singeroaselor întîmplări ce se desfăşuraseră zile de-a rîndul în palatul viziral şi la Serai. (Cf. P. P. Panaitescu, *Un manuscript al „Efemeridelor" lui Constantin Caragea Banul,* Bucureşti, 1929, p. 54—59.)**

înainte însă de izbucnirea tragicelor evenimente, care au dus la uciderea marelui vizir şi la lichidarea oricărei politici reformatoare, venise la Constantinopol, încă de la sfîrşitul lunii octombrie 1808, căpitanul rus Krasnokutski, care aducea un însemnat mesaj din partea feldmareşalului Prozorovski, privind negocierile pentru încheierea păcii. Delegatul rus fusese primit de îndată de către Mustafa paşa marele vizir, în prezenţa lui Manuc Bei. Cu aoest prilej, Mustafa paşa a spus căpitanului Krasnokutski că, deşi Napoleon a promis turcilor un corp de 10.000 de soldaţi ca să gonească armata ţaristă din Moldova şi Ţara Românească, totuşi, a precizat Bairactarul, oferta nu a fost acceptată la sugestia lui Manuc Bei, fiind considerată o momeală. În urma discuţiilor purtate cu acest prilej, cum guvernul turc era doritor să încheie pacea cu ruşii, a fost numită o delegaţie pentru purtarea discuţiilor iar Manuc Bei a fost însărcinat să organizeze pleoarea delegatului rus. I s-au oferit daruri scumpe pentru ţar, printre care şi o semilună cu stele bătute în diamante care costase mai mult de 25.000 de piaştri[62].

Peripeţiile misiunii pe care a avut-o de îndeplinit Krasnokutski la Constantinopol, le-a povestit chiar el într-o carte tipărită la Moscova, în 1815, sub forma unor note zilnice.

Căpitanul rus povesteşte sosirea sa în capitala sultanilor şi prima lui întîlnire cu Manuc care l-a condus la marele vizir. Primirea a fost excepţional de cordială iar mesajul feldmareşalului Prozorovski, adus de delegatul rus, a fost citit în divan. Două zile mai tîrziu, răspunsul Porţii era gata şi urma să fie înmînat delegatului rus. Manuc Bei îl informase că Poarta numise delegaţii săi pentru negocierile de pace, care urmau să se ţină la Iaşi. Dumitrache Moruzi trebuia să însoţească delegaţia în calitate de dragoman. Plecarea ei fusese fixată pentru ziua de 15 noiembrie. Cu o zi înainte, căpitanul Krasnokutski fusese invitat la marele vizir pentru ca acesta să-l informeze despre hotărîrile luate de marele divan. Cînd, seara, pe la orele 9, notează delegatul rus, se urcase în caic pentru a fi dus de la Galata la Constantinopol prin Cornul de Aur l-a întîmpînat un trimis al Bairaetarului pentru a-şi scuza stăpînul că nu-l

---

62 **Mser Mserianţ, *Istoria vieţii lui Manuc Bei Mirzaean,* traducere din limba armeană clasică de H. Dj. Siruni, p. 170—171.**

mai poate primi în acea seară, fiind reţinut de alte întrevederi. Mustafa paşa invita pe căpitanul Krasnokutski să vină a doua zi la el în audienţă şi, în acelaşi timp, îl ruga să-şi petreacă noaptea la Manuc Bei. După care trimisul lui Mustafa paşa l-a condus la oasa unde locuia Manuc. Căpitanul rus povesteşte în continuare, în notele sale, masa copioasă cu care a fost cinstit de către prietenul marelui vizir. Însă, în acea noapte a reizbucnit revolta ienicerilor iar apoi marele vizir a fost ucis. încercarea de a se încheia pacea eşuase. Ienicerii învinseseră. Ei se revoltaseră din nou şi pentru a împiedica să se încheie pacea care, în convingerea lor, era umilitoare. De asemenea ienicerii se revoltaseră şi pentru că, din cauza reformelor aplicate de Mustafa paşa pentru modernizarea armatei, fusese slăbită puterea ei şi de aceea marea oaste otomană de la Dunăre era într-o continuă inferioritate faţă de armata rusă[63].

După tragicele zile care au zguduit capitala imperiului, Manuc Bei, stăpîn de obicei pe nervii lui, intră de astă dată în panică. El ştia că ienicerii îl urăsc pentru că îl considerau unul din cei mai apropiaţi colaboratori ai marelui vizir. Bănuia că va fi căutat pretutindeni întrucît toată lumea era convinsă că el ar deţine averile Bairacta- rului. Ceea ce însă nu era adevărat. Odată cu instalarea Bairactarului la Constantinopol ca mare vizir, era de presupus că şi-a adus cu el bogăţiile, aurul şi pietrele preţioase. Şi mai era ceva. Manuc Bei era atît de bogat încît nu-l puteau tenta bogăţiile Bairactarului care, desigur, nu erau prea mari, de vreme ce avea nevoie şi de banii prietenului său.

Fuga lui de la Constantinopol se impunea din cauza temerii că va fi ucis de ieniceri, nemaiavînd cine să-l apere. Oricînd capul lui putea să cadă. Avea atîtea exemple din trecutul imperiului care-i întăreau această convingere. Oamenii trăiau în nesiguranţă. Vremurile erau tulburi, fie din cauza războiului ruso-turc şi a anarhiei interne, fie din cauza marii aventuri napoleoniene, ce nu se putea şti cum va evolua şi cum se va termina. în imperiul sultanilor, unde avusese atîta putere, Manuc Bei nu mai avea ce căuta. Trebuia să-şi găsească o altă ţară unde să poată trăi liniştit, în siguranţă. Iar această altă ţară, nu putea fi decît Ţara

---

63 **H. Dj. Siruni, *Bairactarul Mustafa Paşa în lumina izvoarelor armeneşti* (în manuscris).**

Românească, care avea o oarecare autonomie şi libertate, nu era paşalîc, şi fiind dincolo de Dunăre, avea hotare spre Imperiul habsburgic şi, prin Moldova, spre Rusia ţarilor. Şi aceasta cu atît mai mult cu cît el se ştia preţuit şi respectat, atît de către comandamentul rus, cît şi de către divanul muntean. Ruşii îl preţuiau pe Manuc Bei pentru că le era un informator de preţ şi un bun cunoscător al problemelor balcanice; iar divanul muntean îl aştepta cu braţele deschise pentru că adusese mari servicii ţării şi reşedinţei domneşti, fie la începutul războiului, cînd intervenise să nu fie distrus oraşul, fie cînd împrumutase Sfatul orăşenesc.
La Constantinopol, toţi oamenii puternici care-l preţuiseră căzuseră. Acolo, nu mai avea pe nimeni. Iar perspectivele războiului erau foarte nesigure pentru turci, mai sigure fiind, în schimb, noi tulburări şi chiar revolte sînge- roase. În asemenea condiţii, ce-i mai rămînea de făcut? Un singur lucru: să fugă, să fugă cît mai repede din Con- stantinopolul revoltelor intermitente şi al liberului arbitru. Nu mai avea timp să aştepte. Şi chiar dacă ar mai fi putut aştepta, ce putea să se întîmple ca să-şi schimbe hotărîrea? Dacă rămînea la Constantinopol, avea totul de pierdut, începînd cu viaţa; dacă reuşea să fugă la Bucureşti, avea totul de cîştigat, începînd cu viaţa. De aceea nu mai stătu pe gînduri. Cum era om de acţiune, energic, care ştia ce vrea, a ştiut şi de astă dată, în acest ceas greu al vieţii lui, ce avea de făcut. Trebuia să se strecoare fără a fi recunoscut, pentru a fi cît mai la adăpostul primejdiilor. Un singur lucru îl preocupa: la Bucureşti era comandamentul rus al frontului de la Dunăre. Acolo, se hotărau sorţii războiului.
Era la sfîrşitul anului 1808 şi războiul începuse de doi ani, din decembrie 1806. Armistiţiul de la Slobozia, din august 1807, nu însemnase nimic. Iar Manuc Bei mai ştia un lucru: că acest război, provocat de ruşi, declarat de turci, nu fusese dorit de nici unul din beligeranţi. Ruşii au intrat în Moldova în noiembrie 1806, scontînd că vor intimida pe turci, deşi erau obosiţi din cauza războaielor napoleoniene; iar turcii nu s-au intimidat ci, dimpotrivă, scontînd că ruşii vor da înapoi, le^au declarat război, în decembrie acelaşi an, la instigaţiile generalului Horace Sebastiani. Însă, şi unii şi alţii s-au înşelat intrînd, singuri, în capcana pe care şi-au întins-o reciproc. Şi astfel, începuse războiul. Cu siguranţă, îşi spunea Manuc Bei, rusii vor căuta să-l termine cât mai repede, iar turcii la fel.

Dată fiind situaţia generală şi primejdiile în care se afla, conştient că dacă ar rămîne în capitala otomană, ori- cît de bine s-ar ascunde, pînă în cele din urmă ar fi prins şi ucis, Manuc se hotărî să fugă, mai ales că fusese anunţat la vreme de un necunoscut, ce soartă i se rezerva. Un detaşament de ieniceri, avînd în fruntea lui un om pe care Manuc Bei îl salvase de la moarte, primise ordin să percheziţioneze casa fostului prieten al Bairactarului şi să-l aresteze. Prevenit, Manuc Bei se ascunsese şi fusese sfătuiit să părăsească de îndată oraşul. Travestit în haine de om sărman, nevăzut de nimeni, el reuşi într-o noapte să se strecoare dincolo de porţile oraşului şi să se ducă la Adrianopol. Aici, rămase puţin timp pentru că nu se simţea în siguranţă. După cîteva nopţi, adăpostit la nişte prieteni pe care-i ajutase, Manuc Bei îşi continuă drumul spre Rusciuc. Dar şi aici era ameninţat. De aceea, după o săptămînă, lăsîndu-şi familia în oraşul de la Dunăre, urmat de o puternică gardă, trecu în Ţara Românească. La Giurgiu, era aşteptat de grăniceri ruşi care aveau ordin din partea generalului Miloradovici, comandantul militar rus al Bucureştilor, acesta din urmă avînd instrucţiuni de la feldmareşalul Prozorovski, comandantul armatei ruse de la Dunăre, să-l prirneasoă pe pămîntul românesc. Porni spre Bucureşti unde se instală în casele de pe Podul Tîr- gului de Afară pe care le cumpărase mai de mult, cu binevoitoarea aprobare a Sfatului orăşenesc.[64] Aici, la Bucureşti, Manuc Bei îşi stabili relaţii şi mai strînse cu puternicii zilei, pentru a-şi putea continua ritmul său de viaţă, care era al unui om obişnuit să forţeze mereu linia destinului său. Feldmareşalul Prozorovski cunoştea foarte bine pe Manuc Bei şi îi acordă toată încrederea. La 18 decembrie acest an, 1808, comandantul rus certifica de la Bucureşti că „boierul Ţării Româneşti, Manuc Bei, a dat tot concursul trupelor sale, încă de la începutul campaniei". îl recomanda autorităţilor ruse să-i scutească de rechiziţie casele din Bucureşti.[65] în asemenea împrejurări, de cum sosi în reşedinţa domnească, Manuc Bei îşi transformă locuinţa lui bucureşteană într-un adevărat sediu diplomatic. De dimineaţă pînă seara tîrziu era un du-te-vino continuu;

---

64 **Aceste case se află în Calea Moşilor 132, colţ cu str. Paleo- logu.**

65 **H. Dj. Siruni, *Bairakdar Moustapha Pascha. ..* în *loc. cît.* p. 65.**

caretele intrau, ieşeau. Odată cu el au venit la Bucureşti şi colaboratorii lui intimi, Asvadur Avedian, cumnatul său, şi maiorul Babic Iacubici.
Deşi se instalase definitiv la Bucureşti, totuşi, Manuc îşi păstrase reţeaua lui de agenţi la Constantinopol. El ştia tot ce se petrece la Rusciuc sau în capitala sultanilor. La 17 ianuarie 1809, Luca Kiriko, consulul rus, informa pe Prozorovski în legătură cu disensiunile dintre turcii de la Rusciuc, cu situaţia internă din imperiu precum şi cu dorinţa lui Manuc Bei de a rămîne în serviciul Rusiei. În felul acesta, prin Manuc Bei, toţi membrii societăţii conspirative „Prietenii de la Rusciuc", adică toţi aceia care susţineau politica reformatoare a fostului sultan Selim al III-lea, erau în strînse legături cu ruşii. În jurul lui Kiose Ahmed, prietenul lui Manuc, devenit aian al Rusciucului, se grupară toţi prietenii şi colaboratorii Bairactarului. Kiose Ahmed căutase să strîngă mai de mult relaţiile cu comandantul armatei ruse, feldmareşalul Prozorovski. în acest scop, la începutul lunii decembrie 1808 a trimis pe Martin Sebastian, nepotul lui Bogos, cu o adresă şi daruri la feldmareşalul Prozorovski. Cînd Sebastian a fost primit de comandantul rus, acesta a mulţumit pentru daruri spunînd că îl cunoaşte din renume pe Kiose Ahmed şi că se bucură că ocupă locul Bairactarului. A mai adăugat că îi primeşte darurile ca un gaj al prieteniei şi de îndată ce va ajunge la Iaşi, îi va trimite şi el daruri. însă, evenimentele nu au mai îngăduit desfăşurarea unor negocieri sau schimburi de amabilităţi mai mult sau mai puţin diplomatice.
În asemenea împrejurări importanţa politică a lui Manuc Bei se accentua din zi în zi. Numele lui este amintit mereu în rapoartele diplomatice, mai ales ale agenţilor francezi din Balcani, ştiut fiind că Manuc Bei era un adversar al Franţei napoleoniene. Pentru aceşti agenţi, Manuc Bei era o puternică forţă ocultă, cu aderenţe la Constantinopol, Rusciuc şi Bucureşti care, pe de o parte influenţa negocierile pentru încheierea păcii, iar pe de altă parte, exercita un rol negativ pe lîngă comandamentul armatei ruse. Deci, Manuc Bei putea determina, indirect, credeau aceşti agenţi diplomatici, chiar directivele politicii Petrogradului privind, fie războiul, fie relaţiile ruso-franceze, dat fiind că această politică se baza pe rapoartele venite de la Constantinopol sau de la Bucureşti, inspirate de Manuc Bei.
Pentru a putea face faţă multiplelor solicitări politice şi diplomatice, Manuc Bei şi-a creat un adevărat secreta-

riat, în care lucrau colaboratorii lui mai apropiaţi. În afară de Bogos Sebastian, mai erau şi fraţii acestuia, Mesrob şi Gabriel.
În momentul în care Manuc Bei s-a instalat la Bucureşti el avea numeroase proprietăţi şi făcuse multe afa- oeri în Ţara Românească. În ţară cumpărase multe moşii care-i aduceau mari şi sigure venituri anuale, iar în Bucureşti, printre alte proprietăţi, construise marele han, pe care în primăvara anului 1808 l-a reparat şi mărit. El continuă să acumuleze moşii şi proprietăţi în Ilfov, Prahova şi alite judeţe ale ţării. Totodată, fiindcă exploatarea salinelor fusese foarte mănoasă pe cînd domnea Constantin Vodă Ipsilanti, Manuc Bei nu se dădu la o parte să le preia şi acum în exploatare. La 22 decembrie 1808, au fost arendate ocnele de sare serdarului Dinu Cervenvodali, „cu paharnicul Manuche, pentru 1400 pungi ca să scoată şi să vîndă sare cît va voi", iar lui Ion Hagi Moscu i-au fost arendate vămile cu 840 de pungi[66].

Toată această mare şi variată activitate arată că Manuc Bei considera în continuare Ţara Românească şi reşedinţa ei domnească un important centru de afaceri în care

---

66 ***Cronicul Protosingherului Naurn Rîmniceanu, de la 1768— 1810,*** **în C. Erbiceanu,** ***Cronicarii greci care au scris despre români în epoca fanariotă,*** **Bucureşti, 1888, p. 281.**

securitatea lui personală era sub protecţia acvilei ruseşti. În acest sens, la 22 decembrie 1808, Luca Kiriko, consulul rus, raporta feldmareşalului Prozorovski că Manuc Bei era hotărît să lucreze pentru Rusia, pentru a avea asigurată protecţia ei şi după terminarea războiului. Gîndul de a cîştiga încrederea totală a ruşilor l-a urmărit permanent pe

Manuc Bei de îndată ce s-a instalat la Bucureşti, după uciderea marelui vizir. în primăvara anului 1809 el nu numai că va întreprinde o mare şi primejdioasă acţiune împotriva turcilor, înlesnind ruşilor atacarea fortăreţei de la Giurgiu, dar, totodată, va cere generalului comandant Bagration şi consulului Luoa Kiriko, certificate din care să reiasă serviciile pe care le-a

adus cauzei războiului Rusiei. Toate acestea erau necesare pentru întocmirea dosarului său pe baza căruia avea să ceară, mai tîrziu, cetăţenia rusă. La 15 septembrie 1809, generalul Bagration, comandantul armatei ruse, confirma printr-o scrisoare meritele lui Manuc şi-l îndemna să le înmulţească[67]. Şi tot atunci consulul Luca

---

67 N. Iorga, *Studii şi documente...*, VIII, Bucureşti, 1906, p. 128.

Kiriko semnează un certificat, la cererea lui Manuc, „dragoman titular al Porţii otomane", care a servit Rusia şi oştirea ei, „şi mai ales pe răposatul mareşal principe Prozorovski, în corespondenţa lui secretă. .. şi chiar în viziratul răposatului Mustafa paşa,.. . pe care a ştiut să-l păstreze totdeauna în dispoziţiile priin- cioase

Rusiei, dispoziţii care ar fi adus înapoi pacea, spre mulţumirea deobşte, dacă moartea nu ar fi luat, în ultima răscoală de la Constantinopol, pe acest mare vizir împăciuitor. . ."[68]

.Pentru Manuc Bei se deschideau de la început perspective foarte bune. Fiindcă ajutase administraţia oraşului în două rinduri cu bani, sfatul ţării, în frunte cu mitropolitul Dosoftei, episcopii Nectarie de Rîmnic şi Constantin de Buzău precum şi banul Manolache Creţulescu, vistiernicul Constantin Filipescu, vornicul Răducanu Golescu, logote- tul Isac Ralet şi marele logotet Constantin Dudescu, semnaseră un act solemn prin oare i se mulţumea pentru serviciile aduse ţării în atâtea rânduri în ultimii ani „ ... A arătat în mai multe prilejuri, se afirmă în certificatul statului muntean, pe vremuri furtunoase, fără cel mai mic interes, şi chiar cu primejdia vieţii sale, sentimentele sale binevoitoare, făcând multe bine ţării noastre şi neamului nostru. A dăruit 60.000 lei, într-o clipă cînd vistieria ţării n-avea fonduri şi nu era în stare să plătească" iar mai tîrziu, în octombrie 1808, „într-o clipă foarte grea", Manuc Bei a mai împrumutat 100.000 lei refuzînd dobînda de 6000 lei. Pentru sfatul ţării, Manuc era „un adevărat patriot". I se aprobă ca toate litigiile ce le avea pe moşiile lui din

---

68 ***Ibidem.***

Ilfov sau Prahova, să fie judecate la spătărie, să nu se amestece în nici un fel ispravnicii acestor județe. Manuc Bei se obliga în schimb, să plătească impozitele pentru proprietățile lui, direct vistieriei. De asemenea, sfatul muntean îi acorda și dreptul de a aduce pe moșiile lui străini, fiind obligat să plătească pentru ei numai birul, în rest bucurîndu-se de drepturile cetățenilor români[69].
Întâmplările din viața lui Manuc Bei ce se înoheiaseră odată cu fuga lui de la Constantinopol și stabilirea la București, au arătat că trebuie să activeze cu multă prudență pentru că, pe de o parte, nu mai avea prieteni la Constantinopol, iar pe de altă parte războiul crease un climat de nesiguranță în care se putea întîmpla orice. Manuc Bei știa toate acestea. Iar cu instinctul lui puternic de orientare își căuta un nou drum în viață. Era convins că salvarea lui poate veni numai de la ruși.

FORTĂREAȚA DE LA GIURGIU

Moartea lui Mustafa pașa Bairaotar a fost pentru Manuc Bei o grea lovitură. Poate cea mai grea lovitură primită în viața lui. Și aceasta, nu numai pentru că pierdea un prieten, dar și pentru că pierdea pe omul care-i asigurase ascensiunea lui politică. Manuc știa că din cauza averilor lui era pizmuit, iar din cauza rolului politic jucat în partida reformatorilor, era dușmănit. El mai știa că fără sprijinul unor oameni puternici, viața lui era în pericol. Pizmele și dușmăniile se rezolvau cu hangerul înfipt în piept sau cu pumnalul în ceafă. De aceea, Manuc avea sentimentul că trăiește cel mai dramatic moment din viața lui în care, dacă nu ia hotărîri rapide pentru a se apăra, pentru a se pune la adăpost, risca ori- cînd să-și piardă viața.
De cum ajunse la București după fuga de la Constantinopol, Manuc Bei căută să întâlnească pe Kiose Ahmed, vechiul său prieten, pe care-l ajutase în nenumărate rîn- duri cu pungi grele. Manuc știa că și viața acestuia era primejduită. Căci după ce la moartea lui Mustafa pașa, fusese ridicat la rangul de pașă al Rusciucului, nu după mult timp a fost înlocuit cu Bosniac aga, unul din oamenii de încredere ai noilor conducători de la Serai și un inveterat dușman al lui Mustafa pașa. Or, un dușman al fostului vizir era, în același timp, și un dușman al prietenilor și colaboratorilor acestuia, printre care se numărau, în primul rînd, Manuc Bei și Kiose Ahmed. Dar, ceea ce de-a dreptul îl alarma pe Manuc

---

69 ***Ibidem,*** **p. 126—127.**

Bei era stadiul relaţiilor ruso-turce. Poziţia fermă pe care se menţineau cei doi adversari deschidea perspectiva continuării războiului, ceea ce-l îngrijora pe Manuc Bei pentru că îi ameninţa, grav, viaţa şi averea. Niciodată nu se poate şti ce aduce un război, îşi spunea Manuc. Se ştie cum şi cînd începe dar nu se poate şti, niciodată, cum şi cînd se termină. Continuarea războiului era pentru Manuc o adevărată nenorocire pentru că în apele lui, totdeauna tulburi, putea pescui oricine ...
Anul 1809 a început sub semnul unor vădite luări de poziţii din partea celor doi mari adversari: Rusia şi Turcia. Se apropia termenul la care valabilitatea armistiţiului înceta. Feldmareşalul Prozorovski, care-şi avea cartierul general la Iaşi, în urma unor informaţii pe care i le-a adus de la Bucureşti Bogos Sebastian, a început să facă pregătiri pentru începerea unor negocieri. Pacea era dorită de ambele părţi. La 12 februarie 1809, a venit la Bucureşti o delegaţie otomană, în frunte cu Mehmed Galib, ministrul de externe, pentru a relua conversaţiile întrerupte. După trei zile, la 15 februarie, delegaţia turcă, alcătuită din Mehmed Galib, Beilicgi Efendi şi Dumitrache Moruzi dragomanul delegaţiei, a plecat la Iaşi unde urmau să se poarte discuţiile. Peste opt zile, la 23 februarie a plecat spre capitala Moldovei, şi generalul Miloradovici, cu împuternicire din partea comandamentului rus de a discuta cu turcii condiţiile păcii. Era însoţit de generalul de artilerie Harting şi generalul Kuşnicov. Însă negocierile de la Iaşi s-au întrerupt de la prima şedinţă din cauză că ruşii s-au menţinut fermi în cererile lor care priveau hotarele Imperiului otoman. Şi ou acest prilej Manuc Bei a jucat un rol de seamă, date fiind relaţiile lui cu Mehmed Galib. în treacăt fie zis, aceste relaţii erau determinate de motive financiare pentru Mehmed Galid şi numai pentru Manuc din motive politice. în arhiva lui Manuc se află, printre altele, o scrisoare a lui Mehmed Galib prin oare solicită un împrumut de 15.000 de piaştri precum şi o chitanţă a aceluiaşi în valoare de 5000 de piaştri. Eşuarea negocierilor de pace, l-a convins pe Manuc că trebuie să pună în aplicare proiectul lui mai vechi discutat deja cu Luca Kiriko, consulul Rusiei la Bucureşti, pe cînd era în temniţa de la Rusciuc, unde fusese aruncat din porunca lui Mustafa paşa în iarna anului 1806—1807. Consulul rus zăcea într-o temniţă mucedă şi neagră şi era zilnic ameninţat cu moartea de temnicerii lui Mustafa paşa. Luca Kiriko înălbise complet. În aceste împrejurări, Manuc interveni pe lîngă Bairactar

explioîndu-i că nu are nici un rost să-l ucidă pe consul care, dimpotrivă, îi va fi poate într-o zi de folos. Mustafa paşa, uşor influenţabil, s-a lăsat convins de Manuc, iar bilele lui Luca Kiriko se înseninară deodată. Lucrul acesta nu-l putea uita consulul, care, în acelaşi timp, ştia că Manuc era, pe ascuns, un prieten devotat al ruşilor. Acolo, în celulă, Manuc discutase cu Luca Kiriko predarea fortăreţei de la Giurgiu pe care o stăpîneau turcii şi o jinduiau ruşii. Consulul rus informase pe generalul Miloradovici despre această propunere, iar el raportase feldmareşalului Prozorovski. În cadrul discuţiilor purtate atunci, stabilise cu generalul Miloradovici cum să se procedeze ca predarea fortăreţei să se facă în condiţii sigure şi cu minimum de sacrificii omeneşti. Kiose Ahmed care era comandantul fortăreţei, se obligase să retragă toate oanonierele de acolo, urmînd să răimînă numai patru sute de oameni. Iar cînd generalul Miloradovici trebuia să pornească la atac se va retrage şi el. Totul era pus la punct. Ocuparea Giurgiului şi a fortăreţei păreau sigure. Dar au intervenit alte împrejurări, alte situaţii pe fronturi, care au făcut ca proiectul să fie abandonat.

Acum, Manuc Bei reactualiza acest plan pentru care avea nevoie de complicitatea lui Kiose Ahmed, comandantul fortăreţei. În calculele lui Manuc, pe care, ca totdeauna, le elabora singur, ocuparea cetăţii Giurgiului de către ruşi, va obliga pe aceştia să recunoască marele serviciu făcut de el şi de Kiose Ahmed. Şi în felul acesta, puteau fi siguri de protecţia ruşilor. De aici raţiunea pentru care Manuc se hotărî să se întîlnească cu Kiose Ahmed. Acesta fiind la Giurgiu, în cetate, Manuc i-a trimis vorbă că-l aşteaptă, la un han de la marginea Rusciucului, acolo pe unde duce drumul, peste Dunăre, direct la Giurgiu.

Era acolo un vechi han, loc de popas atît pentru călătorii ce veneau din Turcia sau din Europa cît şi pentru trimişii împărăţiei cu porunci la domnii fanarioţi de la Bucureşti r,au Iaşi. Era un han frecventat atît de oamenii de rînd cît şi de slujbaşii împărăţiei de la Bucureşti. Manuc Bei l-a preferat pentru că, îşi spunea el, locul cunoscut este mai puţin suspectat, iar cei care trec pe acolo sînt mai puţin bănuiţi decît călătorii care se refugiază în locuri mai retrase, mai dosnice.

În han şi în curtea lui forfota era neîntreruptă, ziua şi noaptea. În curte, intrau şi ieşeau căruţele şi tot soiul de echipaje, grăjdarii grijeau caii, unii îi curăţau, alţii îi hră-neau. Treaba nu se oprea nici o clipă. Iar în han, mişca-

rea era neîncetată. Veneau unii, plecau alţii; la catul de jos nu se stingeau lămpile toată noaptea. Cînd erau mulţi călători se întindeau petreceri pînă noaptea tîrziu; iar după ce, treptat, treptat, lumea se retrăgea să se odihnească, lămpile tot ardeau iar la tejghea era mereu cineva care aştepta alţi şi alţi călători. Cînd îşi făcuse apariţia un nou drumeţ şi deschidea uşa hanului, un clopot cu sunet ascuţit şi lung îi anunţa prezenţa. La catul de sus era linişte. Erau camerele de dormit. Păstrînd urmele unei vechi arhitecturi orientale, hanul era intim şi ospitalier. Catul de jos era alcătuit dintr-o încăpere mare, în unghi, întreruptă cu ziduri despărţitoare care creau interioare intime, ca nişte nişe. Zidurile îşi păstrau aspectul sobru pe care i-l împrumutau cărămizile aparente din care erau construite. Grinzile tavanelor erau înnegrite de vreme şi fum. Lămpi mari de fier atîrnau grele sub grinzi iar pe pereţi lămpile, pe polițe, tot din fier, completau la căderea nopţii iluminatul galben al interiorului ca de tavernă. Mobilierul, era cum nu se poate mai simplu. Mesele, scaunele, toate de stejar masiv, puteau fi întîlnite, deopotrivă, într-un vechi castel, mucezit de vreme, şi în orice hrubă îmbibată de aburii alcoolului şi ai desfrîului. Pardoseala era făcută din cărămizi aşezate pe muchie iar pe la colţuri, pe unde se umbla mai puţin, strălucea un luciu vechi, rămas de pe vremea cînd toată pardoseala fusese ceruită. Singurul mobilier care făcea notă discordantă în acest vast interior era doar ceasul cu cuc, fixat pe zidul de deasupra tejghelei, ce-şi plimba limba liniştit, nepăsător, de la stînga la dreapta şi de la dreapta la stînga deasupra capului hangiului. De aici, de la această tejghea, veche cît hanul, se serveau băuturile şi se înregistra consumaţia de la mese. Imensă ca dimensiuni, cu colţuri stîngaci încheiate, tejgheaua mai păstra din armura ei de altădată, doar bucăţi de tablă alămuită care mai acopereau unele margini. în rest, în lemnul tejghelei se îmbibaseră tot praful şi toată murdăria purtată de-a lungul zecilor de ani de miile de călători ce se perindaseră prin han. Dacă în timpul zilei, lumina soarelui oe pătrundea palidă şi fragmentată prin ferestrele mici, puţine şi ferecate, dădea hanului o atmosferă îmbietoare, odată ou înnoptarea cînd nu mai veneau, iradiante, fasciculele luminii solare, interiorul hanului căpăta o ambianţă misterioasă dacă nu chiar sinistră. Iar cînd iernile erau aspre, ou zilele scurte, cenuşii, zăcând văduvite de lumină, iar vijeliile se înfăşurau ca valurile în furtună, hanul părea o corabie

pierdută în ape depărtate de orice ţărm. Atunci, viaţa era în han ca la un capăt de lume, unde nu mai putea fi nimic. Pulsa sălbatic, fără întrerupere, ca într-o desfăşurare bezmetică de energie risipită în van. Bărbaţi, femei, tineri, bătrîni, toţi deopotrivă, fără să se cunoască, fără să se fi văzut vreodată, fără să-şi fi adresat vreun cuvînt, se înfrăţeau ca într-un turmentat carnaval în care viaţa nu mai preţuia şi de aceea devenea din ce în ce mai clocotitoare, mai năvalnică. Atunci, puteau fi văzuţi bărbaţi voinici cu feţe aspre vîntuite şi bătute de vreme, schimonosind mişcările unui dans improvizat, purtînd mai mult în braţe femei necunoscute, unele palide de oboseală sau de excese. Şi, la fel, mai puteau fi văzuţi, pe la mesele rotunde, grele, încărcate cu căni şi ulcele, ude de vinul risipit pe ele, alţi bărbaţi, alte femei fie căzuţi în somnul trudei sau al beţiei, fie privind indiferenţi spectacolul ce se desfăşura sub privirile lor. Se cutremura hanul sub vijelie; ferestrele înzăpezite, erau albe în noaptea de nepătruns iar lămpile luminau din ce în ce mai palid şi fumegau din ce în ce mai mult. Doar hangiul stătea de veghe, nemişcat, la tejghea, părînd mai curînd că doarme dar supraveghind tot oe se întîmplă în han. Şi aşa, trecea zi de zi, noapte de noapte. Parcă aici era concentrată toată viaţa regiunii. În afara hanului nu se mai întîmplă nimic. Cînd Manuc ajunse la han nu se opri în sala de jos. Urcă, pe o scară veche şi ea ca toate celelalte, la catul de sus unde erau camerele de dormit. Din capul scărilor se vedea un culoar lung, îngust şi negru al cărui sfîrşit era mai mult bănuit decît văzut. Uşile se înşirau dese. Totul era vechi, obosit, putred de vreme. Sub paşii călătorilor scările, scîrţîiau; duşumelele, pîrîiau; iar pe culoarul întunecat se auzea din cînd în cînd şi scîrţîitul uşilor de la camere, ce se deschideau cu greu, cu fierăria lor ruginită, şi lemnul cariat. Uşile fuseseră, cîndva vopsite într-o culoare castanie. Acum erau, ici negre, colo verzui... Dar nici una nu era numai o culoare. De aceea, păreau murdare. Iar în camere, în fiecare cameră, se vedea în dreapta un lighean mare, de alamă, aşezat în mijlocul unui la- voar din lemn, cu uşi şi deasupra cu o poliţă pe care zăceau nişte căni tot de alamă. Într-un colţ era soba, afumată, cu tencuiala căzută pe alocuri, sau coşcovită. În jur dogorea. Prin portiţa spartă se vedea, roşu, jarul. În mijlocul camerei era un pat mare, cu zorzoane de bronz, acoperit cu o cuvertură ce fusese cîndva înflorată, gălbuie, avînd, se părea, îngeraşi brodaţi pe ea. Mai era şi o masă, o masă ordinară de

brad, colorată de vreme, cenuşie. Peste ea un fel de pluş ros ce fusese cîndva roşu. Pe un perete, într-un tablou înrămat, un cal arab abia ţinut în frîu de un turc ce-l călărea pe o şa aurită cu scump harnaşament oriental. Fundalul tabloului reprezenta nişte munţi cu crestele albe, în zăpezi. Fereastra dădea în incinta hanului unde erau grajdurile, căruţele, caii. O perdea slinoasă o acoperea în parte. Mai erau şi nişte scaune, fără speteze; un fel de bănci, mai curînd. Numai patul, el, singur, avea personalitate în cameră. Burduşit, umflat, cu ondulaţii neregulate nu te îmbia să te culci în el oricît de obosit ai fi fost. Avea o singură calitate: recomanda camera ca dormitor.. . Şi la fel era în toate celelalte. Nu prea multe; să tot fi fost vreo zece, douăsprezece camere cît ţinea culoarul care la capătul celălalt continua cu nişte scări direct în incinta hanului. Pe aici nu se putea coborî căci paznicul nu te lăsa să ieşi prin curte. Şi paznicul era, bineînţeles, un arnăut înarmat pînă în dinţi cu pistoale şi hanger. Tot sus, la acest al doilea cat, hanul mai avea o cameră, un fel de sală de aşteptare sau loc de reuniune, în care, în afară de o masă dreptunghiulară mare, mai erau, doar nişte divane cu catifeaua înverzită de vreme. Lumină n-avea. Luminările ardeau aici şi în plină zi. În camera de oaspeţi, cum îi plăcea hangiului să o numească, nu intra oricine, oricînd. Aici erau poftiţi să stea călătorii pe care hangiul îi cunoştea sau îi simţea că sînt mai de vază şi plătesc mai bine. Oaspeţii înalţi şi rari se puteau retrage în ea, fără să ştie careva, iar hangiţa, nevasta hangiului, le servea mîncăruri şi băuturi alese.
însoţit de un om de la han, Manuc Bei fu condus în această cameră de primire. Nu era nimeni. Se aşeză pe divan şi aşteptă. Ajuns la puterea vîrstei, Manuc Bei îşi păstra prestanţa din tinereţe, cu toate că începuse să ia forme voluminoase din cauza vieţii sedentare, orientale, pe care o ducea. Parcă se adunase în el tot Orientul cu toate voluptăţile lui deşi, în general, era un om cumpătat. Ori de cîte ori îşi termina treburile sau afacerile, Manuc Bei, care iubea cu pasiune viaţa intimă, de familie, se retrăgea între ai săi. Se simţea fericit lîngă femeia şi copiii lui care-i dădeau cele mai depline satisfacţii. Era de obicei un ora calm, stăpîn pe sine. Orice afacere întreprindea constituia pentru el un vast consum de substanţă nervoasă, deşi faţa şi comportamentul său nu trădau nici o emoţie. Acum era ros, în sufletul său, de bănuieli, de neîncredere. Se vedea aruncat prin vitregiile vremii într-o situaţie

dramatică din care nu mai ştia cum va ieşi. Simţea că trebuie să joace cartea cea mare a vieţii lui de care depindea nu numai averea, nu numai fericirea căminului, ci chiar propria viaţă. Moartea lui Mustafa paşa îl aruncase în vîrtejul unor îngrijorări pe care pînă atunci nu le mai trăise. Niciodată primejdiile nu au fost aşa de mari ca în împrejurarea de faţă. De aceea era hotărît să întreprindă o acţiune de mare anvergură, de mari proporţii, pentru realizarea căreia avea însă nevoie, neapărat, de Kiose Ahmed. Întîlnirea cu comandantul fortăreţei de la Giurgiu avea tocmai acest scop.
Se lăsau, lent, pînzele înserării. Manuc Bei îşi fixase întîlnirea în condiţii cît mai discrete. Nu voia să se afle despre ea. Era o situaţie prea gravă pentru a nu fi luate toate măsurile ca să se evite orice indiscreţie, mai cu seamă că erau oameni care prin poziţia lor socială şi prin puterea lor politică sau financiară cu greu puteau trece neobservaţi. Manuc avea planul pus la punct. Totul depindea de Ahmed, dacă voia sau nu să se angajeze alături de el la realizarea lui. Era adevărat, Manuc nu se îndoia că prietenul său va accepta, pentru motivul că ştia că are atîţia duşmani încît, mai curînd sau mai tîrziu, va trebui să dispară din regiune. Manuc Bei mai ştia şi că Kiose Ahmed, din cauza neostoitei lui lăcomii de bani, strînsese tot ce rămăsese din averea fostului mare vizir Mustafa paşa. Iar pentru a nu fi bănuit şi pentru a nu lăsa impresia că întreprinde acţiuni abuzive, mai ales fiind un înalt dregător al împărăţiei, se căsătorise cu văduva lui Mustafa paşa. Dar duşmănia ienicerilor împotriva lui Kiose Ahmed nu putea fi ştearsă cu nici un preţ, pentru că el fusese un colaborator intim al lui Mustafa paşa care declarase război ienicerilor, urmărind lichidarea acestui strălucit şi vechi corp militar, care scrisese, în atîtea rîn- duri, atîtea pagini de glorie în istoria imperiului. Ahmed se simţea încolţit şi fără îndoială ar fi fost dispus să facă orice pentru a-şi salva viaţa. Aceasta, cu atît mai mult, cu cît bănuia că şi stăpînii de la Constantinopol nu-l vor mai susţine. În asemenea împrejurări, îşi spunea Manuc, Ahmed nu avea altceva de făcut decît să-şi caute prieteni printre ruşii de la Bucureşti. Iar în această privinţă, el, Manuc, era cel mai potrivit pentru a-i face legături cît mai strînse la comandamentul armatei ruse.
Cînd uşa se deschise, apăru în cadrul ei un om înalt, îmbrăcat ca orice musulman. Era Kiose Ahmed, prietenul lui Manuc Bei. Revederea a fost simplă între aceşti doi oameni hărţuiţi de întîmplările şi greutăţile

vieţii. După ce s-au îmbrăţişat, căci nu se mai văzuseră de cîteva luni, de la Constantinopol, Manuc Bei se adresă direct, ca unui om care îi este obligat.
— Cred că nu trebuie să-ţi explic de ce situaţia noastră este gravă. Se impune să acţionăm energic şi repede. Timpul lucrează pentru duşmanii noştri şi împotriva noastră. Dacă nu vom întreprinde o acţiune îndrăzneaţă pentru a ne salva, riscăm să cădem pradă oricînd.
— Da, recunosc, îi răspunse Ahmed. Situaţia noastră este în adevăr gravă. Iar dacă nu vom încerca să evităm primejdiile din faţa noastră, riscăm să ne stea capul alături de picioare. Dar ce putem face? Te ştiu întreprinzător şi că totdeauna ai avut soluţiile cele mai bune pentru a ieşi din impas. Ce crezi că putem face acum?
— Pot conta pe sprijinul tău?
— Total.
— Fără tine nu se poate realiza planul pe care-l am în cap. îţi dai seama foarte bine că moartea marelui nostru prieten şi protector ne-a creat o situaţie dramatică. îţi dai seama că atmosfera nu s-a liniştit, că duşmanii lui Mustafa paşa sînt încă setoşi de sînge. Eu unul, îi spuse Manuc cu o voce aproape gîtuită, abia am reuşit să mă strecor din Constantinopol. Dacă nu era împrejurarea fericită ca unul din ienicerii din conjuraţia care trebuia să mă lichideze, să fi fost un om pe care l-am ajutat într-un moment greu pentru el, anunţîndu-mă la timp să fug de îndată din capitală, azi nu aş mai fi fost ou zile. Nici aici, în Rusciuc, unde am copilărit, unde mi-am petrecut cei mai frumoşi ani din viaţă, unde am întreprins atîtea afaceri, ştii bine, nu mă mai simt în siguranţă. Şi aici, ca şi la Constantinopol oricînd poate să mi se întîmple o nenorocire. Şi nu numai mie. Şi ţie.
— Aşa e. Ai dreptate. Trebuie să acţionăm repede pentru că numai în felul acesta, poate, vom scăpa cu zile. Bosniac aga ne pîndeşte. Nu ştiu cît voi mai fi comandantul cetăţii. Noul aian de la Rusciuc abia aşteaptă să se răzbune pe prietenii lui Mustafa paşa. Sînt informat de oamenii mei că noi sîntem primii de pe lista neagră a lui Bosniac.. . Şi mai este ceva: ruperea negocierilor de pace de la Iaşi, atitudinea dură a turcilor arată că ei vor să continue războiul. Or, într-o asemenea situaţie, viaţa noastră este grav ameninţată.
Ahmed tăcu. Manuc nu păru prea surprins de ceea ce auzi.
— Ruperea negocierilor de la Iaşi este o mare nenorocire, pentru toată lumea. Şi după o clipă de

gîndire: Noi ne putem salva dacă ne reuşeşte planul. Iar planul meu este, spuse Manuc cu o voce şoptită ca nu cumva să fie auzit de cineva, să cîştigăm încrederea ruşilor de la Bucureşti într-o asemenea măsură, încît să ne apere în orice împrejurare. Numai aşa vom putea pune liniştiţi capul pe pernă.
— Şi care este planul tău?
— Planul meu? îl ştii. Să predăm ruşilor fortăreaţa pe care o păzeşti. Adică, să pui în aplicare tot ce ai discutat şi hotărît încă din iarna anului 1806, cu generalul Miloradovici. A sosit clipa cînd trebuie să treci la fapte!
— Ai vorbit cu generalul Miloradovici în ultimul timp despre acest proiect?
— Ei bine află că prin corespondenţa pe care am avut-o cu Luca Kiriko în ultimul timp, consulul mi-a dat să înţeleg că feldmareşalul Prozorovski ar fi fericit să poată lovi pe turci, deoarece cucerirea cetăţii de la Giurgiu ar fi o grea lovitură dată sistemului de apărare otoman de la Dunăre. Eu am şi stabilit legătura cu generalul Milo- radovici. Acum depinde numai de tine dacă accepţi sau nu, pentru a se putea stabili momentul atacului.
Între cei doi se lăsă o tăcere apăsătoare. Prin mintea lui Kiose Ahmed treceau fel de fel de gînduri. Acesta, îşi îndreptă privirea spre Manuc, ca şi cum ar fi vrut să-i spună ceva. Dar nu reuşi. Tăcu. În cele din urmă se hotărî:
— Bine. Dar, te-ai întrebat ce se va întîmpla cu noi dacă, totuşi, atacul ar da greş?
— Nu se poate! Ca totdeauna, ruşii îşi vor lua toate măsurile de siguranţă. Nu uita: superioritatea lor militară faţă de turci este indiscutabilă. . .
Kiose Ahmed rămase pe gînduri, pradă unei puternice emoţii. I se părea că este antrenat într-o poveste fantastică în care eroii trebuie să dea dovadă de o ingeniozitate excepţională pentru a reuşi să se strecoare din toate cursele ce li se întindeau. Manuc Bei văzîndu-l tulburat îi respectă liniştea. Aştepta. Inserarea îşi ţesea pînzele din ce în ce mai intens. Aproape nu se mai vedea nimic. Deodată, se auzi uşa scîrţîind. Intră o slugă să aprindă luminările. După ce feştilele începură să lumineze, palid, interiorul neospitalier al camerei, Ahmed, parcă trezit din- tr-un somn apăsător, plin de coşmaruri, mai întîi se aşeză mai bine pe divan, apoi îşi aprinse luleaua şi, după ce privi, cînd în jur, cînd pe Manuc, se hotărî să vorbească.
— Ştii cît ţin la tine. Totdeauna ne-am înţeles în toate proiectele noastre. Îţi aminteşti, desigur, cînd m-ai trimis

la Bucureşti, în decembrie 1806, ca să evit pustiirea reşedinţei Ţării Româneşti, că te-am ascultat şi totul s-a terminat cu bine. Eu nu pot să uit tot ce ai făcut pentru mine. Ori de cîte ori am apelat la tine nu m-ai refuzat niciodată. În tine am avut un prieten credincios şi un sprijinitor. Banii tăi au fost şi ai mei. Nu am fost de acord numai într-o privinţă: tu sfătuiai pe Bairactar, ajuns mare vizir, să nu se încreadă prea mult în oameni, să nu se angajeze în reforme care indispun, să nu îndepărteze trupele credincioase din preajma Constantinopolului. în schimb eu, dimpotrivă, îl atîţam mereu împotriva tuturor înalţilor dregători de la Serai pe care, cum ştii, îmi plăcea teribil să-i umilesc. Ceva mai mult: îl sfătuiam pe marele Mustafa să continue politica de reforme iniţiate de Selim, pentru care sultanul şi-a pierdut capul. Rezultatele s-au văzut. Tu ai avut dreptate; tu ai văzut bine. Dairactarul şi cu mine ne-am înşelat amarnic. Dacă te ascultam poate că alta ar fi fost situaţia azi; poate că Bairaetarul ar fi fost în viaţă iar viaţa noastră n-ar fi fost primejduită. Aşa fiind ce pot să-ţi răspund acum, la proiectul tău, nebunesc, după mine? Că nu te pot urma? Că mă îndoiesc că vom avea succes? Oare dacă nu ţi-aş urma sfatul şi nu te-aş sprijini, nu am fi şi mai ameninţaţi? Bosniac aga nu ne va ierta niciodată. Trebuie să încercăm şi imposibilul ca să ne salvăm viaţa. De aceea prefer să merg în necunoscut cu tine, căci poate vom ieşi la un luminiş, deeît să fiu cuminte şi să nu risc nimic, riscîndu-mi în felul acesta şi mai mult viaţa. Socoteala este simplă: dacă încercăm oeva poate reuşim şi atunci sîntem salvaţi; dacă nu încercăm nimic ne condamnăm sigur la moarte. Acceptăm să ne sinucidem. De aceea trebuie să acţionăm cu orice risc. Restul nu mă mai interesează. Renunţ să gîn- desc. Fac cum zici tu. Fac orice. . .

Ultimele cuvinte ale lui Ahmed căzură greu, apăsător. Liniştea se întinse ca lumina galbenă din cameră. Ahmed nu mai spuse nimic. Manuc Bei îşi dădu seama că acum prietenul său era hotărît să-l urmeze. într-un tîrziu se ridică în picioare şi, cu voce calmă, ca şi cum ar fi stat de vorbă la taclale, îi spuse lui Ahmed:

— Bine. Ne vom vedea din nou peste cîteva zile. S-ar putea să fiu în măsură atunci să-ţi spun ziua şi ora cînd se va produce atacul spre a lua măsurile necesare. Te găsesc tot acolo, în fortăreaţă?

— Da.

Apoi Manuc se îndreptă spre uşă, o deschise şi se pierdu în întunericul coridorului. După cîteva clipe plecă şi Ahmed care se îndreptă spre altă ieşire ce dădea în spatele hanului. Afară noaptea era cumplit de neagră. Îi înghiţi pe amîndoi ca şi cum nici nu ar fi fost cîndva pe la han

.Hotărîrea lui Manuc Bei de a mijloci predarea cît mai repede a fortăreţei de la Giurgiu ruşilor era determinată de realităţi precise. La Rusciuc se adunaseră mulţi, foarte mulţi, dintre prietenii şi colaboratorii lui Mustafa paşa. Societatea „Prietenii de la Rusciuc" desfăşura o vie activitate prin toţi membrii ei, care scăpaseră cu zile de la Constantinopol şi reuşiseră să se refugieze aici. Atît Manuc cît şi Kiose Ahmed întreţineau legături strînse cu comandamentul rus de la Bucureşti, în timp ce agenţii diplomatici acreditaţi în capitalele balcanice urmăreau cu mare interes activitatea lor. Astfel, la 26 ianuarie 1809, Meriage, consulul francez de la Vidin, informa pe Charn- pagny, ambasadorul Franţei de la Viena, că Ahmed şi Manuc, „om important, bogat, boier muntean", întreţin relaţii cu ruşii. În aceste împrejurări, chiar la începutul lunii februarie 1809. Poarta îl schimbase pe Kiose Ahmed de la Rusciuc, cu Bosniac aga. Cum era de aşteptat, o asemenea hotărîre nelinişti pe toţi foştii partizani ai Bai- ractarului şi membrii societăţii „Prietenii de la Rusciuc". Care mai de care căutau protecţia ruşilor. Aceasta, mai cu seamă că începuse să se vorbească nu numai de legăturile lui Manuc Bei şi Ahmed cu ruşii, dar chiar şi despre intenţia lor de a le preda fortăreaţa de la Giurgiu. De aici, tendinţa generală a tuturor acestora de a înlesni ruşilor pătrunderea nu numai la Giurgiu dar chiar şi pe malul drept al Dunării. Aşa fiind, Manuc Bei nu a trebuit să depună multe eforturi să-i convingă pe prietenii săi de la Rusciuc de necesitatea ca ruşii să preia controlul cetăţii de la Giurgiu. La începutul lunii martie, feldmare- şalul Prozorovski scria contelui Nicolae Rumianţev, ministrul de externe al Rusiei, că fortăreaţa de la Giurgiu va fi în curînd ocupată de armata rusă, cu sprijinul lui Manuc Bei.

Era în dimineaţa zilei de 9 martie 1809. Pe Podul Tîr- gului de Afară, liniştea era deplină. Rar trecea cîte o că- ruţă ce venea de la Hanul Sf. Gheorghe. în casele lui Ma- nuc Bei nimeni, în afară de el şi de slujnice, nu se scula- se. Prima lui grijă a fost să cheme pe unul din oamenii de încredere şi îi porunci să se strecoare nevăzut de nimeni în curtea caselor marelui boier Constantin Filipescu unde locuia generalul Miloradovici şi să-i încredinţeze acestuia o scrisoare pe care o ticluise pentru generalul rus. Pe de altă parte, îl căută pe consulul Luca Kiriko, îi expuse planul său şi îi ceru să-i mijlocească de îndată o întîlnire cu generalul Miloradovici, pentru a discuta cu el nu numai predarea

fortăreței de la Giurgiu, dar chiar și a Rusciu- cului. Manuc nu aștepta prea mult nici înapoierea curierului său și nici răspunsul lui Kiriko. Omul de încredere al lui Manuc reușise chiar să fie primit de generalul Miloradovici care, după ce citi scrisoarea lui Manuc, îi transmise verbal dorința de a-l vedea chiar în acea zi. Întrevederea a avut loc la Herestrău, unde, ca din întîmplare, generalul rus și Manuc Bei 's-au întîlnit, pe aleea călăreților. Discuții secrete au continuat și la reședința generalului unde acesta avea și planurile cetății. Înțelegerea a fost deplină. Acordul a fost desăvîrșit. Planul era același, pe care-l făcuseră tot ei în iarna anului 1806, cînd se mai discutase predarea fortăreței. Generalul Miloradovici era bucuros la gîndul că va putea da o lovitură atît de puternică turcilor, iar Manuc era bucuros pentru că spera că, în felul acesta, prin marele serviciu pe care-l făcea rușilor, să poată obține de la ei protecția pentru familia pe care și-o adusese la București la începutul lui martie, și pentru marea lui avere din Țara Românească.
Gîndul că ar putea avea pe ruși protectori îi dădea o stare de adevărată exaltare căci, deși era la București în deplină siguranță, totuși îi era teamă de turci. Știa că nu-l vor ierta niciodată și că, la prima ocazie, se vor răzbuna, ucigîndu-l. De aceea perspectivele ce i se deschideau acum, prin perfectarea înțelegerii cu generalul Miloradovici, îl făceau cu adevărat fericit. Dar nu numai atît. În dorința lui de a se face cît mai folositor rușilor, mai întreprinse o acțiune foarte periculoasă: aceea de a convinge pe unii comandanți turci de justețea cauzei ruse! La 17 martie 1809, feldmareșalul Prozorovski raporta de la Iași contelui Nicolae Rumiantev, că Luca Kiriko l-a asigurat că Manuc Bei este pe punctul de a atrage în lagărul rușilor mai mulți comandanți turci. Generalul Miloradovici fusese însărcinat să ia contact cu Manuc în acest scop.
Aceasta, pentru că la comandament erau foarte bine-cunoscute relațiile generalului Miloradovici cu Manuc. Se știa, bunăoară, că datorită acestui mare zaraf și negustător, generalul Miloradovici revocase ordinul prin care Silistra și Nicopole urmau să fie distruse. Cum acest general era foarte risipitor, el era îndatorat față de Manuc, de la care făcuse mai multe împrumuturi. Unul dintre acestea, în valoare de 5.000 de galbeni, îi fusese dat pe timp de șase luni. Despre relațiile strînse pe care Manuc le întreținea cu comandanții ruși au vorbit, în repetate rînduri, mai tîrziu, atît Brenner cît și Fleischhackl, con-

sulii Austriei în anii 1810 şi 1811. Astfel, Fleischhackl, relatează la 10 iulie 1811 despre un banchet dat de generalul Staedter, vice-preşedintele divanului muntean, la care fusese invitat, şi unde erau, în afară de contele Andrei Italinski, ambasadorul rus la Constantinopol, consilierul Iosif Fonton şi Manuc Bei, alături de numeroase căpetenii ale armatei ruse de la Dunăre.
După ce a pus la punct cu Manuc toate amănuntele predării fortăreţei, generalul Miloradovici s-a prezentat feldmareşalului Prozorovski pentru a-i raporta înţelegerea la care ajunsese. Bătrînul comandant era preocupat de mai multă vreme de ideea atacării cetăţii de la Giurgiu. Iar după moartea lui Mustafa Bairactar, această idee devenise pentru el o adevărată obsesie, întrucît acum fortăreaţa nu mai era apărată de un militar strălucit cum fusese fostul seraschier. Căci Mustafa paşa, deşi era prins de grelele, încîlcitele şi nenumăratele treburi ale împărăţiei ce-i reveneau ca mare vizir, totuşi, păstrase şi comanda cetăţii de la Giurgiu în calitatea lui de seraschier al marii şi puternicei oştiri otomane de la Dunăre.
În acest moment, primăvara anului 1809, cînd cetatea era apărată în mod efectiv de către Kiose Ahmed, propunerea lui Manuc Bei a fost bine primită şi binevenită. Feldmareşalul Prozorovski era convins că în noile condiţii propuse de Manuc Bei, cetatea va putea fi uşor cucerită. Deşi se instalase la Bucureşti, în vastele încăperi ale caselor de pe Podul Tîrgului de Afară, numai de cîteva luni, din decembrie 1808, Manuc reuşise totuşi să devină un intim al comandamentului rus. Era mereu consultat în toate problemele legate de război precum şi asupra evenimentelor politice din capitala sultanilor. Era cel mai important agent informator şi sfătuitor în acelaşi timp, al ruşilor. Căci, la comandamentul rus nu se întocmeau numai planurile de luptă, ci, în acelaşi timp, se tatonau şi posibilităţile de a se negocia pacea dacă turcii ar primi anumite condiţii. Aceasta cu atît mai mult, cu cît ultimele evenimente de la Constantinopol avură darul să slăbească mult forţa şi prestigiul turcilor şi, în acelaşi timp, să crească mult pretenţiile ruşilor.
De cum planul de atac a fost pus la punct, în toate amănuntele, precizîndu-se şi ora cînd să înceapă atacul, Manuc a informat la Giurgiu pe Kiose Ahmed. Sub diverse pretexte acesta îndepărtă toate canonierele de la Giurgiu şi lăsă în fortăreaţă numai 400 de oameni. Generalul Miloradovici, care urma să ocupe fortăreaţa,

primi asigurări din partea lui Kiose Ahmed că-şi va respecta angajamentul de a se retrage şi el în ziua şi la ora stabilite în planul de atac.
Nu se întrevedea nici un obstacol. Succesul părea sigur. Fortăreaţa urma să fie atacată de trupele ruse aduse de la Bucureşti, iar unităţile otomane ce trebuiau să o apere erau la Rusciuc, dincolo de Dunăre la cîţiva kilometri de mal.
Fortăreaţa care fusese ridicată de ruşi pe malul românesc al Dunării, după 1770, era mică, nu avea nici 1000 de paşi în circumferinţă, însă cele 5 bastioane ale ei cu tunurile lor, erau puternice ca şi zidul de apărare care o înconjura înspre uscat. De-a lungul Dunării oraşul era deschis şi, numai tîrziu, turcii au construit un zid de piatră. Oraşul Giurgiu, distrus de ruşi în 1770, mai reţinea atenţia doar prin cazărmile şi casele ofiţerilor. Iar vechea cetăţuie de pe insula din dreptul oraşului, ridicată în secolul al XIV-lea de către Mircea cel Bătrîn, asemenea acelora pe care genovezii le construiseră pe malurile Nistrului, era acum părăsită[70].
Feldmareşalul Prozorovski primise de la generalul Miloradovici asigurări în ceea ce priveşte succesul atacului asupra fortăreţei. Acesta se întemeia pe acţiunea minuţios pregătită, pe bravura trupelor ce le comanda şi, mai ales, pe informaţiile ce le avea de la Manuc Bei.
Se apropia ziua hotărîtă pentru atac. Data la care trebuia să se producă nu era cunoscută decît de Manuc Bei, Kiose Ahmed, Luca Kiriko, feldmareşalul Prozorovski şi, bineînţeles, generalul Miloradovici.
Însă, generalul Miloradovici, locuia la marele boier Constantin Filipescu, duşmanul ascuns al ruşilor, iar fiica acestuia era prietena intimă a generalului. Distrat şi neglijent, generalul rus nu-şi păstra cu prea mare grijă documentele militare. Ele erau nu numai pe biroul său din casa Filipescu, ci chiar şi pe toaleta tinerei lui prietene. În atari împrejurări, nu a fost de mirare că au cunoscut intenţiile ruşilor nu numai consulul Franţei, Ledoulx, date fiind bunele lui relaţii cu marele boier Filipescu, ci chiar şi Aidin, paşa de la Giurgiu.
În ajunul atacului, feldmareşalul Prozorovski se ins tală în apropierea Bucureştilor, la Căpăţîneni, la vreo 50 km depărtare de Giurgiu.

70 ***Ci.*** **Paul I. Cernovodeanu, *Cetatea Giurgiului, Studiu istoric militar,* în „Studii şi Materiale de Muzeografie şi Istorie militară", nr.-ele 2—3, 1969—1970, p. 76—106.**

Unităţile generalului Miloradovici întărite cu forţe noi au fost concentrate nu departe de Bucureşti, pe linia Giurgiului, în ziua de 22 martie 1809. în ziua următoare, generalul Miloradovici mărşălui în direcţia fortăreţei pînă noaptea tîrziu iar în ziua de 24 martie dădu atacul. În timpul nopţii fuseseră observate multe focuri, din loc în loc, care ajungeau pînă la Dunăre. Ele au surprins pe comandanţii ruşi însă aceştia au fost informaţi că focurile proveneau de la ierburile uscate aprinse de ţărani ca să cureţe cîmpul. Generalul Miloradovici nu dădu atenţie acestor amănunte deşi unii ofiţeri rămăseseră bănuitori, în realitate, focurile fuseseră aprinse de oamenii boierului Constantin Filipescu pentru a anunţa, aşa cum se înţelesese cu Aidin paşa, pe turci, cînd unităţile ruse vor trece la atac. Bătălia a fost scurtă şi grea. în primul iureş ruşii au reuşit să intre în oraş iar turcii, reduşi la 400 de ostaşi aflaţi la marginile lui, au tras doar cîteva focuri de tun şi s-au retras. Dar cînd ruşii au ajuns la fortăreaţă, după ce au trecut pe ulităle părăsite ale oraşului, cu toate casele pustii şi ferecate, turcii au deschis asupra lor un foc ucigător dinăuntrul fortăreţei, oare era înconjurată cu un şanţ adînc şi lat. Soldaţii ruşi, nebănuind adîncimea lui mare, s-au aruncat în el spre a-l trece dincolo. Mulţi şi-au găsit moartea, căzînd unii peste alţii în fundul şanţului. Însă cei care au reuşit să treacă dincolo, au avut în faţa lor un val de pămînt şi un al doilea şanţ. Aici au căzut numeroşi ofiţeri superiori şi cea mai mare parte a unităţilor lor. Între timp, au venit în ajutorul trupelor turceşti, unităţi numeroase aduse pe vase de la Rusciuc. Generalul rus îşi dădu seama de imposibilitatea ocupării fortăreţei şi de aceea a fost nevoit să ordone retragerea. De la ruşi au căzut 27 de ofiţeri şi 800 de soldaţi ucişi sau răniţi; iar turcii au pierdut doar vreo 15 soldaţi, cum susţine generalul conte Langeron, în *Jurnalul* său[71]. Printre ofiţerii ruşi superiori, a fost, scrie Zilot Românul „şi un general iscusit de călărime de husari, anume Saviski.. . pe oare-l aduse la Bucureşti, cu mare cinste l-au îngropat înlăuntrul în Sfînta Mitropolie, aflîndu-mă şi însumi privitor"[72].

71 **Contele Langeron, *Journal des campagnes...;* Hurmuzaki, *Documente,* III/l, p.161.**

72 **Zilot Românul, *Ultima cronică română din epoca fanarioţilor,* cu o introducere de B. P. Haşdeu, Bucureşti,**

Vestea respingerii atacului ruşilor a ajuns repede la Bucureşti. Tot oraşul a fost cuprins de panică. Numai într-o singură casă era bucurie: casa marelui boier Constantin Filipescu.
Infrîngerea trupelor ruse crea o situaţie gravă lui Kio- se Ahmed, nu atît faţă de ruşi cît mai ales faţă de turci. El îşi dădu seama că trebuie să dispară de la Giurgiu. Se sfătui de îndată cu Ramiz paşa care era la Slobozia şi se înţelese cu acesta să fugă împreună la Bucureşti. în noaptea de 26 spre 27 martie 1809, Kiose Ahmed pleca din Rusciuc iar Ramiz paşa din Slobozia, fiecare cu o gardă personală, înarmată, de cîte 50 de ostaşi. în aceeaşi noapte au trecut Dunărea, la Giurgiu, şi alte numeroase căpetenii militare şi politice, printre care se afla şi Menis aga, aianul de la Tîrnovo, Imge Bei, amiral, în total peste 100 de persoane. La Bucureşti au ajuns în ziua de 28 martie. Aici s-a bucurat de o atenţie deosebită din partea ruşilor numai Ramiz paşa, nu şi Kiose Ahmed. Potrivit instrucţiunilor primite de la Petrograd, feldmareşalul Pro- zorovski îl recomanda numai pe Ramiz paşa ducelui Ema- nuel de Richelieu, guvernatorul general al noii Rusii, cum se numea atunci regiunea Odessei şi a teritoriilor vecine incluse în imperiul ţarilor, după pacea de la Iaşi, din 1792. Cît despre Kiose Ahmed plecă şi el în Rusia cu Ramiz paşa. însă, în timp ce acesta a fost întîmpinat chiar de ducele de Richelieu, la Dubosari şi i-a fost fixată reşedinţa la Nicolaev, lui Ahmed nimeni nu i-a ieşit în cale. Despre soarta lui se mai ştie doar din scrisorile adresate prietenului său Manuc Bei prin care-i cerea inereu bani. Astfel în cursul anului 1811, Ahmed îi va scrie în repetate rînduri. Scrisorile aveau în general acelaşi conţinut. Ahmed făcea datorii şi Manuc trebuia să le plătească. Aceeaşi situaţie se va menţine, dealtfel, şi în anul următor 1812. Manuc Bei i-a trimis mii de galbeni, ruble, taleri sau piaştri, ori de cîte ori prietenul său i-a cerut. Despre el se va auzi din nou, mult mai tîrziu, în 1816[73].
Înfrîngerea de la Giurgiu nu numai că a surprins şi a provocat panică printre locuitorii din reşedinţa domneas-

1884, p! 93.

73 **Printr-o iradea Kiose Ahmed confirmă lui Manuc Bei primirea sumei de 10.000 ruble şi cere alte 25.000 ruble. *(Documente turceşti privind istoria României,* III, trad. Mehmed A. Mustafa, mss., la Institutul de studii sud-est europene, Arhiva MIMB. inv. nr. 26373.)**

că, dar a avut darul să alarmeze chiar pe ofiţerii ruşi din garnizoană. Iar panica creştea şi din cauza zvonurilor insistente care circulau în legătură cu un atac al turcilor. Cînd s-a primit la Bucureşti vestea înfrîngerii, generalul Engelhardt, preşedintele divanului muntean, era în şedinţă cu toţi înalţii dregători. Generalul rus a fost atît de uluit de ştirea primită încît a fost incapabil să ia vreo hotărîre; dimpotrivă, s-a făcut nevăzut, spre stupoarea tuturor boierilor. în aceleaşi ore însă, generalul Miloradovici, deşi greu încercat de înfrîngerea suferită, totuşi nu s-a descurajat şi pentru a salva Bucureştiul ameninţat de iminenţa unui atac, şi-a îndreptat armata spre Slobozia, în apropiere de Giurgiu unde Mustafa paşa Bairactar depozitase muniţiile oştirii otomane de la Dunăre. După ce a luat pradă o mare cantitate de muniţii şi 12 steaguri otomane, a distrus depozitele cu muniţii. Apoi generalul Miloradovici, a dat o serie de atacuri împotriva unităţilor turceşti pe care le-a lovit greu cînd la Obileşti şi Nego- ieşti, cînd la Creţeşti sau Turtucaia. Toate aceste acţiuni militare au avut darul să evite atacarea reşedinţei domneşti de către turci, astfel că aici lumea a început, din nou, să prindă curaj şi să spere într-o zi mai bună şi pentru ea.
Cel mai lovit de înfrîngerea de la Giurgiu a fost însă Manuc Bei. Deşi el, personal, nu avea nici o vină, toată răspunderea insuccesului căzînd pe umerii plini de glorie ai generalului Miloradovici, totuşi Manuc Bei era greu afectat de această situaţie. Ea îi încurca socotelile. înfrîngerea de la Giurgiu nu schimbase cu nimic atitudinea înaltului comandament rus faţă de el, cu toate acestea ea putea determina o nouă tactică militară şi chiar politică din partea ruşilor. Or, într-o asemenea conjunctură, îşi spunea Manuc Bei, ar putea fi influenţată şi atitudinea lor faţă de el. De aceea, prevăzător cum era, s-a gîndit că ar fi bine să adune certificate de la toţi comandanţii ruşi cu care a lucrat, pentru a le avea pregătite, la caz de nevoie, fie pentru a cere ruşilor cine ştie ce servicii, fie pentru a-l lua cu ei în eventualitatea terminării războiului.
Evenimentele desfăşurate în primăvara acelui an, culminînd cu atacarea fortăreţei de la Giurgiu, au avut un puternic ecou nu numai la Sumla, la comandamentul oas- tei otomane, ci, chiar şi la Constantinopol. Nu a trecut prea mult timp pentru ca, la comandamentul rus de la Bucureşti să se afle că turcii fac intense pregătiri de atac, în oare scop ar intenţiona să treacă Dunărea şi să înceapă o ofensivă generală împotriva armatei ruse.

Informaţiile primite la comandamentul rus erau întărite şi de un manifest răspîndit de către turci în toată Ţara Românească. Prin el, populaţia ţării era anunţată că oastea otomană va trece Dunărea pentru a-i izgoni pe ruşi din „ţările împărăţiei", adică din Ţara Românească şi din Moldova. Se preciza chiar că, împreună cu unităţile existente la Brăila, Ismail şi Galaţi, oastea otomană care va angaja marea bătălie va număra 150.000 de ostaşi. Aceştia, în frunte cu ienicerii, vor veni pentru a elibera cele două ţări române. În vederea atingerii acestui scop, se arăta în manifest, pentru a se evita orice neplăceri, se recomanda tuturor locuitorilor ţării ca în momentul intrării trupelor turceşti, în fiecare sat să fie delegaţi cîţiva fruntaşi avînd şi preotul cu ei, care, ca semn al supunerii, să poarte un ştergar la gît cînd vor primi pe ostaşii turci. Altfel, „ne- acordîndu-se aman şi iertare nici faţă de avuţiile şi bogăţiile şi nici faţă de copiii şi familiile voastre, răspunderea se va încolăci tot pe gîtul vostru"[74].
Această mult trîmbiţată ofensivă avea să se reducă însă, doar la cîteva incursiuni în mai multe sate şi tîrguri de pe malul românesc al Dunării. Ele vor servi însă prilejul pentru îndepărtarea generalului Miloradovici, a cărui stea începuse să apună după înfrîngerea de la Giurgiu. Este drept, el a mai obţinut cîteva mici victorii, dar o singură înfrîngere i-a fost fatală. în mica bătălie de la Cladova, de la 17 iulie 1809, a fost gonit de unităţile turceşti. Această mică înfrîngere a fost suficientă pentru a-i atrage dizgraţia. însă motivul adevărat trebuie căutat în informaţiile pe care Manuc Bei le-a dat feldmareşalului Prozorovski. în adevăr, Manuc Bei a arătat bătrînului comandant rus că turcii ştiu tot ce se întîmplă la comandament şi pe fronturi, din casa marelui boier Constantin Filipescu, unde locuia generalul Miloradovici. Din această cauză, cînd a revenit la Bucureşti, Miloradovici a primit ordin să treacă atributele guvernămîntului militar al capitalei Ţării Româneşti generalului Langeron. înainte de a părăsi capitala, generalul Miloradovici a cerut noului guvernator militar al Bucureştilor să nu se atingă de familia marelui boier Constantin Filipescu. La 10 august a plecat la Silistra unde a rămas pînă la 18 septembrie cînd a fost rechemat, din nou, la Bucureşti, pentru a-l înlocui pe generalul Langeron, care se dovedise inabil şi

74 **Documente turceşti..., *op. cît.;* Biblioteca Academiei R.S.R., msse orientale, 180 fo/1 v-2 r.**

inactiv. Pentru moment, se părea că generalul Miloradovici, va rămîne în continuare guvernatorul militar al Bucureştilor, mai ales că se bucura de încrederea totală a generalului Bagration, noul comandant al armatei ruse de la Dunăre, numit în urma morţii feldmareşalului Prozorovski, întîmplată la 23 august 1809.

De cum a preluat comanda armatelor ruse de la Dunăre, prinţul Bagration a continuat, cu o nouă vigoare, luptele împotriva turcilor. A împresurat Silistra la 24 septembrie, Ismailul s-a predat în ziua următoare, însă Brăila a ocupat-o abia la 3 decembrie. Pe plan diplomatic s-a înregistrat, la 22 decembrie 1809, sosirea la Bucureşti, de la Constantinopol, a doi turci care au fost găzduiţi de îndată la Manuc Bei, „armean foarte bogat", cum îl caracterizează consulul francez Ledoulx. La Bucureşti, afirmă acelaşi consul, Manuc „se bucură între ruşi de o mare consideraţie". Cei doi turci, erau trimişi de Mehmed Galib, ministrul de externe şi Dumitrache Moruzi, dragomanul marelui vizir. Ei aduceau răspunsul Porţii la propunerile generalului Bagration făcute prin intermediul lui Manuc Bei, negociatorul dintre comandamentul rus şi guvernul turc. La rîndul său, Fornetty, consulul francez de la Iaşi, confirma şi el, într-un raport trimis la Fontainebleau, rolul important pe oare-l avea Manuc Bei în cadrul negocierilor de pace şi în această perioadă a războiului, avînd chiar libertatea iniţiativelor. Pe de o parte, primea informaţii de la Constantinopol, de la agenţii lui personali, iar pe de altă parte, avea întrevederi şi cu diplomaţii ruşi, nu numai cu generalii ruşi de la comandament. Sînt menţionate în acest sens, conversaţiile avute de Manuc Bei la Bucureşti, în primăvara anului 1810, cu Iosif Fonton, consilierul şi dragomanul ambasadei ruse de la Constantinopol.

Relaţiile lui Manuc Bei cu comandamentul rus au fost aşadar foarte strînse şi după moartea mareşalului Prozo-rovski. Succesorul acestuia, prinţul Bagration, a semnat la 12 martie 1810, un certificat prin care recunoaşte toate serviciile aduse de Manuc Bei armatelor ruse de ocupaţie. Acest certificat, repetă un altul, mai vechi, de la 13 septembrie 1809, dat de acelaşi general, prin care. recunos- cînd meritele lui Manuc Bei, îl îndeamnă să şi le înmulţească pentru cauza rusă. De asemenea, generalul Bagration, comunica tot la 12 martie 1810, divanului muntean, că este de acord cu el de a fi scutite de bir satele Tîncă- beşti, Dragomireşti, Pupăza, Pasărea şi

Moara Seacă, proprietăţi ale lui Manuc Bei, ca răsplată pentru serviciile aduse ţării[75]. Mai înainte însă, în martie 1809, divanul Ţării
Româneşti, avînd în vedere serviciile ce-i adusese Manuc Bei, îi dădea 50 de scutelnici. Cit despre generalul Milo- radovici, în cariera lui militară au intervenit schimbări radicale. în ianuarie 1810 a fost rechemat în Rusia fiind numit guvernator militar al Kievului. Generalii care l-au înlocuit la Bucureşti, Tzitzirez şi Nazimov au fost şterşi, obosiţi, absenţi. Plecarea definitivă a generalului Milora- dovici a însemnat pentru familia marelui boier Constantin Filipescu, plecarea omului oare o apăra. Curînd după aceste întîmplări, o mînă binevoitoare a scos din unul din sertarele secrete ale comandamentului rus, ucazul de surghiun al marelui boier Constantin Filipescu şi al familiei sale, considerat ca autorul înfrîngerii ruse de la Giurgiu, prin actele de trădare ce le făcuse atît în favoarea turcilor cît şi a francezilor, pentru aceştia din urmă cu.sprijinul consulului Ledoulx.
Ca să pătrunzi în casele marelui boier Constantin Filipescu nu era uşor. Ziduri înalte, bolovănite, înconjurau vastele terenuri ce se întindeau de pe Podul Mogoşoaiei, pe strada Ştirbei Vodă de azi, în jos prin spatele oaselor Coif eseu, unde în 1815 Dinicu Golescu avea să dureze ease mari, „pentru viitorime". Casele fuseseră zidite pe la sfîrşitul secolului al XVIII-lea ou ziduri groase, ca de cetate, cu nenumărate interioare, pentru numeroasa lui familie, invitaţi sau slujitori de la curte. Pivniţele erau adînci şi boltite. În ele erau păstrate toate bunătăţile cămării boiereşti precum şi butiile cu vinuri tari şi vechi, alături de butelcile pudrate de praful vremii culcate cu sutele în lăcaşuri anume făcute. Cine intra în vasta curte boierească în fundul căreia se aflau casele boiereşti, trebuia să treacă pe sub o arcadă înaltă, în care erau încastrate două rînduri de porţi de stejar ferecate. Orice mişcare era permanent supravegheată de privirile crîncene ale unor arnăuţi ce păzeau curtea boierească din foişor, înarmaţi cu pistoale şi hangere. Casa marelui boier Constantin Filipescu era un adevărat domeniu feudal. În curte, lipite de zidurile bolovănite, parcă ascunse, se aflau dependinţele, nenumărate încăperi, brutăria, cuhniile, grajdurile, potcovăria, fierăria şi alte ateliere

75 **N. Iorga, *Studii şi documente...* VIII, Bucureşti, 1906, p. 128.**

meşteşugăreşti. Apoi erau locuinţele mici, umile, mizere ale slugilor şi robilor printre care ţiganii erau cei mai numeroşi.
Apartamentele stăpînului şi ale numeroasei lui familii se aflau la catul de sus şi tot acolo erau şi apartamentele pentru invitaţi. Iar cînd generalul Miloradovici s-a instalat în casele boierului, în acel sfîrşit de decembrie 1806, i s-a pus la dispoziţie unul din cele mai vaste apartamente ale cărui ferestre dădeau în fundul curţii, unde se întindea o livadă frumos îngrijită. În aceste case s-au ţesut şi s-au desfăcut toate firele politicii pe care a dus-o generalul Miloradovici. Om în puterea vîrstei, care iubea viaţa şi darurile ei, îşi petrecea timpul liber cu familia marelui boier şi mai ales cu jupîniţa Anica, fata cea mai frumoasă a marelui boier.
În cronica vremii se spune — cum s-a arătat —■ că jupîniţa ar fi avut chiar şi un rol politic pentru că tînărul şi focosul general îşi lăsa de multe ori documentele secrete prin dormitorul suavei şi mult doritei jupîniţe, de unde ajungeau apoi în sertarele tatălui său, marele boier Constantin Filipescu. Iar rolul ei se părea că este cu atît mai discutat cu cît, un alt boier, Varlaam, fostul vistier, era în mare intimitate cu tînăra şi nurlia jupîniţă Moruzi. Cele două, tinere femei, se spunea în societatea bucureşteană, se interesau şi de problemele politice ale războiului, deoarece prin legăturile lor cunoşteau din gîn- durile intime ale unor însemnaţi bărbaţi de care depindea mersul evenimentelor. Este greu de ştiut în ce măsură aceste jupîniţe au cunoscut şi culisele războiului, ale cărui întâmplări erau comentate uneori chiar în saloanele bucureştene. De aceea, aprecierile peiorative ale generalului Langeron, din *Jurnalul* său, trebuiesc privite cu multă rezervă şi judecate dintr-un unghi subiectiv, din care au fost scrise, pentru că generalul a vrut să rezolve cu posteritatea ceea ce nu reuşise cu contemporaneitatea lui, date fiind repetatele lui nemulţumiri faţă de comandanţii care nu l-ar fi promovat aşa cum credea el că merită. Ceea ce este sigur, este că generalul Miloradovici a locuit în casele marelui boier Constantin Filipescu, că acesta era cunoscut pentru sentimentele lui antiruse şi că, ou toate acestea, poziţia lui în politica Ţării Româneşti a fost dominantă, fiind mare vistier, cîtă vreme generalul Miloradovici a fost guvernatorul militar al reşedinţei domneşti. După plecarea lui în Rusia, a apus şi steaua marelui boier care a trebuit să ia calea surghiunului în

1810, de care-l apărase generalul Miloradovici cită vreme a fost la Bucureşti.
Marele boier Constantin Filipescu îl dispreţuia pe Varlaam, pe care din boiernaş nu-l mai scotea. Conflictul dintre cei doi boieri exprima de fapt conflictul dintre cele două partide: partida filorusă, avînd pe C. Varlaam în frunte şi partida filoturcă, condusă de Constantin Filipescu şi de cei mai influenţi boieri. împotriva lui Varlaam pleda şi faptul că trăise mai mult în Rusia şi că în ţara lui venise numai odată cu armatele imperiale. Iar Varlaam ura pe marele boier, considerîndu-l trădător, vîndut turcilor. Însă, influenţa acestuia era foarte puternică. Atît prin ceea ce reprezenta vechea familie Filipescu cît şi prin faptul că era susţinut de guvernatorul militar al reşedinţei domneşti, generalul Miloradovici. în asemenea împrejurări marele boier a putut uşor să-l îndepărteze de la putere pe Varlaam, care fusese numit mare vistier la venirea lui Constantin Vodă Ipsilanti în scaunul domniei. Prin influenţa generalului Miloradovici pe lîngă generalul Michelsohn, comandantul armatei ruse, Varlaam, care era şi preşedinte al divanului, în august 1807, a fost înlocuit de către marele boier Constantin Filipescu.
Numele familiei lui Varlaam apare pentru prima oară în cronici, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Un Dumitrache Varlaam a fost amestecat în uneltirile din timpul ocupaţiei ruse de la 1769—-1774; el scrie şi o istorie a întîmplărilor din acest război, iar Costache Varlaam, adversarul lui Constantin Filipescu, era cunoscut doar ca ofiţer în armata rusă. Se afla, acum, în timpul acestui război, alături de alţi boieri printre care era şi un Brînco- veanu, ca susţinător al ruşilor. După 1812, după încheierea păcii, familia Varlaam avea să-şi piardă însă orice însemnătate. Costache Varlaam a trecut în Rusia cu armata rusă în toamna anului 1812. A murit acolo, departe de ţara lui pe care o uitase şi care, la rîndu-i, l-a uitat cu totul. ..
Odată cu înfrîngerea ruşilor la Giurgiu situaţia marelui boier Constantin Filipescu avea să se agraveze cu atît mai mult că era acuzat şi pentru că ar fi trimis o scrisoare marelui vizir în numele divanului muntean, prin care cerea oa trupele turceşti să treacă Dunărea în Ţara Românească, el obligîndu-se să le asigure aprovizionarea. Informat de aceste acte de trădare, cum le considerau ruşii, ţarul a semnat ucazul de trimitere în surghiun a marelui boier Constantin Filipescu şi a familiei lui. Dar porunca nu a fost executată imediat

pentru că generalul Bagra- tion, comandantul armatei ruse, era prieten cu generalul Miloradovici, iar acesta a temporizat, cît a mai stat la Bucureşti, punerea în aplicare a ucazului. Însă, la începutul lunii februarie 1810, în lipsa generalului Bagration din Bucureşti, interimarul său, generalul Zass, a scos din sertar ucazul uitat.
.. .Era în seara zilei de 17 februarie 1810. În oasele marelui boier Constantin Filipescu era mare bal, mare zaiafet. Fuseseră invitaţi, în afară de boierimea din protipendadă şi numeroşi ofiţeri superiori din comandamentul rus. Printre aceştia era şi generalul Zass, comandantul militar al oraşului Bucureşti şi locţiitorul generalului Bagration. Vastele saloane ale caselor marelui boier păreau neîncăpătoare. În ele se adunase tot ceea ce societatea bucureş- teană avea, în acel moment, mai de elită, şi, la fel, comandamentul rus era prezent cu mai toţi ofiţerii din garnizoană. Petrecerea se desfăşura calm, liniştit. în afară de mesele unde nu se mai terminau bunătăţile bucătăriei boiereşti, udate din belşug cu vinuri rare, fie bătrînul „Cot- nar" moldovenesc, fie „Bordeaux"-ul franţuzesc, într-unui din marele saloane se dansa. Era surprinzător peisajul monden la care se asista. Tinerele jupîniţe învăţaseră într-un timp record, în ultimii ani, toate obiceiurile vieţii de salon din Occident. Dansurile cele vechi, orientale, fuseseră părăsite, dansurile europene fiind singurele la modă. Rochiile erau chiar şi la jupînese, nu numai la jupîniţe, tot europene, doar unii boieri, mai în vîrstă, mai păstrau costumul oriental. Unii dintre ei, nu numai cei tineri, adoptaseră moda europeană a fracului revoluţiei. Cît despre ofiţerii ruşi, se întreceau în a vorbi franţuzeşte şi a arăta că sînt occidentali în toate manifestările lor de salon. Iar muzicile, căci erau mai multe, atacau numai melodiile la modă, la Paris. Într-o asemenea atmosferă, în care grijile păreau uitate şi toată lumea ceda lent, plăcerilor şi voluptăţilor, deodată se deschiseră uşile saloanelor şi îşi făcură apariţia cazaci înarmaţi, care au blocat toate intrările. Muzicile au tăcut. Şi oomesenii au tăcut. Dansatorii s-au oprit din dansul înaripat în oare pluteau. În toate saloanele se întinsese o linişte grea, apăsătoare. Uimirea era generală, stupoarea se citea pe feţele tuturor, teama făcea să bată mai tare inimile invitaţilor. Ochii tuturora se aţintiră spre cazacii înarmaţi. Nimeni nu-şi dădea seama ce se întîmplase sau ce se putea întîmpla. Toată lumea aştepta. Dar nu aşteptă mult. De la masa la care

era, se ridică în picioare generalul Zass şi cu un gest nelipsit de eleganţă trase din manşeta vestonului, un sul pe care-l desfăşură, încet, dînd apoi citire ucazului imperial. Din poruncă împărătească, marele boier Constantin Fili- pescu împreună cu familia lui, era trimis în surghiun la Elisabetgrad, un orăşel la o depărtare de 170 km de Odessa. Plecarea în exil trebuia executată în următoarele 48 de ore. Apoi, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, generalul Zass se reaşează în scaunul său. Toată lumea continua să tacă. Vestea se dusese prin toate saloanele, prin toate încăperile şi ajunsese pînă în cele mai îndepărtate unghere ale curţii boiereşti. Slugile care serveau, nenumăratele slugi, înţepeniseră cu tăvile sau sticlele în mînă. Nimeni nu îndrăznea să spargă tăcerea. După cîteva clipe, marele boier se ridică din capul mesei, în picioare, ca să răspundă generalului. După ce-şi plimbă privirea împrejur, pe la toate mesele şi îşi înclină capul, iar falnica lui barbă se strivi pe piept, cu voce egală, care nu trăda nici o emoţie, îl asigură pe guvernatorul militar al Bucureştilor că porunca împărătească va fi executată întocmai, în timpul prescris. După care tăcu. Dar a mai rămas în picioare. Apoi, cu voce mai bărbătească de astă dată, se adresă tuturor comesenilor, aproape poruncitor:

— ... Dar pentru aceasta nu trebuie să fie trişteţe şi nici amărăciune, la o masă unde toată lumea a venit să uite de lucrurile triste şi de întîmplările amare.

Apoi, adresîndu-se lăutarilor le porunci să cînte în timp ce îşi ridică cupa, închinînd în sănătatea tuturor. Petrecerea continuă. Lipsită de elanul de pînă atunci, se prelungi totuşi pînă în zori, căci aceasta era voinţa stăpînului casei.

După ce, în dimineaţa zilei toată lumea plecase, vastele încăperi ale caselor boiereşti erau pustii şi triste. Marele boier porunci să se înceapă pregătirile de plecare. Ele au continuat şi a doua zi. Iar cînd s-a împlinit termenul din ucazul împărătesc, la porţile caselor stăteau înşirate 40 de care încărcate cu tot felul de calabalîcuri, în fruntea cărora aşteptau şi cîteva carete pentru membrii numeroasei familii. Convoiul a pornit, înconjurat de cazaci călări, mai întîi spre Capul podului, apoi încet, se pierdu pe drumul ce părea că se termină la linia orizontului.

După plecarea lui Constantin Filipescu, mare vistier a fost numit, din nou, Costache Varlaam, prietenul devotat al ruşilor. Cu toate acestea, situaţia economică în

general şi cea alimentară, îndeosebi, din toată ţara, a continuat să fie foarte rea.
La 7 martie acelaşi an, consulul francez de la Iaşi, Fornetty, a trimis un raport ambasadorului Champagny, la Viena, în care relata trimiterea în Rusia, în surghiun, a marelui boier şi a familiei lui. Fornetty confirmă că prinţul Bagration ar fi primit de mai multă vreme acel ordin împărătesc, a cărui executare a tot amînat-o sperind că va fi revocat.Odată cu surghiunul, marele boier, care jucase pînă atunci un însemnat rol în viaţa Ţării Româneşti, dispare din- arena politică. Nu se poate aprecia în mod obiectiv în ce măsură Constantin Filipescu a fost un adevărat patriot sau un simplu spoliator al bogăţiilor ţării şi nici care a fost sensul politicii lui. Dacă este considerat un antirus atunci cum se explică prietenia cu generalul Miloradovici şi faptul că nu privea cu ochi răi legătura fiicei lui cu acesta şi chiar perspectiva unei căsătorii? Şi, de asemenea, cum se explică faptul că comandantul şef al armatei ruse de la Dunăre, a permis ca unul din generalii străluciţi ai armatei ruse, care fusese şi guvernatorul militar al reşedinţei domneşti din 1807 pînă în 1810, să locuiască în casa unui duşman al ruşilor? După cum, de asemenea, este greu de ştiut ce a urmărit Constantin Filipescu informînd atît pe Aidin, aianul de la Giurgiu, cît şi pe Ledoulx, consulul francez, despre iminenţa atacului rus asupra fortăreţei de la Giurgiu, pe oare-l provocase actul de trădare al lui Ma- nuc Bei şi al prietenului său Kiose Ahmed. Fapt este că marele boier Constantin Filipescu nu a fost unul din intimii lui Constantin Vodă Ipsilanti, care era mai curînd un executor al dispoziţiilor comandamentului rus, decît domnitor al Ţării Româneşti.

încheierea păcii din mai 1812, retragerea armatei ruse, în octombrie acel an, instalarea în domnie a

lui Ioan Vodă Caragea, toate aceste evenimente au făcut ca să intre în penumbră sau chiar să fie uitate întîmplările şi oamenii războiului. Se izvodeau alte probleme politice, se iveau alte griji şi nevoi, veneau alţi oameni care aveau alte socoteli. Numai ale lor

NEGOCIERI DE PACE LA HANUL MANUC

Anul 1810 este anul marilor succese pentru Manuc Bei. I se recunosc serviciile de către toţi comandanţii ruşi, este lăudat de divanul ţării şi de municipalitatea bucureşteană. Iar la 20 mai acelaşi an, prestigiul şi autoritatea lui Manuc Bei cresc nemăsurat: ţarul Alexandru I îl decorează cu cel mai înalt ordin: crucea Sf. Vladimir gradul III[76].

76 **În brevetul semnat de ţar se afirma că „multiplele dovezi ale credinţei şi sîrguinţei voastre către Rusia, despre care comandanţii supremi ai armatei mele de pe malurile Dunării nu s-au oprit să-mi raporteze, au atras asupra voastră o atenţie deosebită". (Gh. Bezviconi, *Manuc Bei,* ed. II, Chişinău, 1938, p. 17).**

Manuc Bei a reuşit să obţină şi această înaltă distincţie prin relaţiile pe care le-a avut atît cu generalul Bagra- tion, cît şi cu contele Nicolae Kamenski, tînărul general rus de 30 de ani, care înlocui pe cel dintîi la comanda armatelor ruse de la Dunăre, în luna martie 1810. Această înaltă distincţie i-a fost acordată pentru serviciile aduse armatei ruse de la Dunăre, în timpul războiului ruso-turc. În propunerea de decorare se menţionează că Manuc Bei a determinat pe Mustafa paşa Bairactar să nu atace Ţara Românească în decembrie 1806, cînd armata rusă se apropia de Milcov; că a sugerat aceluiaşi înalt dregător turc să nu accepte propunerea generalului Horace Sebas- tiani de a lăsa liberă trecerea unui corp de armată francez, prin Bosnia şi ţinuturile de la Dunăre[77]; că a salvat Bucureştii în două rînduri de invazia oştilor otomane; că Mustafa paşa Bairactar i-a ascultat sfatul de a nu ataca Serbia după încheierea armistiţiului de la Slobozia; că a pus la caile cu Kiose Ahmed comandantul fortăreţei de la Giurgiu predarea acesteia către armata rusă; că a dat comandamentului rus informaţii preţioase din lagărul turcilor; că a sprijinit cu bani vistieria Ţării Româneşti pentru a asigura aprovizionarea armatei ruse în decembrie 1806[78].
Tot timpul cît contele Nicolae Kamenski a fost coman- dantul şef al armatei ruse de la Dunăre, Manuc Bei, după cum arată un raport diplomatic din 28 iulie 1810, a fost cel mai de preţ mediator, date fiind numeroasele şi variatele lui legături, atît cu ruşii cît şi cu înalţii dregători de la Poartă.
General de carieră, energic, autoritar, avînd reputaţia unui militar sever care a înspăimîntat boierimea

77 **Fiind informat că Napoleon a vrut să trimită un corp de armată prin ţările române, în Polonia, pentru a provoca acolo o revoltă, iar pe de altă parte, aflînd că turcii intenţionau ca, ajutaţi de acest corp de armată, să nimicească pe sîrbii răsculaţi, comandaţi de Karagheorghe, care era în strînse legături cu Constantin Vodă Ipsilanti, Manuc Bei a sfătuit pe Mustafa paşa, se- raschierul oastei otomane de la Dunăre, să nu întreprindă nici o acţiune şi să păstreze o totală neutralitate. Francezii, prin agenţii lor consulari din Balcani, cunoscînd maşinaţiunile din culise ale lui Manuc, au editat în Rumelia, o foaie în care se afirma, printre altele, că este spion în serviciul Rusiei. Unul din articole a fost retipărit în 1812, în ziarul „Frankfurter Zeitung."**

muntea- nă prin măsurile pe care le-a luat, generalul conte Kamenski, iubea fastul şi protocolul. La înaltul comandament era înconjurat de foarte mulţi ofiţeri superiori, iar toate deplasările prin reşedinţa domnească sau în afara ei, le făcea încadrat de detaşamente de călăreţi şi urmat de un convoi de trăsuri. În cariera lui militară s-a distins şi pe frontul de la Dunăre.

Din mai pînă în septembrie 1810, generalul conte Kamenski a obţinut mai multe victorii împotriva turcilor, între 21 şi 26 mai, trecînd Dunărea nu departe de Hîrşo- va şi îndreptîndu-se spre Sumla, în drum a distrus corpul de armată al lui Pehlivan paşa. Comandamentul

78 **Propunerea pentru decorarea lui Manuc a fost făcută, iniţial, de către generalul Bagration, la 12 martie 1810, înainte de înlocuirea lui cu generalul Kamenski. (Cf. Arhiva MIMB, înv. nr. 46.565.)**

a fost prins cu 1500 de oameni la Bazargic. Apropiindu-se de Sumla, marele vizir i-a cerut oprirea înaintării pentru a începe negocierile de pace. Generalul Kamenski a acceptat. Mehmed Galib, ministrul de externe, însoţit de Dumi- trache Moruzi s-a dus la cartierul general rus, Kamenski n-a discutat însă cu ei fiindcă nu aveau nici o împuternicire. Cererea de încetare a

ostilităţilor a fost numai un vicleşug al marelui vizir pentru a cîştiga timp ca să primească întărituri. La 11 iunie Silistra atacată de armată şi flotă capitulează. Cad mereu prizonieri turci, vreo 8000 de oameni. La sfîrşitul lunii august Kamenski ocupă satul Şistov şi oraşul Rusciuc. Însă căderea Rusciucului s-a produs după lupte grele, Bosniac aga reuşind de mai multe ori să

respingă pe ruşi. Generalul Kamenski a repetat atacurile dar fără succes. Cu toate, acestea, a trimis în liniile turceşti un colonel însoţit de doi subofiţeri ca să ceară lui Bosniac aga să capituleze, întrucît unităţile atacatoare ale generalului Kamenski primiseră noi întărituri. Dacă refuză, l-a ameninţat generalul Kamenski pe Bosniac aga, oraşul va fi distrus iar garnizoana va fi

trecută prin sabie. În această împrejurare Manuc Bei l-a sfătuit pe Bosniac aga să predea ruşilor oraşul pentru a-i evita distrugerea. Despre această intervenţie, fără succes a lui Manuc Bei, un raport consular informa la 20 iulie 1810 pe cancelarul Metternich. Bosniac aga însă, beat de victorie n-a ascultat pe Manuc Bei şi furios a poruncit să fie tăiat capul colonelului rus trimiţîndu-l apoi

generalului Kamenski cu cei doi subofiţeri: „Iată răspunsul meu, i-a transmis Bosniac aga, nu mă mai plictisiţi cu ameninţările voastre. Faceţi şi voi la fel dacă puteţi"[79]. Faţă de această situaţie gravă, generalul Kamenski a atacat din nou Rusciucul, reuşind de astă dată să-l ocupe. însă, la începutul lunii septembrie 1810, el a

79 **Hurmuzaki, *Documente,* XVI, p. 868.**

trebuit să se retragă cu toate unităţile lui dincoace de Dunăre. Turcii trimiteau numeroase întăriturispre Rusciuc şi pe linia Dunării. La Bucureşti a început să circule zvonul că generalul Kamenski va fi înlocuit cu generalul Kutuzov. Ceva era adevărat în acest zvon. în adevăr, se vorbea insistent de înlocuirea acestui distins general, dar nu pentru retragerea din

Bulgaria, ci pentru că era suferind

.Pe plan diplomatic, Ledoulx, consulul Franței, informa pe ambasadorul Champagny că la București se fac pregătiri pentru începerea negocierilor de pace la Rusciuc. Acolo urma să sosească, Mehmed Galib, ministrul de externe și dragomanul Dumitrache Moruzi; iar din partea rusă, ambasadorul Italinski. Zvonul era întărit și de faptul că Bosniac aga, aianul Rusciucului, primise daruri din partea rușilor, spre uimirea tuturor. Rușii îi oferiseră o tabacheră de aur bătută în diamante, un inel de mare preț și o blană de 20.000 de ducați. Dar zvonurile s-au dovedit neîntemeiate. În restul anului 1810 nu au fost nici un fel de discuții referitoare la pace, pentru că turcii îi știau fermi pe ruși în ceea ce privește revendicările lor care erau de neconceput pentru ei. Abia la începutul anului 1811 s-au manifestat unele tendințe, din amîndouă lagărele, de reluare a discuțiilor de pace. Mijlocitorul lor era, desigur, Manuc Bei.

145

Cum era de așteptat, războiul precum și negocierile de pace asupra cărora beligeranții mereu discutau, au atras atenția cancelariilor europene și aceasta, mai ales pentru că guvernul țarist, căuta să obțină de la unele mari puteri, ca Franța napoleoniană sau Austria, consimțămîntul lor tacit pentru aceste revendicări. Chiar și Anglia era interesată în problemele Europei orientale; ea nu putea rămîne indiferentă în fața cererilor Rusiei care încă de la începutul secolului al XVIII-lea, prin politica lui Petru cel Mare, crease așa-numita „problemă orientală" și atrăsese atenția puterilor europene asupra eventualității schimbării echilibrului de forțe .existente în Europa. încă de la începutul anului 1808, puterile europene au cunoscut intențiile lui Alexandru I în ceea ce privește Moldova și Țara Românească, după ce țarul respinsese armistițiul de la Slobozia, încheiat în august 1807. În tot cursul acelui an, 1808, cancelariile europene au fost alimentate cu tot felul de știri și zvonuri privind, fie pretențiile țarului, fie perspectivele unor negocieri. Toată lumea politică și diplomatică recunoștea absurditatea războiului în care se angajaseră cele două mari rivale Rusia și Turcia și, totodată, își dădeau seama că pacea nu va fi cu putință să fie încheiată cu ușurință din cauza pozițiilor pe care se

situaseră atît ruşii, care nu cedau din revendicările lor teritoriale, Moldova şi Ţara Românească, cît şi turcii, care nu puteau ceda aceste principate asupra cărora îşi exercitau suzeranitatea şi constituiau şi un adevărat oheler al împărăţiei. În martie 1809, von Schladen, ambasadorul

Prusiei la Petrograd, comunica regelui Frideric Wilhelm III că Rusia nu renunţă la Moldova şi Ţara Românească iar. Turcia susţinută de Anglia-, şi Austria, refuză orice aranjament cu Rusia[80]. Aceeaşi situaţie s-a menţinut şi în anul următor, 1810, şi ceva mai mult, Curtea de la Petrograd notificase Curţii de la Viena intenţiile ei. în acest sens, la 11 mai, acelaşi ambasador von Schladen, informa pe regele său că guvernul ţarului comunicase în scris generalului conte Saint Julien, ce făcea parte din cancelaria- tul oabinetului de la Viena, „că Moldova şi Valahia au fost încorporate în imperiu"[81]. Această hotărîre, adăuga ambasadorul prusian, ar fi provocat mari nemulţumiri în cele două principate. Pe de altă parte, Curtea de la Petrograd ar fi răspuns guvernului austriac la intervenţia acestuia privind soarta supuşilor austrieci din aceste principate, că ei trebuie să se supună legilor imperiului, întrucît armata rusă nu se află în Moldova şi Ţara Românească pentru a apăra interesele Turciei[82]. Iar într-o altă notă diplomatică de la 22 mai 1810, tot von Schladen, comunică regelui său că divanul turc „nu va consimţi niciodată la cedarea celor două principate şi că el preferă să lase să depindă soarta lor de aceea a armelor". Deci, încheie ambasadorul nota sa, va trebui ca ruşii să aibă victorii zdrobitoare pentru a convinge pe turci să cedeze ceva[83]. În toamna acelui an 1810, la 25 octombrie, von Walther, un diplomat prusian de la Constantinopol, comunica regelui său că guvernul turc, „nu va intra niciodată în

80 **N. Iorga, *Acte şi fragmente cu privire la istoria românilor,* II, Bucureşti, 1896, p. 444.**

81 ***Ibidem* p. 446.**

82 ***Ibidem* p. 446—447.**

83 ***Ibidem* p. 447.**

negocieri de pace cu Curtea Rusiei înainte de a se recunoaşte ca bază a păcii integritatea şi independenţa provinciilor otomane. (. ..) Poarta nu poate admite alt hotar decît Nistru"[84]. Diplomaţii ruşi îşi continuau totuşi tatonările. Astfel la 11 decembrie 1810, von Schladen, informa pe Frideric Wilhelm III de la Petrograd, că au existat discuţii între guvernele, ţarist şi austriac, în legătură cu principatele române. Ruşii ar fi cerut guvernului austriac să intervină pe lîngă turci să le cedeze cele două principate, ruşii obligindu-se în schimb să dea Austriei, din Ţara Românească, ce i-ar conveni. Austria însă a răspuns că nu intenţionează să-şi mărească hotarele[85]. Cum însă realităţile sînt mai dure decît hotărîrile din cancelarii, la începutul anului 1811 se constată că atît ruşii cît şi turcii încep să fie mai concesivi. Perspectiva campaniei napoleoniene în Rusia îi obligă pe ruşi să caute să încheie neapărat pacea cu turcii iar aceştia din cauza situaţiei interne, ar fi dorit şi ei o înţelegere cu Rusia. Chiar în ianuarie 1811 guvernul rus solicita sprijinul Curţii habsburgice pentru încheierea păcii cu Turcia, dîndu-i să înţeleagă că Rusia s-ar mulţumi cu frontiera pe Prut, în locul celei iniţiale, pe Dunăre[86].
Revenind la tentativele ce s-au făcut în ambele părţi pentru a se ajunge la o formulă convenabilă pentru negocieri, faptele s-au desfăşurat aşa. În ziua de 26 ianuarie 1811 a sosit în Bucureşti un parlamentar turc Numan Efendi, care, de fapt, era un capugi başa. Acesta era cunoscut la comandamentul rus căci mai fusese trimis şi altă dată de marele vizir cu propuneri pentru încheierea păcii. Acum era trimisul comandamentului turc de la Sumla, pentru a lua contact cu comandamentul rus în vederea negocierii păcii. Trimisul turc a fost primit şi găzduit de Manuc Bei la hanul său, într-un apartament alăturat de acela pe care-l ocupa contele Italinski, ambasadorul rus la Constantinopol. Acesta venise la Bucureşti în acelaşi scop. Manuc Bei mijloci lui Numan Efendi mai multe întrevederi cu

84 ***Ibidem*** **p. 454.**

85 ***Ibidem*** **p. 456.**

86 " ***Ibidem*** **p. 460.**

generali din comandamentul rus. El aducea o scrisoare din partea marelui vizir către comandantul armatei ruse de la Dunăre precum şi o scrisoare din partea lui Mehmed Galib ministrul de externe, către Manuc Bei. În această scrisoare, Manuc Bei avîndu-se în vedere ataşamentul lui faţă de Poartă, era solicitat să mijlocească negocieri cu comandamentul rus dacă, bineînţeles, acesta nu va invoca condiţii inacceptabile pentru turci. În aceeaşi scrisoare însă se manifesta totodată şi scepticismul din partea turcilor cînd se afirma că „este uşor de prevăzut că această misiune nu va da mai multe rezultate decît cele precedente", cu toată „nerăbdarea pe care o au ruşii pentru pace.. ,"[87]. Cum era de aşteptat nici aceste tentative nu au dus la nici un rezultat. Faţă de această situaţie, în februarie 1811, generalul Kamenski era hotărît să atace Sumla, să scoată de acolo pe marele vizir şi să-l oblige să primească condiţiile de pace. Însă, acest proiect nu s-a mai putut realiza. Generalul conte Kamenski a primit ordin de la Petrograd să îndrepte spre Nistru cinci din diviziile sale, rămînînd numai cu patru cu care să se menţină pe Dunăre, mulţumindu-se numai să hărţuiască pe turci pe malul bulgar. Faptul este consemnat în numeroase rapoarte diplomatice. În unul din ele, de la 15 martie 1811, trimis de consulul Ledoulx, ambasadorului Champagny la Viena, se afirmă că în afară de retragerea celor cinci divizii ţariste peste Nistru, nu se mai întîmplă nimic. Pe linia Dunării liniştea era completă. Doar în ordinea internă, la Bucureşti şi Iaşi, au fost luate unele măsuri împotriva boierilor care aveau legături cu francezii. Este arestat şi per-cheziţionat, dar pînă la urmă eliberat, Hagi Moseu, cunoscutul bancher şi prieten al consulului francez. De asemenea se vorbeşte şi de un boier moldovean, Catargi, care ar fi fost arestat la Iaşi şi exilat în Rusia. Între timp, la Bucureşti cade greu bolnav generalul conte Kamenski. încă de la 21 februarie 1811, într-un ra-port al consulului Ledoulx se arătase că starea sănătăţii contelui Kamenski ar fi gravă şi că a fost informat Petro-gradul despre această situaţie. Iar într-un alt raport din 15 martie, tot Ledoulx, afirma că generalul comandant va fi transportat în Rusia mai ales că manifesta şi tulburări nervoase. În drum spre capitala imperiului, el

87 **Hurmuzaki, *Documente,* XVI, p. 897.**

moare la Odessa la 26 mai 1811. Era în vîrstă de 35 de ani.
La 12 aprilie 1811, sosi la Bucureşti noul comandant al armatei ruse de la Dunăre, generalul Kutuzov. Dîndu-şi seama că va trebui să acţioneze mai mult ca diplomat decît ca militar, din cauza numărului redus de trupe pe care le avea atît pe linia Dunării cît şi în cele două ţări române, căută, de la început, să-şi facă legături cît mai strînse în tabăra duşmanului. Iar una dintre acestea, şi poate cea mai utilă, a fost Manuc Bei. Acesta, pe de o parte, era mijlocitorul oficial între cele două tabere pentru eventualele negocieri de pace, iar pe de altă parte, era informatorul cel mai important al comandamentului rus. Fleisohhaekl, consulul Austriei la Bucureşti, informa la 8 mai 1811 pe cancelarul Metternioh că Manuc Bei este unul din intimii generalului Kutuzov. în adevăr, noul comandant al armatei ruse fusese perfect informat de către Manuc Bei atît despre stadiul negocierilor, cît şi despre atitudinea turcilor faţă de încheierea păcii[88].
La 5 iunie 1811 a venit la Bucureşti, Hamid Efendi, ministrul de război al Turciei, pentru a încerca să dea un nou impuls negocierilor de pace cu ruşii mai ales că aceştia îşi exprimaseră dorinţa în acest sens. Hamid Efendi, era însoţit de Iosif Fonton, consilierul şi interpretul ambasadei ruse de la Constantinopol, şi de o numeroasă suită, avînd ca interpret pe un anume Apostolache. Au fost trimise la Giurgiu mai multe trăsuri pentru a-i aduce la Bucureşti unde li s-a rezervat una din cele mai frumoase case. în reşedinţa domnească lumea începuse să spere că se va ajunge la pace, însă agenţii diplomatici şi, în general, cunoscătorii politicii pe care o practicau atît ruşii cît şi turcii, socoteau că prin noile negocieri ruşii ar căuta numai să cîştige timp. Dealtfel, Hamid Efendi aducea numai unele propuneri care să constituie baza negocierilor propriu-zise. Şi aceasta pentru că nimeni din cunoscătorii politicii celor două mari puteri, nu-şi imagina că ruşii vor renunţa uşor la pretenţiile lor. În adevăr, cînd contele Italinski, ambasadorul rus, şi generalul Kutuzov i-au cerut lui Hamid Efendi, ca o condiţie prealabilă pentru începerea

88 **în acest timp Manuc nu şi-a neglijat nici afacerile personale. Printre alte acţiuni, Sfatul orăşenesc aprobă ca „slăvitul dragomian Manuc", să construiască un pod peste Dîmboviţa, la vadul sacagiilor, (Cf. V. A. Urechia, *Istoria Românilor,* III, Buc., 1896 p. 601.)**

negocierilor, ca turcii să accepte revendicările teritoriale ale Rusiei, reprezentantul turc a opus un veto categoric. Hamid Efendi le-a răspuns că are instrucţiuni precise din partea marelui vizir să se înapoieze imediat la Constantinopol dacă delegaţia rusă pune din nou problema concesiunilor teritoriale. Atunci, contele Italinski şi generalul Kutuzov l-au sfătuit pe Hamid E~ fendi să nu-şi ia faţă de poporul său greaua răspundere a continuării războiului şi să aştepte la Bucureşti pentru că vor fi cerute noi instrucţiuni de la Petrograd. Hamid Efendi a rămas la Bucureşti dar guvernul rus n-a trimis nici un răspuns. În schimb, marele vizir l-a dezaprobat pe Hamid Efendi. Guvernul turc credea că ruşii negociază aşa de încet pentru că aşteptau să vadă dacă vor fi sau nu atacaţi de Napoleon. La 23 iunie, von Walther informa pe regele Prusiei că sultanul „va risca mai curînd să piardă Constantinopolul, decît să cedeze principatele, Curţii Rusiei". Şi agentul prusian din capitala sultanilor adăuga că „acelaşi limbaj îl ţin şi grecii din Fanar"[89].

Faţă de această situaţie, generalul Kutuzov dîndu-şi seama că turcii nu vor accepta pierderi teritoriale fără obţinerea unor victorii răsunătoare, îi atacă şi chiar obţinu cîteva mici succese militare. La 4 iulie 1811 reocupă Rus- ciucul. Însă numai după cîteva zile, la 12 iulie, a trebuit să-l evacueze, după ce i-a distrus meterezele şi i-a dat foc, fiind în întregime din lemn. La 28 iulie consulul Le- doulx credea că nu mai pot avea loc negocieri de pace şi că se pregăteşte o mare bătălie, deşi generalul Kutuzov avea o armată numai de vreo 20.000 de soldaţi. Cu toate acestea, la 16 august, cum arată un raport al aceluiaşi consul, Hamid Efendi mai era la Bucureşti. Se negocia, este drept, dar nu pe baze serioase. Se răspîndise chiar zvonul, evident fals, că trupele ruse s-ar retrage în mod complet, că oastea otomană ar fi intrat în Oltenia...

Generalul Kutuzov, nu era numai un distins militar, dis- cipol al altui mare general, Suvorov, el era şi un experi- mentat diplomat căci fusese mulţi ani ataşat pe lîngă ambasada Rusiei de la Constantinopol. Pentru aceste motive, feldmareşalul Prozorovski ceruse numirea generalului Kutuzov la comanda armatelor ruse de la Dunăre încă din anul 1808. Atunci însă ţarul a refuzat, pentru că nu simpatiza pe acest general care-l

89 **N. Iorga, op. *cît.,* p. 461.**

înfruntase în timpul bătăliei de la Austerlitz. Aflîndu-se acum la Bucureşti, generalului Kutuzov nu-i era străină viaţa pe care o ducea şi în care se complăcea societatea bucureşteană. În afară de
Manuc Bei, care devenise intim colaborator al generalului, el îşi făcuse strînse relaţii în sînul boierimii muntene. Relaţiile lui Manuc Bei ajunseseră pînă acolo încît generalul Kutuzov îşi instalase în hanul lui Manuc atît birourile comandamentului rus, cît şi acelea ale serviciului de informaţii. De asemenea, deseori, generalul Kutuzov, care iubea viaţa şi plăcerile ei, era văzut în tovărăşia lui Manuc în restaurantul marelui han de pe malurile Dîmboviţei. Aici, în acest han, stăruia o atmosferă pur orientală, prin viaţa ce se desfăşura în incinta lui, în acea mică lume, îmbrăcată în costume pitoreşti, cu colorit viu şi modele orientale. Aici, în hanul lui Manuc, viaţa de toate zilele era plină de contraste, era un amestec de murdărie şi de lux, de indolenţă şi opulenţă. Dealtfel, generalul Kutuzov, atunci cînd îşi termina treburile la comandament, ducea o viaţă liberă, în care divertismentele cele mai variate îşi găseau locul. în corespondenţa lui particulară, adresată fiicelor lui la Petrograd, le scrie că reşedinţa domnească „este un oraş atît de mare încît întrece toate oraşele ruseşti afară de capitală. Peste tot mulţimi pline de viaţă"[90].
Deşi participa intens la „viaţa mondenă", totuşi generalul Kutuzov avea o ureche aţintită şi la treburile militare şi politice. Cum marele vizir, îl cunoştea pe generalul rus încă de pe cînd fusese ataşat al ambasadei ţării sale la Constantinopol, a putut fi posibilă începerea unui dialog privind negocierile pentru încheierea păcii. Generalul Kutuzov trimise la Sumla, la cartierul general al marelui vizir, pe Iosif Fonton, consilierul ambasadei ruse de la Constantinopol. Cu acest prilej, marele vizir i-a spus trimisului generalului că îl cunoaşte pe Kutuzov de multă vreme, din 1792, că îl iubeşte şi că îl stimează. „El este ca şi mine, spunea marele vizir, un om cinstit. Amîndoi vrem binele patriei noastre, însă suveranii noştri sînt tineri; este de datoria noastră să le arătăm adevăratele interese. Este mai mult decît timpul de a termina cu acest dezastruos război ce duce cele două imperii la ruină. Fiecare pierdere pe care o avem aici,

90 **Gh. Bezviconi, *Călători ruşi în Moldova şi Muntenia,* Bucureşti, 1947, p. 178.**

face să se bucure dușmanul nostru comun și al genului uman, acest teribil Napoleon. Este încîntat să ne vadă că ne distrugem unul pe celălalt; astfel el ne va cuceri mai ușor. Rîndul nostru va veni; însă el va începe cu voi și voi nu o simțiți!" în continuare, marele vizir i-a mai transmis că guvernul rus ar trebui să se convingă de aceste realități și să renunțe la pretenții pe care în nici un caz guvernul otoman nu le poate satisface. „. . . Spuneți toate acestea prietenului meu Kutuzov, a încheiat marele vizir, și adăugați că trebuie ca ceile două imperii să ne datoreze fericirea lor"[91].
Cu toate acestea, generalul Kutuzov, deși era și el un mare partizan al păcii, nu a dat urmare imediată sugestiilor marelui vizir. Mai așteptă. La 8 septembrie 1811 însă, marele vizir văzînd că nu primește nici un răspuns din partea comandamentului rus, trecu Dunărea în fruntea unei oștiri alcătuită din 30.000 de soldați. Pe țărmul drept al fluviului, a lăsat o armată alcătuită din 36.000 de ostași. Generalul Kutuzov a luat poziție în fața taberei inamice în apropierea Sloboziei, iar la 12 octombrie, acel an, a aruncat un pod peste Dunăre. În zilele următoare, 7500 de ruși au trecut Dunărea^ au rupt liniile prea întinse ale turcilor, i-au bătut și au luat tezaurul și munițiile marelui vizir. Totodată, generalul Kutuzov a atacat pe turci și de pe malul stîng al Dunării care, tăiați în liniile de retragere, au fost distruși. Un contemporan, Ioan Sîn Dobre, scrie în jurnalul său că unitățile de cazaci „donți" (adică de la Don, n.n.) au lovit atît de greu „ordia vizirului în revărsatul zorilor, cît mai mulți cu caii îi omora decît cu armele . . ." Iar celor 30.000 de turci din Ostrov, le-au poprit calea Dunării și de aici și de la Giurgiu și i-au ținut în Ostrov închiși, scrie același contemporan, pînă și-au mâncat toți caii, iar sălciile câte era(u) acolo, cu toate că, ,,le roseseră caii. . . le-au ars pînă și rădăcinile ... Și mureau ca câinii, înghețați de frig... Și din 30 de mii, cîți i-au scos din Țara Românească, s-au găsit numai 12 mii și dintre aceștia au mai ales 4 mii mai mult rău morți și le-au dat drumul în țara turcească, că nu mai aveau hal să mai trăiască în lume"[92].

91 **H. Dj. Siruni, *Pacea ruso-turcă de la București din 1812...* (mss.).**

Din cauza acestui dezastru militar, marele vizir, învins, umilit, a trimis în liniile armatei ruse un plenipotenţiar pentru a solicita începerea negocierilor de pace. În acest scop, a cerut învingătorului, întreruperea ostilităţilor pentru 5 zile. Generalul Kutuzov a răspuns că încetarea luptelor este condiţionată de începerea unor negocieri de pace, iar acestea depind de turci, dacă acceptă revendicările ruse. La 19 octombrie 1811, marele vizir Ahmed paşa acceptă, în principiu, din proprie iniţiativă, ca regiunea Hotinului să fie cedată[93]. Poziţia marelui vizir era determinată şi de împrejurarea că la Serai se vorbea insistent să se ofere cîte 500 de pungi ambasadorului Austriei şi dragomanului său, pentru a mijloci negocierile de pace[94].
Avînd asigurată satisfacerea condiţiei de bază pentru negocieri, deşi numai parţial şi în principiu, generalul Kutuzov a răspuns marelui vizir că este dispus să primească plenipotenţiarii turci şi că va acorda armistiţiul cerut. în urma încetării luptelor, s-a stabilit ca negocierile de pace să înceapă de îndată la Giurgiu.
în adevăr, negocierile au început în primele zile ale lunii noiembrie 1811, într-o modestă clădire din Giurgiu ce fusese pînă atunci afectată unui cabaret. Delegaţia turcă era formată din 70 de membri, avînd în frunte pe Meh- med Galib şi Abdul Halip Efendi, dragoman fiind Dumi- irache Moruzi. Delegaţia rusă era condusă de contele Andrei Italinski, generalul Ivan Şabaneiev şi Iosif Fonton. Discuţiile s-au desfăşurat, într-o primă fază, pînă în primele zile ale lunii decembrie, fără nici un rezultat pozitiv. Cele două delegaţii se întruneau zilnic şi discutau probleme de amănunt. în cea de a 5-a şedinţă, de exemplu, a fost discutată aplicarea hatişerifului din iulie 1802, în legătură cu numirile de domnitori în ţările române. În fond, discuţiile se purtau mai mult pentru a se menţine deschisă calea negocierilor. Membrii celor două delegaţii aşteptau instrucţiuni mai precise. Iar acestea, depindeau de înţelegerea la care, eventual, marele vizir Ah- med paşa va ajunge cu generalul

93 ***Documente turceşti privind istoria României,*** **III, (trad. de Mehmed A. Mustafa), mss, Institutul de studii sud-est europene; Arh. Stat. Bucureşti, Rola 8, doc. 44363 A.**

94 ***Ibidem,*** **Arh. Stat. Bucureşti. Microfilm Turcia, Rola 8, doc. 1854.**

Kutuzov[95]. Cu toate acestea, la sfîrşitul lunii noiembrie circulau la Bucureşti zvonuri insistente că la Giurgiu s-ar fi ajuns la terminarea cu succes a negocierilor. Se afirma chiar că un adjutant al ţarului ar fi venit de la Petrograd cu instrucţiuni finale. Însă, Ledoulx, consulul Franţei, care înregistrase aceste zvonuri, era sceptic în legătură cu „această pace clandestină". Aceleaşi zvonuri circulau dealtfel şi în reşedinţa domnească de la Iaşi. Consulul francez de acolo, Fornetty, susţinea într-un raport, că la 2 decembrie 1811 ar fi fost semnată pacea la Giurgiu. însă, în cursul lunii ianuarie 1812, acelaşi consul a înregistrat şi zvonul continuării luptelor, "spre disperarea locuitorilor Moldovei, ale căror resurse erau epuizate din cauza anilor grei ai războiului.
Realitatea era că turcii se menţineau fermi pe poziţia lor din care cauză discuţiile cu plenipotenţiarii ruşi ajunseseră în decembrie 1811, la un punct mort. Astfel, Jouffroy, ambasadorul prusian de la Petrograd, informa pe regele său, Frideric Wilhelm III, că ruşii, cu toate succesele obţinute pe fronturi, par a fi concesivi. în schimb, turcii continuau să fie intransigenţi, fiind informaţi de Latour Manibourg, ambasadorul francez de la Constantinopol, că războiul franoo-rus ar fi iminent. Iar pe de altă parte, în amîndouă taberele au început pregătirile de luptă. În acel moment critic a intervenit Manuc Bei. El reintră în scena tratativelor. Faptul se explică, atît prin legăturile ce le avea cu Mehmed Galib, ministrul de externe turc şi şeful delegaţiei, cît şi cu generalul Kutuzov şi ceilalţi generali ruşi. în primul rînd, Manuc Bei reuşi, la 15 decembrie 1811, să aducă la Bucureşti pe negociatorii din cele două tabere punîndu-le la dispoziţie o aripă a hanului său, discuţiile urmînd a fi purtate în marele salon din aripa dreaptă. Manuc Bei avea legături strînse, zi de zi, cu membrii celor două delegaţii. La 4 ianuarie 1812, de exemplu, Manuc Bei a invitat la una din moşiile lui, la o vînătaare, pe Dumitrache Moruzi, marele dragoman. Adevărul era că Manuc Bei voia să aibă o discuţie secretă eu dragomanul delegaţiei turce. Despre rolul de seamă jucat de Manuc Bei în această a doua fază a negocierilor, fusese informat şi cancelarul Metternich, de către consulul austriac la Bucureşti. Negocierile continuate la Bucureşti se desfăşurau ca şi la Giurgiu. Nu se înregistra nici un progres. Deşi ruşii păreau mai concesivi, renunţînd în mare parte la revendi-

95 ***Ibidem,*** **Rola 4, doc. 7999/1.**

cările lor, totuşi, turcii, continuau să se menţină fermi în poziţia lor de *non possumus*. De aceea, în ziua de 12 ianuarie 1812, generalul Kutuzov i-a anunţat pe turci că armistiţiul încetează. Iar la 29 ianuarie a fost citit în conferinţa delegaţilor un ultimatum al guvernului rus, adus de la Petrograd de diplomatul Volkovski, atunci sosit la Bucureşti. Totuşi, membrii celor două delegaţii continuau să se întâlnească zilnic în marea sală de la Hanul Manuc. La 17 februarie generalul Kutuzov era informat de către Io- sif Fonton de convorbirea purtată de Manuc Bei cu Meh- med Galib, primul delegat turc, în privinţa planurilor puterilor europene de a împărţi Turcia şi a avantajelor pentru ea de a încheia imediat pacea. La 20 februarie, generalul Kutuzov, raporta contelui Nicolae Rumianţev, la Petrograd, despre misiunea dată lui Manuc Bei, de a expune lui Mehmed Galib motivele pentru care Turcia ar fi bine să accepte condiţiile minimale ale ruşilor pentru încheierea păcii. Şi tot în acele zile, şi anume la 24 februarie, generalul Kutuzov a trimis un nou raport contelui Nicolae Rumianţev, în legătură cu planurile militaro- politice ale Turciei, cum i le transmisese Manuc Bei, ce le deţinea de la primul delegat turc. Cu toate acestea, generalul Kutuzov părea hotărît să treacă la noi acţiuni militare împotriva turcilor. în sfîrşit, în luna martie, şi-a făcut apariţia la Bucureşti, un suedez, Hummel, secretarul ambasadei Suediei la Petrograd, în drum spre Con- stantinopol. Diplomatul suedez căută să convingă pe delegaţii turci la conferinţă de necesitatea încheierii păcii. La 26 martie 1812, în cercurile conducătoare de la Serai domnea convingerea că războiul va continua. Totuşi luările de contact între reprezentanţii celor două mari puteri nu au fost întrerupte. Iar membrii celor două delegaţii erau tot la Bucureşti.

În toată luna martie nu se înregistrează nici un progres pentru încheierea păcii, deşi pregătirile lui Napoleon pentru atacarea Rusiei erau foarte înaintate. ..

Este surprinzător faptul că deşi dorinţa de pace era evidentă, atît din partea ruşilor cît şi a turcilor, totuşi nu se putea ajunge la o înţelegere. Şi pare cu atît mai surprinzător acest fapt dacă se ia în considerare situaţia în care se aflau cele două imperii. Pe de o parte, Turcia era sleită datorită eforturilor militare, fiind şi grav zdruncinată în ordinea internă din cauza lipsurilor şi a nemulţumirilor ce le provocaseră tendinţele reformatoare ale lui Se- lim al III-lea; iar pe de altă parte, în jurul Rusiei se strîn- gea din ce în ce cercul de foc al lui Napoleon.

Explicaţia rezidă în faptul că ruşii continuau să ridice pretenţii privind integritatea teritorială a Imperiului otoman, în timp ce turcii erau la fel de intransigenţi. Un singur punct îi unea şi pe unii şi pe ceilalţi: dorinţa de a întîrzia cît mai mult încheierea păcii. Ruşii considerau că mai au timp de aşteptat, neavînd certitudinea absolută că vor fi atacaţi de Napoleon, iar turcii scontau că prelungind negocierile vor evita încheierea unei păci umilitoare. În cele din urmă s-a ajuns la o soluţie de compromis, de care Manuc Bei nu era străin. Ea satisfăcea parţial pretenţiile Rusiei ţariste şi nu afecta, grav, orgoliul Porţii otomane. Soluţia preconiza ca Basarabia, parte a Moldovei dintre Prut şi Nistru, aflată din 1456 sub suzeranitatea turcească, să treacă în componenţa imperiului rus.
Într-o asemenea atmosferă, în luna aprilie 1812, în cercurile diplomatice, politice şi militare de la Bucureşti, se află că generalul Kutuzov va fi înlocuit la comanda armatei ruse de la Dunăre cu amiralul Pavel Ciciagov, considerat ca bun prieten al marelui vizir. Despre această schimbare, generalul Kutuzov fusese prevenit chiar de către contele Rumianţev, devenit cancelar al Rusiei. Acesta, era supărat că ţarul îl numise pe amiralul Pavel Ciciagov în locul generalului Kutuzov, fără să-l întrebe. Ceva mai mult, amiralul pleca la noul său post cu instruc ţiuni primite direct de la ţar.
Surprins de situaţia ce i se crea, considerînd rechemarea ca o degradare şi o umilire din partea ţarului, generalul Kutuzov care continua să fie în legătură cu marele vizir Ahmed, se înţelese de îndată cu acesta, ca cele două delegaţii să depună toate eforturile pentru încheierea păcii. Şi astfel negocierile au continuat pe această nouă bază. Numai aşa se explică intensitatea cu care s-a negociat în cursul lunii aprilie, în care timp Manuc Bei a jucat rolul nu numai de intermediar între cei doi parteneri ci chiar şi de sfătuitor al lor. Se păstra un secret complet asupra celor ce se discutau la hanul lui Manuc, ceea ce făcea pe consulul Ledoulx atît de interesat să cunoască desfăşurarea lor, să-şi manifeste în mai multe rapoarte consulare uimirea că nu poate afla care este stadiul negocierilor. De aceea, într-unui din aceste rapoarte, consulul francez descrie starea de nesiguranţă în care trăiau locuitorii reşedinţelor de la Iaşi şi Bucureşti din cauză că nu-şi puteau da seama ce soartă se pregăteşte ţărilor române. Aceasta, cu atît mai mult cînd au aflat că ruşii, au renunţat de a mai face un recensămînt al populaţiei Ţării Româneşti, în care scop

numiseră o comisie. Ea primise ordin să-şi înceteze activitatea. Iar la începutul lunii mai, consulul scria că la Bucureşti este aşteptată sosirea amiralului Pavel Ciciagov cu o mare suită şi că toată lumea vorbeşte insistent despre încheierea păcii, deşi nu se ştie nimic sigur. Exista în acel moment, o mare animaţie dar şi o pronunţată nelinişte, manifestată de toată lumea, pentru că nu se ştia ce va aduce pacea mult aşteptată. Mitropolitul Ignatie al Ţării Româneşti, „instalat aici de aproape trei ani de Curtea Rusiei, mai scria consulul, a primit ordin să plece în Crimeea"[96]. În schimb, în aceleaşi zile, Fleischhackl, consulul Austriei, scria într-un raport că pacea nu, ar fi sigură deşi ruşii o doresc foarte mult. Ei ar fi hotărîţi să facă presiuni asupra turcilor. Dacă nu vor accepta, mai scria consulul, vor fi atacaţi de o puternică flotă combinată[97].
Negocierile pentru încheierea tratatului de pace au luat sfîrşit la începutul lunii mai 1812. Astfel, generalul Kutuzov lăsa succesorului său, amiralul Pavel Ciciagov, numai rolul de a supraveghea retragerea trupelor ruse. Prin acest tratat partea de vest a Moldovei, precum şi Ţara Românească îşi păstrau vechiul statut juridic al suzeranităţii otomane iar Basarabia a fost încorporată la Rusia ţaristă.
În ziua de 16/28 mai tratatul a fost semnat în sala de recepţie a Hanului Manuc, unde se purtaseră şi negocierile, nu de către generalul Kutuzov şi marele vizir Ahmed, ci, din partea Rusiei de către contele Andrei Italinski, generalul Ivan Sabaneiev şi Iosif Fonton, consilier la Curtea imperială, iar din partea Turciei, de către Mehmed Galib, ministrul de externe al Sublimei Porţi, Martar Za- de, Ibrahim Aii Efendi, magistrat militar, şi Abdul Halip Efendi, cancelar al ienicerilor. Procesul verbal al şedinţei a fost întocmit de către Alexandru Sturdza care, împreună cu Capo d'Istria, făcea parte din suita amiralului Pavel Ciciagov.
în aceeaşi zi de 16 mai, comandamentul rus a dat dispoziţie ca toate clădirile din centrul Bucureştilor să fie

96 **Hurmuzaki, *Documente,* XVI, p. 939—940.**

97 ***Ibidem,* p. 943.**

împodobite cu ghirlande iar în timpul nopţii podurile reşedinţei domneşti să fie iluminate[98].
Cînd s-a aflat vestea încheierii păcii, populaţia bucureşteană a primit-o în linişte, necunoscînd cuprinsul ei, pentru că, astfel, putea spera că se va încheia şirul suferinţelor şi al lipsurilor inerente războiului. Însă, dincolo de hotarele ţărilor române, în centrul şi vestul Europei era mare frămîntare. Armatele napoleoniene, imense pentru acea vreme, căci numărau 560.000 de ostaşi, concentrate în faţa Drezdei, primiseră ordinul să se îndrepte spre Niemen, către hotarele Rusiei. Era în ziua de 16/28 mai 1812, ziua în care se încheiase pacea de la Bucureşti.
A doua zi după semnarea tratatului, la 17 mai 1812, generalul Kutuzov a plecat din Bucureşti. La marginea oraşului, la Colentina, „s-au făcut toată gătirea", scrie Ion Sîn Dobre în jurnalul său. Şi, contemporanul bucureştean al acestui eveniment scrie că „de aici au plecat cu poşta la Roşia. Şi acolo eram şi eu şi l-am privit cum căuta spre Bucureşti."[99]
La 23 iunie tratatul de la Bucureşti a fost ratificat la Vilno unde se afla împăratul. Iar în ziua următoare, 24 iunie 1812, Napoleon invada Rusia. Schimbarea instrumentelor de ratificare s-a făcut în ziua de 14 iulie, iar patru zile mai tîrziu amiralul Pavel Ciciagov, informa divanul ţării că a promulgat tratatul. După aceea n-a mai rămas mult timp la Bucureşti. înainte de a părăsi Ţara Românească, a ţinut să se adreseze divanului şi să-i anunţe plecarea armatei ruse din principate, „armata Dunării" cum o numea el, şi recunoştea că, „aţi susţinut greutatea războiului cu constanţă şi liberalitate."[100]
Epilogul războiului ce durase şase ani, avea să se desfăşoare la Sumla şi Constantinopol. Sultanul şi toţi înalţii dregători otomani erau furioşi pe toţi membrii delegaţiei otomane de la conferinţa de pace şi, îndeosebi, pe Dumi- trache Moruzi, marele dragoman al vizirului, pentru că ar fi întîrziat intenţionat să informeze Poarta

98 **Gh. Bezviconi, *Manuc Bei,* ed. II, Chişinău, 1938, p. 24—25.**

99 **Ilie Corfus, *op. cît.,* p. 332.**

100 **N. Iorga, *op. cît.,* p. 486.**

despre pregătirile lui Napoleon împotriva Rusiei. Căci, dacă ar fi fost cunoscut în mod sigur proiectul lui Napoleon, se spunea la Constantinopol, şi s-ar fi aflat la timp despre marşul armatelor franceze spre hotarele Rusiei, în acest caz altele ar fi fost clauzele tratatului. Iar ele, nu ar fi fost inspirate de ideea că pacea se încheie între învinşi şi învingători. în asemenea împrejurări, desigur că plenipotenţiarii turci, care rămăseseră datori lui Manuc Bei cu 50.000 de galbeni, deşi toate cheltuielile pentru purtarea negocierilor de pace fuseseră suportate de biata vistierie a Ţării Româneşti, au acuzat şi ei pe Dumitrache Moruzi. Acesta se simţea ameninţat. Dar, n-avea încotro, trebuia să se înapoieze la Constantinopol pentru că avea acolo ostatatică, familia. El spera că se va putea dezvinovăţi în faţa marelui vizir, dar la 25 octombrie 1812, după ce a primit la Sumla caftanul drept mulţumire pentru contribuţia avută la încheierea păcii,- la ieşirea din palatul vizi- ral, a fost decapitat de ieniceri. Porunca marelui vizir fusese categorică: „Tăiaţi capul acestui trădător!"[101] După ce porunca viziralâ a fost îndeplinită, capul lui Dumitra- che Moruzi a fost trimis la Constantinopol drept confirmare. În capitala sultanilor, după ce s-a constatat că, în adevăr, marele dragoman fusese pedepsit, veni rîndul şi fratelui acestuia, Panaiotache Moruzi. A fost decapitat în ziua de 20 noiembrie. Capul a fost expus alături de ca- davru, cu următoarea inscripţie: „Cunoscînd toate afaceri- le politice ale guvernului său şi unindu-se cu fratele său pentru a le da duşmanilor statului, trădătorul a plătit această crimă cu capul său."[102]

Toate aceste dramatice evenimente au făcut obiectul a nenumărate rapoarte consulare.,

101 **Hurmuzaki, *Documente*, II/I, p. 738.**

102 ***Ibidem*, p. 700.**

care se află în arhiva Ministerului de Externe francez, printre care, cele ale lui Ledoulx, consulul francez de la Bucureşti, sînt demne de menţionat. Manifestîndu-se satisfacţia pentru nimicirea familiei Moruzi, în aceste rapoarte se exprimă, indirect, supărarea Franţei că prin încheierea precipitată a păcii, au fost eliberate cîteva divizii ruse pentru a fi trimise

împotriva armatei franceze ce se afla pe teritoriul Rusiei.

[103]După retragerea trupelor ruse din ţările române, care a început la 2 octombrie 1812, şi după încheierea războiului de la Sumla şi Constantinopol, de-a lungul Dunării, pe cele două maluri ale ei, la sud şi la nord, s-a făcut linişte. Eroii războiului ruso-turc aveau să treacă în cartea istoriei cu judecăţile ei categorice şi definitive, iar Ţara Românească şi Moldova aveau să mai suporte încă un număr de ani, jugul suzeranităţii otomane. Cît despre Manuc Bei, el avea să-şi scrie ultimul capitol din viaţa lui plină de zbucium.

SPRE ALTE ZĂRI

Odată restabilită pacea, se iveau pentru Manuc Bei noi şi grave probleme. De cînd fugise de la Constantinopol, în decembrie 1808, cînd capitala sultanilor fusese cuprinsă de anarhia ienicerilor, nu mai încercase un sentiment de nesiguranţă ca acum, după încheierea păcii, cînd protectorii lui, ruşii, plecau. Temerea lui Manuc Bei era determinată de împrejurarea că cele două ţări române treceau din nou sub suzeranitatea Imperiului otoman. Turcii, îşi spunea Manuc Bei, nu-i vor putea ierta amestecul pe care l-a avut la negocierea păcii, prin aceea că şi-a depăşit rolul de intermediar între cele două părţi şi a devenit negociatorul ei prin o formulă de compromis care era umilitoare pentru imperiu. Însă, Manuc Bei avea şi alte motive să nu se mai simtă în siguranţă în Ţara Românească. El îşi dădea seama că va fi urmărit şi pentru că a sprijinit politica reformatoare a lui Selim al III-lea, pe care a continuat-o prietenul său, marele vizir Mustafa paşa Bairactar. În asemenea împrejurări, cum toţi susţinătorii acestei politici reformatoare fuseseră ucişi de ieniceri, cum ar fi putut fi iertat tocmai el?

---

103 ***Ibidem,*** **p. 679—700.**
Acestea sînt relatările rapoartelor diplomatice contemporane. Unii istorici se îndoiesc de acuzaţiile aduse celor doi fraţi Moruzi. Printre aceştia, Nicolae Iorga susţine, pe baza unor rapoarte saxone, că fraţii Moruzi nu ar fi fost vinovaţi şi că, au fost ucişi numai pentru ca sultanul să dea o justificare poporului pentru încheierea unei păci umilitoare. Savantul român afirmă că prevederile tratatului de pace ar fi fost stabilite de Mehmed Galib cu generalul Kutuzov, încă din toamna anului 1811. De asemenea, Nicolae Iorga nu dă crezare nici afirmaţiei făcute de Manolache Drăghici în *Istoria Moldovei,* că dragomanul Panaiotache Moruzi ar fi reţinut

Acum, se apropia ora în care turcii se vor putea răzbuna ucigîndu-l şi confiseîndu-i averile din Ţara Românească. Aşa se explică de ce, la începutul lunii mai 1812, chiar înainte de semnarea preliminariilor tratatului de pace, Manuc Bei s-a dus la Braşov. Faptul este consemnat de un prieten credincios, serdarul Isaia Ohanian, într-un „calendar pentru ghicit", care cuprinde momente din viaţa lui Manuc Bei, din 1812 pînă la 20 iunie 1817, cînd intervine tragica lui moarte. Or, deplasarea la Braşov a lui Manuc se explică prin tentativa lui de a părăsi Ţara Românească. În oraşul de peste munţi el căută să-şi facă legătura cu comandamentul militar de acolo. Şi tot intenţiei de a-şi asigura viaţa şi liniştea trebuie să-i atribuim şi revenirea lui la Bucureşti în decembrie 1812, pentru a întîlni pe noul domnitor al Ţării Româneşti, Ioan Vodă Caragea.

Biograful lui Manuc Bei, Mser Mserianţ, scrie că Ioan Vodă Caragea şi-a fixat o primă întîlnire cu Manuc Bei, în ajunul plecării de la Constantinopol, prin Mehmed Galib. Intîlnirea a avut loc la Turtucaia, înainte ca Ioan Vodă să ajungă la Bucureşti. De pe malul românesc, Manuc i-a trimis lui Ioan Vodă Caragea mai multe bărci, pe ţărmul celălalt al Dunării, prin omul său de încredere, Babie, pentru ca noul domnitor să poată trece fluviul. Cu ocazia întîlnirii Ioan Vodă se arătă foarte prietenos cu Manuc Bei, oferindu-i, printre altele, o nouă arendare a salinelor Ţării Româneşti în condiţii şi mai avantajoase decît le avusese de la Constantin Ipsilanti. Manuc l-a refuzat însă, spunînd că vrea să se retragă la moşiile lui pentru a le putea administra cît mai bine. Caragea a insistat exprimîndu-şi în acelaşi timp dorinţa de a-l vedea zilnic la Curte pentru că avea nevoie de sfaturile lui. Însă Manuc nu i-a răspuns, cerîndu-i numai o uşurare fiscală pentru moşiile şi satele lui. Un rezultat pozitiv pentru

---

scrisoarea autografă a lui Napoleon prin care îi cerea sultanului să întîrzie încheierea păcii şi să nu cedeze nimic ruşilor. La fel, Nicolae Iorga nu reţine nici intervenţia fraţilor Moruzi de a se încheia cît mai repede pacea întrucît generalul Kutuzov ar fi dat un ultimatum turcilor. Nicolae Iorga este de părere că pacea s-a încheiat în condiţii umilitoare pentru turci pentru că nu au crezut că Napoleon, va ataca pînă în cele din urmă, colosul de la răsărit. (N. Iorga, *Moruzestii,* în „Analele Academiei Române", M.S.I., Seria II, t. XXXIII (1910), p. 160—185.)

noul domnitor, după prima întrevedere cu Manuc Bei, a fost că acesta l-a împrumutat cu 250.000 de piaştri, pentru care domnitorul n-a dat nici o chitanţă! Într-un raport consular austriac se afirmă că Manuc Bei i-ar fi dat bani în mai multe rînduri lui Ioan Vodă Caragea şi că, în acest scop, era trimis, de obicei, ginerele său, Arghiropol.
De la această primă întîlnire cu Ioan Vodă Caragea, Manuc Bei a început să bănuiască pe noul domnitor că ar fi primit poruncă de la Halet Efendi, marele vizir, noul domnitor, după prima întrevedere cu Manuc Bei, a aproape. Iar pentru ca Ioan Vodă să-l poată supraveghea cît mai bine, avea nevoie, îşi spunea Manuc, să-i cîştige încrederea şi să devină un obişnuit al Curţii. În acest scop domnitorul fanariot a ţinut, de pildă, să-l informeze, şti- indu-l prieten cu Mehmed Galib, să nu-i mai scrie pentru că acesta este suspectat şi urmează a fi pedepsit. Însă, Manuc nu a ţinut seamă de acest avertisment. El a continuat să-i scrie prietenului său la Constantinopol de la care, printre altele, a primit şi recomandaţia de a se feri de Ioan Vodă Caragea, pentru că îi întinde o primejdioasă cursă, prietenia lui Caragea cu marele vizir Halet
Efendi fiind binecunoscută. Iar de la Alexandru Hangerli, fostul domnitor al Moldovei, Manuc Bei află în ianuarie 1813 că marele vizir, Halet Efendi, l-a acuzat în faţa sultanului. „Ştiind însă că sultanul preţuieşte mult pe Mehmed Galib, îi scria Alexandru Hangerli, Halet Efendi a încercat, mai întîi să obţină condamnarea ta printr-un firman. Însă n-a reuşit. De cîte ori ai fost pomenit în faţa sultanului, acesta, nemulţumit, a întors capul la o parte şi a tăcut. Iar cu alt prilej, cînd s-a vorbit despre tine în divan, numai unul dintre miniştri, Hagi Aii Efendi, ţi-a luat partea, te-a elogiat şi a spus înalţilor dregători că într-un timp în care nimeni dintre turci nu putea să ajute pe coreligionarii săi căzuţi prizonieri, acest armean i-a scăpat de la mizerie şi i-a ajutat cu bani şi cu îmbrăcăminte . .." În aceeaşi scrisoare Alexandru Hangerli, afirmă biograful lui Manuc Bei, ar fi spus că Ioan Vodă Ca- ragea şi-a amînat plecarea de la Constantinopol, pentru a aştepta firmanul de pedepsire a lui Manuc. Cum însă sultanul a refuzat să-l semneze, Ioan Vodă Caragea s-a înţeles cu Halet Efendi să lucreze în acest sens suprave- ghindu-l îndeaproape pe Manuc Bei. Apoi

a plecat spre Bucureşti. Cît despre Mehmed Galib, marele vizir neobţi- nînd nici împotriva acestuia un firman de pedepsire, a trebuit să se mulţumească să-l trimită paşă la Erzerum.[104]

Iată dar cum Manuc Bei ştia ce i se pregăteşte. De aici hotărîrea lui de a fugi cu familia din Bucureşti. El considera că poate dispare mai uşor cît vreme Ioan Vodă Caragea nu va primi o poruncă expresă să-l execute. Tîrziu, în 1816, cînd Manuc Bei trăia sub un alt cer şi îşi făcea alte proiecte de viitor, îi scria lui Alexandru Hangerli: „Nu am să uit niciodată serviciile pe care mi le-aţi făcut înştiinţîndu-mă prin scrisoarea din 18 ianuarie 1813, despre complotul organizat împotriva mea de către duşmanii mei..menţionează în biografia sa Mser Mser- ianţ.[105]

Nu trecuseră nici trei luni de la întoarcerea lui la Bucureşti cînd în luna martie 1813, Manuc Bei a fost zguduit de un sălbatic asasinat întâmplat la Colentina. Era vorba de uciderea lui Ramiz paşa, unul din susţinătorii politicii reformatoare a lui Selim al III-lea, care se înapoia la Constantinopol venind din Rusia.

Ramiz paşa a fost una din personalităţile marcante ale vieţii politice otomane de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul celui următor. Bun cunoscător al mai multor limbi orientale, teolog strălucit şi retor ce se distingea printr-o elocinţă deosebită, Ramiz paşa era una din figurile progresiste ale imperiului. Era duşmănit de toate forţele retrograde şi conservatoare de la Constantinopol pentru că fusese unul din cei mai dinamici susţinători ai Nizamului. Noua stăpînire de la Constantinopol, pentru a-l putea ucide i-a întins o cursă. Fiind în Rusia, unde se refugiase încă din primăvara anului 1809, sultanul l-a numit paşă al Belgradului. Numirea în această demnitate, era pentru Ramiz paşa dovada că fusese absolvit de noii stăpîni de orice pedeapsă. înainte de a-şi

---

104 **Mser Mserianţ, *Istoria vieţii lui Manuc Bei Mirzaean,* traducere din limba armeană clasică de H. Dj. Siruni, (mss.)**

105 **Cf. H. Dj. Siruni, *Ramiz paşa,* (mss.)**

continua drumul de la Iaşi, unde fusese primit la înapoierea din Rusia ca un adevărat domnitor, spre Bucureşti, Ramiz paşa se despărţi de garda lui personală, formată din 200—400 de oameni, recrutaţi dintre fugarii turci din Rusia. În acelaşi timp, la Bucureşti, Ioan Vodă Caragea, primind poruncă împărătească să decapiteze pe Ramiz paşa, punea la cale săvîrşirea omorului.
Cînd domnitorul fanariot a aflat că Ramiz paşa a plecat de la Iaşi, a trimis mai întîi un ispravnic la frontieră ca să-l primească cu toate onorurile. Iar boierilor le-a poruncit să-l aştepte la distanţă de o oră de Bucureşti. Apoi, Ioan Vodă chemă pe Deli-başa, pe care-l adusese de la Constantinopol ca să-i dea un post de supraveghetor la Brăila, îi arătă firmanul împărătesc şi-i porunci să ia cu el ostaşi, să se ducă în întîmpinarea lui Ramiz paşa pentru a executa porunca împărătească. Deli-başa a rînduit pe ostaşii lui în număr de vreo 300, dincolo de Colentina, ca şi cum ar aştepta pe Ramiz paşa ca să-l primească solemn, cu onoruri. Cînd apăru convoiul paşei, în timp ce caretele urcau încet un deal, deodată ostaşii lui Deli-başa au deschis foc asupra lor. Primii au căzut surugiii. Apoi cei 30 de ostaşi care-l apărau au fost ucişi sau au fugit. Iar paşa, îngrozit, nu ştia ce să facă. Toate eforturile lui de a se salva au fost zadarnice. Mai intii a fost rănit la un braţ. Atunci ostaşii s-au repezit să-l tragă din caretă şi să-i taie capul. Dar Ramiz, deşi rănit, a luat o armă în mînă şi a doborît cîţiva din cei care-l atacau. Apoi, ciuruit de gloanţe a căzut. I-au tăiat capul şi l-au adus lui Ioan Vodă Caragea. Trupul său, găurit ca o sită, zăcea în praful drumului. Acelaşi sfîrşit l-a avut şi ispravnicul care venise în întîmpinarea paşei. Primise porunca să se aşeze lîngă Ramiz paşa şi nimeni nu a îndrăznit să-l anunţe pentru a nu se afla ce se pusese la cale. Trupul lui Ramiz paşa a fost înmormîntat la Giurgiu iar capul i-a fost dus la Constantinopol pentru confirmarea că porunca împărătească fusese executată întocmai. Acolo, a fost expus în una din pieţe, cu următorul text: „Acest cap este acela al lui Ramiz paşa, trădător faţă de guvernul său, instigator şi conspirator". Cînd ostaşii turci aflaţi în Bucureşti au auzit de cele întîmplate la Colentina, au vrut să dea foc oraşului. însă, spunîndu-li-se că

decapitarea a fost făcută din poruncă împărătească au renunţat la planul lor.

După asasinat, Ioan Vodă Caragea a primit din partea sultanului, drept recunoştinţă pentru executarea poruncii lui, un superb cal arab cu un strălucit harnasament oriental.

[106]Biograful lui Manuc Bei, Mser Mserianţ, fost instructor al copiilor lui, scrie că uciderea lui Ramiz paşa fusese pusă la cale în cel mai strict secret de către Ioan Vodă Caragea care luase în acest scop intense măsuri de pază în Bucureşti. Manuc Bei nu bănuise această trădare. El intenţiona să se ducă la Colentina în întîmpinarea paşei, dar n-a putut ajunge acolo din cauza accidentării unuia din cei patru cai de la caleaşca lui, întîmplată pe unul din podurile buoureştene. A fost nevoit să se întoarcă acasă pentru a schimba calul. A plecat din nou, în goană, dar cînd a ajuns la marginea oraşului un turc i-a dat vestea nenorocită a uciderii lui Ramiz paşa. Manuc a rămas mut locului. Cînd şi-a revenit şi-a dait seama de

---

106 **Moartea lui Ramiz paşa nu a provocat nici un ecou în ţara lui. Cînd în 1816, s-a trimis de la Petrograd la ambasada rusă de la Constantinopol, o sumă de bani rămasă de la Ramiz paşa, s-a constatat că el nu mai avea nici o rudă în viaţă.**

gravitatea situaţiei în care s-ar fi aflat, dacă ajungea la timp în întâmpinarea paşei. Gîndul lui Manuc fugi apoi la viclenia lui Vodă Caragea care, pe de o parte a căutat să i se arate prieten, iar pe de alta l-a ţinut străin de crima pe care o pusese la cale. Manuc Bei socotea că Vodă Caragea ar fi trebuit să-l informeze ca să se ferească de pericolul la care era expus. Acum el avea dovada că vodă îl duşmănea şi că îi dorea moartea.
Sub apăsarea acestor gînduri, Manuc Bei luă calea întoarsă. Caleaşca alerga pe poduri fără ca surugiul să ştie unde să-şi ducă stăpînul. În cele din urmă Manuc se hotărî să meargă acasă. Dar, de cum ajunse la casele lui de pe Podul Tîrgului de Afară, avu surpriza să se vadă aşteptat de Mihail Suţu, ginerele lui Ioan Caragea, care cunoştea cele mai intime gînduri ale domnitorului.[107] Manuc Bei porunci să-l introducă la el. Mihail Suţu era trimis pentru a asigura pe Manuc Bei de prietenia domnitorului fanariot.
— Să nu vă temeţi Manuc Bei de cele întâmplate, deoarece domnul nostru are grijă de voi.
— Dreptatea inimii mele, îi răspunse Manuc, şi credinţa deplină cu care am servit pînă acum imperiul în toate împrejurările mă fac să nu fiu îngrijorat de ceva.
Mihail Suţu n-a mai spus nimic. Nici Manuc Bei. Pentru a nu da de bănuit că nu crede în asigurarea ce o primise, mai reţinu cîteva minute pe trimisul domniei, discutând lucruri fără însemnătate, după care Mihail Suţu s-a retras. Dar nu mult după plecarea acestuia, scrie tot biograful lui Manuc Bei, s-a anunţat şi vizita lui Deli-başa, ucigaşul paşei! El dorea să întâlnească neapărat, pe Manuc Bei. Un asemenea personaj care venea în vizită înarmat, nu putea să nu provoace bănuieli. înainte ca Deli-başa să intre în casă, Babie Iacubici, omul de încredere al lui Manuc, se aruncă la picioarele stăpînului şi-l conjură să nu-l primească şi să se ascundă.
Manuc se gîndi însă că, deoarece Deli-başa a venit singur nu are de ce să se teamă şi se hotărî să-l primească. Însă, a avut grijă să-i poruncească lui Babic să stea în preajma lui. Manuc era un om curajos, puternic. înalt, masiv, bun mînuitor de arme, cu o remarcabilă putere în

---

107 * **A fost dragoman al Porţii şi domnitor al Moldovei.**

mîini, îşi primi musafirul neaşteptat, stăpîn pe sine, deşi se simţea emoţionat şi cu nervii întinşi la maximum. Îl pofti pe Deli-başa să ia loc pe un divan, iar el se aşeză în aşa fel că, dacă „ospetele" i-ar purta vreun gînd rău, să-l poată imobiliza dintr-o săritură, înainte de a pune mîna pe o armă. Deli-başa începu să-i vorbească iar Ma- nuc îl aproba neîntrerupt dînd din cap dar urmărindu-i cu mare încordare fiecare gest. Îi dădu chiar şi unele răspunsuri. Conversaţia era banală, aproape fără sens. Ma- nuc nu înţelegea ce voia de la el tocmai atunci, în ziua crimei. De ce venise? Ce gînd ascuns îl rodea? În cele din urmă, Manuc începu să aibă impresia că Deli-başa nu a venit cu nici un gînd rău la el ci numai pentru a-i dovedi nevinovăţia sa în privinţa uciderii lui Ramiz paşa. Şi, poate că Deli-başa, îşi mai spunea Manuc, era ros de mustrări de conştiinţă că a ucis tîlhăreşte un om nevino- vat. Deli-başa îşi continuă peroraţia din ce în ce mai agitat, descriindu-i lui Manuc, cu amănunte, scena cum- plită a decapitării, lupta pe care a încercat s-o dea Ramiz paşa, disperarea şi încrîncenarea cu care a luptat. Biograful lui Manuc Bei afirmă că Deli-başa nu ar fi ştiut pentru ce fusese adus la Bucureşti şi că nu a putut refuza pe Ioan Vodă Caragea fiindcă acesta i-a arătat porunca împărătească.
Deli-başa a tăcut. În cameră era o atmosferă înăbuşi- toare. Deli-başa a înţeles că nu va putea scoate nici © vorbă de la Manuc Bei care i se păru ca un om bolnav, cuprins de friguri. S-a sculat în picioare şi a plecat. Manuc nu l-a condus. L-a însoţit numai Babic.
Rămas singur, a continuat să fie stăpînit de negre pre- vestiri. N-a mai primit pe nimeni. Era obsedat de un gînd. De un singur gînd. Fără prieteni puternici care să-l apere, încolţit din toate părţile, de ce ar mai rămîne în Ţara Românească? Să-şi aştepte ucigaşii? Manuc se sim- ţea ca un prizonier. Acum nu i se mai părea deloc curioasă prietenia insistentă pe care i-o arăta Ioan Vodă Caragea. Îi ştia sigur, substratul. Dealtfel, Caragea făcuse greşeala să dea afară din slujbă pe toţi aceia care erau consideraţi duşmani ai Porţii. Printre aceştia au fost concediaţi şi fraţii Mesrob şi Bogos Sebastian, intimii lui Manuc Bei.
La trei zile după asasinarea lui Ramiz paşa, domnitorul fanariot, împins de ura ce o purta lui Manuc Bei, a mai făcut o greşeală: a anulat titlul de dragoman al lui

Manuc. Reacţia acestuia a fost firească, scriind unui prieten că „nici un domn al Ţării Româneşti nu poate anula fără firman o distincţie acordată de predecesorul său; acesta a anulat şi pe aceea dată de sultan . . .; ceea ce a făcut el împotriva mea era îngăduit, după legile ţării, numai pentru un boier condamnat la moarte!"[108] însă Manuc Bei mai ştia şi altceva. Încă din vara anului 1812, după semnarea tratatului de pace de la Bucureşti, el a primit o scrisoare de la prietenul său, Alexandru Hangerli, care-l informa că la Constantinopol este considerat, împreună cu fraţii Moruzi şi Mehmed Galib, trădător, cu toţii fiind acuzaţi că au trădat interesele imperiului prin faptul că au încheiat o pace umilitoare. Dacă Dumitrache Moruzi şi fratele său Panaiotache îşi primiseră pedeapsa, Manuc şi Mehmed Galib urmau la rînd. Iar pentru pedepsirea lui Manuc Bei fusese însărcinat Ioan Vodă Caragea care era prieten cu Halet paşa, marele vizir.

Hotărîrea lui de a fugi cît mai repede, chiar a doua zi dacă s-ar fi putut, o luase Manuc în clipele în care Deli-başa îi povestea sălbăticia ou care fusese ucis marele său prieten. Iar ceea ce îl impresionase peste măsură, fusese mărturisirea ucigaşului că Ioan Vodă Caragea a pus la oale crima. De atunci mintea lui izvodea numai variate modalităţi pentru a reuşi să fugă fără să-l simtă cineva. Aparent, îşi continua activitatea obişnuită. Nici unul din intimii lui nu-şi dădea seama de planurile ce le urzea, în afară de soţia lui, nimeni nu ştia nimic.

Nu după multe zile de la vizita lui Deli-başa de la 13 martie 1813 cînd a fost decapitat Ramiz paşa, un ceauş domnesc anunţa pe Manuc că vodă îl aşteaptă la reşedinţa sa de pe Podul Mogoşoaiei. Manuc nu ştia ce să facă. Se afla într-o grea dilemă. Dacă nu se ducea, putea da de bănuit, dacă se ducea îşi putea primejdui viaţa. Mai întîi încercă să amîne audienţa ce i se fixase. Dar nu reuşi, în cele din urmă se hotărî să se ducă. însoţit de Babic Iacubici, Manuc Bei s-a dus la palat unde a fost primit de îndată de vodă şi de soţia lui. Intîl- nirea

---

108 **Mser Mserianţ, op. cit. (mss.) p. 241—246; cf. H. Dj. Siruni, *Manuc Bei, între legendă şi adevăr istoric,* (mss.), p. 11—13.**

este descrisă în biografia lui Mser Mserianț. De cum apăru domnitorul, Manuc se înclină respectuos, scrie Mser Mserianț și, după protocol oriental, îngenunchie și sărută poala caftanului domnesc.
— Tocmai vorbeam cu Doamna — i-a spus fanariotul — cît de îngrozit trebuie să fii de uciderea lui Ramiz pașa. De cum am primit firmanul împărătesc zi și noapte m-am tot gîndit la tine, Manuc Bei. De aceea am trimis pe ginerele meu să te liniștească. Vreau să știi, iar mai fi spus vodă, că de îndată ce am primit firmanul, am scris la Constantinopol și am cerut să nu fiu însărcinat cu aducerea la îndeplinire a poruncii. Însă am primit răspuns amenințător. Am fost acuzat că nu vreau să execut o poruncă împărătească și că în asemenea condiții îmi pri- mejduiesc viața. În această situație, n-am avut ce face. A trebuit să mă supun. De frică — i-ar mai fi spus vodă — n-am vorbit despre ceea ce se pusese la cale nici gi- nerelui meu care cunoaște toate secretele mele. Iar tu, Manuc Bei, să stai liniștit și fără teamă să nu-ți fie frică de nimic. Jur pe Dumnezeu că sînt gata să mă sacrific pentru tine.
Vodă Caragea tăcu. Manuc nu răspunse nimic. Vodă simțea că Manuc nu-l crede iar lui Manuc îi era silă de acest om care sub hlamida domnească îl mințea cu cea mai mare neruşinare. După un timp, domnitorul, după ce scoase niște scrisori dintr-un sertar îi spune lui Manuc, cu un ton natural, că pentru a-i dovedi prietenia, îi restituie scrisorile peste care a dat în hîrtiile lui Ramiz pașa. În același timp, vodă îi mai aminti că trebuie să trimită la Constantinopol tot ce a găsit la Ramiz pașa și că s-a gîndit că e mai bine să nu se mai cunoască și corespondența purtată de el cu Ramiz pașa. Cuvintele lui vodă sunau fals, ipocrit.
Manuc Bei nu-și plecă ochii asupra scrisorilor și-i răs- punse lui Ioan Vodă pe un ton politicos dar ferm că le poate trimite întrucît nu conțin nimic compromițător la adresa lui. Surprins de acest răspuns, fanariotul insistă să le ia, întrucît este mai bine așa. Apoi, i le întinse lui Manuc care, neavînd încotro, le luă. Domnitorul se ridică de pe divan și, înainte de a pleca, îl asigură din nou pe Manuc Bei să fie liniștit căci el va avea grijă de el și că, cu orice risc pentru el, domnitorul Țării Românești, îl va

informa la timp cu tot ceea ce, eventual, ar afla că se pune la cale împotrivă-i la Constantinopol.
Numai cînd un ceauş apăru în uşa lăsată deschisă după plecarea domnitorului, Manuc îşi dădu seama că rămăsese singur în vastul salon.
Revenit acasă, s-a retras în unul din birourile lui şi a poruncit să nu intre nimeni la el. Atitudinea prietenoasă a lui vodă nu-l înşelase. Îl urmărea gîndul că dacă nu se întîmpla rănirea unuia din caii oaleştii cînd se ducea la Colentina în întîmpinarea lui Ramiz paşa, desigur că azi şi capul lui ar fi stat alături de acela al marelui său prieten. Şi atunci, îşi continua el gîndul, ce am de făcut? Trebuie să mă feresc de vodă, iar pentru aceasta trebuie să dispar. Să fug din Bucureşti fără să se ştie, fără să se simtă.
Inserarea începea să se lase. Lui Manuc îi era frică; îi era frică de singurătatea lui, de gîndul care-l urmărea. Fără să-şi dea seama începu să strige, să-şi cheme slugile. Dar ştia bine că ele vor fi neputincioase atunci cînd domnul Ţării Româneşti va fi însărcinat să execute o nouă şi sinistră poruncă.
Pentru Manuc începură zile grele de înfrigurate şi secrete pregătiri de plecare. În acest timp vodă nu mai contenea cu invitaţiile la palat. De mai multe ori pe săptă- mînă, Manuc Bei trebuia să se ducă la reşedinţa domnească unde, de fiecare dată Caragea Vodă îl primea mieros, reînnoindu-i adîncdle lui sentimente de prietenie. De cîte ori la primire sau la plecare vodă îl îmbrăţişa, Manuc simţea că îl strînge în braţe un duşman.
Într-o zi, tot în acea lună a lui martie 1813, în care se întîmplase drama de la Colentina, pe cînd Manuc era la vodă, îi spuse, aşa, deodată, ca un fapt oarecare, că va pleca la conacul său de la Drogomireşti. Vodă, surprins de ceea ce auzea, nu se putu reţine să-l întrebe dacă pleacă cu familia sau nu. Cînd îi spuse că se duce singur, vodă păru că se linişteşte mai cu seamă că Manuc a ţinut să-l asigure că va rămîne la Dragomireşti numai cîteva zile după care se va înapoia la Bucureşti. În sfîrşit, mai adaugă biograful lui Manuc Bei, numai aşa s-

a liniştit Ioan Vodă Caragea care i-a cerut, să revină cît mai curînd în Bucureşti.[109]
Primejdiile se adunau din ce în ce în jurul lui Manuo, iar temerile lui priveau, de astă dată, şi familia. Ciuma, năprasnică boală, făcea ravagii. Din zi în zi lua forme mai dramatice. Oamenii mureau pretutindeni, în casele boiereşti, în casele modeste ale meşteşugarilor şi negustorilor, în gospodăriile mahalagiilor, pe poduri şi ulițe. Gîndul lui Manuc era să-şi scoată familia din acest oraş năpăstuit, care devenise oraşul morţii. În reşedinţa domnească trebuia să părăsească totul: casele lui de pe Podul Tîrgului de Afară, hanul, viile, afacerile ...
înainte de a-şi pune planul în aplicare, Manuc Bei a vrut să lichideze toate creditele ce le avea în Ţara Românească sau Moldova. În această privinţă, o scrisoare a lui Scarlat Callimachi, domnul Moldovei, este grăitoare. Acesta îi scrie că nu-şi poate achita datoria de 21.000 de piaştri ce o avea faţă de el, aşa cum îi ceruse Manuc Bei, chiar înainte de termen, dată fiind situaţia jalnică în care se afla vistieria ţării. „Cererea dvs. repetată de a restitui datoria noastră înaintea termenului nu poate să se împace cu respectul pe care-l am faţă de dvs. Este afară de putinţa noastră, scria domnitorul, a împrumuta bani pentru a acoperi datoria voastră de 21.000 de piaştri şi a-i încredinţa omului de încredere al dvs. Vă rog să nu vă gîndiţi la aceasta"[110].
În ziua de 1 aprilie 1813, scrie biograful său, Manuc Bei a plecat dis-de-dimineaţă la moşia sa de la Dragomireşti, înştiinţînd numai soţia şi pe Babic. De la Dragomireşti, Manuc a pornit călare spunînd că vrea să se plimbe pe domeniile sale. Era însoţit de doi servitori, Serghie şi Grigore. După ce s-a îndepărtat de conac, i-a concediat pe amîndoi: unul să-i aducă cutia eu tutun iar celălalt un pahar pentru băut apă, oertîndu-i în acelaşi timp pentru neglijenţa lor. Manuc a pornit apoi în trap întins către poalele unui deal depărtat unde îl aştepta un

---

109 **Mser Mserianţ, op. cit., p. 246—249.**

110 **Gh. Bezviconi, *Contribuţii la istoria relaţiilor ruso-române*, Bucureşti, 1962, p. 28—29.**

curier ou trăsurile gata pentru a se îndrepta spre graniţă. După ce s-a travestit îmbrăcând haine de curier, a pornit la drum. A trecut Carpaţii şi a ajuns la Sibiu oare se afla la o depărtare de 36 de ore de Bucureşti. Iar cînd cei doi servitori au venit la locul fixat şi nu şi-au mai găsit stăpî- nul au început să-l caute prin pădure căci îi găsiseră oalul legat de un copac şi hainele lângă rădăcinile lui. în cele din urmă s-au întors la conac văicărindu-se şi ne- ştiind ce să spună că s-a întâmplat cu stăpânul lor.
Numai la două zile după fuga sa, la 3 aprilie, Vodă Caragea a trimis un oeauş acasă la Manuc să vadă dacă s-a întors de la moşie. A trimis şi în ziua următoare şi tot răspuns negativ a primit. însă, cînd Babic Iacubici a fost sigur că stăpînul său a trecut graniţa în Transilvania, a spus ceaşului domnesc că daoă este atît de necesară prezenţa lui Manuc Bei la Bucureşti, va trimite pe cineva să-l anunţe la Dragomiireşti. Cînd ceaşul domnesc a venit din nou în ziua următoare, Babic i-a spus:
— Mi s-a adus vestea că stăpînul meu a plecat de două zile de la conac şi nu se ştie nimic despre el. Probabil a fugit...
La aflarea veştii, vodă a fost cuprins de furie. A chemat la miezul nopţii pe ginerele său, Mihail Suţu şi doi dintre oamenii de încredere, dintre care unul era Deli- başa şi le-a poruncit ca, împreună cu o ceată cît mai nu- meroasă, să percheziţioneze şi să sigileze casa lui Manuc Bei de pe Podul Tîrgului de Afară. A fost lăsată deschisă numai o portiţă şi a rînduit paznici ca nu cumva oamenii lui Manuc să încerce să scoată ceva din casă. Vodă Caragea a fost şi mai furios cînd i s-a spus că nu s-a găsit nimic compromiţător sau valori, bani, bijuterii, în vasta casă a lui Manuc. A chemat atunci pe omul de încredere al fugarului, Babic Iacubici, care a fost adus în faţa lui vodă.
— Ai cunoscut intenţia lui Manuc de a fugi; acum vei primi pedeapsa, i s-a adresat, răstit, vodă.
— Dacă ştiam că Manuc Bei vrea să fugă, nu fugeam oare şi eu cu dînsul? Însă, fiindcă din ziua cînd am intrat în serviciul lui m-am îmbrăcat cu cămaşa morţii, nu m- am mai socotit în rîndul celor vii. Iar acum cînd puterea este în mîna voastră, puteţi să vă purtaţi cum vreţi, să mă trimiteţi unde spuneţi, sau să mă lăsaţi unde mă găsesc. Eu nu cred că Manuc Bei poseda lucruri scumpe

fiindcă nu era un om vanitos. Dacă avea şaluri de Lahor sau blănuri de samur, cu ele a îmbrăcat nenumăraţi înalţi dregători: paşi, aiani, comandanţi.. . Dar nu numai atît. După ce a dat tot ce avea, mi-a luat şi mie veşmintele cele bune şi le-a dăruit cui a vrut promiţîndumi în schimb altele şi mai frumoase. Măria ta ştie că aşa a fost. De ce atunci întrebaţi de prisos despre lucruri de preţ ce nu au existat?
Pe vodă l-a supărat tonul lui Babic, deşi acesta îi vorbise respectuos închinîndu-se pînă la pămînt. Şi fiindcă nu avea ce să replice, a poruncit să fie întemniţat. Două zile şi două nopţi Babic a fost torturat. Era întrebat din oră în oră unde şi-a ascuns Manuc averile. Iar cînd vodă a văzut că nu poate scoate nimic de la el, l-a eliberat, dîndu-i voie să stea în camerele lui din casa lui Manuc. I-a poruncit însă să nu plece nicăieri de acolo ca să poată fi găsit oricînd.
Însă Ioan Vodă nu se potoli. Îi era grijă ca nu cumva familia lui Manuc să fugă şi ea. De aceea luă intense măsuri de supraveghere pentru ca aceasta să nu părăsească oraşul.
În una din zilele lui aprilie 1813, Babic a primit dispoziţie de la soţia lui Manuc, să ducă copiii la moşia de la Dragomireşti ca să-i plimbe. Acesta, vechi om de casă al lui Manuc, luă o caretă de la un prieten, pentru că pe porţile casei lui Manuc nu se putea ieşi fiind sigilate, îi îmbrăcă frumos pe copii şi-i trimise cu surugiul la plimbare, la Dragomireşti. Porniră dis-de-dimineaţă ca să se poată întoarce pînă seara. De cum vodă a fost informat despre fapta lui Babic, crezînd că a pus la cale fuga lor, a trimis după copii pe Deli-başa însoţit de o ceată numeroasă înarmată. Porunca lui vodă era drastică: pe copii trebuia să-i readucă la Bucureşti iar Babic să fie pus în lanţuri. Cum ajunse la Dragomireşti, Deli-başa găsi copiii singuri căci Babic rămăsese la Bucureşti. Atunci, Deli-başa a adus copiii înapoi la casa părintească. Iar toţi cei care au aflat de această întîmplare, şi au fost mulţi dintre bucureşteni, şi-au bătut joc de vodă între ei că a trimis atîta călărime înarmată, după nişte copii[111].

111 **Mser Mserianţ, op. cît., p. 249—251.**

În afară însă de această versiune a fugii lui Manuc Bei, care pare a fi verosimilă, fiind povestită chiar de biografiul său, sînt cunoscute şi altele, consemnate în lucrări ale unor călători străini.

Stanislau Bellanger, fantezistul scriitor francez, povesteşte că Manuc Bei după ce a fugit din Bucureşti, ar fi fost urmărit de doi turci pînă la Turnu-Roşu, punctul de frontieră dintre Ţara Românească şi Transilvania, fără a reuşi însă să-l prindă cu toate eforturile lor[112].

Un alt călător, contele de Lagarde, care a stat la Bucureşti cîteva luni, în iarna anului 1812 şi în primăvara anului următor, scrie că la începutul anului 1813, un capugi başa ar fi fost fost trimis la Bucureşti ca să taie capul lui Manuc Bei. Însă, în timp ce capugiul intra pe poarta caselor lui Manuc de pe Podul Tîrgului de Afară ca să execute porunca împărătească, Manuc Bei, bănuind ce-l aşteaptă s-ar fi strecurat pe una din ferestre, coborînd pe pod cu ajutorul unor cearşafuri de pat, după care s-ar fi făcut nevăzut. După cîteva săptămîni s-a aflat că Manuc se refugiase la Sibiu[113].

Dar fuga lui Manuc Bei a provocat mare vîlvă nu numai la Bucureşti, cum era de aşteptat, ci şi în capitala otomană. De acolo au fost transmise straşnice porunci lui Ioan Vodă Caragea privind punerea sub sechestru a întregii lui averi. Poarta considera că-i revin toate aceste bogăţii fiindcă ar fi aparţinut lui Mustafa paşa Bairactar şi de aceea trebuiau confiscate. Însă, înainte de a fugi, Manuc a avut grijă să lase administrator al tuturor averilor lui din Ţara Românească şi din Bucureşti, pe Asvadur Ave- dian, cumnatul său, fratele primei lui soţii. Din corespondenţa lui Manuc Bei cu acesta, ce a urmat fugii, reiese că unul din amatorii de a cumpăra Hanul

---

112 **Stanislau Bellanger, *Le Kâroutza, voyage en Moldo-Valachie*, II, Paris, 1846, p. 46—47.**

113 **Contele Auguste de Lagarde, *Voyage de Moscou ă Vienne*, Paris, 1824, p. 369—370.**
Refugiat la Sibiu, Manuc Bei trimite o scrisoare cancelarului Metternich al Austriei, prin care manifestîndu-şi devotamentul faţă de împărat, îşi exprimă dorinţa ca noua lui patrie să fie Austria. La 13 mai, 1813, cancelarul Metternich îi răspunde la Sibiu, precizîndu-i că soarta lui îi „inspiră un interes sincer", de care Manuc Bei s-a putut convinge chiar „de la intrarea pe

Manuc ar fi fost şi Ioan Vodă Caragea. Hanul însă nu a fost vîndut nici atunci şi nici în anul 1825 cînd l-a scos în vînzare fiul său, Murad, mulţi ani după moartea tatălui său.
Manuc şi-a putut realiza planul de a se instala la Sibiu fiind ajutat, atît de consulul rus, Luca Kiriko, cît şi de consulul austriac, Franz Fleisohhackl. Cel dintîi i-a dat paşaport încă de la 22 august 1812 iar celălalt a intervenit pe lîngă cancelarul Metternich, pentru a-i acorda azil politic, la nevoie.

Avînd aprobată şederea la Sibiu în urma dispoziţiei lui Metternich, Manuc Bei a căutat să-şi stabilească legături cu vechii lui prieteni de la Bucureşti, fiind la hotarul Ţării Româneşti. Aici, la

---

teritoriul austriac". În încheiere, cancelarul îl asigură pe Manuc Bei că sprijină intenţia lui, „de a se stabili sub stăpînirea maiestăţii sale". (N. Adăniloaie şi Gh. Untaru, *Contribuţii documentare la cunoaşterea activităţii lui Manuc Bei*, în Revista de Istorie nr. 9, 1974, p. 1368, doc. IV.)

Sibiu, el a primit printre alte vizite de boieri munteni şi pe aceea a lui Constantin Bălă-ceanu şi Constantin Dudescu. Acesta, fiind în trecere spre Paris, împreună cu contele Auguste de Lagarde, a ţinut să întîlnească pe exilatul care reuşise să-şi salveze viaţa. Vizita lui Constantin Dudescu, a avut însă şi un scop precis: vînzarea unor munţi din masivul

Bucegi dintre Sinaia şi Predeal, proprietatea marelui boier[114]

.La Bucureşti, Manuc Bei avea un bun informator în persoana cumnatului său, Asvadur Avedian. Prin acesta, Manuc ştia tot ce se petrece la Curtea domnească a lui Ioan Vodă Caragea, cît şi în ţară. El era interesat să ştie tot ce se întîmpla dincolo de munţi, unde îi rămăsese familia şi averea lui. Pe de altă parte, la Sibiu căută să obţină cît mai repede, fie protecţia austriacă, fie cea rusă. Manuc Bei a vrut să intereseze Austria sau Rusia la „comoştenire", cum afirmă contele Auguste de Lagarde, în cartea sa. În cele din urmă Manuc Bei îşi îndreptă privirile spre Rusia. Intervenţiile lui nu au fost zadarnice dat fiind statul lui de activitate filorusă şi de spionaj în favoarea marii puteri răsăritene. Pentru Manuc mai lucra la Petrograd aga Joachim Lazarian, ginerele lui. Acestuia, Manuc îi scria de la Sibiu la 20 mai 1813 despre intenţia lui de a se stabili în Rusia.

În acelaşi timp Manuc a scris lui Amiş aga, un bun prieten al său de la Constantinopol, fostul vistier al lui Mustafa paşa Bairactarul, explicîndu-i de ce a părăsit Ţara Românească. Printre altele, Manuc îi scria prietenului său că Sibiul „parcă este un cartier al Bucureştilor, toţi sînt veniţi din Ţara Românească sau de pe celălalt mal al Dunării". Ceea ce înseamnă că în acest important centru transilvănean, oa şi la Braşov dealtfel, erau foarte mulţi refugiaţi politici din ţările române şi chiar din sudul Dunării[115].

---

114 **În afară de aceşti munţi, Manuc Bei mai cumpărase la 16 iunie 1811, de la serdarul Nicolae Diamandi alias Saegiu, munţii Clăbucetul şi Piscul Cînelui, învecinaţi cu munţii cumpăraţi de la Const. Dudescu.**

115 **La Sibiu, Manuc Bei avea vechi relaţii cu casa de comerţ a lui Constantin Hagi Pop, care realiza un mare volum de afaceri în Ţara Românească. Sibiul şi Braşovul erau şi centre de**

În primăvara aceluiaşi an, 1813, Manuc Bei primi o scrisoare de la un alt prieten al său, de la Constantinopol, Ahmed. Acesta, probabil cumpărat sau torturat de duşmanii lui Manuc, îl invita pe prietenul său să vină la Constantinopol, să nu aibă nici o teamă, să se instaleze unde va vrea, în capitala otomană, la Adrianopol sau la Bucureşti. . . Manuc primea asigurări că nu i se va întîm- pla nimic. Groaza sa, îi scria prietenul său Ahmed, provocată mai ales de uciderea lui Ramiz paşa, ar fi cu totul neîntemeiată. Serviciile pe care Manuc Bei le-a adus înaltei Porţi, îi mai insinua aga, sînt în afară de orice discuţie, iar el ar fi victima intrigilor de la Bucureşti pe care le-au pus la cale grecii de acolo, împotriva lui. I se promitea chiar eliberarea unui firman prin care să i se dea asigurări că nimeni nu se va atinge de el şi de avuţiile lui. Prietenul de la Constantinopol îl ruga să aibă încredere în el iar dacă socoteşte că este necesar, este hotă- rît să vină personal la Sibiu pentru a-l întovărăşi la drumul de întoarcere în Turcia. I se dădeau, de asemenea, asigurări că nu-şi va pierde nici înalta demnitate de mare dragoman. Dar Manuc bănuind falsitatea celor afirmate în scrisoare, s-a gîndit să nu-i răspundă nici un rînd. Apoi s-a răzgîndit, considerînd că totuşi ar fi mai bine să clarifice, o dată penitru totdeauna, o situaţie care nu mai trebuia să plutească în confuzie. În răspunsul său, Manuc i-a arătat împrejurările care l-au determinat să ceară protecţia rusă şi-i adăuga că în nici un caz nu va veni la Constantinopol atîta vreme cît acolo va stăpîni „duhul rău", întrupat de marele vizir, Halet Efendi. Scrisoarea lui Manuc era datată: 22 mai 1813. Cu toate acestea,

---

tranzit către Europa centrală.
în timpul războiului din 1768—1774, Braşovul era plin de refugiaţi din Ţara Românească, iar în timpul războiului din 1787 — 1791, erau mai mult de 150 de familii de boieri munteni şi nu era casă mai de seamă care să nu aibă un străin. (N. Iorga, *Studii şi documente*. .. X, Bucureşti, 1906, p. 243). Aceeaşi situaţie a fost şi în timpul războiului din 1806—1812. Astfel, prin legăturile comerciale, prin caracterul complimentar al economiei, îndeosebi agrară, a Moldovei şi Ţării Româneşti, cu a Transilvaniei, dominant meşteşugărească; prin adăpostul pe care l-au găsit unii la alţii în vremuri vitrege, românii de pe cele două versante ale Carpaţilor; prin păstorii care în toate verile îşi păşteau turmele în cîmpia munteană, coborînd din munţi (F. Sulzer susţine că pe la 1780 păşteau în cîmpiile Ţării

prietenul său, a mai insistat printr-o scrisoare din 11 august ca, cel puțin, să nu părăsească Sibiul căci într-un asemenea caz, va face dovada că a fugit[116].
Manuc Bei a avut dreptate să nu creadă în sinceritatea scrisorii fostului său prieten. Într-un raport al lui Ledoulx, din 9 iunie 1813, se afirmă că Ioan Vodă Caragea, primise dispoziții categorice de la Constantinopol, privind sechestrarea averii lui Manuc și menținerea ca ostatică a familiei lui. De asemenea, i se recomanda domnitorului fanariot ca reprezentanții consulatului rus să nu mai fie ascultați în această afacere. De aceea, toate intervențiile lui Luca Kiriko pe lîngă domnitorul fanariot de a se ridica sechestrul, au rămas zadarnice. Iar pe de altă parte, guvernul turc a cerut cu multă energie Rusiei să-i predea pe Manuc Bei, considerat dezertor și delapidator de milioane din haznaua împărătească.
La 2 iulie 1813, contele Nicolae Rumiantev, ministrul de externe al Rusiei, a împuternicit pe contele Italinski, ambasadorul de la Constantinopol, să intervină pe lîngă înalta Poartă, ca supusul Rusiei, Manuc Mirzaean, să obțină, pe baza tratatelor, dreptul de folosință asupra proprietăților lui din Imperiul otoman.
La 25 iulie 1813, numai la aproape patru luni de la fuga lui de la București, cancelarul rus, Nesselrode, comunica contelui Italinski, că țarul a conferit cetățenie rusă lui Manuc Bei și fraților Sebastian și anume lui Bogos, Mesrob și Gabriel. Cu toate acestea, Manuc a trebuit să mai rămînă încă multe luni la Sibiu, pînă cînd a reușit să-și scoată familia din București, unde era ostatica lui Ioan Vodă Caragea. Autoritățile ruse au fost foarte prompte, venind efectiv în ajutorul lui Manuc.

Românești pînă la 500.000 oi ale ciobanilor din Țara Bîrsei; cf. *Geschichte des Transalpinischen*

116***Daciens...*, III, Wien, 1782, p. 446—447); prin tot felul de legături *dintre munteni și transilvăneni,* cele două centre urbane Brașovul și Sibiul, au constituit puntea de legătură permanentă între cele două țări.**
Unii negustori brașoveni, români din Țara Bîrsei, aveau strînse legături cu București unde își cumpărau imobile sau terenuri. Unul dintre ei, Mihail Hristea, avea în 1766, printre proprietățile din București și terenul unde a fost construit Teatrul Național și Hotelul Intercontinental. Terenul, aparținuse, probabil, mănăstirii Colțea, și a trecut în secolul al

Într-o scrisoare din 6 august, trimisă de la Sibiu la Petrograd prinţului Ioachim Lazarían, Manuc Bei descrie împrejurările în care s-a semnat pacea de la Bucureşti. El afirma că „distrugătorul de lume, blestematul Napoleon", l-a duşmănit din cauză că a contribuit la încheierea păcii. Napoleon, nu dorea terminarea războiului căci, în acest caz, mai multe divizii ruse ar fi fost menţinute la Dunăre, iar el ar fi putut pătrunde mai uşor în Rusia. În continuare, Manuc Bei mai afirmă că Halet Efendi şi Ioan Vodă Caragea au complotat împotriva lui şi a lui Dumitrache Moruzi, căruia i-au tăiat capul la Sumla. La Bucureşti, scria Manuc, Caragea Vodă voia să întreţină relaţii bune cu el, pentru a-l putea prinde mai uşor cînd avea să primească firmanul de decapitare. Faţă de această situaţie, precizează Manuc în scrisoarea amintită, a aşteptat momentul potrivit să fugă din Ţara Românească, fără ştirea lui Ioan Vodă Caragea. „Şi eu, scrie Manuc, făcîndu-mă că nu pun la îndoială prietenia lui (a lui Ioan Vodă Caragea, n.n.), după patru luni am găsit ceasul potrivit: am luat paşaport de la domnul Kiriko şi fără să ştie nimeni, am părăsit Ţara Românească şi am venit. . . la Sibiu"[117].
La 13 august 1813, contele Nicolae Rumianţev, trimisese, prin curier special, paşaportul lui Manuc Bei. Cît priveşte soarta familiei captive, au fost necesare repetate intervenţii ale lui Luca Kiriko, care-şi datora viaţa lui Manuc Bei, pe lîngă ambasadorul Italinski şi forurile conducătoare ruse, pentru a se cere, energic, Porţii să elibereze familia lui Manuc Bei şi să-i restituie moşiile şi averea sechestrată din porunca Porţii. Situaţia era pentru Manuc Bei agravată şi de împrejurarea că în acel an, 1813, bîntuia la Bucureşti şi în multe

---

XIX-lea în proprietatea familiei Hagi Moscu, care a ridicat pe el o vastă clădire, unde a fost primăria oraşului la sfîrşitul secolului trecut, (cf. Emil Hagi Moscu, *O veche casă boierească în mahalaua Colţea,* în Bucureştii Vechi, I—V (1930—1934), p. 81.)

[117] *Documente turceşti privind istoria României,* III, trad. Mehmed A. Mustafa, mss. la Institutul de studii sud-est europene; MIMB., inv. nr. 26407 şi 26408; Cf. Gh. Bezviconi, op. *cit.,* p. 29—30.

părţi ale ţării cumplita „ciumă a lui Caragea", cum a fost numit teribilul flagel care făcea, zilnic, zeci şi zeci de victime numai în reşedinţa domnească. Or, Manuc era îngrijorat pentru sănătatea soţiei şi copiilor lui. Într-o scrisoare din 18 august acel an, către Ioachim Lazarian, de la Petrograd, Manuc Bei îi cerea să intervină pe lîngă guvernul rus, să-i fie lăsată familia să plece din Bucureşti întrucît, scria Manuc disperat, „Bucureştii şi împrejurimile ard în foc, este molimă. Dumnezeu să ne milosti- vească! Familia mea se adăposteşte într-o localitate la un ceas de Bucureşti". Iar într-o altă scrisoare, din 18 decembrie 1813, el scrie cuprins de tristeţe şi nelinişte: „Aţi auzit desigur, de epidemia care domneşte în acest timp în Bucureşti. Să ferească Dumnezeu, acum mor zilnic în Bucureşti 60—80 şi chiar 100 de persoane. Familia mea se găseşte în mijlocul focului!"[118] Cu toate acestea vor mai trece cîteva luni pînă cînd a putut s-o scoată din Bucureşti, în urma unor repetate intervenţii ale contelui Italinski, ambasadorul rus la Constantinopol, pe lîngă marele vizir, în primăvara anului 1814. Totodată, marele vizir a fost nevoit să poruncească lui Ioan Vodă Caragea să ridice sechestrul de pe toate averile lui Manuc din Ţara Românească. În sfîrşit, în iunie 1814, Manuc îşi revedea familia la Braşov. Din acest moment el părăseşte, definitiv, Sibiul. Astfel se încheia încă un capitol din viaţa lui Manuc Bei. Ajutat de împrejurări reuşise pînă acum să scape de laţul ce-i fusese întins în atîtea rînduri. Odată cu fuga lui din Ţara Românească i se deschideau noi perspective. Legăturile lui cu capitala sultanilor şi înalţii ei dregători erau acum definitiv rupte. Tot ceea ce reuşise acolo, ca relaţii şi chiar ca avere, se spulberase prin jocul totdeauna capricios şi nestatornic al politicii. Mulţi dintre înalţii dregători otomani cu care lucrase şi pe care-i servise sau îi ajutase cu bani, nu mai aveau nici o putere sau, în cele mai multe cazuri, le căzuse capetele în timpul revoltelor de la palat, atît de specifice lumii orientale. Şi, odată cu puternicii stăpîni de la înalta Poartă, Manuc Bei considera că şi-a pierdut tot ceea ce adunase în Ţara Românească, deşi i se ridicase sechestrul pe averi,

---

118 ***Ibidem.***

pentru că nu se mai putea duce la Bucureşti ca să-şi rezolve, personal, în condiţii bune şi normale, afacerile. Cumnatul său, Az- vadur Avedian, care-l reprezenta acolo, n-a putut face altceva decît să lichideze parte din bunuri în condiţii dezavantajoase. Manuc Bei era nevoit să înceapă o viaţă nouă. Ce-i va aduce ea? Nu putea şti, nici bănui. Relua munca de la început, sub un alt cer, pe un alt pămînt, cu alţi oameni.

Era în vara anului 1814. Congresul de la Viena, al tuturor regilor şi împăraţilor Europei, începea. Se ridica cortina pentru a se juca mărea dramă: Napoleon şi Europa. În acele luni, cît a durat „congresul", avea să se statornicească pacea şi ordinea politică a Europei pentru un secol. Privirile omenirii şi mai ales ale popoarelor europene, erau aţintite şi încordate spre marea capitală a Habsburgi- lor. Dintre conducătorii Europei, ţarul Alexandru I al Rusiei era una dintre figurile cele mai proeminente. Aşteptat să sosească în capitală în august 1814, cînd trebuiau să înceapă lucrările congresului, Alexandru I a ajuns la Viena mult mai tîrziu. Cum dealtfel s-a întâmplat şi cu lucrările propriu-zise ale congresului, care au început abia la sfîrşitul lunii septembrie 1814.

Gîndurile lui Manuc Bei alunecau, cu insistenţă, spre Viena. El îşi dădea seama că situaţia lui personală, tot viitorul lui, al familiei lui pot fi asigurate numai dacă reuşeşte să cîştige bunăvoinţa conducătorilor marii puteri de la răsărit, Rusia şi, în primul rînd, a ţarului Alexandru I. Manuc ştia că ţarul avusese în repetate rinduri, numai cuvinte de laudă la adresa lui, pentru serviciile pe care le-a adus armatei ruse de la Dunăre, în tot timpul războiului. Decorarea lui cu ordinul Sf. Vladimir era o dovadă în acest sens. De asemenea, el ştia că era un om apreciat şi de Nesselrode, cancelarul Rusiei. Aşa fiind, trebuia să încerce şi imposibilul ca să ajungă pînă la ţar. Era convins că dacă va reuşi să fie primit de împărat, atunci, în mod sigur, îşi va putea aranja situaţia în bune condiţii. . . Dar pentru aceasta trebuia să convingă anturajul ţarului de urgenţa pe care o reclama audienţa lui, chiar la Viena, unde Alexandru I era preocupat, în principal, de problemele organizării păcii europene. Va trebui să arate motivele pentru care solicita, cu atîta insistenţă să fie primit de ţar. Iar motivele şi le imaginase Manuc Bei. El le-a concretizat

într-un ambiţios proiect economic care, era convins, va interesa atît pe ţar cît şi guvernul rus. La Viena Manuc ştia că va întîlni printre mărimile congresului mulţi cunoscuţi — oameni pe care i-a servit şi i-a ajutat în diferite împrejurări. O audienţă la ţar însemna pentru marele om de afaceri, încununarea eforturilor lui. Odată hotărît să joace această îndrăzneaţă carte a vieţii lui, nu mai stătu pe gînduri. În iunie acel an, plecă la Viena, de la Braşov.

Manuc Bei nu mai fusese în capitala Habsburgilor. De cum careta lui a intrat în oraş, a fost impresionat de proporţiile şi monumentalitatea Vienei. Casele, mai toate cu două şi chiar trei caturi, curăţenia de pe străzi, ordinea de pretutindeni, toate acestea i-au făcut o impresie deosebită. Dar ceea ce l-a impresionat cel mai mult a fost momentul cînd i s-a anunţat venirea la el, la hanul unde locuia, a unei delegaţii armene. Erau membrii coloniei armenilor din Viena care au dorit să-i prezinte o adresă omagială în versuri. Adresa era tipărită pe mătase iar versurile erau scrise de un poet armean: Pagos Henmetian...

Deprins numai cu viaţa din oraşele orientale, cu conglomeratul de bazaruri şi murdărie generală, Manuc Bei vedea acum ce înseamnă o lume cu adevărat civilizată. Instalat în unul din hanurile de la periferia oraşului, pentru că hotelurile din centrul oraşului erau ocupate de numeroasele delegaţii ale ţărilor europene, Manuc Bei a căutat să evite societatea vieneză pentru că, din cauza numeroşilor diplomaţi veniţi în capitala congresului european, ritmul ei devenise trepidant, zgomotos. De aceea, a preferat să stea mai retras, întîlnind numai oamenii pe care-i cunoscuse mai ales la Bucureşti, de care avea acum nevoie ca să poată ajunge la ţar. Printre aceştia erau multe personalităţi politice care-i datorau recunoştinţă pentru tot ceea ce făcuse pentru ele. Toţi aceştia îl numea „prinţul armenilor". În adevăr, Manuc Bei impresiona chiar cele mai aristocratice figuri din centrul şi occidentul Europei, prin prestanţa pe care o avea, prin scumpetea şi raritatea veşmintelor pe care le purta, prin generozitatea şi dărnicia care-l caracterizau. Cînd, într-o zi, întîlni întîmplător, în una din cafenelele vieneze, pe Aii, fiul lui Pasvan Oglu, într-o indescriptibilă stare de mizerie, Manuc Bei i-a dat bani nu numai să se

îmbrace şi să aibă ce mînca, ci şi ca să se poată înapoia în Turcia.
Cum ştia că în jurul ţarului se vor desfăşura cele mai de seamă lucrări ale congresului, dar şi cele mai multe dintre intrigile diplomatice, Manuc Bei a căutat şi a reuşit să pătrundă în cercurile apropiate lui Alexandru I. Astfel, prin relaţiile pe care şi le-a făcut, lui Manuc i se deschideau largi perspective. El calculase bine rezultatele a- cestei călătorii. Om de acţiune, întreprinzător, fin observator, abil diplomat, ştiuse, totdeauna, cu pungile lui să cîş- tige simpatii şi protectori în anturajul Curţii imperiale, mai ales că avea un bogat statut de activitate în serviciul Rusiei.
În adevăr, în dimineaţa zilei de 3 octombrie 1814, i s-a fixat audienţa la ţar. Cînd a primit această veste, Manuc Bei şi-a dat seama că trăieşte un moment hotărîtor pentru tot viitorul său. Prezentat ţarului, a fost impresionat de bunăvoinţa ce i s-a arătat de la început. Iar cînd i-a înfăţişat lui Alexandru I proiectele economice în legătură cu o întinsă regiune din Rusia, ţarul s-a arătat interesat de tot ceea ce imaginaţia înflăcărată, puternică, a acestui armean construise şi voia să realizeze. „Prinţul armenilor", supunea ţarului spre aprobare proiectul de fundare a unui mare port la Dunăre, lîngă Reni, inspirîndu-se poate, de la portul Mării Negre, Odessa. Ceva mai mult, Manuc Bei propunea ţarului şi popularea întregii regiuni cu coloniști din ţările creştine, din Balcani, asuprite de turci. Astfel, Manuc Bei se situa nu numai pe poziţia unui economist, ci şi pe aceea a unui om politic ce se oferea ca mijlocitor între imperiul ţarilor şi popoarele creştine din Balcani, care aşteptau eliberarea de sub jugul otoman. Ţarul şi-a însuşit proiectul lui Manuc Bei mai cu seamă că îi surîdea perspectiva de a exista, în afară de Constan- tinopol, care purta numele unui împărat creştin, un alt mare port: Alexandropol, aşa cum urma să se numească oraşul de la gurile Dunării. Cînd audienţa a luat sfîrşit, Manuc Bei a plecat fericit, avînd siguranţa că a cîştigat simpatia şi încrederea ţarului. El putea aştepta calm, răspunsul la propunerile lui, mai cu seamă că Alexandru I îl asigurase că îi va răspunde după ce îi va studia în amănunt proiectele.
Audienţa la ţar a avut darul să provoace un mare interes pentru persoana lui Manuc Bei atît din partea poliţiei

secrete habsburgice cît şi a presei vieneze. Dacă pentru cea dintîi, Manuc Bei era un turc: „Mirza, Mahmud Bei", pentru cea de a doua el era „„Mannug Bey, Russi- sche Keiserl(ische) Staatsrat", cum îl numea „Wiener Zeitung". Ziarul vienez nu greşea. Printr-un ucaz împărătesc, Manuc Bei fu numit chiar în acea toamnă, consilier de stat. „Pe fostul dragoman al Porţii, Manuc Bei, atotmilostiv îl numim consilier de stat efectiv", scria ţarul în ucazul său[119]. Această înaltă demnitate echivala cu gradul de general în armata rusă. Contele Nesselrode a avut grijă ca o copie a ucazului să parvină ambasadorului rus de la Viena, contele Gustav Stuckenberg la 4 noiembrie 1814. în acest fel. numele lui a circulat şi mai mult nu numai printre diplomaţii ruşi, fiind considerat ca unul din oamenii agreaţi în cercurile de la palat ci chiar şi printre ceilalţi diDlomati euroDeni. în adevăr. Manuc Bei avea în anturajul ţarului relaţii foarte bune începînd cu Capo d'Istria ministrul de externe al Rusiei.

În sfîrşit, mult aşteptatul răspuns din partea ţarului fu predat lui Manuc Bei la 22 februarie 1815, de către un aghiotant împărătesc. În răspunsul său ţarul îi preciza: „. . .Mi-a fost plăcut de a vedea cu această ocazie zelul care vă animă pentru binele obştesc. Dorind a favoriza orice întreprindere tinzînd în acest scop, îmi rezerv revederea obiectului cererii voastre, spre a da posibilitate să realizaţi lăudabilele voastre intenţii. Cu satisfacţie, vă dau prin prezenta un nou temei de a mea bunăvoinţă. Alexandru"[120].

Planurile pe care şi le făcuse Manuc Bei venind la Viena, începeau să capete contururi precise. Avea acum o bază puternică de pe care putea întreprinde tot ceea ce întinsele lui averi şi, mai ales, bogata lui imaginaţie, în combinarea afacerilor, putea realiza.

O dată încheiate treburile la Viena, Manuc Bei a părăsit capitala Habsburgilor la sfîrşitul luniii iunie 1815,

---

119 **Gh. Bezviconi, *op. cît.,* p. 31. Cf. „Wiener Zeitung", nr. 132 din 1815.**

120 **Arhiva MIMB, inv. nr. 35079. *Ci.* Gh. Bezviconi, *op. cît.*, p. 32.**

ducîndu-se la Braşov, unde îşi avea familia. Aici a rămas cîteva săptămîni în care timp a cercetat din nou şi a completat proiectele lui economice. Pentru realizarea lor, avea nevoie, printre altele, şi de oameni de afaceri care să lucreze cu el sau pentru el. Manuc îşi făcuse deja unele legături la Petrograd şi Moscova, încă din anul 1811, din timpul războiului. De pe atunci, dîndu-şi seama că Turcia va pierde războiul, din cauza tulburărilor interne şi a superiorităţii militare a Rusiei, se gîndise să se stabilească în Rusia. Unul din oamenii lui de afaceri de acolo, Ere- mia Eghiazemian, îi scria de la Petrograd, la 10 mai 1811, că a găsit să cumpere convenabil, o moşie cu 800 de iobagi la 60 verste de Moscova. Cu acest om de afaceri Manuc Bei mai tratase şi cumpărarea unei mari cantităţi de fier. Fapt este că în acel an, 1811, Manuc a purtat o intensă corespondenţă comercială cu oameni de afaceri din cele două mari centre ruseşti. Printre aceştia se număra şi aga Ioachim Lazarian, care lucra pentru el la Petro- grad. Acum, date fiind noile lui obiective economice, Ma- nuc avea nevoie de cît mai mulţi oameni de afaceri.
Prima problemă pe care avea s-o rezolve era aceea a lemnului cu care să se poată începe construirea noului oraş şi port. Prin oamenii lui de afaceri cumpără marea moşie Hînceşti, din Lăpuşna, acoperită şi cu mai multe păduri seculare. A plătit 300.000 de lei aur lui Ioniţă Iamandi, proprietarul ei.
În toamna anului 1815, Manuc s-a instalat la Chişinău ca să fie cît mai aproape de regiunea care făcea obiectul marilor lui proiecte. Aici, prima lui grijă a fost să-şi li- chideze, oricum, averea imobiliară pe care o mai avea în Ţara Românească. La 6 noiembrie, acel an scria lui Âsva- dur Avedian, să vîndă moşiile de la Dudeşti şi Dragomi- reşti iar mai tîrziu, în octombrie 1816, îi trimitea procură pentru vînzarea moşiilor de la Tîncăbeşti, Pasărea şi altele. Pe de altă parte, Manuc Bei intenţiona să se ducă la Petrograd pentru a pune la punct în mod complet şi definitiv proiectele lui. La 26 ianuarie 1816, el anunţa la Petrograd pe prinţul aga Ioachim Lazarian, că va veni în curînd în capitala ţarilor. La sfîrşitul lunii februarie acel an, Manuc a plecat la Petrograd unde a rămas toată luna martie. Acolo, a avut dese întîlniri cu Capo d'Istria, ministrul de externe al Rusiei.

Pornit pe drumul unor grabnice realizări, la 24 aprilie Manuc Bei a înaintat împăratului un amplu memoriu prin oare, printre altele, oerea 35.000 de deseatine de pămînt pentru întemeierea noului oraş şi port, într-o regiune mărginită de Dunăre de la gurile Prutului. Pe acest teritoriu urmau să fie colonizaţi toţi cei care voiau să scape de robia turcească din Balcani. Aveau numai obligaţia de a plăti dijma şi de a munci 12 zile pe an pentru proprietar. Manuc mai cerea în memoriul său ca noul oraş să aibă o magistratură proprie care să depindă numai de guvernatorul districtual. În schimb, funcţionarii puteau fi ai statului. Portul se va bucura de aceleaşi privilegii ca şi Odessa şi va fi închis numai în cazuri excepţionale. Populaţia oraşului va fi scutită pentru 10 ani de toate impozitele, va întreţine şi va aproviziona numai armata distrio tului. Negustorii vor fi liberi să meargă oriunde, în toată Rusia şi în afară de hotarele ei. Impunerile vamale vor fi percepute în folosul administraţiei oraşului şi pentru nevoile obşteşti. Colonizarea va fi liberă. Se va da pămînt şi ajutor oricui pentru a-şi înjgheba o gospodărie, dacă se va hotărî să se stabilească în acest district. Memoriul mai cerea, de asemenea, libertatea religioasă. În schimb, Manuc Bei se angaja, în acelaşi memoriu, să dea 20.000 de galbeni pentru vamă şi carantină şi să plătească timp de 5 ani salariile tuturor funcţionarilor. Se obliga, de asemenea, să zidească o biserică ortodoxă, una catolică şi o a treia armeană, precum şi două şcoli, din care una armeană. În primii cinci ani urmau să fie întreţinute de el şi apoi le susţinea în continuare, dar numai cu cîte 200 de galbeni anual. În mijlocul oraşului, oare va fi construit după sistemul radial, va fi înălţat un mare complex pentru toate instituţiile lui. Era prevăzută şi construirea unei geamii pentru ca astfel să fie atraşi turcii. Acest mare centru comercial şi port va înlesni totodată, în condiţii foarte avantajoase şi exportul griului, produsul principal al economiei districtului.
îndrăznetul lui proiect de a funda un oraş şi de a dezvolta economia unei întregi regiuni, l^au făcut cunoscut în toate cercurile conducătoare de la Petrograd. El avea acum platforma de pe care se putea lansa în tot felul de afaceri şi, în acelaşi timp, avea create şi condiţiile pentru ca să strîngă şi mai mult relaţiile cu Curtea ţaristă prin legăturile pe care i le stabilea cu popoarele

din Balcani unde era atât de binecunoscut. De aceea, în timpul şederii lui la Petrograd, a fost foarte bine primit nu numai în cercurile politice conducătoare ci chiar şi de ţar şi familia lui[121]. Pentru Alexandru I, care avea privirile aţintite mereu spre Orientul Apropiat, Manuc Bei prezenta un interes deosebit, prin aceea că putea fi un consilier priceput şi înţelept, un bun sfătuitor în aceste probleme pe oare le cunoştea atît de bine.
La plecarea lui Manuc din capitala ţarilor, Capo d'Is- tria, ministrul de externe al Rusiei, a trimis generalului Bahmetev, guvernatorul distructului în care se stabilise Manuc, o adresă prin care îl solicita să sprijine proiectele de fundare a oraşului Alexandropol pentru că ele au aprobarea ţarului care îi arată lui Manuc Bei o deosebită atenţie şi bunăvoinţă, scria înaltul demnitar rus. De asemenea, Capo d'Istria, cerea guvernatorului să scutească de dări comunale satele Hînceşti, Lahovişteа şi Stolnici, de pe moşiile lui Manuc. Totodată i-a făcut cunoscut că ţarul a dispus că Manuc Bei are dreptul să poarte corespondenţă direct cu ambasadorul rus de la Constantinopol pentru a-i comunica informaţii în legătură cu administrarea ţărilor române de către Ioan Vodă Caragea şi Scar- lat Callimachi. Şi cum Manuc era considerat un adevărat şef al spionajului rus în Balcani, Ministerul de Externe i-a ataşat un funcţionar superior al lui, Apostolache Sti- mo, care să menţină permanentă legătura cu Curtea şi guvernul de la Petrograd.

Apostolache Stimo, macedonean de origine, era un om cult,

121 **Gh. Bezviconi, op. *cit.,* p. 33—35.**
Pentru călătoria la Petrograd, Manuc a cumpărat de la Constantinopol îmbrăcăminte şi cadouri în valoare de peste 22.000 lei. Din registrul de venituri şi cheltuieli al casei Manuc Bei pe anii 1815—1818, aflăm că, printre altele, au fost cumpărate postavuri, mătăsuri, şaluri, garnituri de îmbrăcăminte, cafea, tutun, lulele, lichioruri şi altele. (Ci. Ion Ionascu, Veniturile *şi cheltuielile casei Manuc Bei în anii 1815—1818,* în „Revista Arhivelor", 1971, nr. 4, p. 626).

bine pregătit din toate punctele de vedere, nu numai profesional. A început cariera ca secretar al marelui dragoman Dumitrache Moruzi. La sfîrşitul războiului ruso- turc, Apostolache Stimo a fugit în Rusia, sub protecţia ruşilor, în mai 1812, imediat după încheierea păcii. Doi ani mai tîrziu, în 1814, a obţinut supuşenia rusă şi a fost încadrat

consilier în Ministerul de Externe de la Petrograd. Şi-a trăit restul vieţii în Rusia şi a fost unul din prietenii lui Alexandru Puşkin. Ca ataşat pe lîngă Manuc Bei, Apostolache Stimo şi-a achitat cu competenţă toate îndatoririle. Avea legături directe şi la Curte. Cînd l-a întîlnit pe Manuc Bei, i-a comunicat mesajul prin care „stăpînul tuturor

ruşilor" îşi manifesta mulţumirea pentru informaţiile ce i le transmisese: „Spune-i din partea ţarului, că dacă va avea vreo treabă dependentă de mine să-mi scrie direct şi cu plăcere voi satisface dorinţa lui"[1]®

.La 20 iulie 1816, Capo d'Istria mulţumea lui Manuc în numele ţarului pentru serviciile aduse Rusiei şi îi recomanda să acţioneze în continuare în acelaşi spirit. Manuc Bei informase Curtea de la Petrograd nu numai cu cele ce se întîmplau în ţările române sau în Turcia, ci şi cu evenimentele din sudul Dunării. Acolo el avea o reţea de agenţi conduşi de un oarecare Tatos.
Dacă anul 1815 a fost anul negocierilor şi al proiectelor, în 1816 s-au început realizările. Manuc Bei a călătorit prin toată regiunea pentru a-şi crea condiţii cît mai bune şi mai complete pentru realizarea planurilor lui. În acelaşi timp şi-a construit şi un conac pe moşia sa de la Hîn- ceşti.
în tot acest timp, el a păstrat o strînsă legătură cu soţia şi copiii care primeau la Braşov o instrucţie aleasă cu preceptori de limbi străine. În una din scrisorile pe care i le-a trimis la Braşov, Manuc îşi întreba soţia, printre altele, dacă a primit pianul cumpărat la Viena pentru una din fete.
În sfîrşit, la 27 mai 1816, Luca Kiriko, consulul rus de la Bucureşti şi vechi prieten al lui Manuc, a eliberat paşaportul pentru soţia şi familia lui, pentru a putea pleca în Rusia. Mariam Manuc era însoţită de cei doi fii, Murad şi Feirat, de cele patru fiice şi de o soră a ei. Din suită mai făceau parte Babic Iacubici şi 11 servitori.Plecarea numeroasei familii a lui Manuc la Hînceşti, nu a fost un lucru simplu. Au fost cheltuiţi mii şi mii de piaştri pentru ca această călătorie să se facă în condiţii cît mai bune. Mai întîi au fost închiriaţi 90 de cai, două carete, două butci şi nouă „care mari, mocăneşti". Din convoi făceau parte şi doi medici, un preot, preceptorul copiilor, un bucătar, acelaş care însoţise pe Manuc Bei şi la Viena. Pe drum, familia a fost întovărăşită şi de doi ofiţeri şi 11 arnăuţi pînă la Focşani şi de aici de alţi şase arnăuţi, pînă la Sculeni. Drumurile erau proaste. Opririle multe. Pînă să ajungă la Hînceşti, s-a tot mers vreo 40 de zile după care s-a făcut şi o carantină de 15 zile[122]. Plecată din Braşov pe la mijlocul lunii septembrie, cînd s-au încheiat pregătirile, familia Manuc a ajuns cu bine la Hînceşti la 15 noiembrie 1816. Revederea cu Manuc a

---

122 **Ion Ionaşcu, op. *cit.*, p. 625—626.**

fost emoţionantă. Stăpînit de un puternic sentiment familial, adorîndu-şi soţia şi copiii, mai ales acum, după ce trecuseră prin atîtea primejdii, Manuc era în sfîrşit împreună cu familia lui. Biruise şi aoest impas din viaţa sa. Deşi era preocupat în cel mai înalt grad de proiectele lui, totuşi, Manuc şi-a făcut timp să se ocupe şi de Ioan Vodă Caragea. Lupta împotriva domnului fanariot, începută încă din anul 1815, de la Sibiu, a reînceput mai puternică, întocmind memorii către ţar în care arăta cum a fost jefuită Ţara Românească. La 27 octombrie 1816, Manuc Bei a trimis baronului Strogonof, ambasadorul rus de la Constantinopol, listele cu totalul impozitelor încasate abuziv în Ţara Românească, de către Ioan Vodă Caragea şi în Moldova de către Scarlat Vodă Callimachi în timpul anilor de scutire (1812—1814) şi a următorilor doi ani (1814—1816). Cifra totală se ridica la 36 milioane de piaştri numai în Ţara Românească. Iar pentru anii 1814— 1816 s-ar mai fi încasat abuziv peste 41 milioane de piaştri. Manuc a propus ambasadorului Strogonof ca o comisie să verifice încasările fiscale ale celor doi domnitori iar în acest timp ţările române să fie guvernate de boierii divaniţi. Cu toate aceste dovezi, Manuc Bei nu a reuşit însă mare lucru, pentru că Strogonof aprecia pe Ioan Vodă Caragea, care ştiu să cîştige prietenia ambasadorului rus. În schimb, acesta acuză mai mult pe Scarlat Callimachi, ceea ce pe Manuc nu-l interesa[123].

La Bucureşti, Ioan Vodă Caragea, cunoscînd rolul jucat de marele boier Constantin Filipescu în această afacere, s-a năpustit asupra lui. Pe de altă parte, datorită relaţiilor cu ambasadorul rus, reuşi să-l schimbe, în primăvara anului 1817, pe Luca Kiriko de la conducerea consulatului rus de la Bucureşti, cu Al. Pini. Informat despre schimbarea intervenită la consulatul rus, Manuc pentru a-şi stabili o legătură cu noul consul, i-a pus la dispoziţie catul de sus al caselor lui de pe Podul Tîrgului de Afară şi i-a recomandat ca informator pe Bogdan Avedici, unul din oamenii lui de încredere de la Bucureşti. Iar Caragea Vodă pentru a intimida pe boieri, avînd în vedere greutăţile ce i le făcuse Constantin

123 ***Documente turceşti.*** **., Arhiva MIMB, înv. nr. 26436.**

Filipescu, a trimis pe ginerele său, Vlahutzi, în ajunul sosirii lui Alexandru Pini la București, pe la mai toți marii boieri, printre care Bălă- ceanu, Văcărescu și alții, ca să-i informeze că Constantin Filipescu este un trădător și că el, Caragea Vodă, are firman împărătesc ca să-l execute pe boierul muntean, dar nu o face pentru că îi este milă de bătrînețea lui. În felul acesta vodă voia să intimideze pe toți boierii adversari lui, ca să nu mai informeze pe noul consul Al. Pini, despre starea jalnică în care se afla țara.

Surghiunit cu familia lui la Elisabetgrad, în februarie 1810, marele boier Constantin Filipescu, după ce a primit permisiunea să se instaleze la Odessa în martie 1811, a revenit în țară abia după încheierea păcii și plecarea rușilor, în octombrie 1812. Reinstalat în casele lui, nu se bucură însă prea multă vreme de liniște. La cîrma Țării Românești fusese numit în decembrie 1812, Ioan Vodă Caragea. Acesta, bănuind pe marele boier Filipescu că unelteşte împotrivă-i, îl surghiuni la Bucov, în Prahova, una din moșiile lui. Aici, marele boier și famili-a, au trebuit să stea mai mulți ani, pînă în 1817 cînd, fiind suferind, domnitorul i-a permis să se înapoieze în București. Dar mai trăi doar cîteva luni. A fost înmormîntat la moșia lui de la Bucov. Un contemporan, Șerban Andronescu, notează acest moment în însemnările lui scriind că „marți la 10 ceasuri din zi (20 noiembrie 1817 n.n.) au răposat întru domnul, dumnealui biv-vel ban Constantin Filipescu, venit fiind din surgunlucul (= surghiunul n.n.) ce l-au făcut măria sa Ioan Caragea Vodă, la moșia dumisale Bucov. Acest surgunluc cu mare tărie, căci nici la plimbătoare fără paznic nu-l lăsa, apoi nici din casă afară, adică în pridvor nu-l scotea un Petre Sărdar paznic cu arnăuți. Cinste însă la îngropare i-au făcut foarte frumoasă, ca nici unui din alți boieri ce au murit. . ."[124] Marele boier a dus cu el în mormînt adevărul multor evenimente la care a participat și pe care le-a trăit.

Cît despre memoriile lui Manuc Bei ele au avut, totuși, o consecință. Ioan Vodă Caragea, care era un fanariot

---

124 ***Însemnările Andronestilor,*** **publicate de Ilie Corfus, București, 1947, p. 46—47.**

inteligent şi abil, a redus unele sarcini fiscale, pentru a-şi crea simpatii în masele ţărăneşti, lovite cel mai greu de biruri.
Activ şi energic, Manuc Bei nu a întîrziat să-şi pună mai departe în aplicare măreţele lui proiecte care entuziasmaseră pe ţar. Dacă construirea oraşului propriu-zis întîrzia din cauza unei complicate birocraţii, în schimb, tot ce era în funcţie de posibilităţile lui personale a realizat la timp. A reuşit să dea un puternic impuls vieţii economice şi agricole din întreg districtul, populînd regiunea într-un timp record şi într-un ritm accelerat. A întemeiat vreo 20 de sate cu centru administrativ, pînă la realizarea proiectului de construire a oraşului Alexandropol, la Hîn- cești, la moşia lui. A făcut nenumărate drumuri, a înălţat multe clădiri, a ajutat pe coloniști.
Manuc Bei avea însă nevoie de cît mai mulţi colaboratori care să-l ajute în opera pe care o realiza. Pentru unii din ei a cerut chiar oblăduirea ţarului. Este vorba, anume, de cumnatul său, Azvadur Avedian şi de Babic Iacubici. La intervenţia lui Manuc Bei, contele Capo d'Is- tria i-a răspuns la 25 iunie 1816 că ţarul „respectă recomandaţia dvs. conferind lui Azvadur Avedian rangul de consilier de Curte iar lui Babic Iacubici, acela de asesor colegial".[125] Printre colaboratorii intimi ai lui Manuc se afla şi cunoscutul Kiose Ahmed Efendi. La îndemnul lui Manuc, se instalează în satele înfiinţate în jurul oraşului proiectat nu numai rudele lui ci şi numeroşi armeni bogaţi, în afară de numeroase familii de emigranţi umili, în căutare de un loc mai bun sub soare, pentru viaţa lor grea, plină de necazuri. Prins în cleştele pasiunii de a realiza proiectul său care-i crea o situaţie excepţională în noua lui patrie, Manuc nu se mai preocupa de nimic altceva în afară de problemele legate strict de visul său: Alexandropol.

Dar viaţa îşi are legile ei imprescriptibile după

125 **Gh. Bezviconi, *op. cît.,* p. 38.**

cum viaţa fiecărui om
îşi are ciclul ei fix

.193

Era la începutul verii anului 1817, în luna iunie. Manuc Bei înconjurat de familie şi de colaboratorii lui intimi, ducea o viaţă tihnită la conacul său de la Hînceşti. În una din zile se anunţă inspectarea unor unităţi militare districtuale de către generalul Benningsen, însoţit de statul său major şi de generalul Bahmetev, guvernatorul districtului. Unele unităţi se aflau chiar în apropierea satului şi a conacului de la Hînceşti. Manuc Bei, care ştia să nu piardă nici o ocazie ca să-şi arate fidelitatea faţă de stă- pînii Rusiei, îi invită pe cei doi generali şi tot statul lor major la conac, pentru a petrece acolo o noapte. Invitaţia a fost primită. Curtea conacului s-a umplut de ostaşi, iar cei care n-au mai încăput şi-au întins corturile în jurul lui. Era o mare însufleţire, ca în zilele de sărbătoare. Bucatele nu se mai isprăveau iar băutura curgea şiroi. Pretutindeni domnea voia bună. Inimile se deschideau din ce în ce meu mult odată cu clondirele care se deşertau din ce în ce mai des. Fără ca cineva să fi pierdut limita măsurii toată lumea se simţea în largul ei fiindcă avea ce dorea. Pe cerdacul conacului, unde erau întinse mesele pentru comandanţi se ajunsese la servitul cafelelor care se făcea după un adevărat ritual oriental. Manuc Bei, vrînd să impresioneze pe oaspeţii săi, a poruncit să fie scoşi din grajduri, cîţiva din caii lui arabi. Doi din ei, mai nărăvaşi, cu greu puteau fi struniţi de însoţitorii lor. Generalul Benningsen îşi manifestă dorinţa să fie aduşi în faţa lui. Erau tineri, clocotind de energie. Manuc Bei, fire autoritară, supărat că abia puteau fi ţinuţi în frîu, prinse de dîrlogi unul din cai, încălecă, şi făcu în faţa asistenţei încîntate, demonstraţii de călărie printre care şi cîteva exerciţii ecvestre orientale. Toţi invitaţii, mari şi mici, erau în admiraţia acestui prinţ oriental care ştia să stru- nească aşa de bine un cal nărăvaş, îndrăcit. Dar, deodată, Manuc Bei simţind că i se face rău, opri calul brusc, coborî din şa dar nu mai putu face nici un pas. Se prăbuşi la picioarele animalului care fremăta, bătînd cu copitele în loc. Au sărit cei de faţă să-l ajute, să vadă ce s-a în- tîmplat. Manuc se înăbuşea. Respira din ce în ce mai rar. L-au ridicat de acolo şi l-au aşţezat pe o bancă pe cerdacul conacului. După cîteva minute Manuc îşi reveni cerînd să i se ia sînge. Totodată, încercă să-şi liniştească musafirii care-l înconjurau cu simpatie şi

compasiune. Nimeni nu ştia ce să-i facă. Deodată, făcîndu-i-se din nou rău, începu să agite mîinile ca şi cum ar fi vrut să spună

că respiraţia îi este din ce în ce mai grea. Printre invitaţi nu era nici un medic. Iar cel de la conac era plecat la Chişinău. A fost dus în camera lui. I s-a desfăcut haina la gît pentru a i se uşura respiraţia. Toată lumea era alarmată şi neputincioasă. Un călăreţ porni în galop spre Chişinău să aducă medici. Dar era prea tîrziu. După cî- teva ore de la începerea crizei, în seara zilei de 20 iunie, Manuc Bei închidea pentru totdeauna ochii la conacul lui de la Hînceşti, acolo unde-l adusese voinţa lui puternică de mărire şi glorie. A doua zi de dimineaţă au sosit şi cîţiva medici. Ei nu aveau decît să constate moartea „prinţului armenilor". În jalea tuturor a fost transportat la Chişinău. Oficialităţile i-au adus ultimul omagiu. A fost înmormîntat lîngă biserica armenească din Chişinău, în prezenţa mai multor prinţi şi a contelui Benningsen, după cum reiese din scrisoarea din 23 iunie 1817 a lui Gligor, episcopul armenilor. Mai tîrziu, deasupra mormîn- tului s-a ridicat o cupolă care a fost legată de biserică întocmai unui pridvor ca şi cum, împotriva tradiţiei armeneşti, ar fi fost înmormîntat în interiorul lăcaşului. Tot acolo aveau să fie înmormîntate şi două din ficele lui, Mariam în anul 1822, şi Gaiane, în anul 1824. De la Manuc Bei a rămas, în afară de averi, legenda. Aceasta a fost mai vie şi mai persistentă decît averile care, toate, s-au risipit ca frunzele în vîntul toamnei.[126]

Relaţiile pe care le-a avut la Serai, ajungînd dragoman şi bei; serviciile pe care le-a adus Rusiei, devenind unul din consilierii de stat ai imperiului; rolul politic jucat la Curtea domnească de la Bucureşti, unde deţinea demni-

126 **Scrisoarea arhiepiscopului Gligor Zackarian, apud H. Dj. Si- runi, *Manuc Bei între legendă şi adevăr istoric*, manuscris, p. 24. în legătură cu împrejurările în care a murit Manuc Bei, a circulat, multă vreme, o poveste reţinută de Stanislas Bellanger, în lucrarea menţionată (p. 53—66). Fantezistul autor francez scrie că Manuc Bei a întîlnit, la una din barierele Parisului, în timp ce el părăsea capitala Franţei, o vestită ghicitoare. îi ceru să-i ghicească viitorul... Pitia pariziană îi spuse, între altele, că se va duce la Petrograd unde va fi primit de ţar, va fi numit feldma- reşal şi-i va recomanda să se căsătorească cu o prinţesă de la Curte. (Soţia lui Manuc Bei, scrie autorul ar fi murit la Timişoara, în timp ce călătorea spre Paris!) în continuare, i-a mai spus că turcii nereuşind să obţină de la ţar extrădarea, vor pune la cale otrăvirea lui. Manuc Bei,**

tatea de paharnic, fiind, în acelaşi timp, şi unul din colaboratorii apropiaţi ai divanului muntean; contribuţia adusă la aplicarea reformelor iniţiate de către sultanul Selim al III-lea; rolul de mediator pe oare l-a avut în timpul negocierilor de pace, grăbind şi chiar determinînd încheierea ei; sau proiectele economice ce urma să le realizeze în Rusia, toate aceste înalte demnităţi sau variate activităţi, îl confirmă pe Manuc Bei ca un mare capitalist şi un om politic pentru care capitalul era mijlocul prin care îşi putea realiza obiectivele politice, după cum politica era mijlocul prin care îşi putea realiza afacerile sau cele mai îndrăzneţe proiecte economice.
Trăind într-o perioadă istorică de profunde metamorfoze în structura economică şi de mari frămîntări politice, Manuc Bei, prin relaţiile pe care a reuşit să şi le facă în Imperiul otoman, în Ţara Românească şi, în ultima fază a vieţii lui, în Rusia, şi-a putut desfăşura imaginaţia lui atît pe plan economic cît şi politic, în forme superlative, definindu-şi, în acelaşi timp, şi personalitatea.
Manuc Bei nu era însă un om de convingeri politice sau adeptul unei ideologii. El nu avea idei politice, el avea interese pe care şi le realiza cu ajutorul politicii. A fost omul de încredere şi vistier al lui Tersenec Oglu şi Mustafa paşa Bairactar, cînd au fost aiani ai Rusciucului, pentru că avea mari interese comerciale în această regiune; a cîştigat cu bani, prietenia lui Constantin Vodă Ipsilanti, pentru că vedea în Ţara Românească, ţara în care îşi putea realiza afacerile şi prezenta mai multă securitate, la un anumit moment, pentru el şi averile lui. Pe plan politic, Manuo Bei a cultivat pe marii dregători ai Porţii cîtă vreme cercul intereselor lui era în Imperiul otoman. De cum însă au apărut ruşii la Dunăre, în timpul războiului din 1806—1812, el şi-a mutat centrul

continuă Bellanger, avea să moară otrăvit de către servitorul său, doi ani mai tîrziu, aşa după cum prezisese Pitia de la bariera Parisului...
În urma morţii lui Manuc Bei, soţia lui a informat pe Capo dIstria, despre tragicul sfîrşit al soţului ei. Acesta i-a trimis o scrisoare de condoleanţe în care exprimă compasiunea ţarului pentru pierderea consilierului de stat, Manuc Bei, şi o asigură că familia „unui zelos servitor al împăratului" va beneficia de „toată protecţia". (N. Adăniloaie şi Gh. Untaru, op. cit. în loc. cit., p. 1369 — doc. XI).

de gravitaţie politică şi economică, în cealaltă tabără. Iar cînd războiul s-a terminat şi ruşii au plecat, pentru a-şi cîştiga protecţia marii puteri de la răsărit, a imaginat un proiect economic măgulitor pentru persoana ţarului şi avantajos pentru economia unei întinse regiuni de dincolo de Prut. A fost omul de încredere al turcilor cîtă vreme aceştia au fost tari; a devenit omul de încredere al ruşilor cînd a ajuns la convingerea că aceştia vor cîştiga războiul; a fost generos cu divanul muntean pentru a-i cîştiga bunăvoinţa ca să-l primească în ţară să-şi facă în voie afacerile.

O trăsătură caracteristică a lui Manuc Bei, privit ca om în intimitatea lui sufletească, a fost aceea a dragostei lui faţă de neamul din care s-a născut. Prin testamentul său este interzisă înstrăinarea moşiilor, iar urmaşii lui erau obligaţi să se căsătorească numai cu armeni. Averile imobile au revenit mănăstirilor armeneşti din Ecimiadzin, Ierusalim, Mus, săracilor din Rusciuc, oraşul său natal şi, în sfîrşit, bisericii armene din Bucureşti.[127] Pe lîngă această biserică s-a inaugurat chiar în 1817, anul morţii lui, o şcoală parohială ai cărei elevi se rugau zilnic „pentru răposatul prinţ Manuc, încoronat de împărat, care este binefăcătorul şcolii noastre ...,"[128]Privit în mentalitatea vremii. în care a trăit, avînd în vedere educaţia naţionalistă şi religioasă pe care a primit-o, înţelegem de ce Manuc Bei a fost considerat de eontemporanii şi conaţionalii săi ca o figură reprezentativă ale cărei dimensiuni erau cu atît mai mari dacă ţinem seama de generozitatea pe care a arătat-o. Aşa se explică, de ce în toate deplasările' lui la Constantinopol, Viena, Petrograd, Bucureşti, Sibiu sau Braşov era primit sărbătoreşte de membrii coloniei armene.

Situat în perspectiva istoriei ţărilor române şi a politicii din spaţiul balcanic, de la începutul secolului al XIX-lea, a marilor puteri răsăritene, Rusia şi Imperiul otoman, Manuc Bei se înscrie, în raport cu marile personalităţi ale politicii vremii, ca o figură minoră. Însă dacă este adîncită cercetarea evenimentelor politice şi este descifrată, integral, cauzalitatea lor, se poate afirma că Manuc Bei, prin ingeniozitatea activităţii lui politice şi prin puterea banului, s-a bucurat de preţuirea şi încrederea unor mari oameni politici şi conducători militari care au determinat mersul istoriei. Prin influenţa pe oare a exercitat-o din umbră la Constantinopol, Bucureşti şi chiar Petrograd, Manuc Bei a provocat evenimente, dintre care, unele, au atras consecinţe istorice.

---

127 **În testamentul întocmit la 12 iulie 1815, la conacul de la Hînceşti, Manuc Bei enumera printre proprietăţi: hanul numit Curtea veche cu terenul din faţa lui, „în partea cealaltă a girlei", cu o întindere de 65 de stînjeni; nenumărate moşii şi vii precum şi mai multe corpuri de case în Bucureşti, printre care şi acelea de pe Podul Tîrgului de Afară unde locuia, sau de lîngă biserica armenească. în sfîrşit, sînt menţionaţi şi munţii pe care-i stăpî- nea în masivul Bucegi.**
în momentul redactării testamentului, Manuc Bei poseda numerar sau în chitanţe şi poliţe, suma de 961.876 piaştri. Testamentul mai cuprindea şi ţiganii cumpăraţi de la mănăstirea Sna- gov precum şi tot mobilierul, armele şi giuvaerurile din casă. (H. Dj. Siruni, *Manuc Bei, între legendă şi adevăr istoric,*

Şi astfel, şi numele lui s-a înscris pe scena istoriei, dar mai ales în culiseleGLOSAR

Căpetenie militară; comandantul ienicerilor; şef de poliţie.

Notabil; demnitar care administra un oraş şi împrejurimile, de obicei în Turcia europeană. Albanez; servitor, vizitiu etc. îmbrăcat în haine de culori vii; voluntar albanez sau de un alt neam recrutat cu leafă de domnitorii fanarioţi; la turci arnăuţii alcătuiau un corp de ostaşi format din albanezi trecuţi la mahomedanism. Titlu dat de turci domnitorilor Ţării Româneşti sau Moldovei precum şi guvernatorului unei provincii sau unui oraş.

Soldat pedestru din garda sultanului care îngrijea şi de grădinile sultanului. Bostangiii alcătuiau un corp din 2500 de oameni recrutaţi din fiii nobililor şi era integrat în corpul ienicerilor. Executau ordinele secrete ale sultanului; dintre ei se alegeau călăii care ucideau pe cei condamnaţi de sultan. Bostangi-başa era şi timonierul corăbiei pe care sultanul îşi făcea plimbarea pe Bosfor. Judecător la turci.

Locţiitor al marelui vizir sau al domnitorului; reprezentantul domnitorilor ţărilor române la Poartă sau trimişii lor în aceste ţări pînă la ocuparea scaunului domnesc.

Cadiu Caimacam

Portar al Seraiului însărcinat deseori de către sultan cu misiuni în ţările române în special cu mazilirea sau decapitarea domnitorilor. În timp de război, din micul corp al capugiilor se recrutau comandanţii unităţilor militare. Ministru de interne.

Daglii Unităţi militare, de rînd.

Deseatina 1,0930 ha

Devlet Una din numeroasele numiri ale Imperiului otoman. înaltul devlet desemnează, de obicei, conducerea supremă a împărăţiei.

Divan La turci: consiliu de stat; tribunal suprem. La români: sfatul domnesc; tribunalul domnesc.

Geridul Băţ în formă de suliţă scurtă şi uşoară cu care turcii trăgeau la ţintă; joc călare, formă orientală a tournoisului, numai că la turci arma era un băţ de alun lung de 1 metru iar pavăza era de pîslă. Doi călăreţi azvîrleau unul în altul

---

mss. p. 5-6.)

Gh. Bezviconi, op. cit., p. 46.

geridul. Aceştia aveau la brîu cîte un baston cu cîrlig cu care, din fuga calului, prindeau geridul de pe pămînt.
Gineceu Apartament rezervat femeilor la grecii antici; la turci, harem.
Hanger Pumnal încovoiat ce se purta la brîu.
Harvat Croat.
Hatişerif Poruncă a sultanului scrisă de mîna sa.
Huzmet Venit al dregătorilor provenit din ce încasau pen
tru rezolvarea actelor de stat. A fost desfiinţat de către Constantin Mavrocordat, prin introducerea salarizării tuturor dregătorilor; venit al ţării provenit de la exploatarea ocnelor de sare etc.
Iamaci Unităţi de elită din corpul ienicerilor.
Ienicer Infanterist turc. Corpul ienicerilor a fost înfiinţat
în anul 1362 de către sultanul Murad I. Soldaţii erau recrutaţi din creştinii căzuţi prizonieri, mai ales din Albania, Bosnia, Bulgaria. Din sec. XVII, din timpul domniei lui Murad al III-lea, au început a fi primiţi fără alegere. Aga ienicerilor era comandantul militar al Constantinopolului şi primul locotenent al marelui vizir. Corpul ienicerilor a fost desfiinţat în 1826 de către sultanul Mahmud al II-lea.
Iradea Ordin, decret al sultanului; act; dovadă; chitanţă.
Kabachizi Unităţi militare, de rînd.

Marchitan Negustor în mărunţişuri

.Interpretul suveran al legii; capul religiei mahomedane; reprezentantul religios al profetului. Sultanul nu declara război pînă cînd nu era consultat muftiul.
Turci (nume arhaic, de la Osman I, întemeietorul imperiului.)
Sultan.
Slujbaş la curtea domnească, avea grijă de cupele domnitorului, la masă; rang de boierie, ocupa în ce priveşte ierarhia, rangul după marele postelnic. Provincie turcească guvernată de un paşă. Guvernatorul unei provincii turceşti; titlu oficial al vizirilor şi al unor înalţi demnitari. Monedă de argint de diferite valori. A 9-a lună a anului musulman, sărbătoare religioasă.

Ministru de externe.
Categorie de contribuabili care nu plăteau nici un bir, erau daţi boierilor sau mănăstirilor cărora le prestau diferite servicii sau le dădeau o sumă anuală de bani. Act.
Generalul comandant al unei armate; comandantul militar al unei provincii în vechiul imperiu turcesc.
Palatul sultanului sau al unui paşă. La turci, comandantul unei unităţi de ieniceri, în- tr-un district; la români, slujbaş domnesc, avînd atribuţii militare; rang boieresc.- Cavalerist turc. Alături de ieniceri cospul spahiilor era cel mai vechi. Numărul lor era proporţional cu acela al ienicerilor pentru a se evita rivalităţi. Unităţi militare de rînd.

Steag format din două sau trei cozi de cal' împletite şi atîrnate pe o lancie vopsită roşu, cu semiluna în vîrf. Sultanul avea şase .tuluri, marele vizir şi paşalele, cîte trei iar domnitorii români, cît

eUcaz Decret; ordonanță dată de țar.

Ulemale (pl.) Oamenii legii. În ierarhia Imperiului otoman erau trei clase de funcționari publici; oamenii legii, mi- i litarii și slujbașii de birou. Ulemalele erau sub controlul muftiului, ceilalți erau sub controlul marelui vizir.

Versta 1066,8 m.

Vistier Mare boier în divan, venea în rang după marele paharnic; era ministru de finanțe.

Vizir Ministru. înainte de anul 1370, miniștrii sultanu

lui se numeau vechili sau mandatari. După această dată, din timpul domniei lui Murad I, miniștrii purtau numele de viziri iar primul ministru de mare vizir. Pînă în anul 1654 acesta a locuit în casa sa personală. De la această dată i s-a, pus la dispoziție un palat somptuos nu departe de Serai, numit „poarta pașei" (paşa capussi). De aici vine numele de Poarta otomană sau Sublima Poartă, dat imperiului.INDICE DE NUME

A

Abdul Halip Efendi, demnitar turc: 153, 158.
Abdul Hamid, sultan: 73.
Adânloaie, N.: 175, 195.
Ahmed, prieten al lui Manuc: 177.
Ahmed pașa, mare vizir: 153, 157, 158.
Aidin, aian: 129, 140.
Alexandru I, țarul Rusiei: 49, 50, 82, 84, 142, 145, 181—185, 187.
Alix, A.: 12, 81.
Amiș, aga: 177.
Andronescu, Șerban: 191.
Anica, fata lui Const. Filipescu: 136.
Apostol, zaraf: 6.
Apostolache, interpret: 149.
Arbuthnot, diplomat englez: 40.
Arghiropol: 163.
Avedian, Asvadur: 36, 110, 176, 181, 192.
Avedici, Bogdan, agent al lui Manuc: 190.

B

Bagration, general, comandantul armatei ruse (11 aug. 1809—8 martie 1810): 112, 133, 134, 138, 140, 142, 143.
Bahmetev, general, guvernator:
188, 193. Bajiskean: 94.
Bălăceanu, Constantin: 176, 191, Băleanu, logofăt: 44.
Băltăreţu, Ştefan, negustor: 6.
Băluță, negustor: 6.
Barbier de Meynard, A. C.: 12.
Beilicgi, efendi, diplomat turc: 115.
Béllanger, Stanislau: 12, 29, 30, 175, 194, 195.
Belleval, François Louis: 38,40.

Bellu, Constantin, Ştefan: 7.
Bellu, Ştefan, zaraf: 6.
Bennigsen, conte, general: 193.
Bervitz, baron: 86, 88.
Bezviconi, Gh.: 142, 151, 158, 172, 178, 184, 185, 187, 188, 192, 196.
Bibiescu, Dincă: 20.
Bimbaşa, Sava: 20. ,
Bolconov, consul rus: 37.
Bosniac, aga, aian:. 114, 122, 125, 144, 145.
Brâncoveanu, Manolache: 13.
Brenner, diplomat german: 127.
Bruckenthal, Samuel, baron: 14.
Brune, diplomat francez: 40.
Budberg, baron, ministru de externe al Rusiei: 49.
C
Callimachi, Scarlat, domnitor:
46, 93, 94, 172, 188, 190. Capo d'Istria, diplomat rus: 158, 186, 188, 189, 192, 195. Caragea, Constantin, Banul: 105.
Caragea, Ioan vodă: 6, 7, 94, 141, 163—176, 179—181, 188, 190, 191.
Catargi, boier moldovean: 148. Celebi, Mustafa, general: 60.
Celebi, Mustafa, mare vizir: 75, 77, 78, 81.
Cernovodeanu, Paul I.: 128.
Cervenvodali, Dinu, serdar: 111.
Champagny, diplomat francez: 46, 85, 125, 140, 148.
Ciciagov, Pavel, amiral, comandantul armatei ruse (mai— — oct. 1812): 156—159.
Cislar, aga: 80, 81.
Cîmpineanu Scarlat, vornic: 44.
Coblenz, om politic austriac: 14.
Colfescu, mare boier: 57, 135.
Comnen, Emanuel, împărat al Bizanţului: 70.
Constantin, episcop: 112.
Constantin cel Mare: 69.
Corfus, Ilie: 9, 22, 33, 57, 61, 152, 158, 191.
Creţulescu, Manolache, ban: 112.
Czartovski, diplomat rus: 38.
D
Dărvănescu, Ion N., preot: 33. Deli-başa: 165, 167, 168, 169, 174.
Demeter, Grigore: 37. Diamandi, Nicolae (v. Saegiu N.) ` Dilma Hărutim: 11. Dionisie Eclisiarhul: 9. Dobrescu, Ioan: 9. Dosoftei, mitropolit: 52, 112. Drăghici, Manolache: 161. Dudescu. Constantin: 13, 44, 45, 46, 112, 176.
E
Ecaterina II, împărăteasa Rusiei: 49.
Eghiazemian, Eremia, negustor: 185.
Engelhardt, general: 131. Erbiceanu, C.: 9, 10, 15, 11.
F

Facca, zaraf: 6.
Feirat, fiul lui Manuc: 189.
Filipescu, Constantin, mare vistier: 6, 57, 60, 112, 125, 129, 130, 133, 135—141, 190, 191.
Filitti, I. C.: 7.
Fleischhackl, Franz, consul austriac: 127, 149, 157, 176.
Fonton, Iosif, diplomat rus: 127, 134, 149, 151, 153, 158.
Fornetty, diplomat francez: 134, 140, 154.
Fotino, Dionisie: 9.
Frideric Wilhelm III, rege al Prusiei: 47, 145, 146, 154.
G
Gaiane, fiica lui Manuc: 194.
Galib, Mehmed, ministru de externe al Turciei: 65, 68, 76, 83, 115, 134, 143, 144, 147, 153, 154, 155, 158, 160, 163, 169.
Gaver, Jules von: 12, 67.
Gentz, cavalerul de: 7.
Ghica, prinț: 57.
Ghica, Scarlat: 15, 74.
Golescu: 45.
Golescu, Dinicu: 135.
Golescu Răducanu, vornic: 112.
Guilleminet, general: 83.
H
Hagi, Ali Efendi, demnitar turc: 164.
Halet, Efendi, mare vizir: 163, 164, 169, 178, 179.
Hamid, Efendi, ministru de război al Turciei: 149, 150.
Hamum, Oglu: 25.
Hangerli, Alexandru, domnitor: 164, 169.
Hangerli, Constantin, domnitor: 17, 32, 33.
Haritium, Hagi: 26.
Harting, general: 115.
Hasd eu B. P.: 9, 18, 57, 83, 130.
Hermetian, Pagos: 183.
Hevnanian, Hevont: 12.
Hio, Anton: 33.
Hristea, Mihail, negustor brașovean: 178.
Hummel, diplomat suedez: 155. Hurmuzaki, Eudoxiu: 7, 8, 10, 21, 31, 40, 45, 48, 68, 144, 148, 157, 159. Husein pașa: 17.
I
Iacubici, Babic: 11, 110, 167, 168, 170, 172, 173, 174, 189, 192.
Iamandi, Ioniță: 186.
Ibrahim, Ali Efendi, magistrat turc: .158.
Ignatie, mitropolit: 157.
Imge bei, amiral: 130.
Ionașcu, negustor din Slatina: 5.
Ionașcu, Ion: 187, 189.
Ionnescu Gion, Gh.: 6.
Iorga, N.: 5, 6, 10, 37, 53, 112, 134, 146, 150, 159, 160, 177.
Ipsilanti, Alexandru, domnitor: 13, 14, 57.

Ipsilanti, Constantin Vodă: 7, 13, 14, 15, 16, 18, 20, 21, 23—26, 28, 29, 35—41, 46, 47, 48, 51, 54, 57, 58, 59, 84, 85, 111, 137, 143, 163, 195.
Ipsilanti, Dimitrie: 13.
Italinski, Andrei, conte, diplomat rus: 47—50, 127, 145, 149, 153, 158.
J
Jianu, Hagi Stan, negustor: 6. Joja, C.: 34.
Jouannin, Jean Marie: 12, 67. Jouffroy, diplomat prusian: 154.
Justinian, împărat al Bizanțului: 70.
K
Kadi, pașa, general: 63, 97, 102. Kamenski, Nicolae, conte, general, comandantul armatei ruse (martie 1810—1 aprilie 1811): 142, 143, 144, 148.
Kapudan, pașa, comandantul marinei: 63.
Kara, Mustafa, 19.
Karagheorghe, căpetenia sîrbi- lor răsculați: 142.
Kehaia, Bei, ministru, de interne al Turciei: 76.
Kiose, Ahmed: 24, 36, 51, 52, 55, 85, 90, 91, 95, 110, 114, 116, 120, 123—125, 128—131, 140, 143, 192.
Kiriko, Luca, consul rus: 37, 51, 53, 54, 83, 89, 110, 112, 115, 116, 126, 129, 176, 180, 189, 190.
Krasnokutski, căpitan: 85, 106, 107.
Kreuchely, diplomat prusian: 30, 45.
Kusei, Efendi: 83.
Kușnicov, general: 115.
Kutuzov, general, comandantul armatei ruse (11 apr. 1811—mai 1812): 144, 148—158, 160.
L
Legarde, Auguste de: 12, 174.
Lancélot, Dieudonné: 34.
Langeron, Andraullt, conte, general: 55, 68, 130, 137.
Laruonche, cplonel: 12.
Lascarov, Sergiu, diplomat rus: 83.
Latour Manibourg, diplomat francez: 154.
Lazarian, Joachim: 177, 179, 180, 186.
Ledoulx, consulul Franței: 7, 46, 129, 134, 135, 140, 144, 148, 154, 157, 160, 179.
Linchou: 13.
Luca, Petre, negustor: 6.
M
Mahmud II, sultan: 80, 86, 96,
103, 104, 105. Mahmud, tiranul: 51, 55. Manaf, Ibrahim: 52. Manciuc-Buiucliu, Hagi: 26. Manuche, paharnic: 111. Mariam, soția lui Manuc: 189. Mariam, fiica lui Manuc: 194. Martar, Zade, diplomat turc:
158.
Marx,Karl: 5. > Mărgărit: 33.
Mavrogheni, N., domnitor: 16, 93.

Meitani, zaraf: 6. Melanos: 21. Menis, aga, aiian: 130.
Meriage, diplomat francez: 36, 85, 125.
Metternich, Clement, cancelar al Austriei: 7, 144, 149, 155, 175, 176.
Michelsohn, general, comandantul armatei ruse (dec. 1806—aug. 1807): 40, 52, 53, 57, 59, 82, 137.
Miloradovici, Mihail, general: 54—58, 60, 61, 109, 115, 116, 122, 123, 125—129, 131, 132, 133, 135—138, 140. Mirc'ea cel Bătrîn: 128. Mirzaean, Mardiros: 25. Mola, aga: 23, 97, 100.
Moruzi, Alexandru, domnitor:
16, 18, 19, 24, 46—49. Moruzi, Dumitrache, mare dragoman: 106, 115, 134, 143, 145, 153, 154, 158, 159, 169, 179, 188.
Moruzi, Panaiotache, dragoman:
159, 160, 169. Moscu, Emil Hagi: 178. Moscu, Ion Hagi, zaraf: 6, 7, 11,
148.
Mseriant, Mser: 11, 12, 27, 29, 76, 93, 106, 163, 164, 166, 169, 170, 172, 175. Murad, fiul lui Manuc: 176, 189. Mustafa IV, sultan: 73, 75—77,
79, 80, 86, 103,. 105. Mustafa, Mehmed A.: 36, 77;
131, 153, 178. Mustafa paşa, Bairactarul: 19. 35—37, 42, 51—54, 60, 61, 63, 71, 72, 75, 101, 103—110, 114, 115, 120—122, 124, 125, 127, 131, 142, 143, 162, 176, 195.
N
Napoleon I: 17, 18, 39, 43—48, 50, 62, 76, 82, 84, 106, 150, 155, 156, 158—160, 179, 181. Nazimov, general: 135.
Nectarie, episcop: 112. Nesselrode, cancelar al Rusiei: 179, 182, 184.
O
Ohanian, Isaia, serdar: 162. Omer, aga: 16. Oţetea, Andrei: 39. Ourousow, A. M., prinţ: 82.
P
Panaitescu P. P.: 91, 105.
Pasvan Oglu: 16—19, 22, 23, 52, 98.
Pasvan Oglu, Ali: 183.
Pertusier, Ch.: 12, 65, 71.
Pini, Alexandru, diplomat rus: 190, 191.
Poniatovski, general: 45.
Pop, Constantin Hagi: negustor sibian: 178.
Pozzo di Borgo, principe: 82.
Prozorovski, Petru, feldmareşal, comandantul armatei ruse (sept. 1807—aug. 1809): 82— 88, 106, 109, 110, 112, 115, 116, 123, 125—130, 133, 150.
Puşkin, Alexandru: 188.
R
Raicevich, Ştefan, Ignaţiu: 13. Ralet, Isac, logotet: 112.
Ramiz, paşa: 71, 78, 102, 103, 130, 131, 165, 166, 169, 171, 178.
Rasty, secretarul lui Ioan Vodă Caragea: 7.

Récamier, Julie, doamna de: 45.
Regeb, aga: 54.
Reinhard, Ch., diplomat francez: 46, 59.
Reinhard, Christina: 59.
Richelieu, Emmanuel de, guvernatorul noii Rusii: 130, 131.
Rîmniceanu, Naum, cronicar: 9, 15, 23, 41, 111.
Rodofinikin, diplomat rus: 75.
Românit, I., zaraf: 6.
Rumianțev, Nicolae, ministru de externe al Rusiei: 84, 86, 125, 155, 179, 180.

S

Sabaneiev, Ivan, general: 153, 158.
Sachelarie, G., zaraf: 7
Saegiu, Nicolae, negustor: 32, 33, 176.
Saint Aulaire, Beaupoil de: 39, 47.
Saint Julien, demnitar austriac: 146.
St. Luce, diplomat francez: 22, 40.
Saviski, general: 130.
Sărdar, Petre, paznic: 191.
Schladen von, diplomat prusian: 145, 146.
Scufa, Iancu, zaraf: 6.
Sebastian, Bogos: 12, 24—26, 36, 65, 84, 85, 89, 96, 110, 111, 115, 168, 179.
Sebastian, Gabriel: 25, 89, 111, 179.
Sebastian, Martin: 25, 110.
Sebastian, Mesrob: 25, 89, 110, 168, 179.
Sebastiani, Horace, diplomat francez: 22, 38, 39, 43, 46, 47, 49—51, 76, 84, 109, 142.
Selim III, sultan: 17, 35, 38, 47, 50, 62, 68, 69, 71—77, 79—81, 86, 89, 90, 103, 110, 124, 162, 165.
Sion, G.: 9.
Siruni, H. Dj.: 10, 12, 38, 77, 86, 88, 93, 106, 107, 110, 152, 164, 169, 180, 194, 196.
Sin Dobre, Ion: 33, 56, 60, 152, 158.
Staedter, general: 127.
Stimo, Apostolache: 188.
Stoicescu, N.: 34.
Staël, doamna de: 45.
Ștefan, Dumitrache: 28.
Știrbei, vornic: 44.
Stuckenberg, Gustav, conte, diplomat rus: 184.
Strogonov, baron, diplomat rus: 190.
Sturdza, Alexandru: 158.
Sulzer, F.: 177.
Summerer, diplomat englez: 40.
Sutu, Alexandru, domnitor: 16, 21, 46, 76, 85.
Suțu, Mihail, domnitor: 16, 20, 167, 173.

T

Talleyrand, Charles Maurice de:

**7, 39, 40, 43, 46, 84, 85. Tatos, agent al lui Manuc: 189.
Teodora, împărăteasa Bizanțului: 70. Teodosie, I: 70.
Tersenec, Oglu: 24—29, 34—37,
41, 85, 195. Tzitzirev, general: 135.**
U
Untaru Gh.: 175, 195. Urechia V. A.: 6, 7, 149.
V
**Văcărescu, Enăchiță: 14, 44. Varlaam, Costache, logofăt: 52,
136, 137, 140. Varlaam, Dumitrache: 137. Vlahutzi: 191.**
Volkovski, diplomat rus: 155

.W
Walther von, diplomat prusian: 146, 150.
Wilkinson, W., diplomat englez:
31, 50, 56. Witt, Sofia de: 68.
Zackarian, Gligor, episcop armean: 194. Zass, general: 138, 139. Zilot Românul: 9, 18, 19, 57, 83, 130.CUPRINSUL
I. început de secol.....13
II. Vine războiul.....43
III. Revolta ienicerilor 62
IV. „Prinţ al Moldovei".....92
V. Fortăreaţa de la Giurgiu.....114
VI. Negocieri de pace la Hanul Manuc.....142
VII. Spre alte zări.....162
Indice de nume.....202

Redactor: ŞERBAN POLVEREJAN
Tehnoredactor: CONSTANTIN RUSU

Apărut: 1976. Bun de tipar: 28. 09. 1976. Comanda nr.: 1265. Coli de tipar: 13+16 planşe. Tiraj: 13.500+90 broşate. Hîrtia: velină 65 g/m². Formatul: 54×84/16. C.Z. pentru bibliotecă: 93 (Manuc).

Tiparul executat sub comanda nr. 406
la Întreprinderea Poligrafică Cluj,
Municipiul Cluj-Napoca
str. Horaţiu nr. 5—7
Republica Socialistă România

Manuc Bei. (După un portret în ulei)

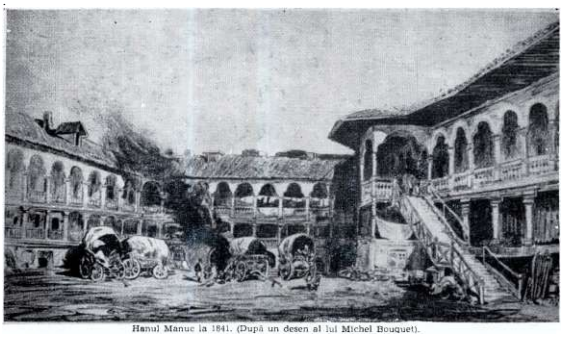

Hanul Manuc la 1841. (După un desen al lui Michel Bouquet).

Constantin Vodă Ipsilanti, tînăr, (N. Iorga, *Domnii români după portrete și fresce contemporane*, Sibiu 1930).

Pasvan Oglu, pașa rebel al Vidinului. (Colecția de stampe a Muzeului de Istorie al Municipiului București.)

Vedere a Constantinopolului la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. (Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei RSR)

Boieroaică şi boier de la începutul secolului al XIX-lea. (Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei RSR.

)
O „uliță" din București în 1841. (După un desen a lui Ch. Doussault.

)

Demnitar turc cu un sclav (1, 2); Iman (3); Ulema (4). (Din albumul lui Auguste de Heniksteln; Cabinetul de stampe al Academiei R.S.R.).

Pe Podul „Calicilor" (Calea Rahovei), în 1841. (După un desen al lui Michel Bouquet).

Neferi (1, 2); Ofiţeri din corpul ienicerilor (3); Ienicer în costum de mare paradă (4). (Din albumul lui Auguste de Henikstein; Cabinetul de stampe al Academiei RSR.)

Generalul Mihail Andrejevici Miloradovici. (Gh. Ionescu Gion, *Istoria Bucurescilor*, 1899.)

Generalul conte Andrault Langeron. (Gh. Ionescu Gion, *Istoria Bu-*

Casele lui Manuc Bei din Bucureşti. (După o fotografie din 1928)

Boieri călări, la începutul secolului al XIX-lea (Din albumul lui Auguste de Heinkstein; Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei RSR.)

Alexandru Moruzi (După portretul de pe „Mapamondul" lui Iordache Filipescu, Viena, 1800; Cabinetul de stampe al Bibliotecii Academiei RSR.)

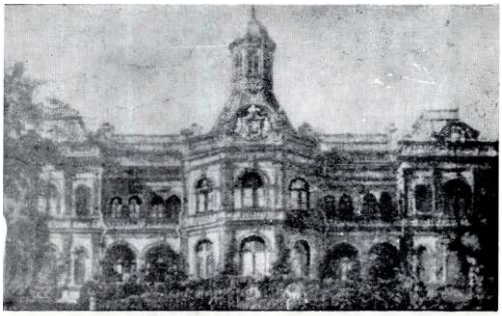

Conacul lui Manuc Bei de la Hîrreşti (după o fotografie din 1925).

EDITURA
DACIA

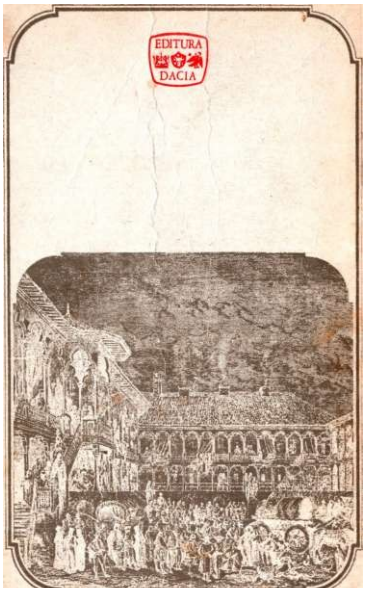

[2] Zilot Românul, *Ultima cronică română din epoca fanarioților,* cu o introducere de B. P. Haşdeu, Buc., 1884, p. 26.
[4] *Ibidem,* p. 373.
[11] Ilie Corfus, *Cronica meşteşugarului Ioan Dobrescu* (1802 — 1830), în „Studii şi articole de istorie", VIII (1966), p. 323.
[2] Cf. Jean Jouannin et Jules von Gaver, *Turquie,* Paris, f.a., p. 449 şi urm.
[12] *Ibidem;* Arhiva MIMB, inv. Nr. 26232.
[13] H. Dj. Siruni, *Bairakdarul Mustafa Paşa în lumina izvoarelor armeneşti,* (mss.).
[15] Gh. Bezviconi, *op. cit.,* p. 36.